

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK HALK EDEBİYATI BİLİM DALI

TÜRK HALK İNANÇLARINDA SU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Sema KILIÇASLAN

Tez Danışmanı
Doç. Dr. İbrahim DİLEK

ANKARA- 2011

ONAY

Sema KILIÇASLAN tarafından hazırlanan "Türk Halk İnançlarında Su" başlıklı bu çalışma, 17.06.2011 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Türk Halk Edebiyatı bilim dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

(Unvanı, Adı ve Soyadı) (Başkan)

Prof. Dr. Pınar Kılıç

(Unvanı, Adı ve Soyadı)

Doç. Dr. İbrahim Dilek

(Unvanı, Adı ve Soyadı)

Doç. Dr. Ömer Öztürk

ÖNSÖZ

Türk kültürü içinde önemli bir yer kaplayan inançlar, insanların inanma ihtiyacından doğmuş ve toplum hayatını her dönemde etkilemiştir. Halk inançları, toplumun ortak kabulleri olarak ait olduğu toplumun kültürel yapısını yansıtır. Zengin bir kültürel birikime sahip Türk toplumunda da bu zengin birikim, nesilden nesile aktararak ve bünyesine yeni değerler ekleyerek günümüze ulaşmıştır. Türkler İslâmiyet öncesindeki kültür birikimini ve bu birikim etrafında şekillenen inançlarını İslâmiyet'in kabulünden sonra da yeni dinin gerektirdiği biçimde yaşatmaya ve korumaya devam etmiştir. Halk inançları ise bu birikim etrafında şekillenerek geçmiş ile günümüz arasında güçlü bir bağ kurmuştur.

Türk halk inançlarının temeli köklü bir birikime dayandığı için oldukça çeşitli ve zengindir. Bundan dolayı halk inançları üzerinde yapılan çalışmalar oldukça fazladır. Bu çalışmalar incelendiğinde genellikle sınırları önceden çizilen bir bölgenin yine sınırlanan konulardaki halk inançlarına yer verildiği görülmüştür. İncelenen bu çalışmalarda halk inanç ve uygulamalarında su ile ilgili unsurların halk hayatında fazlaca yer alması ve buradaki su unsurunun eski Türk inanç sisteminden izler taşıması bu çalışmamızı ortaya çıkarmamıza vesile olmuştur.

Çalışmamız sırasında öncelikle kaynak araştırması yaparak halk inançları ile ilgili lisans, yüksek lisans ve doktora tezlerine makale ve kitaplara ulaştık. Ulaştığımız ve yaralandığımız tez çalışmalarının bir kısmı kitap olarak basılmış, bir kısmı halen yayımlanmamış tez çalışmalarıdır. Halk inançları üzerinde yapılan bu çok sayıdaki çalışmalar arasından su ile ilgili olanlarını bölge farklılıklarını da gözeterek ayırmak bir hayli güç olmuştur. Ayrıca bu inançların geçmişle bağlantısını kurmak amacıyla doğru örnekleri seçebilme konusunda da bazı zorluklarla karşılaşmıştır. Buna rağmen içerisinde su gibi köklü bir unsuru barındıran bu çalışmayı yapıyor olmak bu zorlukların üzerini örtmüştür.

Çalışmamızda bizi en fazla zorlayan husus biri de belli bir bölgenin ilçe, kasaba ve köylerinde dahi aynı konu üzerinde farklı bakış açısına ve inanca sahip olunması ve aynı konu üzerinde farklı pratiklerin yapılmasıdır. Bu her ne kadar çalışmamızı derleyip toplamada bizi zorlamış olsa da bu durum Türk kültürü için zenginlik kaynağıdır.

Çalışmamızın giriş kısmında suyun İslâmiyet öncesi ve sonrasında Türk kültür ve düşüncesindeki yeri üzerinde durulmuştur. Ayrıca halk inancı tanımlanarak toplumun bu inançlara bakış açısına değinilmiştir. Hangi toplumda ve hangi dönemde olursa olsun insanlar inanç ve değerlerinden bir anda vazgeçememiş aksine eski kültür değerlerini ve düşüncelerini yeni benimsedikleri inanç sistemine taşımışlardır. Tarihte, çeşitli toplumlarda bu durumun örneğine sık rastlanmaktadır. Eski Türk inanç ve düşünüş sistemlerinde barınan su ile ilgili uygulamaları İslâm dini içerisinde dinin gereklerine uydurarak sürdürmüşlerdir. Tezimizde bu durum çeşitli örnekler kullanılarak açıklanmıştır.

Birinci bölümde insan hayatının üç önemli geçiş dönemini oluşturan doğum, evlilik ve ölüm ile ilgili inançlara değindikten sonra bu inançlar etrafında gelişen uygulamalardaki su unsuruna yer verdik. İnsanoğlunun çoğalma isteğinin sonucu olan doğum, aile hayatına geçişin ilk önemli adımı olan evlilik ve bilinen âlemden bilinmeyen, sırlarla örülü bir âleme geçiş olan ölüm olayı insanoğlunun hayatının önemli dönemleridir. Bu aşamaların sorunsuz bir biçimde geçebilmek için önlemler alınmış alınan bu önlemler ve başvuru çareleri inançların oluşmasında temel olmuştur. Bu çarelerin ve alınan önlemlerin temel yapısı incelendiğinde ise karşımıza su ögesi çıkmıştır.

Çalışmamızın ikinci bölümünde ise ayrı başlıklar altında, etrafında su ile ilgili âdet ve inanmaları en fazla barındıran halk inançları üzerinde durularak, bu inançlarda suyun hangi amaçla ve hangi fonksiyonda kullanıldığı örneklerle açıklanmıştır.

Bu çalışmam sırasında konu seçiminden konunun bir sonuca ulaşmasına kadar her aşamada yol göstericiliği, cesaretlendirici tutumu ve fikirleri ile bana yol gösteren hocam Doç. Dr. İbrahim DİLEK'e teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR CETVELİ	vi
GİRİŞ	1
A. TÜRK KÜLTÜRÜ ve DÜŞÜNCESİNDE SU	3
B. TÜRK HALK İNANÇLARINDA SU	19
BİRİNCİ BÖLÜM	22
1.1. HAYATIN GEÇİŞ DÖNEMLERİ İLE İLGİLİ HALK İNANÇLARI VE BU HALK İNANÇLARINDA SU	22
1.2. Doğumla İlgili İnanç ve Uygulamalarda Su	22
1.2.1. Doğum Öncesi	22
1.2.2. Doğum Sırası	28
1.2.3. Doğum Sonrası	30
1.3. EVLENME İLE İLGİLİ İNANÇ VE UYGULAMALARDA SU	40
1.4. ÖLÜMLE İLGİLİ İNANÇ VE UYGULAMALARDA SU	54
İKİNCİ BÖLÜM	70
2.1. HALK İNANÇLARINDA NAZAR VE NAZARDAN KORUNMA İLE İLGİLİ UYGULAMALARDA SU	70
2.2. FAL İLE İLGİLİ İNANÇ VE UYGULAMALARDA SU	82
2.3. RÜYA İLE İLGİLİ İNANÇ VE UYGULAMALARDA SU	90
2.4. ZİYARET VE ADAK YERLERİNDE KARŞIMIZA ÇIKAN SU	104
2.5. YAĞMUR DUASI SIRASINDA YAPILAN UYGULAMALAR VE SU	125
2.6. NEVRUZ VE SU	148
2.6.1. Su ile İlgili İnançlar Bağlamında Nevruz Bayramı	148
2.6.2. Nevruz Bayramı'nda Su ile İlgili Uygulanan Pratikler	152
2.6.3. 1) Nevruz Bayramında Dilek Dileme Ritüellerinde Su İle İlgili İnançlar .	154
2.6.4. 2) Nevruz Bayramında Bereket Elde Etme ve Hastalıkları Sağaltma Ritüellerinde Su İle İlgili İnançlar	165
2.6.5. 3) Nevruz Bayramında Kısmet Açma ve Şans İsteği Ritüellerinde Su İle İlgili İnançlar	170

2.6.6. 4) Nevruz Bayramında Geleceğe Yön Vermek İsteme Ritüellerinde Su İle İlgili İnançlar	171
2.6.7. 5) Nevruz Bayramında Su dolu-ana İnançı	174
2.7. HİDİRELLEZ BAYRAMI VE SU İLE İLGİLİ İNANÇLAR	174
SONUÇ	177
KAYNAKÇA	180
ÖZET	206
ABSTRACT	207

KISALTMALAR CETVELİ

AKM	: Atatürk Kültür Merkezi
A�	: Ankara Üniversitesi
A�İF	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
C	: Cilt
Çeviren	: �ev.
KB-HAGEM	: Kültür Bakanlığı-Halk Kültürü Araştırma ve Geliştirme Merkezi
S	: Sayı
ss	: Sayfa Sayısı
T.C	: Türkiye Cumhuriyeti
Y�K	: Yüksek �ğretim Kurumu
age	: Adı Geçen Eser
vb	: Ve başkası, ve başkaları, ve benzeri, ve benzerleri, ve bunun gibi
yy	: Yüzyıl

GİRİŞ

Türk halk inançları içerisinde önemli bir yeri olan su ile ilgili inançlar ve onun çevresinde şekillenen uygulamalar kültürümüzün değerli bir parçasıdır. Bilimsel açıdan değerlendirildiğinde yapısı bakımından basit bir bileşime sahip gibi görünen su, bilinmezliklerle dolu evrenin temel yapı taşlarından biridir. Bu önemine bağlı olarak uzun yıllar boyunca Türk kültüründe her zaman ilk sıralarda yer almıştır. Özellikle yaratılış ile ilgili anlatılarda ve yaşamsal konularda su, her kültürde olduğu gibi bizim kültürümüzde de vazgeçilmez öğe olmuştur.

İnançlar, yaratılıştan günümüze kadar geçen zamanda, insanları yönlendirici bir fonksiyon üstlenmiştir. Bu inançlar halkı yönlendirmenin yanında kendisini de yeni yaşam koşullarına uydurarak devamlılık göstermiştir. Öyle ki insanlar medeniyetler değiştirmiş ama yine de bu inanç sistemlerinden vazgeçememiştir. Bu görüşümüze en güzel örnek bugün halk arasında yaşatılan nesilden nesile aktarılan inançlardır.

Türk halk inançları ile ilgili çok sayıda çalışma yapılmış olsa da bu inançlardaki, tek başına su unsuruna değinilmemiştir. Halk inançlarındaki su unsuruyla ilgili bu düşünce, konudaki eksikliği giderme adına yaptığımız bu çalışmaya başlamamızı sağlamıştır.

Türk toplumu tarih boyunca tabiatın kucağında yaşamış ve onun unsurlarını hayatının her dönemine dahil edilmiştir. Tabiatın kendine ait bir dili olduğunu anlayan eski dönem insanları, bu dili çözmekte zaman zaman sıkıntıya düşmüştür. Tabiata sorduğu neden ve niçin sorularına yanıt bulamayan insanoğlu, bu sorulara kendi düşünce evreninde yanıt bulmaya çalışmıştır. İşte bulduğu bu yanıtların bir yansıması olan halk inançları, Türk toplumunun kültür dinamiklerini anlama ve anlatmakta bir araç görevi görmüştür.

Bu çalışmayı hazırlamaktaki amaç, eski Türklerin temel inanışlarından olan tabiat kültürlerinden olan su kültürünü içinde barındıran halk inançlarının günümüzdeki yansımalarını gözlemlemektir. Temel yapısını suyun

oluşturduğu halk inançlarını örneklerle açıklamak ve halkın düşünüş sistemlerini ortaya çıkarmaktır. Halkın düşünüş sistemlerinin ortaya çıkmasıyla kültürümüz gelecek kuşaklara daha doğru şekilde ulaştırılacaktır. Bu amaç dahilinde öncelikle Türk kültüründeki “su kültü” ele alınmış ve ilk dönemlerden bu yana su unsurunun fonksiyonları üzerinde durulmuştur.

Tezimizin amacı doğrultusunda gerçekleştirdiğimiz çalışmamızda öncelikle kaynak araştırması yaparak halk inançları ile ilgili lisans, yüksek lisans ve doktora tezlerine, makale ve kitaplara ulaştık. Ulaştığımız ve yaralandığımız tez çalışmalarının bir kısmı kitap olarak basılmış iken bir kısmı ise yayımlanmamış çalışmalardır.

Halk inançları ortak duyguyu yansıtır. Halkın bir arada hareket etmesini sağlayarak toplumsallaşmayı ve toplumdaki insanlar arasında paylaşımı arttırmaları. Bu yönü ile millidir. Tecrübelerle şekillenmişlerdir. Kimi zaman halk inançları, toplumun kabul ettiği ilâhi dinin gerekleri ile çatışsa da halk arasında yaygın bir şekilde yaşatılmaya, devam etmiştir. Nesilden nesile aktarılan bu inançlar oldukça zengin ve çeşitlidir.

Çalışmamızın giriş bölümünde İslâmiyet öncesi dönemden başlayarak İslâmiyet’in kabulüne kadar olan dönemde Türk kültüründe su unsuruna yer verilmiştir. Birinci bölümde insan hayatı içinde üç önemli geçiş dönemi olan doğum, evlilik ve ölüm ile ilgili halk inançları içerisinde su ve suyun fonksiyonlarına değinilmiştir. Çalışmamızın ikinci kısmında ise su ile ilgili inanmaları bünyesinde en fazla barındıran inançlar ayrı başlıklar altında açıklanmıştır.

Halk inançları insan hayatının bir parçası olarak kültürümüzde çağlar boyunca geniş yer edinmiştir. İçerisinde pek çok önemli unsuru barındıran halk inançlarından temelinde su kültü bulunan su ile ilgili inançlar önemli bir yer tutar. Öyle ki eski Türklerde karşımıza çıkan su kültüne bağlı inançlar hemen hiç değişikliğe uğratılmadan günümüzde de devam ettirilmektedir. Geçmişle günümüz arasında bağ kuran halk inançlarının tespit edilmesi ve üzerine çalışma yapılması kültürümüzün yaşatılması bakımından oldukça

önemlidir. Biz de bu amaçtan hareketle başladığımız çalışmamızın bu duruma hizmet etmesi inancındayız.

A. TÜRK KÜLTÜRÜ ve DÜŞÜNCESİNDE SU

Türk kültürü ve düşüncesinde su unsuru hem İslâmiyet'in kabulünden önce hem de İslâmiyet'in kabulünden sonra karşımıza çıkmaktadır. Bunun için de su ve su ile ilgili uygulamaları kesin olarak dönemlere ayıramıyoruz. İslâmiyet'i kabul eden Türkler eski inanç sistemlerinden bir anda vazgeçmemiş inanç ve uygulamalarını İslâm dinine uydurmaya çalışarak devam ettirmişlerdir. Tarihte var olan diğer toplumlara baktığımızda onlar için de aynı durum söz konusudur. Toplamlar eski kültürlerine ait değerlerini kabul ettikleri inanç sistemine uydurarak uygulamalarını ve inanmalarını sürdürmüşlerdir.

Türk kültüründe İslâm dininin kabulünden önce su unsuru karşımıza ilk olarak mitolojide çıkmaktadır. Türk mitolojisi kültür tarihimizin kökenlerine ulaşmamızı sağlayan en eski anlatılarımızdır. Mitler, Türk milletin inancıları, düşünce yapısı, yaşam tarzı ve hayata yüklediği anlamları gözler önüne serer.

John Dewey'e göre mit "İlkel insanın bilimde ileri sürdüğü zihinsel denemelerdir." Bu tanımda mitler henüz bilimin aydınlatamadığı çağlarda ilkel insanların kainatta var olan ve olup biten şeyleri açıklamak üzere kendi zihinleriyle buldukları sebep sonuç ilişkisi olarak kabul edilmektedir. Gerçekten de henüz şimşegin niye çaktığını, yıldırımın niye düştüğünü, yerin niye sallandığını bilimsel olarak çözümleyemeyen insanoğlu, o dönemde bunların sebeplerini kendi bilgi ve kabulleri, ile açıklamaya çalışmış ve bunlar, ilk insanların bilgi ile inançlarını oluşturmuştur (Karagöz, 2009: 1).

Etnik kültürel gelenek çerçevesinde insan davranışlarının bütün önemli örneklerini yaratan mit, mitolojik kültürün kendisi değil onun köktenci temelidir. En eski cemiyetlerdeki hâkim kültürel şekli, mitlerdir. Mitsiz bir

uygarlığın düşünülmesi, onu tüm alanlardan mahrum etmek demektir. Din düşüncesinin bile mittten türediğine dair görüşler vardır (Beydili, 2005: 373).

Eliade'ye göre mit, insan davranışı için model oluşturur ve bu yolla yaşama anlam ve değer katar. Geleneksel toplumlarda mitlerin yapısını ve işlevini anlamak, insanın düşünce tarihinin bir evresine yalnızca ışık tutmak değil aynı zamanda çağdaşlarımızın arasından bir kategoriyi de daha iyi anlamaktır (Eliade, 2001: 12). Mitler, insanlık tarihinde oldukça geniş ve önemli bir yer kaplamış, insanların merak ettikleri ve anlamlandıramadıkları durumlar karşısında sordukları sorulara yanıt aramıştır.

İnsanlığın ilk zamanlarında oluşan mitler, zamanın etkisiyle değişime uğrayarak günümüze kadar gelebilmiştir. Bu mitler başlangıçta tamamen bir anlatı ürünü iken; daha sonraları bazı türlerin içinde günümüze kadar yaşaması sağlanmıştır. Bu türlerin içinde yaşayan mitik unsurlar, tabi ki ilk haliyle kalmamış; anlatı türünün içinde ve çoğunlukla simgeler halinde kalmıştır. Bugün halk hafızasında yaşayan destan, efsane, masal, hikâye gibi türler içinde mitler; simgeler halinde bulunmaktadır. Halk anlatılarında bulunan bu simgeler, bir başka deyişle kültür kodları, çözümlendiği takdirde bu ürünleri ortaya koyan milletlerin evrene bakışları, duygu ve düşünceleri daha iyi anlaşılacaktır. Ayrıca ortaya çıkan eserlerin daha iyi anlaşılması sağlanacaktır (Aydoğan,2006: 1). Her milletin kendine ait bir mitolojisi vardır. Milletlerin mitolojisine bakılarak o milletin dünya görüşü hakkında fikir yürütebiliriz.

Türk milleti başta olmak üzere daha pek çok milletin yaratılış mitleri incelendiğinde yaratılışta karşımıza ilk öge olarak su çıkmaktadır. Bu düşüncenin altında suların kutsal güçleri içerisinde barındırdığı fikri yatmaktadır. Suyu insanoğlunun kutsiyet vermesindeki bir diğer sebep de suyun dünyanın ve insanın yaratılıştaki rolüdür. Ayrıca su pek çok mitolojide bereket, güzellik ve hayat enerjisinin ifadesidir.

Sümer evrenin yaratılış efsanesine göre, başlangıçta sadece sonsuz bir deniz (Engur) vardı. Yer ve gök sonradan oluştu. Gök ile yerin birleşmeleri

sonucu hava Tanrı Enlil doğmuştur. İşte evrenin yaratılışında rol oynayan Tanrı da “Enlil” idi. Enlil, Gök ile Yer’i birbirinden ayırmış, evreni gök ile yerin birbirinden hava ile ayırdığı bir varlık haline sokmuştu (Toprak, 1998: 186).

Kızılderili evrenin yaratılış mitoslarına göre de başlangıçta hiçbir şey yoktur ve Tanrı Maheo tek başınadır. Ancak gücünün büyüklüğü sayesinde tek başına değildir. İşte Maheo, bu Güç’ü sayesinde ve onun yardımıyla ilk önce bir su birikintisi yaratır. Göle benzeyen bu su birikintisi yaşamın kendisi olur. Maheo, bütün yaşamı sudan çıkarmıştır. Suda yaşayan canlıları yaratmış ve bu canlıları da kara parçasını oluşturmada kullanmıştır. Bu sudan çıkardığı bir parça çamur ile ve daha sonra, bunun üzerinde yaşayan diğer canlılar ve bitkileri yaratmıştır. Böylece evrene düzen verme olayı sonuçlanmıştır (Toprak, 1998: 187). Bu iki yaratılış mitolojisinde dikkati çeken ilk başta var olan belirli bir güce sahip olan tanrılar ve sudur. Bu su sayesinde evren ve evrenin düzeni oluşturulmuştur.

Hint, Yunan mitolojisine göre de ilk önce bütün kâinat ve varlık bir deniz “oceanus” halindedir. Canlılar ve insanoğlu, bundan sonra yaratılmıştır (Ögel, 2006: 401).

Hint mitolojisinde, Nârâyanın, göbeğinden çıkan kozmik ağaca tutunarak yüzdüğü ilk su temasının pek çok versiyonu vardır. Purana geleneğinde, ağacın yerini lotus çiçeği almıştır ve bu çiçeğin ortasından Brahma (abjaja, “lotustan doğan) doğmuştur. Su, tüm yaradılışın, tüm yapının her evren ifadesinin öncülü ve desteğidir (Elliade, 2003: 198).

Dünyadaki diğer mitolojilere baktığımızda tanrıların sudan doğması ile ilgili anlatılara rastlıyoruz. Su yalnızca insanoğlu için değil, doğadaki canlılığın devamı için de gereklidir. Bir tohum toprakta yalnızca sıradan bir madde iken su ona canlılık verir. Türk düşünce sisteminde toprak tek başına anlamsızdır. Ona anlam katan ve canlılık veren ise sudur.

Konuya açıklık getirmek amacıyla Türk mitolojisinde evrenin yaratılışı ile ilgili Verbitsky’in ve Radlof’un derledikleri iki yaratılış destanına değinmek

istiyoruz. Radloff'un derlediği Altay yaratılış destanında her şeyden önce su vardı (Ögel, 1971: 451):

“Yerin yer olduğunda, sularla kaplıydı her yer,
Ne gök vardı, ne de ay, ne güneş, ne de bir yer.
Tanrı uçar dururdu, insanoğluysa tekti,
O da uçar dururdu, sanki Tanrıyla eşdi.
Uçar, hep uçarlardı, yer yoktu konmazlardı.”

Verbitskiy'in derlediği yaratılış destanında da su unsuru vardır (Ögel, 1971: 432):

“Dünya bir deniz idi, ne gök vardı, ne bir yer,
“Uçsuz, bucaksız, sonsuz, sular içreydi her yer!
“Tanrı Ülgen uçuyor, yoktu bir yer konacak,
“Uçuyor, arıyordu, katı bir yer, bir bucak

Alay yaratılış destanında hiçbir şey yaratılmadan su vardır. Bu su diğer mitolojilerde olduğu gibi ilk olandır.

Radloff tarafından derlenen destanın devamında Tanrı insana denizin dibinden toprak getirmesini ister. Burada suya batma önemlidir. Eliade'ye göre suya batma, ilk biçime geri dönüşü, yeniden yaradılışı, doğumu simgeler; çünkü suya batma, biçimlerin biçimlerini kaybedişidir ve var oluş öncesindeki ayrışmamış olanla yeniden bütünleşmektir; sudan çıkış, biçimin ilk kez dışa vurulduğu yaradılış eyleminin tekrarıdır. Suyu temas etmek her zaman yenilenmeyi temsil eder; çünkü eriyip giden daha sonra “yeniden doğacaktır”; çünkü suya batış, yaşamın ve yaratıcılığın potansiyelini çoğaltır ve geliştirir. Erginleme ritüellerinde su bir “yeniden doğum” bahşeder; büyüsel ritüellerde iyileştirir, cenaze törenlerinde ölümden sonra doğumu garantiler. Bütün potansiyel güçleri kendinde toplayan su (“hayat suyu”) yaşamın simgesidir (Eliade, 2003: 196-197).

Altay Türkleri arasında Tanrı'ya yaratma ilhamı veren Ak Ana'nın yaratılışla ilgili fikir vermesi önemlidir. Ak ana'nın içinde kaybolduğu su,

şamanizm'in başlangıcından geç dönemlerine kadar çok önemli bir kült olmuştur. Bazen hayat veren olarak kutsanmış, kadınların gebelikleri ona bağlanmış; bazen de kötü ruhların orda barındığına, Erlik'in âleminde yer alan deniz canavarının, kimi yerde şamanı kötü ruhlardan koruduğuna, kimi yerde Erlik'in en büyük yardımcılarında olduğuna inanılmıştır (Saydam, 1995: 118).

Başkurt'ların en önemli destanlarından biri olan Ural Batır Destanı Başkurtların mitolojik inançlarını içerisinde barındırır. Destanda suyu yine başlangıçta tek var olan olarak karşımızdadır.

“Boron-boron borandan,
Keşe-mazar bulmağan
Kelip ayaq basmağan
(ul tirala qoro yer
Dür yağın dingiz uratğan
Bulgan, ti, ber urm.”

Türkiye Türkçesi ile:
“Öncelerin öncesinde
Kişioğlunun olmadığı
Gelip ayak basmadığı
(O taraflarda kuru yerin
Varlığını hiç kimsenin bilmediği)
Dört tarafını deniz sarmış
Varmış de bir yer”

Altay yaratılış mitleri gibi, Ural Batır Destanı'ndaki bu mit de dünyanın başlangıcını sonsuz su ile açıklamakla genel Türk telakkisinden Başkurt sahasında da bir ayrılma olmadığını, Altaylarda yaşatılan bir mitin İdil-Ural bölgesinde de yaşamaya devam ettiğini göstermektedir. Sümer mitolojisinde karşımıza çıkan “sonsuz okyanus” dünyayı başlangıçta sonsuz sudan ibaret görme düşüncesinin Sümerlilerden dünyaya yayıldığını iddia eden görüşlere haklılık kazandıracak özelliktedir. Türk mitolojisinin eldeki metinlerinin Sümer

mitolojisi ile paralellik göstermesi, bu motifin Sümerlilerden Türklere de geçtiğini düşündürebilir. Türkler ile Sümerliler arasındaki kültürel ilişkiler aydınlatıldıkça, Sümerlilerin Türk olduğuna dair teoriler daha bir kesinlik kazandıkça, bu şaşırtıcı benzerliğin ve “başlangıçtaki sonsuz su” motifinin Türkler tarafından neden bu kadar kolay benimsendiğinin sebepleri daha kolay izah edilebilecektir. Sonuç olarak, Ural Batır Destanı’ndaki “sonsuz su” motifi, kainatın yaratılışı hakkındaki Türk düşünce sistematığının ayrılmaz bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır (Oğuz, 1998: 24).

Yaratma ile ilgili mitolojik anlatımlar yanında dinlerde evrenin ve insanın yaratılışı ile ilgili bilgiler vermiştir. Hristiyanlarca kutsal sayılan kitap olan Kitabı Mukaddes’te evrenin yaratılışı şöyledir (Toprak,1998: 123):

Başlangıçta Allah gökleri ve yeri yarattı. Ve yer ıssız ve boştu; ve enginin yüzü üzerinde karanlık vardı; ve Allah’ın ruhu suların yüzü üzerinde hareket ediyordu. Ve Allah dedi ki: Işık olsun. Ve ışık oldu. Ve Allah ışığın iyi olduğunu gördü ve Allah ışığı karanlıktan ayırdı. Ve Allah ışığa Gündüz, Karanlığa Gece, dedi. Ve akşam oldu. Ve sabah oldu bir gün.

Ve Allah dedi: Suların altında kubbe olsun ve suları sulardan ayırsın.Ve Allah kubbeyi yaptı.Ve kubbe altında olan suları kubbe üstünde olan sulardan ayırdı;ve böyle oldu. Ve Allah kubbeye Gök dedi. Ve akşam oldu. Ve sabah oldu ikinci gün.

Ve Allah dedi: Gök altındaki sular bir yere biriksin. Ve kuru toprak görünsün; ve böyle oldu. Ve Allah kuru toprağa Yer dedi ve suların birikintisine Denizler dedi ve Allah iyi olduğunu gördü.

Kur’ân-ı Kerîm’de evrenin yaratılışı ile ilgili sure ve ayetler vasıtasıyla bilgi edinebiliyoruz.

Her canlı varlığı sudan yarattık (Enbiyâ Suresi 30.Ayet).

Allah, hareket eden her varlığı sudan yarattı (Nûr Suresi 45.Ayet).

İnsanı sudan yaratan Allah’tır (Furkân Suresi 54.Ayet).

Allah sizleri önce topraktan, sonra da nutfe (sıvı haldeki meni)den yarattı (Fâtır Suresi11.Ayet).

Ayetleri ayrı ayrı incelediğimizde şu gerçekler karşımıza çıkar:

- a)Bütün canlı varlıklar, sudan yaratılmıştır.
- b)Hareket eden (yani topraktan çıkan, büyüyen, yürüyen, sürünen ve uçan)bütün canlılar, sudan yaratılmıştır.
- c)İnsan önce topraktan sonra da nufte (sıvı haldeki meni) den yaratılmıştır.

Ayetlerin ifade ettiği bu gerçekler, canlı cansız bütün varlıkların ilk yaratılış ve ilk canlılık zamanını gösterdiği gibi, ilk canlıdan sonra üreyip çoğalan ve devam eden bütün yaratma olaylarında da suyun (sıvının) rol oynadığını yaratmanın su(sıvı) ile başladığını göstermektedir (Yıldız, 1992: 47).

Her toplum dini inanmalarının gerektirdiği biçimde evrenin yaratılışını açıklamaya çalışmış, bunun yanı sıra insanın yaratılışının nasıl olduğunu da sorgulamıştır. Bu sorgulayışta evrenin yaratılışında önemli unsur olan suyun insanın yaratılışında da ilk sırada olduğu görülmüştür. Canlının en küçük parçası olan hücrenin yapısında bulunan sıvı haldeki kimyasal maddeler her canlının sudan yaratıldığını gayet açık biçimde doğrulamış olur (Yıldız,1992: 48).

Toprağın verimliliği suya muhtaçtır. “Islak”lık, verimliliğin, yani doğurgan doğanın, dolayısıyla dişil ilkenin özelliğidir. Su, doğuma ve yeniden doğuma olanak verirken, aynı zamanda çözücü, eritici nitelikleriyle “biçim”in düşmanıdır. Karşıtı olan “kuru”luk ise, organik yaşamı olanaksız kılar; doğanın can-vericiliğinin tükenmesidir. Kadın, âdet görmesi ile “yaş”tır. Doğa’nın doğurganlığı “ıslaklığı” ile doğru orantılı olduğu gibi, kadının doğurganlık mahsulü çocuk, bir sıvı (amnion) kesesinde taşınır. Sıvı, erkek bilinç için kavranması zor olan dişil gizemin ve yaratıcılığın kaynağıdır. Su, suyu çeker: erkeğin ıslaklığı, yani menisi, onu kadının “nemli iç”ine bağlar. Bu bağ(ım)lılıkta, “iç’in derinliklerinde” kaybolma korkusu “kuru”luğun “bedensizleşme”nin ve “ruhlaşma”nın yüceltilmesine götürür. Antik felsefede evreni oluşturan dört öğeden su (dişil karakterli madde) ıslak, hava (ruh) ise kuru elemanlardır (Saydam, 1995: 120).Karaları kaplayan bitki örtüsünün, canlıların besin kaynağı bitkilerin yetişmesinin temeli suya dayanır.

Suyun metafizik değerleriyle dinsel değerleri mükemmel bir bütün oluşturur. Sudan doğan evren kavramıyla -antropolojik düzlemde- insan türünün sudan doğduğu inanışları ve su cinleri inanışları örtüşmektedir (Eliade, 2003: 217). Su ile insanoğlu anne karnında tanışır. İnsanın hayata gelişinde ve hayatta kalmasında su temel etkindir.

Evrende insanoğlu için vazgeçilmez unsurlar bulunmaktadır. Bunlar hayatın esasını oluşturmaktadır. Su evreni oluşturan dört unsur (toprak, su, hava ve ateş)dan biridir. Tarihte Batı Göktürkler dört unsur olan ateş, su ve havayı takdis edip toprağa büyük önem vermişlerdir. Bu bazen toprak, su, ateş, ağaç ve rüzgâr şeklinde beşli unsur olarak telakki edilmiştir (Oymak, 2010: 36).

Hac Bektaş-ı Veli Makâlât'ında Allah'ın insanları dört unsurdan yaratıldığını ve bunların özelliklerini taşıdığını belirtmektedir. Bunlardan Abidler denilen şariat ehli yelden, Zahidler olarak nitelendirilen tarikat ehli ateşten, Marifet ehli olan arifler sudan yaratılmıştır. Suyun aslı ise Allah'ın kudretinden olduğu için aslı su olan Arif içinde murdar bir şey barınmaz. Muhabbet ehli olan muhipler ise topraktan yaratılmıştır (Oymak, 2010: 36).

Mevlâna gibi büyük mutasavvıflara göre, insanın ruhu ölmez ve durmadan döner ve devrederdi. Dört unsur, yani su, ateş, toprak ve rüzgâr şeklinde görülen bu ruh, gelişerek bitkilerde, daha sonra hayvanlarda, insanlarda dolaşır ve sonra da Tanrının vücudu mutlağına karışır ve yine cisimlere inerdi. Bu dönüş bir tekerlek gibi bir daire etrafında olurdu. Bu dönüş Türk derviş edebiyatında "Devir" ve bu konu ile ilgili olarak yazılmış şiirlere de "Devriye" derlerdi (Ögel, 1971: 489).

Evrenin ve insanın yaratışına dair özellikle ilk anlatılar bize eski Türk inanç sisteminde tabiata bakışın nasıl olduğu konusunda yol göstermektedir. Bilindiği gibi Türkler, tabiatla iç içe yaşamış, tabiattaki varlıklara ayrı ayrı değer vermiştir. Tabiatı canlı bir varlık olarak gören Türkler tabiatın önemli bir parçası olan suyu da canlı olarak görmüş ve suya saygı göstermişlerdir.

Eski Türkler tabiatı bir takım gizli kuvvetlerin varlığına inanıyorlardı: Dağ, tepe, kaya, vadi, ırmak, su kaynağı, mağara, ağaç, orman, volkanik göl, deniz, demir, kılıç vb. Bunlar aynı zamanda birer ruh idiler. Ayrıca güneş, ay, yıldız, yıldırım, gök gürültüsü, şimşek gibi ruh-tanrılar tasavvur edilmiştir. Ruhlar iyilik seven, fenalık getiren olmak üzere iki gruba ayrılıyordu (Kafesoğlu, 1999: 203).

Tabiattaki varlıkları canlı olarak gören Türkler çoğu araştırmacının da belirttiği gibi bu varlıklara tapmıyorlar, aksine yaratıcının kendilerine sunduğu tabiata saygı gösteriyorlardı. Türk düşünce sisteminin tabiata bakış açısından izler taşıması yönü ile Orhun Kitabeleri önemli bir yapıttır. Tabiat ruhların Gök-Türk çağında kitabelerde görüldüğü gibi yer-su (yer-sub) lar deniliyordu. Bu tabir “yer-suv” şekliyle Uygurlarda da vardı. Yer-suvlar kutsal (“ıduk”) sayılıyordu (Kafesoğlu, 1999: 303). Eski Türklerde yer ve sular “ıduk” yani Tanrı tarafından gönderilen kutsal hediyeler olarak görülmüştür.

Türk anlayışında yer ve gök ne denli önemli ise su ve su ile ilgili ögeler de o denli önemli görülmüştür. Su, canlılığın, bereketin, hayatın sembolüdür.

Tabiat varlıklarını canlı olarak düşünen ve onların ruhuna kutsiyet kazandıran Türkler bu ruhlara iyi davranıldığı takdirde kendilerine iyilik ve güzellik ile karşılık verileceğini düşünmüşlerdir. Bu durumun örneğine yine Gök-Türk yazıtlarında rastlıyoruz. “Türk Yer ve Suları, Türk budunu yok olmasın diye, budun olsun diye” onlara yardım etmişlerdi. Tıpkı Türk Tanrısı gibi bir de Türk Yer ve Suları vardı. Yer ve Sular Tanrı değil, sadece bir kutsallık idiler (Akpınar, 1999: 14). Aynı zamanda Gök Türk’lerde yer-su ifadesi hem koruyucu ruh hem de vatan idi. Gök-Türk vatanına saldıran düşmanlar tanrı Umay ve yer-su ruhlarının yardımıyla gafil avlanarak basılmışlardır (İnan, 2000: 483).

“Tanrı, Türk’ün yeri ve suyu sahipsiz kalmasın diye”, kağanları Türk milletinin üzerine getirip koyuyordu: İyi vazife görmeyen veya isyan edenleri ise yer ve sular cezalandırıyordu. Görülüyor ki yerdeki sular, Türklerin

yalnızca dinlerinde değil; devlet anlayış ve inanışlarında da büyük bir rol oynamakta idiler (Ögel, 2006 : 315).

Türk düşünce sisteminde tabiat bakış açısına değinirken tabiatı var eden yaratıcı güce bakış açısı da önemlidir. Bizanslı tarihçi Th. Simokattes (7.yüzyıl) Gök-Türk çevresinde Gök Tanrı'nın tek yaratıcı varlık olduğu ve Türklerin ateş, su gibi bazı şeylere kutsallık affetmekle beraber ancak yer ile gök'ün yaratıcısı olan Tanrı'ya taptıklarını kaybetmiştir (Kafesoğlu, 1980: 63).

Göktürk yazıtlarında hakanları tahta çıkaran, Türklere zafer kazandıran, felaketlerden koruyan Türk tanrısı Gök Tanrıdır (İnan, 2000: 26). Türklerin kurban sundukları kutsal varlıkların içinde en önemlisidir.

Yer-sular tehlikeli anlarda, halkı galeyana getirmek gerektiğinde veya ulusal birliği gerçekleştirmek gerektiği vakit, yazıtlarda belirtildiği gibi Tengri ile birlikte harekete geçmekte fakat Tengri olmadan hiçbir zaman müdahale etmemektedir (Taş, 2000: 52).

Bilindiği gibi Tanrı, yücedir, ulaşılmazdır bunun yanında da yaratılanlar ihtiyaç duyduğunda onların en yakınındadır. Tabiatla iç içe yaşayan Türkler, tabiatla mücadelede çaresiz kalıp, korktuklarında kendilerine Tanrı'dan sonra en yakın tabiat ruhlarını görmüşlerdir. Onlara sığınmışlardır. Çünkü onları kendilerine yaratıcı armağan etmiştir.

Yer-su ruhları merhametli ve koruyucu ruhlar oldukları için, eski Türk inançlarında mukaddes su kavramı içine, akıntılı olan bütün sular, ırmaklar, dereler ve pınarlar girmektedir (Oymak, 2010: 40).

Türkler tarihlerinin bilebildiğimiz en uzak devirlerinden beri siyasî, içtimaî ve iktisadî şartların belirlediği, kendilerine mahsus bir inançlar sistemi ortaya koymuşlardır. Atalar kültü, çeşitli tabiat kültleri şeklinde tezahür eden bu sistem, nihayet Gök Tanrı kültü ile ulaşabileceği en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Zamanla Türklerin Şamanizm'i de tanıdıkları görülmektedir. Fakat onlar eski inançlarını buna da uyarlamak suretiyle Şamanizm'e kendilerine has bir çehre kazandırmışlardır (Ocak, 2005: 110).

Şamanistlere göre bütün dünya ruhlarla doludur. Dağlar, göller, ırmaklar hep canlı nesnelerdir. Takdis ettikleri Alaş, Tannau, Hangay, Altay dağları; Abakan, Kem, Katun, Bey, Sütgöl ırmak ve gölleri Şamanistler için yalnız coğrafi isimler değil fakat konuşan, duyan, evlenen, çoluk çocuk sahibi varlıklardır (İnan, 2000: 50-51).

Altay Türklerinde yer-su diye gösterilen yerin bir ruhlar camiası olarak tasarlandığı ve bu ad altında on yedi ulu Tanrının toplandığını bildirilir. Bunların yaşadıkları yerler umumiyetle dağ zirveleri veya kaynak havzalarıdır. Altaylılara göre insanları yastan ve kötü varlıklardan koruyan bu Yer-Su Tanrılarıdır. Altaylılar yer-su ruhlarını müstakil bir zümre olarak kabul etmektedirler. Sağlığı hayvanların çoğalmasını temin eden ve kötü ruhların fenalıklarını önleyen bu ruhlar, kendilerine saygı göstermeyenleri cezalandırmakta ve hasta etmektedir. Genelde insana benzetilen yer-su ruhlarının umumi adı e “sahip”dir. Çünkü bunlar, muayyen bir yerin, bir dağın veya bir ırmağın sahibi sayılırlar (Aydın, 2003: 92).

Tabiat kuvvetlerinin bir sahibinin, bir ruhunun olduğu inancına Yakutlar’da rastlıyoruz. Yakutlar ilkbaharda balık avına başlamadan önce “Su Ruhü’na henüz hiç doğum yapmamış inek kurban ederler. Arkasından da balık ve içkiyi “Su Ruhü”na sunarlar. Karagaslar’da “Suğ Ezi” adını verdikleri su ruhuna saygıda kusur etmezler. Bol balık avlayabilmek için; su ruhu adına kıyıda bir kayın ağacına renkli bezler bağlarlar. Ayrıca; ateşe çay, süt, yağ dökerek kurban sunmuş olurlar (Şener, 2003: 56).

Bir kültün varlığından söz edilebilmesinin en önemli şartı herhalde kültü konusu olan ve kutsal sayılan şeye kurbanlar sunulmasıdır. Eski Türklerde su kültünün varlığı da çeşitli sulara (kaynak, ırmak, göl) kurban veya kurban yerine geçen şeylerin temsili olarak sunulmasından anlaşılmaktadır (Akpınar, 1988: 67).

Türk kültür tarihinde su kültü önemli bir yer tutmaktadır. Su kültü ile ilgili en eski kayıtlar, Eberhard’ın kesin olarak Türk kabul ettiği M.Ö. 1050 yıllarında Kuzey Çin’i ele geçiren Choular dönemine aittir. Daha sonraki

dönemlerde Hun ve özellikle, Türkçe kayıtlar ile takip edebildiğimiz Göktürk dönemlerinde olduğu gibi Choular kendilerinden önceki Çin inançlarının tersine “Gök Tanrı” ve “Iduk yersub” ile “yağız yer”e inanıyorlardı. Gök Tanrı inancı daha sonraları Çinli din adamları eliyle tahrif edilerek “Göğün oğlu ünvanı” ile imparatora çevrilmiş ve eski Türk inanç sistemi de Konfüçyüs’ün oluşturduğu felsefi sistemin esasını teşkil etmiştir (Çobanoğlu, 1993: 288).

Türklerin tabiata bakış açısı içinde suda bulunduğu inanılan ve suyun sahibi olan ruha kurban sunma geleneğinin Hunlar döneminde de varlığını tespit edebiliyoruz. Eski Çin kaynaklarında Hunların 24 boyunun başkanlarının yılın beşinci ayında Lung-Çeng şehrinde toplanarak, Gök Tanrı’ya yer ve su (yer-su) ruhlarına kurban verdikleri nakledilmiştir (Arık, 2005: 27).

Hunlar hakkında beş ciltlik, en büyük modern eserin sahibi Fransız Altheim, Antakyalı (Roma) tarihçi Ammianus Marcellinus’tan naklen Hunların bazı ilgi çekici gördüğü adetlerden bahsederken, bunların yola çıkarken atlarının eğeri altına bastırdıkları çiğ eti (pastırma) yol boyunca yediklerinden ve üzerlerine giydikleri keten veya hayvan derisinden yapılmış elbiseleri lime lime olup dökülene kadar sırtlarından çıkarmadıklarından söz ediyor ki bu, onların elbiselerini yıkamadıklarını göstermektedir. Suyun kutsal tanındığı yerlerde çamaşırların vb. yıkanmaması, yaygın bir adetti (Akpınar, 1988: 66).

Orta Asya Türklerinde, Oğuzlarda, Sibiry ve Altayların Türk topluluklarında suyu, ona tükürerek veya abdest bozarak kirletmek ve hattâ bazen onu temizlik aracı olarak kullanmak yasaktır. İbn Fazlan, Oğuzların suyu temizlik için kullanmadıklarını bildirmektedir. Çin kaynakları Cücenlerin de elbiselerini ve ellerini yıkamadıklarını bildiriyor ki bunun da “su kültü” ile ilgili olduğu düşünülmektedir (Günay, Güngör, 2003: 77-78).

Çin kaynakları Göktürklerin gök ayini hakkında şu bilgiyi verir. Beşinci ayın orta günü içinde (yaz gündönümü: Kâşgarî’nin Ulug-ay dediği dönem),

Temir suyunda buluşur, gök (veya su ile gök) tanrısına kurban sunarlar (Esin, 2001: 114). Türkler pek çok önemli törenlerini su kenarlarında yapmışlardır.

Ayrıca kağanların tahta çıkış töreninde de su unsuru ile karşılaşırız. Bu törende bir ırmak boyunca (kaynaktaki rivayette, Yaşıl-öğüz: Hoang-ho) bir ayin yeri hazırlanıyordu. Yeni kağana, ancak en büyük rütbeli Kök Türk kağanlarının hakkı olan totemik böri başlı bayrak ve mehter takımıyla (davullar ve borular Türkçe kanglı denen ve Türklerde altından da olan iki tekerlekli hükümdar kağnısı tahsis ediliyordu (Esin, 2001: 149).

Türklerde kutsallığına inanılan tabiat unsurlarına destanlarda da rastlıyoruz. Göç destanında Çinlilere verilen mukaddes kayadan sonra saadetlerini yitirmişlerdir. “Vatandaki bütün kuşlar, hayvanlar kendi dilleri ile bu kayanın gidişine ağladılar. Yedi gün sonra Tigin öldü. Memleket felaketten kurtulmadı. Halk rahat yüzü görmedi. Irmaklar kurudu. Göllerin suyu tükendi. Toprak çatladı, yiyecek vermez oldu” (Banarlı, 2004: 29). Burada yer-suların Uygur milletinin hayatını nasıl etkilediğini görüyoruz. Türk âdet ve inanmalarını içinde barındıran destanlarda Türklerin yaşam alanı olarak su kenarlarını seçtiği görülmektedir.

Uygurlar, Orhun ve Selenga ırmaklarının birleştikleri yere büyük önem vermişlerdi. Çünkü onların ataları, bu iki ırmağın kavşağında bulunan bir adacıkta, gökten inen bir nurla doğmuş ve türemişlerdi. Diğer yandan yine Orhun ırmağının kaynağını aldığı dağlar ve ormanlar, çok daha önemli sayılmış ve burası yüzyıllarca birçok imparatorluğa başkentlik etmişti. Ötüken, Ordu Balıg, Kara-Kurum gibi ünlü başkentlerin hepsi de bu bölgedeydi. Bütün bu bilgileri bir araya toplayınca Orhun ırmağının yalnızca kaynağının veya birleştiği, döküldüğü yerdin değil; tümü ile birlikte bütün ırmağın kutsal olduğunu kolaylıkla anlayabiliriz (Ögel, 1971: 302).

Oğuz Kağan destanında ağaç, su, türeme ile karşılaşırız.

“Bir göl ortasında, önünde bir ağaç gördü. Bu ağacın kovuğunda bir kız vardı. Yalnız oturuyordu. Güzel, alımlı bir kızdı.” (Banarlı, 2004: 18).

Yaratılış ve türemede karşımıza çıkan su bilgeliğin de sembolüdür. Su, yeraltı, yeryüzü ve gökyüzünü dolaşarak evrenin tüm bilgisine sahip olur. Bu nedenle gelecekte ve bilinmezlikten haber verme gücüne sahip olarak nitelendirilir. Nitekim Dede Korkut Hikâyeleri'nde sudan haber sorma motifi sık sık karşımıza çıkmaktadır (Ergin, 2004: 43).

“Salur Kazan'ın önüne bir su geldi. Kazan der: Su hak yüzünü görmüştür, ben bu su ile haberleşeyim dedi. Görelim hanım nice haberleşti: Kazan der:

Çağıl çağıl kaynaklardan akan su
Ağaç gemileri oynatan su
Hasan ile Hüseyinin hasreti su
Bağ ile Bostanın ziyneti su
Ayşe ile Fatmanın ziyneti su
Şahbaz atlar gelip içtiği su
Kızıl develer gelip geçtiği su
Ak koyunlar gelip, çevresinde yattığı su
Ordumun haberini verir misin bana değil mana
Kara başım kurban olsun suyum sana”

Kambüre Bey oğlu Bamsı Beyrek boyuda Beyrek'in tutsak olması ya da öldürülmüş olması ihtimali suların boğulması olarak nitelendirilir. Tutsaklık bitip Beyrek eve döndüğünde Banuçiçek kaynatasına müjdeye gider. Türk yaratılış mitolojisi ve diğer dünya mitlerinde ölümü suya dalma yaşamayı da sudan çıkma figürleri ifade ederken yine su kaynaklı olmakla beraber Dede Korkut Hikâyelerinde suların çekilmesi, soğulması, kuruması ölümü veya ona tekabül eden tutsaklığı çağlayıp akması da hayatı yaşama dinamizmini ve özgürlüğü temsil etmektedir. Bu hikâyelerde bedensel bir yok olmanın yanında, duygusal bir çöküntü, sığılaşma da yine ölüme eş değer bir karakter kazanmıştır. İnsanların düşmanları tarafından tutsak edilip bir kalaya tıklması

onu hayatın dinamik akışından kopardığı için akıntılı görklü suyun soğulması kuruması olarak telakki edilir (Korkmaz,1998: 93)

Suların çözücü ve arındırıcı özelliği yine gizil ve evrensel güçlerin toplamı olduğuna yapılan bir göndermedir. Bamsı Beyrek, Salur Kazan, Kanturalı, Tepegöz, Uruz'un Tutsak Olduğu Boy ve Usun Koca-oğlu Seğrek Boyu adlı hikâyelerde; "Soylu Oğuz Beyleri"nin "arı sudan abdest alıp" ak alınlarını yere koydukları söylenir. An su, varlığı önceleyen, arıtan, temizleyen ve yenileştiren esrarlı bir güce sahiptir. Anlatıların olay örgüsündeki düğüm noktaları "an su"dan abdest aldıktan sonra çözülür. Kahramanlar "an su" ile yıkandıktan, temizlendikten sonra başarıya ulaşır veya başarılarının kutlarlar. İnsan, onda yıkanarak geçmiş zamanın tüm yıpratıcılığından kurtulabilir. Böylece ilk zamana dönülmüş ve sudan çıkma imgesiyle yeniden doğuş anındaki yaratıcı kutsallığa erişilmiş olacaktır. Arı su ifadesi, insan nefsinin kötülüklerden temizlenmiş olmasına da işaret etmektedir. Dış saflaşma ve arınma, iç saflaşma ve arınmanın da örtük bir biçimde göstergesidir (Korkmaz, 1998: 96).

Gerek halk anlatılarında gerekse mitolojide sıkça karşılaştığımız içinde hayat suyu önemli bir motiftir. Hayatın bir gün sona ereceğinin farkına varan insanoğlu giden geçliğine üzülmüş, ölümsüzlüğün peşine düşmüştür. Yunus Emre bir şiirinde şöyle demektedir (Toprak,1998: 98) :

"Nideriz hayat suyun biz canı yağmaya verdik,
Gevherleri sarrafa, maden yağmaya verdik."

Kozmogoni simgesi ve tüm tohumların taşıyıcısı olan su, büyüsel bir maddedir ve her derde devadır; iyileştirir, gençleştirir ve yaşamı sonsuz kılar. Suyun ilk örneği "hayat suyu"dur. Hayat suyu gençlik çeşmesi, aynı metafizik ve dinsel gerçekliğin türevleridir: suda yaşam, güç ve sonsuzluk vardır. Bu su, doğal olarak herkesin ulaşabileceği, her yerde bulabileceğimiz bir su değildir, canavarlarca korunur. Hayat suyunun kaynağına ulaşmak ve bu suya sahip olmak için bir dizi sinamadan geçmek gerekir. Su, paylaşım ve bozma süreçleriyle etkilidir, üretkendir ve iyileştirir. Eliade, şifalı suları da hayat suyu ile ilişkilendirmiştir (Eliade, 2003: 200).

Bazı Altay efsanelerine göre göğün on ikinci katına kadar yükselen Dünya Dağı'nın üzerinde bir Kayın ağacı bulunmaktaydı. Hayat suyu da kayının altındaki kutsal bir çukurda bulunuyordu. Yakut destanındaki Hayat Suyu da Er-Sogotoh'a yeni ve sonsuz bize güç vermiştir (Toprak,1998: 99).

Hayat suyunda olduğu gibi ölümsüzlüğü sağlayabilen su bazen ölümün ta kendisi oluverir. Önüne geleni silip süpüren korkunç seller, dağlar gibi yükselip gemileri yutan dalgalar, çılgınca akan, köpüğe kesmiş ırmaklar, her yıl birçok canı koyunlarına alıp yok etmektedir. Çayların çağıldaması, suyun kıvrılarak akıp gitmesi, dalgaların kabarması, kaynağın fokurdaması, insanları bunların da canlı ve ruh sahibi varlıklar olduğu inancına ulaştırmıştır. Su bizzat bir ruh, bir cin veya peri ve hatta bir Tanrı ve Tanrıça olarak görüldüğü gibi, hiç olmazsa, cin ve perilerin mekânı olarak kabul edilmiştir (Akpınar, 1988: 60).

Tufan inanışlarının hepsinde, insanlığın suyun altında kalması ve yeni bir insan ırkının ve yeni bir dönemin kuruluşu düşüncesi vardır. Evren ve tarih döngüsü kavramına gönderme yaparlar: bir felaketle son bulan eski dönem ve “yeni insanların” hükmettiği yeni dönemdir. Yeni başlangıcın ilk evresi olan tufan bu şekliyle mitos ve dini kıssalarda karşımıza çıkar. İnsanın kökeni tufan sularının kaynaklık ettiği ilk zamana dayanır. Alexander'ın Büyük Okyanus kıyısındaki kozmogoni mitleri konusunda belirttiği gibi “ yaradılışla ilgili birçok anlatı, aslında dünyanın büyük felaketten sonra yeniden yaratılışı ile ilgili geleneklere indirgeniyor gibi görünmektedir. Bununla birlikte bazı mitler hem yaratılışı hem de yeniden yaratılışı anlatıp betimler.” (Eliade, 2001: 82).

Türk destanlarında efsanevi, özellikler taşıyan atların sudan çıkmış aygır neslinden geldikleri inancı vardır. At, Türk düşüncesinde ve yaşamında önemli bir yer tutmuştur. Su unsurunun hayvan biçimli timsali attır. Öte yandan su kökenli atlar denilen ve sudan çıkan atları anlatan efsaneler de bu unsurlarla ilgilidir. Ayrıca özellikle beyaz atların üzerinde beneklerin bulunması da uğurlu sayılmakta olup yine bu unsurlarla ilişkilidir (Çoruhlu,2006: 145).

Su canlılar için vazgeçilmez bir maddedir. Hayat kaynağı olan bu madde en değer verilen şeylerden olmuş, insanlar ona hep yakın olmaya gayret etmişlerdir. Millet olarak misafirlerimize ikrâm ettiğimiz ilk şey su olur ve buna karşılık onların “su gibi aziz ol, ömrün su gibi uzun olsun” dualarını alırız (Çağlayan,1998: 19).

Su gelenekten geleceğe taşıdığımız değer yargılarımız ve kültür numunelerimize kaynaklık etmiştir. Kutsallık ve gücü bünyesinde barındırarak halk inançları içerisinde önemli bir yer edinmiş, çevresinde pek çok inanç şekillendirmiştir. Halk inançlarını inceleyen çalışmamızda ana tema olarak su konusunu almamızın altında işte bu neden yatmaktadır.

B. TÜRK HALK İNANÇLARINDA SU

Halk inançlarının oluşmasına kaynaklık eden etkenler çeşitli olsa da bu inançlar ortak bir duygunun ürünüdür. Halk inançları, halkın bir arada hareket etmesini sağladığından toplumsallaşmayı ve toplumdaki insanlar arasında paylaşımı arttırmaktadır. Örneğin yağmur duası yapılırken bir arada yaşayan insanlar tek bir amaç için bir araya gelir. Küsler barışır, yemekler yenilir, ihtiyaç sahiplerine yardım edilir.

Halk inançları iyisi ve kötüsüyle, halkın öyle olduğuna inandığı, kültürünü o yönde geliştirdiği halk numuneleridir. Birlikte yaşayıştan kaynaklanan ve çoğu kez akılcı bir dayanağı olmayan halk inançlarının belirleyici özelliklerinin başında millilik vasfı gelmektedir. Halk inançları bir yönüyle ahlâk kuralları, diğer yönüyle de muaşeret kuralları ile benzerlik göstermektedir. Halk inançları, tarihin derinliklerinden süzülerek gelmiş belli bir takım tecrübelerle şekillenmiştir. Halkın birikimleri sonucunda ortaya çıktığı için de değişmezlik özelliği taşımaktadır. Halk inançları genelde meçhuliyet üzerine bina edilmiştir. İnanç ögesini oluşturan asıl etken unutulmuş, ama onun bıraktığı izler kendisini inanç olarak toplumun bünyesinde korumuştur. Herhangi bir inanca sahip olan fert, bu inancın

nedenini ve niçinini bilmez, buna gerek de duymaz. Onun için önemli olan içinde yaşadığı toplumun fertlerinin, öyle olmasına inanmış olmasını istemeleridir. İnanç daha çok düşünce planında olup uygulama olarak hayata pek yansımayan, ama hayatın öyle işlemlerini düzenleyen bir güç olarak geri planda duran bir özellik gösterir. Yani inanç bir duygu ve düşünce hareketi halinde insanın iç dünyasına hâkim olmaktadır (Yılbır, 2006: 65).

Halk inançları, içinde doğduğu toplumun benimsemiş olduğu dinî anlayışın gerektirdikleri dışında kalabilirken yine de halk tarafından yaygın bir şekilde yaşatılan değerler bütünüdür. Bu değerler yıllar boyu bünyesine yeni değerleri de katarak günümüze ulaşmıştır. Geçmişle günümüz arasında bir bağ kuran Türk halk inançları oldukça zengin ve çeşitlidir. Biz çalışmamızda bu çeşitlilik içinden su unsurunu ön plana çıkaran halk inançlarına yer verdik.

Çalışmamızı yaparken bir bölgede halk inançlarına dair yapılan çalışmada o bölgenin ilçe, kasaba ve köylerinde aynı konu içinde yer alan bir inançla ilgili farklı uygulamaların ve pratiklerin yapıldığını gördük. Bu farklılıklardan dolayı çalışmamız için seçtiğimiz örnekleri belirlemede güçlük çektik. Bu durum her ne kadar bizi zor durumda bırakmış olsa da halk kültürünün zenginliğinin önemli bir göstergesidir.

Hayatın getirdikleri karşısında kimi zaman umutsuzluğa kapılan insanoğlu zor durumlarında, kendini çaresiz ve yalnız hissettiğinde, korku duyduğu zamanlarda ve beraberinde gelen ruh hali ile tüm bunlardan kurtulmak için çeşitli yollar aramıştır. Bu yollardan biri de daha önce benzer durumla karşı karşıya kalmış, tecrübe sahibi insanların başvurdukları pratikleri uygulamak olmuştur. İnsanoğlu bazen de bu durumlarla karşı karşıya kalmamak için önlem amacıyla bu tecrübeleri uygulamıştır. Başvurulan tüm bu yollar, halk arasında zaman süzgecinden geçerek kalıplaşmış ve en sonunda inanç şeklini almıştır.

Halk arasında suya saygı gösterilmiş, yokluğundan ve yıkıcı etkisinden korkulmuştur. İnsanoğlu suyun bereketi ile yaşam bulmuş, kötü etkilerden arındırıcı ve temizleyiciliği ile korunmaya çalışmıştır. Canlı için su en önemli

yaşam kaynağı olmuştur. Anne karnında su ile yaşama tutunan ve ölümüne hatta ölüm sonrası uygulamalarına kadar onu belki de yaşamının en önemli unsurlarından biri yapan insan için suyun önemi gerçekten büyüktür.

İnsanın hayatının her safhasında karşımıza çıkan su, halk inançlarında da sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Çalışmamızda inançlar içinden birebir su unsuru ile ilgili olanlar belirlenip, suyun hangi amaç ve fonksiyonla kullanıldığı açıklanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. HAYATIN GEÇİŞ DÖNEMLERİ İLE İLGİLİ HALK İNANÇLARI VE BU HALK İNANÇLARINDA SU

1.2. Doğumla İlgili İnanç ve Uygulamalarda Su

İnsan yaşamının üç önemli geçiş dönemi vardır: Doğum, evlenme ve ölüm. Bu dönemlerin her biri kendi bünyesi içinde birtakım alt bölümlere ve basamaklara ayrılmıştır. Bu üç önemli aşama çevresinde birçok inanç, âdet, töre, tören, âyin, dinsel ve büyüsel özlü işlem kümelenmiştir. Söz konusu geçişleri bağlı bulundukları kültür kalıpları, beklentilerine ve kalıplarına uygun bir biçimde yönetmektedir. Bunların hepsinin amacı da kişinin bu geçiş dönemlerindeki yeni durumunu belirlemek, kutsamak, kutlamak, aynı zamanda da kişiyi bu sırada yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden ve zararlı etkiden korumaktır. Çünkü yaygın olan inanca göre, insan bu tür dönemler sırasında güçsüz ve zararlı etkilere karşı açıktır (Örnek, 1995: 131).

Geçiş dönemlerinden ilki olan doğum her dönemde ve her toplumda yeni bir başlangıcı, sevinci, umudu beraberinde getirir. Başlangıçtan günümüze doğum olayını önemsenmiş, hem dünyaya gözlerini açacak bebek hem de anne sağlığını tehlikeye atacak davranışlardan kaçınılmıştır.

1.2.1. Doğum Öncesi

Aile toplumların sürekliliğini sağlaması açısından önem taşır. Ailenin ayakta kalıp, varlığını devam ettirmesi doğumla ilişkilidir. Türk kültüründe çocuk, neslin devamını sağladığı için ocağı tütündür. Bunun için de anne babalar evlendirdikleri çocuklarından bebek sahibi olmasını bekler. Bu, aynı zamanda yeni evlenen çiftte toplumda bir yer de kazandıracaktır.

Türklerde çocuğun önemini, ona verilen değeri yansıtan hikâye ve destan örneğine sıkça rastlamaktayız. Bunlardan biri olan Dede Korkut Kitabı'ndaki hikâyelerinden olan Dirse Han Oğlu Boğaç Han destanında çocuğu olmayan Dirse Han, hanlar hanı Bayındır Han'ın ziyafetinde dışlanır. Dede Korkut hikâyelerinde bu durum şöyle yer alır:

“Ziyafet veren Bayındır Han “bir yere ak otağ, bir yere kızıl otağ bir yere kara otağ kurdurmuştu. Kimin ki oğlu kızı yok kara otağa kondurun kara keçe altına döşeyin kara koyun yahnisinden önüne getirin yerse yesin, yemezse kalsın gitsin demişti. Oğlu olanı ak otağa, kızı olanı kızıl otağa kondurun, oğlu kızı olmayana Allah Taâla beddua etmiştir, biz de beddua ederiz belli bilsin demiş idi” (Ergin, 2005: 21).

Yine Manas destanında Yakup Han ve eşi tam on dört yıl çocuk hasreti çekmiştir. Yakup Han sonunda biraz eşinden şikayet biraz da kara talihinden şikayet yollu şu sözleri söylemiştir (Gökdağ, Üçüncü, 2007: 141) :

“Çıırçı'yı alalı henüz çocuk öpmedim
On dört yıldır alalı ana dahi olmadı
Kutsal bir yere gidip adım bile atmadı
Kutsal pınara gidip yanında bir yatmadı
Bir elmanın altına giderek oynamadı
Kısıklıktan kurtulup kutsal yol bulamadı”

Şamanizm'de de çocuk önemli bir yer tutmuştur. Şamanist Yakutlar, tanrıdan çocuk isterken ak şamana başvururlar. Ak şaman, Ayısı hatuna yahut ak at sürüleri sahibi olan tanrıya dua eder. Bu törende kanlı kurban sunulmaz. Bu tanrılara ıdık olarak bir hayvan bağışlanır. Bu hayvana kimse binemez. Ayrıca çocuğu olmayan Yakut kadınları mukaddes bir ağacın dibinde, ak boz at derisi üzerinde “yer sahibi”ne yalvarır; ağlaya sızlaya dua ederler. Bu duadan sonra çocuk sahibi olanlar bunun tanrıdan, yer ağaç ruhları tarafından verildiğine inanırlar (İnan, 2000: 167).

Çocuk sahibi olmak isteyen Türkler, tanrının rızasını kazanmak için açları doyurur, çıplakları giydirir ve ağzı kutlu kişilerin alkışını duasını

dilerlerdi. Dede Korkut boylarında da bu inancın örnekleri vardır. O zaman da Oğuz Beyleri, göğre el açıp yüz tutarak alkış tuttuklarında Tanrı dileklerini geri çevirmezmiş ve çocuğu olmayanların bu şekilde dilekleri yerine gelirmiş. Yine bu boylarda çocuk sahibi olmak isteyen anaların saçları olarak kuru çaylara su saldıgını görmekteyiz. Kimi destanlarımızda çocuk sahibi olmak isteyenlerin elmalı yerlerde kutlu pınar başlarında ata mezarlarında yatması gerektiği vurgulanır (Kuşdemir, 2004: 12).

Halk arasında da çocuksuzluk hoş karşılanmayan bir durumdur. Gelin gittiği yerde saygınlık kazanması, erkeğin gözüne girmesi, analık zevkini tatması ve soyun devamı için, kadının doğurması gerekir. Kısır kadın, özellikle geleneksel kesinde horlanır, ezilir ve aşağılanır. Bu nedenle gebe kalmak, çocuk doğurabilmek için birtakım çarelere ve yollara başvurulur (Örnek, 1995: 132).

Çocuk sahibi olmak isteyen kişiler öncelikle hangi yolla ve hangi uygulama ile amaçlarına daha kolay ulaşabileceklerini sorgulamakla işe başlarlar. Silifke’de bununla ilgili bir uygulama şöyledir: Kadın üç ayrı iğne alır. Bu iğnelere çeşitli izler koyar. Bunlardan birincisi şifanın hocadan, ikincisi doktordan, üçüncüsü ise yatırdan geleceğine işarettir. Bunları akşam bir kap su içine atarlar. Bunlardan sabaha kadar hangisi küflenmişse dermanın orada olduğuna inanılır (Alptekin, 2007: 71).

Derdine derman olacak ilhamın türbe, yatır gibi ziyaret yerlerinden geleceğini düşünenler bu ziyaret yerlerinde çocuk sahibi olabilmek için dualar eder, adak adarlar. Dileği gerçekleştğinde adağını yerine getirirler, bu kutsal sayılan yerlerin şifalı sularından içerek dertlerine derman aralar. Çocuk sahibi olabilmek için gidilen adak ve ziyaret yerlerinin örneklerine ve burada yapılan uygulamalara çalışmamızın ilgili bölümünde yer verdik.

Çocuk sahibi olabilmek için başvuru olan bir diğer yöntem de hocalara gidip muska yazdırmaktır. Örneğin Rize’de çocuğu olmayan kadın hocalara verdiği şifalı suyu her sabah ve akşam içer. Bunun duruma göre 3, 7, 9, 21 veya 40 gün devam etmesi söz konusu olur. Aynı zamanda okunmuş sudan

yine 3, 7, 9, 21 veya 40 gün banyo yapılması da veya banyo yapacağı zaman bu suyun kullanılması yine en çok uygulananlardandır (Kabataş, 2006: 15).

Doğum öncesi dönemde hamilelik evresi dikkatle geçirilmesi gereken bir dönemdir. Hamilelik, farklı yörelerde , “gebe”, “iki canlı”, “beroni”, “vakitsiz iki ayak”, “yükü”, “ağır ayak”, “ağırca”, “yerin dili”, “karnı dolu”, “manalı”, “yeriği çıkmış”, “gönlü geçmiş”, “gövdeli”, “çocuğu var”, “gümanlı”, “uşaklı” gibi adlarla anılır (Ercan, 2002: 44).

Hamilelik başladığında ve çevre tarafından öğrenildiğinde anneyi ve bebeği tüm olumsuzluk ve kötülüklerden korumak amaçlanır. Hamile olan kadın kendisine her zamankinden daha fazla dikkat eder. Ağır kaldırmaz, ağır işler yapmaz, zamanını genellikle dinlenerek geçirir. Kendine dikkat ettiği kadar yediğine, içtiğine, hamileliği sırasında sergilediği davranışlara da dikkat etmek zorundadır. Halk arasında hamilenin sergilediği bu davranışların doğacak çocuk üzerinde etkili olacağı inancı hâkimdir.

Hamile kadın bu önemli dönemde korunmaya muhtaç, dışarıdan gelebilecek her türlü tehlikeye daha da açıktır. Halk arasında yaygın olarak bilinen gece dışarıya su dökülmemesi gerektiği inancı hamilelik döneminde de karşımıza çıkar.

Van’ın Erciş ilçesinde, gece vakti dışarıya besmelesiz sıcak su dökülürse, kapı eşiklerini mekân tutan cinlerin çocukları öleceği, daha sonra da suyu dökenin çocuğu olmayacağı veya başına çok büyük belalar geleceğine inanılır. Bu tür şeylerin akşam vakti, yani güneş battıktan sonra, tehlikeli olacağına inanılmasının sebebi; eski Türklerde güneş battıktan sonra yer mühürlendiğinden kara iyelerin ve cinlerin rahatça dolaşabildiklerine inanılmasıdır. Bundan dolayı insanlar, gece bir yere giderken ya da sıcak su dökerken destur almadan bu işleri yapmazlar. Destur alınarak, yani o yerin iyelerinden izin alınarak, bunların insanlara musallat olması engellenmiş olur. Eski Türklerde ilk başlarda yerle gök arasında ayrılık ve mücadele yoktu. Daha sonraları, Türk düşüncesinde gökyüzü Tanrı’nın, yerin de şeytanın ülkesi olduğu inancı girmeye başlamıştır. Böylece göğün koruyuculuğunun

yanında, yerin kötü olduğu ve bütün kötü ruhların karanlıkta ve yerin altında olduğu inancı yerleşmişti (Albayrak, 2006: 29).

Aynı zamanda ateşi su ile söndürmek de tehlikeli bir davranıştır. Altay Türkleri ateşin gökten Ülgen Tanrı tarafından gönderildiğine inanırlar. Ateşi su ile söndürmek, ateşe tükürmek, ateşle oynamak kesin olarak yasaktır (İnan, 2000: 67). Ateşi su ile söndürmek aynı zamanda su kültüyle de ilgilidir. Ateş ve suyun bir ruhu vardır. Ateşi su ile söndürmek saygısızlıktır. Eğer böyle bir saygısızlığı anne adayı yaparsa cezalandırılacağı inancı vardır.

Kimi inanmalarda hamile kadın kutsal sayılan yerlere götürülmez. Örneğin, Harput'ta; hamile türbe ve mezarlara, ziyaret kabul edilen kutlu pınar başlarına ve delikli taşlara götürüldüğünde, kadının vücudunun herhangi bir yerine dokunması veya herhangi bir yerini kaşması halinde; doğuracağı çocuğun vücudunun aynı yerinde “ziyaret beni” diye adlandırılan siyah veya kırmızı lekelerin oluşacağına inanılır (Kuşdemir, 2004: 37).

Aslında hamile kadının kaçınması gereken davranışların altında çocuğu korumanın amaçlandığı açıkça görülmektedir. Çamlıdere'de doğacak çocuğun geleceğinin açık ve kendisinin de güzel suretli olmasına vesile olacağı için temiz ve akarsuya hamile kadın baktırılır (Cesur, 1978: 14).

Hamilelik safhasında karşımıza çıkan bir başka önemli konu ise aşırma ile ilgilidir. Hamilelik sırasında yemek için kadının canının vakitli vakitsiz bir yiyecek istemesi haline “aşırma” denir. Halk arasında aşırma, hamileliğin en önemli belirtisi sayılır. Deyimin aslı “aşırma” olup, “yiyecek şeyden tiksime” demektir. Yemek fiili, “beğenmemek, kötülemek” anlamındadır. Deyim giderek anlam değiştirmiş ve “yükü kadının kimi yiyecekleri canının çekmesi, onları tatmaktan kendini alamaması” anlamında kullanılmaya başlamıştır. Gebeliğin bu döneminde, kadına istediği ne kadar münasebetsiz de olsa, vermeye dikkat edilir. Aksi taktirde, çocuğun düşmesi, sakat, kusurlu doğması gibi, anada ve çocukta zararlı etkilerin meydana geleceğine inanılır (Akyol, 2006: 75).

Hamilelik sırasında çevredekilerin en büyük merakı çocuğun cinsiyetinin ne olduğudur. Günümüzde teknolojinin gelişmesiyle birlikte belli bir zaman sonra hamile ve çevresindekiler çocuğun cinsiyetini öğrenebilirken geçmişte bu olay için de pratik ve inançlardan yararlanılmıştır.

Bu konu ile ilgili halk arasında gerek deneme yanılmaya dayanan gerekse fal nitelikli pek çok uygulama ile karşılaşırız. Bu inanış ve uygulamaların bir kısmı annenin haberi olmaksızın yapılırken bir kısmı da doğrudan anne ile ilgilidir. Hamile kadının beslenmesi, fiziksel görünüşü, davranışları, gördüğü rüyalar, çocuğun anne karnındaki oynama süresi, sancının geliş biçimi ve daha pek çok farklı durumların yorumlanması ile çocuğun cinsiyetinin ne olacağı konusunda fikir yürütülmüştür. Konu ile ilgili Denizli'nin Başkarcı Köyü'nde tespit edilen uygulama ayağına bıçak ve tarak saklarlar. Gelini üç defa çeşmenin ayağından şöyledir: Düğünün bitmesinden sonraki günün akşamüstü gelinin başına bir başörtü örterler, koltuğunun altına biraz ekmek koyarak çeşme ayağına götürürler. Gelin görmeden çeşme geçirirler, sonra tarak ve bıçağı aratırlar. Tarak bulursa kızı bıçak bulursa oğlunun olacağına inanırlar (Er, 1965: 3754).

Silifke 'de hamile gelinin kaynanası önceden hazırladığı bir kova su ile bir ibrik suyu yan yana koyar. Gelinden ellerini yıkamak için su ister. Gelin suyu kovadan alırsa çocuk kız, ibrikten alırsa çocuk erkek olacaktır (Alptekin, 2007: 73) .

Yaptığımız araştırmalar sonucu cinsiyet belirleme konusunda belli bir miktar su içerisine gebenin sütü damlatılmak koşuluyla dibe çökmesi veya yüzeyde kalması neticesinde bir cinsiyet tayin etme şekline de rastlıyoruz. Bu uygulama şu şekilde yapılır: Bir bardak suyun içerisine anneden alınan bir çay kaşığı süt damlatılır. Eğer süt ip gibi aşağı doğru uzarsa bebeğin oğlan, suyun üstüne yayılırsa da bebeğin kız olacağına inanılır (Karakum, 2008: 21).

Bulgaristan Türklerinde tespit edilen inanca göre, oğlan çocuğun emeyeceği anne sütü ağır, kızın emeyeceği anne sütü yeğindir. Hamileliğin son

günlerine doğru, yani çocuğun doğmasından bir müddet önce, anne memesinden çıkarılan bir damla süt, bir kaşık veya yarım bardak suya bırakılır. Süt damlası, eğer suyun üstüne dağılırsa kız, eğer suyun dibine çökerse oğlan olacaktır (Kuşdemir, 2004: 48).

Konya Beyşehir ilçesinde de karşılaştığımız bu uygulamada süt suyun içinde dağılırsa kız çocuğu, dağılmazsa erkek çocuğu olacağına inanılır (Samancı, 2008: 22).

1.2.2. Doğum Sırası

Uzun bir bekleyişin ardından gelen doğum anında gerçekleştirilen uygulamalarda suyun önemi dikkatimizi çeker. Doğum, günümüzde doktor kontrolü altında hastanelerde yapılırken önceleri doğumların çeşitli sebeplerden dolayı evde doğum yapacak kadının yanında yardımcılarının olması şarttır. Doğum ya bu işte tecrübeli kimselerce ya da ebeler tarafından yaptırılır. Halk kültüründe ebe; bebeğin dünyaya gelişinde hakkı olduğundan dolayı anne kadar önemli görülür.

Evde yapılan doğumlarda annenin ve bebeğin hayati tehlikesi bulunmaktadır. Doğumu yaptıran kişi ya da kişiler bunun farkındadır ve doğumu kolaylaştırmak için çeşitli yollara başvurur, önlemler alırlar. Anadolu'da doğum sırasında doğumu kolaylaştırmak amacıyla genellikle hamile kadının gezdirilmesi, Kurân-ı Kerim'den ayetler okunması, saç bağı ve düğümlerin çözülmesi, çeşitli şifalı sayılan bitkilerin kaynatılıp suyunun içirilmesi, türbelerin ziyaret edilmesi, sıcak banyo yaptırılması gibi uygulamalar yapılmaktadır.

Zor gerçekleşen doğumu kolaylaştırmak için ziyaret yerlerine de gidildiği görülür. Ziyaret yerlerine gitme anlayışında eski Türklerdeki ata ruhlarını memnun etme inancının günümüze taşındığını görmekteyiz. Gidilen ziyaret yerlerinde dua edilir, kutsal olduğuna inanılan suyundan içilir. Örneğin

Pertek'te bulunan Sultan Hıdır Türbesinin yanındaki çeşmenin suyu doğum kolay olsun diye içirilir (Polatcan, 2006: 9).

Doğumu kolaylaştırmak için Siirt' de evde zemzem suyu varsa, kadına içirilir. Yoksa komşulardan, tanıdıklardan istenilerek kadının içmesi sağlanır. Ayrıca özel ayetler yazılı taslara su konulup içirilir. Ayet yazılı taslar bulunamazsa, Yâsin gibi bazı sureler veya dualar okunup üflenir ve kadına içirilmesi sağlanır. Bu şekilde kadının kolaylıkla doğum yapacağına inanılır (Taşpınar, 2006: 77). Halk arasında hocaya okutulan suyu içme, muska yazdırma ve muskanın su içine atılarak içilmesi inançlarına da sıklıkla rastlıyoruz.

Eski Türk inançları içerisinde de doğumun kolay olmasını sağlamak amacıyla bazı pratiklere başvurulduğu görülmüştür. Yakutlarda ilk doğuma büyük ehemmiyet verilmektedir. Doğum günü yaklaşınca erkek ormana gidip bir kayın ağacı keser. Bu ağaçtan bir buçuk arşın uzunluğunda üç kazık hazırlar. Bunlar tek bir kayın ağacından alınmalıdır. Kiler, ev ve sandıkları hep açık bırakılır (İnan, 2000: 168).

Eski Türk inancındaki kiler, ev ve sandıkların açılması İslâmiyet sonrasına taşınmıştır. Doğum anında doğumu kolaylaştırmak için kadının saçları çözülür, kapı pencere açılır, su kapları boşaltılır. Bu durumun karşılaştığımız örneklerini aşağıda sıraladık.

Safranbolu'da doğum sırasında kadın zorlanırsa, ya bir caminin kapısı açılır ya da en yakın bir çeşmenin oluğu veya evdeki su kapları boşaltılır. Bununla kadının doğumu kolaylaşacağına inanılır. Bu işlem şehirlerde oluk olmadığı için en yakın çeşmenin musluğu açılarak yapılır (Savaş, 2007: 9).

Silifke'de hamile kadına doğum yaptırmak için gelen diğer kadınlar ona; "Eller göçtü bizde göçelim." derler. Ayrıca hamile kadının doğum yapacağı evde dolu herhangi bir nesne bırakmazlar. Su dolu kovalar boşaltılır, yemek dolu kaplardaki yemekler dökülür, evde dolu tüfek varsa havaya sıkılır. Kadınlar arasında bununla ilgili olarak bir kıssa anlatılmaktadır: Kadınlar arasında bununla ilgili olarak bir kıssa anlatılmaktadır. Bir gün bir

kadının doğum sancıları başlar. Köydeki kadınlar doğumu yaptırmak için uğraşırlar, ama doğum gerçekleşmez. Evde ne kadar dolu eşya varsa boşaltırlar, fakat kadın yine doğuramaz. Kadınlar evde içi dolu bir nesnenin olduğunu, eğer bu bulunup boşaltılmazsa kadının doğum yapmasının imkânsız olduğunu söylerler. Evin içini iyice ararlar, bir şey bulamazlar. Sonra bir kadın, evin çatısında yağmur suyu biriksin diye konmuş bir kazan gördüğünü söyler. Kadınlardan biri kazandaki suyu döker ve bunun sonucunda doğum olayı gerçekleşir (Alptekin, 2007: 75).

Adana'da doğum kolay olsun diye hamile kadın su üstünden geçirilir. Böylece doğumun su gibi akarak kolay olacağına inanılır (Akyol, 2006: 78). Gölpazarı'nda da çocuk su gibi kaysın diye doğumu yaklaşan kadını yakında bulunan bir akarsuya götürerek suyun başında üç defa atlatırlar (Batur,1964:3309).

Siirt'te doğum zor olup, gerçekleşmesi daha da gecikirse, kadının kocasına itaatsizliği sebebiyle doğumun zor olduğu düşünülür ve kocasının ayakkabısına su konulup topuk kısmından doğum yapacak kadına içirilir. Böylelikle doğumun kolaylaşacağına inanılır (Taşpınar, 2006: 77). Bu uygulama, Afyon Sandıklı'da kaynananın ayakkabısından haberi olmadan su içirme şeklinde karşımıza çıkar (Balaban, 2006: 79).

1.2.3. Doğum Sonrası

Doğum sonrası yapılacak olan tüm uygulamalarda daha önceki uygulamalarda görüldüğü gibi anne ve bebeğini olası tüm olumsuzluklardan koruma amacına yöneliktir. Doğum sonrasında ilk uygulama dünyaya gözlerini açan bebeği yıkamadır. Bu ilk yıkama özeldir. Çocuk hem su ile temizlenip arınırken hem de suyun koruyucu etkisinden yararlanır. Halk arasında bu konuda da farklı uygulamalar tespit edilmiştir. Kimi uygulamalarda çocuğu yıkamak için özel günler beklenirken, kimi uygulamalarda çocuk belli bir süre yıkanmaz.

Bebeğin yıkanılması sırasında bazı inançlarda ılık suyun içine bir miktar tuz katıldığı da olur. Mehmet Aça, konu ile ilgili çalışmasında, yeni doğan çocuğun tuzlu suyla yıkanması ya da vücudunun doğrudan tuzla ovulması olayına tuzlama adı verildiğini kaydeder (Aça, 2004: 96). Tuzun ilk yıkama suyunun içinde yer almasının sebepleri ve ise çok farklı şekillerde açıklanır.

Pertev Naili Boratav, tuzlamayı halk geleneği, çocuğun teri, nefesi kokmasın diye önceden alınmış bir sağlık tedbiri diye niteliyor (Aça, 2004: 102). Tuzlama işlemini yapılma zamanı ve şekilleri farklılık gösterse de amaç bebeği sağlıklı ve güçlü bir biçimde yaşama hazırlamaktır.

Türkistan Türklerinde de rastladığımız bu işlem sırasında yeni doğan çocuğun suyuna altın veya gümüş para atarak yıkarlar. Sonra yüzü meydanda kalmak şartıyla bezlere sarılır. Üç gün annesinin yanında yatar; dördüncü günü beşiğe konur. Çocuk her gün tuzlu suda yıkanır; oynak yerlerine yağ sürülür. Kırk gün sonra çocuğu sardıkları deriyi köpeklere atarlar yahut büyüklerin ağırlarını dindirmek için ilaç makamında kullanırlar (Aça, 2004: 101).

Yeni doğan bebek su ve suyun arındırıcılığı ile karşılanır. İlk yıkamanın ardından bazı yörelerde bebeğin ve annenin kırkı çıkıncaya kadar yıkama sıklığı farklılık gösterir. Çocuk ilk defa yıkanırken geleceği için güzel dileklerde bulunulur, dua edilir vatana millete faydalı bir birey olması dlenir.

Yeni doğurmuş, doğurup da henüz yataktan kalkmamış kadına loğusa, loğsa, doğazkesen, emzikli, nevse gibi adlar verilir (Örnek, 1995: 143). Yeni doğum yapmış kadın, doğumun getirdiği fiziksel ve psikolojik etkiden bir anda kurtulamaz. Bunun için de loğusa kadın çoğu yerde hasta olarak nitelendirilir. Gündelik hayata dönünceye kadar dinlenmesi sağlanır. Yemesine, sağlığına özen gösterilir.

Aynı şekilde doğan bebeğin de yeni ortama uyumunun sağlanması kolaylaştırılmaya çalışılır. Bebeğin en önemli besin maddesi anne sütüdür. Eğer annenin sütü az veya çocuğa yetmiyorsa annenin sütünün gelmesi için

çareler aranır. Lohusaya sütünün çoğalmasını sağlayacağına inanılan yiyecekler yedirilir. Halk arasında süt pınarı adı verilen su kaynaklarından su içildiğinde sütün çoğaldığına dair inançlar ve süt pınarları fazlaca yer almıştır.

Kayseri’de, Bayramlı camisinin avlusundaki “Süt Pınarı” adını taşıyan pınarın gözü ağrıyanlara ve sütü az olan ya da kesilen kadınlara iyi geldiği söylenmektedir. Gözü ağrıyanlar bu su ile yüzlerini yıkayarak şifa ararlar, sütü kesilen kadınlar ise buraya gelerek üç İhlâs bir Fatihâ okur ve elindeki bir ekmek parçasını su ile ıslatarak yarısını pınarın başına bırakır, yarısını da arkasına bakmadan yiyerek oradan uzaklaşır. Bundan üç gün sonra kadınların bol miktarda süte sahip oldukları ifade edilmektedir (Günay, 2001: 35).

Yukarıda değindiğimiz örneğin bir benzerine Ayaş ve çevresinde rastlıyoruz. Burada da sütü gelmeyen loğusa kadının kocası gün ağrırken iki simit alıp kimseye görünmeden dışarıda bir çeşmeye gider. Simidin birini çeşmeye bırakır öbürünü aldığı suyla eve getirir. Dönerken arkasına bakmaz, kimseyle konuşmaz. Loğusa kadının bu suyu içip simidi yerse sütünün geleceğine inanılır (Yıldız, 1983: 32). Bunun yanında halk arasında süt boncuğu adı verilen bir boncuk takılınca sütün çoğalacağı inancı da vardır.

Çocuğun doğumundan itibaren geçecek olan kırk gün hem anne hem bebek için çok önemlidir. Çünkü birçok tehlike “kırkı çıkıncaya kadar” yaşanır. “Lohusanın mezarı kırk gün açık kalır” sözü bugün tıbben de kanıtlanmıştır. Tedavisi mümkün olmayan birçok hastalık bu dönemde olmaktadır. Çocuğun anne karnından çıkıp da yeni dünyasına alışması bu kırk gün çerçevesinde mümkün olmaktadır (Gürbüz, 2006: 24). Kırk günlük süre hem anne ve bebek içinde anne ve bebek yalnız bırakılmaz, dışarı çıkmaları istenmez. Eğer çıkacaklarsa da bazı önlemler alınır. Bu sürede anneye ve bebeğe alkarısının zarar vereceğinden korkulur.

Lohusalara musallat olan bu kötü ruh Çin seddinden Akdeniz kıyılarına, buz denizinden Hind’e kadar yayılmış, Türk folklor ve hurafelerinde Al karısı, albastı, albis, almis adlarıyla anılmıştır (İnan, 2000: 169).

Kırgız Kazak Türklerinin rivayetlerine göre “albastı” iki nevi olup biri “kara albastı” ve diğeri de “sarı albastı”dır. Sarı albastılar hoca veya baskı (şaman) ların okumasıyla def olup giderler. Kara albastı ise kendini görmek iktidarına malik olan ocaklı adamdan başka kimseden korkmaz. Sarı albastı sarışın bir kadın suretindedir. Bazen keçi veya tilki suretlerine girer. Bu ruh lohusalara musallat olup ciğeri alır götürüp suya atar. Baksılar yahut ocaklı adamlar albastıyı ciğeri yerine koymaya mecbur ederler. Albastıyı yakalayan baskı eline kopuz alarak şu afsunu söyler:

“Ey, albastı zalim,

Koy ciğeri yerine,

Zavallının canını iade et,

Sözümü tutmazsan,

Bana hürmet etmezsen,

Gözlerini çıkarırım...”

Bu suretle merasim yapılırsa albastı ciğeri yerine koyar ve ölen loğusa da iadei hayat edermiş. Baksılar albastıyı ekseriya keçi suretinde görüyorlar (İnan, 2000: 169). Alkarısının fiziksel özellikleri farklı olarak tarif edilir. Alkarısından korunmak ve onu etkisiz hale getirmek için birçok yola başvurulur.

Alkarısı tüfek sesinden, ocaklı adamlardan, demirden ve kırmızı renkten korkar. Bunun içindir ki loğusa yatakta iken başına beyaz yaşmak ve kırmızı tül bağlarlar. Kırmızı altın takarlar, lohusaya kırmızı şeker hediye götürürler (İnan, 1998: 261). Halk arasında lohusanın korunması amacıyla kırmızı renginin kullanımı günümüzde canlı olarak sürdürülmektedir.

Alkarısına Türkiye Türklerinde olduğu gibi diğer Türk boylarında da inanılır. Azerbaycan Türklerinde “hal” adını alan bu kara iye, lohusalara zarar

vermesinin yanı sıra ahırlara girerek atların yelesini ördükten sonra bunlara binip dolaşır. Altaylı Türk boylarında bu ruhun “erlik” in yardımcılarında biri olduğuna inanılır. Tuba Türkleri ve kazan Türklerinde bu varlığın kayalıklarda ve kumsal yerlerde yaşadığı bilinir. Kıbrıs Türklerinde “alanası” ve “alperisi” adı ile bilinen bu ruhun cadı şeklinde tasvir edildiği görülür. Alkarısının ismi değişimlere uğramış olsa da böyle bir kötü ruhun varlığı; hamileye ve bebeğe zarar vereceği inancı bütün Türk dünyasında hâkim bir inançtır (Kuşdemir, 2004: 55).

Eski Türk inançlarında annenin ve çocuğun korunmasında rol oynayan iyi dişi ruhlar vardır. Altaylılarda Umay, Ana Maygıl, Ak Ene, Yakutlarda Ayısıtlar bunların belli başlılarıdır. Altaylılara göre Umay; çocukları ve hayvanlarını koruyan dişi tanrıdır. Umay kültünün Altaylılara mahsus olmayıp diğer Türk boylarında da olduğu yapılan araştırmalarda tespit edilmiştir (İnan, 2000: 35). İslâmî dönemde ise Umay yerini Fadime Ana'ya bıraktığı görülür.

Alkarısı ile ilgili anlatımlar günümüzde halk arasında devam etmekte ve korunma uygulamaları yapılmaktadır. Halkın alkarısına bakış açısını yansıtmak adına tespit ettiğimiz örnekleri aşağıda sıralıyoruz.

Erciş'te ıssız ve harabelik yerlerde, su kenarlarında yaşadığı ifade edilen alkarasının çocuklarının yuvasının olduğuna dair, inançlarda vardır. Ayrıca bu kara iyelerin yakalanarak çalıştırıldığına dair söylentilerde bulunmaktadır. Alkarası doğum olmadığı zamanlarda da kişiöğluna zarar vermek, ahırlara besmelesiz olarak bağlanan veya yemi suyu besmelesiz olarak verilen atlara ve ineklere de musallat olur. Atların yelesini ve kuyruğunu ördükten sonra üzerine binip aksamdan sabaha kadar, dörtnala koşturarak kan ter içinde bırakırlar. Yöre halkı atın terli ve yorgun, yelesi ile kuyruğunun örölmüş olmasından veya ineğin bitkin görünümünden ötürü bu hayvanların alkarası tarafından binildiğine inanılır. Alkarası sadece kadınların değil, doğum yapmış hayvanların da kötü iyesidir (Albayrak, 2006: 35).

Bolvadin'de loğusa kadının ve kırkı çıkmamış çocuğun herhangi bir sebeple yalnız kalması gerekiyorsa, bulundukları odaya başucuna gelecek

şekilde bir tas su konulur (Güldemir, 2008: 55). Elazığ'da süpürge'nin kötü ruhları kovacağı inancından dolayı beşik'te yatan çocuğun ayak dibine su, baş tarafına süpürge bırakılır (Esin, 1978: 12).

Ateş, Türk hayatında büyük bir yer tutmaktadır. Ateş unsurunun koruyucu özelliğine alkarısından korunma uygulamalarında da rastlarız. Eski Türklerde alkarısında korunmak için yakılan ateşin yerini günümüzde ışığın açık bırakılması uygulamasına bıraktığı görülür. Tıpkı ateşin koruyuculuğu gibi lohusanın yanına su bırakılmasındaki amaç da suyun koruyucu hastalıkları savcı özelliğindendir.

Tüm bu önlemlere rağmen lohusayı albasar ve hastalanırsa Osmaniye'de hocaya götürölüp muska yazdırır. Hoca lohusanın ruhu için dua eder. Suyu okur. Loğusa bu su ile önce yıkanır sonra bu sudan azar azar içer (Akar, 2003: 103).

Halk inançları arasında albasması inançlarının yanında kırk basması uygulamaları da göze çarpmaktadır. Kırk basmasında da suyun kötü güçlere gâlip gelmede etkili olduğu inancının vardır. Genellikle doğumdan sonraki kırk gün içinde lohusa veya çocuk hastalanırsa kırk basmasına uğradıkları düşünölür. Gerekenler yapılmazsa ölüm olayının dahi gerçekleşebileceğine inanılır. Bilindiği gibi yalnızca yeni doğum yapanlar gibi teni evlenenler de kırklı olarak adlandırılır. Rize'de iki loğusa kadın veya kırklı gelin karşılaştığı zaman bir birlerini basmamaları için bir tepsiye su konur, giriş kapısının önüne konur; biri içerden biri de dışarıdan uzanarak tepside üç yudum su içerler (Küçükahmet, 2007: 34).

Halk arasında anne ve yeni doğan çocuk için ilk kırk gün çok önemlidir. İki tarafın da sağlık ve selameti için bazı uygulamalar yapılmakta bunlar yapılmadığı takdirde kötölüklerle karşılaşılacağına inanılmaktadır. İşte bu inanç doğrultusunda yapılan uygulamalar arasında "kırklama" âdeti karşımıza çıkar.

Kırlama, geleneğinin özünde suyun arındırıcı etkisi kullanılarak annenin ve bebeğinin temizlenmesi ve kötü ruhların zarar verici etkisinden, hastalıklardan suyun koruyucu özelliğinden yararlanılarak korunmasıdır.

Kırlama inancı Türk halkları ve birlikte yaşadıkları diğer halkları arasında çok yaygındır. Tasavvuf bilginlerinin ana rahminde bebeğin oluşumu doğumdan sonraki ruhi oluşum süreci ölümden sonra ruh-beden-âlem ilişkileri itibariyle açıklık getirdikleri bir konudur. Kırk, kırklı, kırkın çıkması ile ilgili birbirini tamamlayan adeta bir bütünün parçaları mahiyetinde çok sayıda inanç ve uygulama vardır (Kuşdemir, 2004: 114).

Kırlama kimi yerlerde lohusaya tek başına yapılırken kimi yerlerde lohusa ve çocuğa aynı anda uygulanmıştır. Genel olarak incelediğimizde kırlama işleminin 40. gün yapıldığını görüyoruz. Buna rağmen kırkıncı günün öncesinde yapılan uygulamalara da rastlıyoruz.

Elazığ'da doğumun ardından yedinci günde yapılan kırklamaya küçük kırk adı verilir. Küçük kırk şu şekilde yapılır: Çocuk oğlan ise yedi, kız ise sekiz günlük olunca küçük kırk çıkarılır. Lohusanın boynuna bir tespih asılır ve ebe ilk olarak lohusayı yıkar. 40 tane arpa 40 tane buğdayı alınır, sayılır okunur. Bunlar bir üsküreğe (derince bir kaba) konur ve içine su doldurulur. Lohusa da teşt (leğen) içine sokulur ve kafasının üstünden bir kalbur tutulur, okunmuş buğdaylı ve arpalı su lohusanın başından aşağı dökülür (Köşeli, 1978: 21).

Konya'nın Gökyurt Köyü'nde bebeğin yarı kırkaması yirminci gün yapılır. Yeni doğan yirminci gününü tamamladığında annenin altın yüzüğünü ve 20 taşı bir leğene koyup çocuğu yıkarlar. Yıkarken de dökülen suyu bir süzgeçten geçirirler. Bu işlem çocuğun 40'ı çıkınca da 40 taşla tekrarlanır (Gürbüz, 2006: 29).

Bozkır İlçesinde çocuk 20 günlük olduğunda 20 kaşık su sayılarak bir kaba konulur. Bu su daha sonra çoğaltılarak çocuğa banyo yaptırılır. Çocuk kırk günlük olduğunda kırk tane taş toplanıp delikli süzgecin üzerine

konularak su, taşların üzerine dökülür. Taşların üzerinden dökülen bu suyla çocuk banyo yaptırılır. Banyo işleminde kullanılan su ayak değmeyecek تنها bir yere dökülür. Böylece çocuğun kırkı çıkmış olur (Erdem, 2008: 25).

Erzurum'da yirminci günde yapılan bu işleme yarı kırk dökme adı verilir ve bu iş için 20 adet fındık, fasulye arpa, çakıl taşı vb. alınır. Bunların her birine ihlâs-ı şerîf okunarak anne için ayrı bir suya çocuk için de ayrı bir suya atılır (Akyol, 2006: 81). Kırklama işleminin genellikle kırkıncı gün yapıldığını söylemiştik. Fakat halk arasında bu arındırma işleminin farklı günlerde yapıldığı da görülmektedir.

En çok karşımıza çıkan kırk günün sonunda yapılan kırklama sırasında yapılan uygulamalar farklılık ve benzerlik gösterse de amaç lohusa ve çocuğu tehlikelerle örülü olduğuna inanılan kırk günlük süreçten kurtarmaktır, suyu kullanarak arındırmaktır.

Halk arasında tespit edilen kırklama uygulamasında yıkama suyunun içerisine farklı maddelerin atıldığına şahit oluyoruz. Çalışmamız sırasında bunları gruplandırmak hayli zor oldu. Bu farklılıkları seçtiğimiz örneklerle sergilemek istiyoruz.

Suruç'ta kırkıncı gün anne ve çocuk hamama götürülerek yıkanır ve temizlenir. En sonunda da bir tasa su konur. Yaşlı bir kadın başparmağını aynı şekilde 40 kere suya koyar ve tekrar çıkarır. Daha sonra loğusanın başından bu suyu döker. Aynı işlemler çocuğa da yapılır (Akyol, 2006: 85).

Maraş'ta kırklama yapılırken en az kırk delikli bir süzgeç veyahut hamam kesesinden üç tas su geçirmek şarttır. Bu üç tas su, çocuk ve annenin başından aşağı dökülür. Tastaki suyu dökmeden önce bunu yapacak olan kadın elini 40 defa tasa çarpar ve bu işlem tamamlanır (Baydemir, 1974: 163).

Safranbolu'da kırklama yapılırken bir kabın içine kırk fincan su konulur ve bu su kaynatılır. Kaynatılan suyun içine iğne, makas, kaşık, sarımsak,

soğan, yüzük, nohut veya fasulye atılır. Kırk delikli veya daha çok delikli süzgeçten su süzülerek çocuk yıkanır (Savaş, 2007: 11).

Rize’de önce lohusa bol suyla normal yıkanır daha sonra bir kazanın içerisine elle kırk su sayılarak kazana tespih ve tarak konarak kırk suyu hazırlanır. Kadının başına süzgeç tutularak hazırlanan su kadının başından aşağıya dökülür (Kabataş, 2006: 36).

Konya’da tespit edilen bilgide su ölçme işlemi yumurta kabuğu ile yapılır. Kırk yumurta kabuğu su ölçülür, leğene konur içine kırk adet tas konulur bu su çoğaltılarak anne ve çocuk yıkanır (Samancı, 2008: 25).

Ergani’de suyun içine kırk taş atıp içinde kırk küçük anahtarın asılı olduğu tasla su kalburdan geçirilerek bebek ve annesi banyo yaptırılır (Uçak, 2007: 66). Kırklamada kullanılan sular çoğu yerde süzgeçten geçirilir.

Ordu’da ırmaktan alınan kırk kaşık su elekten geçirilerek bir kaba boşaltılır. Eğer kırk kaşık su sayılmışsa elekten geçirilmeye lüzum yoktur. Bu su ile ilk önce çocuk yıkanır. Sudan beşiğe, eşiğe, ahıra, kilere evin dört köşesine serpilir. Çocuk yüksekçe bir yere kaldırılarak aynı şekilde hazırlanan su ile anne de yıkanır (Duman,1967: 18).

Mihalıçcık’da değirmen çark evinden kimse görmeden sabahleyin getirilen su ile veya çeşmelerin ayağından getirilen su ile yıkanılır (Avcıalp, 1980: 23).

Doğumların eski dönemlerde çoğunlukla evde yapıldığından daha önce söz etmiştik. Evde yapılan doğumlarda çocuk doğduktan sonra eş ve çocuğun göbeği ise ilgili bir takım uygulamalar söz konusudur.

Çocuktan sonra ve tabii hallerde daha kısa doğum sancılarıyla gelen “plasentaya kimi yerlerde eş, kimi yerlerde son, kimi yerlerde de etene diyorlar. Gebelik süresince dölyatağında ananın, kendi kanı ile çocuğunu beslemesini sağlayan bu organa, halk geleneği büyük önem vermiştir. Son, ya saklanır, ya gömülür, ya suya atılır ya da yakılır. Yakılma baygın doğan çocukları ayıltma amacı ile

yapılır. Suyu atılması ile ananın sütünün bol gelmesinin sağlanacağına inanılmaktadır. Yaygın olan bir inanış, eşin (sonun) çocuk gibi canlı doğduğu, göbek bağı kesilince, döl yatağı ile ve çocukla bağlantısının kalmadığı için öldüğüdür. Ona ölmüş bir varlığa gösterilen saygının gösterilmesi, herhangi bir yere atılmayıp gömülmesini, kedi, köpek gibi hayvanların yemelerine meydan verilmemesini böyle açıklamak gerekir (Kuşdemir, 2004: 88).

Çocuğun sonunun halk arasında bu derece önemsenmesinin altında “Umay kültü” yatmaktadır. Türk kültüründe çocuğun eşi, dişi bir ruh ya da Tanrıça olan Umay olarak düşünülmüştür. Umay, ilahe ve çocuklar hamisi ruh anlamında yazılı kaynaklarda ilk olarak Orhun Yazıtları’nda görülmektedir. Kaşgarlı Mahmud’un eserinde Umay’la ilgili şu açıklama vardır: “Son, kadın doğurduktan sonra kamından çıkan hokka gibi nesne. Buna, ‘çocuğun ana kanundaki eşi’ denir. Şu savda da gelmiştir ‘Umayka tapınsa oğul bulur = Birisi buna hizmet ederse çocuk doğar.’ Kadınlar sonu uğur sayarlar.” Bu açıklamada Tanrıça Umay’ın- döl sağlayıcı ve çocuk koruyucu yeteneğinin çocuğun sonunda da bulunduğu inancı görülmektedir. Umay kültü günümüze kadın ve çocukları koruyan bir ruh olarak ulaşmış olup Tunguzlarla birlikte Güney Sibiry ve Altay Türklerinde de görülmektedir (Ercan, 2002: 53).

Rize’de çocuğun eşi kesinlikle olur olmaz yerlere atılmaz ve mutlaka damla altı olmayan ve ayak basmayan bir yere gömülür. Gömme işini bir erkek yapar, bu ya dede ya da baba tarafından okumayla yapılır. En çok yapılan uygulama 7 adet Ayet’el Kürsü okumaktır. Zirâ böyle yapılmayıp eşi dışarıda kalırsa, çocuğu cinlerin çarpmasından korkulur. Doğum sonrasında bebeğin çıpa’sını (göbek bağı) ebesi veya iyi huylu birisinin kesmesi istenir. Çünkü göbek bağını kim keserse çocuk ona çeker. Göbek bağı ev hanımı olması için evin temeline, iş yerine, evde dursun diye eve, cami avlusuna, okusun diye okul bahçesine gömülür. Yine Rize yöresinde olan adetlerden birisi olarak yeni doğan çocuğun sanlık olmaması için yüzüne san renkte bir bez veya bir yazma örtülür (Kabataş, 2006: 28).

Afyon’da da çocuğun eşi gelişigüzel atılmaz. Selçik Köyü’nde çocuğun eşi kurutulur, temiz bir beze sarıldıktan sonra kurdun kuşun ulaşamayacağı temiz bir

kovuğa sokulur. Bu sonun çocuğun yaşamını etkileyeceğine inanılır (Balaban, 2006: 79).

Siirt'te doğum olayı gerçekleştikten sonra, bebeğin göbeği kesilir ve bağlanır. Göbek bağı bir hafta içinde düştükten sonra bebeğin altına saklanır ve uyku verdiğine inanılır. Göbek bağının yerin altına veya akarsuya atıldığı da olur. Göbek yeri kuruyunca, içine sürme doldurulur (Taşpınar, 2006: 78).

Göbek kordonunun gömülmesiyle ilgili çeşitli işlemler yapılmaktadır. Örneğin, Pertek İlçesinin bazı yörelerinde, aileler çocuklarının ne olmalarını istiyorlarsa, istenilen mesleğin uygulandığı mekâna gömerler. Çocuğun, doktor olması istiyorlarsa hastaneye, öğretmen olmalarını istiyorlarsa okula, dindar olmasını istiyorlarsa caminin yanına veya bahçesine göbeği gömerler. Ayrıca kız çocuklarının güzel olması için, kesilen göbek kordonu gül fidanının köküne gömülür. Göbek, gül fidanının köküne gömülürse, kızın güzel olacağına inanılır. Pertek'teki bazı köylerde, göbekte ilgili diğer bir inanış ve uygulama ise, çocuğun huy ya da karakter yönünden kime benzemesi isteniyorsa, örnek alman şahsın haberi olmadan arkasından atılır ve çocuğun ona benzeyeceğine inanılır (Polatcan, 2006: 11).

1.3. EVLENME İLE İLGİLİ İNANÇ VE UYGULAMALARDA SU

Evlilik, yeni bir hayata ilk adımın atıldığı insan hayatının diğer önemli geçiş dönemidir. Erkeğin ve kadının bir araya gelerek bir aile kurması yeni bir başlangıçtır. Bu başlangıç her iki tarafa da sorumluluklar yüklemiştir. Aile düzenin kurulması ise ailenin toplumsal yapının temeli olması sebebiyle önemlidir. Bilindiği gibi Türk toplumunda çocuk sahibi olup soyunu devam ettirebilmek için evlenip, aile kurmak şarttır. Bu yüzden kişi evlendiği zaman toplumda kabul görür, bir yer edinir.

Evlenme olayı tarihin ilk dönemlerinden beri karşımıza çıkmaktadır. Farklı toplumlarda, farklı kültürlerde çeşitli kural ve kalıplar içerisinde evlilik olayı gerçekleşmiştir. Toplumlar, kimlerle evlenilebileceği, bir kimsenin kaç

kez evlenebileceği ve hangi şartlarda evlenebileceği gibi daha pek çok konuya dair kurallar ortaya koymuşlardır. Bu konulan kural ve kalıplar ise evlilik etrafında farklı inanç ve uygulamaları meydana getirmiştir.

Türk toplumunda evlilikle ilgili ortaya çıkan inanç ve uygulamalara geçmeden önce eski Türk düşünce sisteminde evliliğe ve dolayısıyla da aileye bakış açısına kısaca değinmek istiyoruz. Evlenme, Türklerde çok eskiden beri, birlikte yaşam temeline dayanmaktadır. Evlenen insanlar bir aile kurarlar. Kurulan bu aile ise toplumun sosyal yapısını oluşturur.

Eski Türk aile yapısı günümüz aile yapısının temeli olması bakımından önemlidir. Bu açıdan eski Türk ailesinin şu özelliklere sahip olduğunu söyleyebiliriz (Eremrem,1998: 66):

- 1) Eski Türk ailesi kan akrabalığına dayalıdır.
- 2)Ne pederşahi ne de maderidir, o pederi bir ailedir.
- 3)Eski Türk ailesi geniş aile değildir.
- 4)Özel mülkiyet vardır.
- 5)Kadın aile içinde hürdür ve saygı görür.
- 6)Diğer cemiyetlerde görülen akraba ile evlenme kardeşi ve kızları ile evlenme birbirinin karılarını satın alma yoktur.
- 7)Çocukların satın alınması ve öldürülmesi gibi vakalara Türk ailesinde rastlanmaz

Göktürkler aileye “bişük” derlerdi. “Bir kişi yangılsa olsa oğuşı bişükünge tegi gıdmaz ermiş.” “Bir kişi yanılacak olsa “Çinliler onun” oğuşuna, buduna ve ailesine kadar kıymadan edemezmiş” Göktürkler dış evliydi. Erkekler ev kurup oba içinde kalır, kızlar ise kalın karşılığında başka obalara giderdi. Cengiz Han zamanında Moğollar arasında güveylik-küdegülük yaşanmıştır (Eremrem,1998: 96).

Türklerde aile törenle yapılan evlenme ile kurulurdu. Orhun yazıtlarında da böyle olduğu ifade edilmiştir.”Bilge Kağan; Türgeşler’in kağanına kızımı fevkalâde büyük törenle verdim. Türgeş Kağanın kızını fevkalâde büyük törenle oğşluma alı verdim” der (Ergin, 2003: 61).

Evlenme hadisesini Kâsgarlı, “uragut belgendi” (kadın koca sahibi oldu, koca edildi.) şeklinde kaydetmektedir. Türklerde alınacak kızın bakire olması önemli değildi. Fakat bakire kız almak idealdi. Ancak bunun gerçekleştirilmesi büyük başlık (kalın) verilmesine bağlı idi. Evlenmede eşlerin rızasından başka ana-babanın da rızası gereklidir. Ayrıca kızın kendi hayat arkadaşını seçmekte özgür olması aile içerisinde mülkiyetin yanında ferdin de hür olduğunu göstermesi bakımından önemli bir hukukî durumdur. Gelinle güvey mallarını birleştirerek, ortak bir ev sahibi olurlardı. Bunlar ne erkeğin baba ocağında, ne de kızın törkünde oturmazlar yeni bir ev kurarlardı. Bundan dolayıdır ki, Türklerde her evlenmede yeni bir ev doğardı. İzdivaca, evlenmek ve ev bark sahibi olmak denilmesi de bundan dolayıdır. Eski Türklerde ev yalnız kocaya ait değildi, karıyla kocanın ortak malıydı (Başar, 2009: 39).

Eski Türklerde evlenen genç karısını babasının ocağına getirmezdi. Ayrıca kendisi de karısının ocağına gitmezdi. Erkek baba ocağından kendisine düşen mallardan payını alır, kız da yumuş adlı getirdiği çeyizle yeni bir ev kurarlardı. Ev yeni ve beyaz olduğundan Ak ev denilirdi (evlilik için yeni çadır yapılırdı.) Eski Türklerde evin sahibi olmasının yanında bir de sahibesi vardı (Eremrem,1998: 84).

Bu durumun örneğine Dede Korkut Hikâyeleri’nde de rastlıyoruz. “Oğuz zamanında bir yiğit ki evlense ok atardı, oku nereye düşse orada gelin odası dikerdi. Beyrek Han da oku attı, dibine gelin odasını dikti.” (Ergin, 2005: 69).

Türk destan kahramanlarına baktığımızda hepsinin tek karısı vardır. Eski Türkçede ikinci kadın için kullanılan Türkçe bir kelime yoktur. Birden fazla evlilik belli bir dönemden sonra başlayan fakat sık rastlanılmayan evlilik

şeklidir. Akraba ve aile ilişkilerini bildiren birçok Türkçe kelimenin bulunması Türk aile kurumunun eski ve köklü bir geçmişi olduğunu gösterir (Eremrem,1998: 69).

Dede korkut hikâyeleri Türk aile yapısını anlatması bakımından önemlidir. Muharrem Ergin “Dede Korkut Kitabı I” adını taşıyan eserinin giriş kısmında hikâyelerdeki aile yapısı ile ilgili şu bilgileri verir: “Aile çok sağlam durumdadır. Esas olarak monogami vardır. Ancak zor durumlarda birden fazla kadın alınabilmektedir. Bunun tek örneği Beyrek’in kendisini tutsak bulunduğu hisardan kaçırarak Bayburt Beyinin kızını almasıdır. Diğer durumlarda hiçbir zaman ikinci bir kadın almak hatıra gelmez. Karısından çocuğu olmayanlar bile bunu düşünmezler. Kadınlara çok saygı gösterilir. Gerekinde Begil’in karısının yaptığı gibi kocalarına akıl öğretirler. Kadınlar kocalarının kâfir kızları ile düşüp kalkmalarını onlara sâikilik etmelerini kıskanmazlar. Kocalar karılarına sevgilim diye hitap ederler. Evin işlerine, ziyafetlere kadın nezaret eder. Çok kuvvetli bir ana sevgisi vardır. Babalar da çocuklarına düşkündürler. Çocuğu olmayanların Allah’ın gazabına uğradığına inanılır. Bey karılarının maiyetinde kırk ince belli kız bulunur. Ağır işleri hizmetçiler görürler.Karı kocanın birbirlerine davranışları ve seslenişleri içten ve saygılıdır. Aile başkanı baba olmakla beraber bir koca baskısı yoktur. Çocukların ana babaya hürmeti kesindir. Babanın bir sözünü iki eden çocuk iyi sayılmaz. Ana hakkı Tanrı hakkıdır.” (Ergin, 2004: 27). Bu bilgiler dönemin aile hayatını, aile çatısı içindeki kadının, erkeğin, çocuğun yeri hakkında aydınlatıcı bilgi vermesi bakımından önemlidir.

Kutadgu Bilig’de ise Yusuf Has Hâcib evlilik ile ilgili bir kısımda şu bilgileri verir: “Eğer, evlenmek istersen çok dikkatli ol ve iyi bir kız ara. Alacağın kişinin soyu sopu ve ailesi iyi olsun. Kendisinin de hayâ ve takvâ sahibi temiz olmasına dikkat et. Alacaksan el değmemiş ve senden başka erkek yüzü görmemiş, bir aile kızı almaya çalış. Böylesi seni sever ve senden başkasını tanımaz. Yakışık almayan uygunsuz hareketlerde bulunmaz” (Kürşat, 2005: 210).

İslâm dini insanları evliliğe teşvik etmektedir. Evliliğin gereklerini yerine getirebilecek kimselerin evlenmesini ve topluma karşı görevini yerine getirmesini istemiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.) “Ey gençler! Evlilik yükümlülüğüne gücü yetenler hemen evlensin. Çünkü evlilik gözü ve ırzı harama karşı daha fazla korur” ile “Nikâh benim sünnetimdir. Kim benim sünnetimle âmel etmezse benden değildir.” sözleriyle evlenerek aile kurmanın önemini vurgulamaktadır. Kur’an-ı Kerim’de ayetlerle evlilik konusuna ışık tutulmuştur (Eşkan, 2007: 10).

Evlilik tam ve sürekli bir hayat ortaklığı yaratmak üzere karşı cinsten iki kişinin hukuk nizamınca geçerli kabul edilen bir şekilde birleşmesi olarak tanımlanabilir. Evlilik aile olabilmenin ilk ve temel şartıdır. Aile ise biyolojik ilişkiler sonucu insan türünün sürekliliğini sağlayan, toplumsallaşma sürecinin ilk ortaya çıktığı, karşılıklı ilişkilerin belirli kurallara bağlandığı, o güne dek toplumda oluşturulmuş maddî ve mânevî zenginlikleri kuşaktan kuşağa aktaran biyolojik, psikolojik, ekonomik, toplumsal, hukuksal yönleri bulunan toplumsal bir birimdir (Balaban, 2006: 87).

Evliliğin kültürümüzde önemi büyük olduğu için çevresinde oluşan âdet, ve inanmalarda fazladır. Hemen her yörenin kendine has âdetleri, inanmaları ve uygulamaları vardır. Bu uygulamalar birbirinden çok farklı olmakla birlikte bunlardaki ortaklık hemen hepsine evlenme olayı öncesinde yapılan hazırlıkların sırasıdır. Bunlar evlilik öncesi, evlilik sırası ve evlilik sonrası uygulamalarıdır. Biz de çalışmamız sırasında bu sırayı takip etmeye özen gösterdik.

Aileler çocuklarını evlendirebilmek için belli bir yaşa gelmesini beklerler. Medeni kanunumuza göre erkek veya kadın kanunca belirlenen yaşını doldurmadıkça evlenmeleri mümkün değildir. Halk arasında ise tam olarak bir evlenme yaşının olduğunu söyleyemeyiz.

Evlilik yaşını etkileyen sebepler çeşitlidir. Bilindiği gibi önceleri özellikle kırsal kesimlerde kızların evlenme yaşı 15-18 arasındadır. Bu yaş bazı yörelerimizde daha da alt sınırlara çekilebilmektedir. Kızlar evini çekip

çevirecek yaşa geldiklerinde evlendirilirken erkekler de askerliğini yaptıktan sonra evlendirilir. Halk arasında genel olarak erkeklerin evlenme yaşı kızlara göre bir iki yaş daha sonradır. Bireylerin bu kadar erken evlenmelerinin çeşitli sebepleri vardır. Bunlardan biri elbette soyunu devam ettirmedir ki Türk toplumunda aile ve soya ne kadar önem verildiğinden söz etmiştik. Burada konuyla ilgili bir inanışa yer vermek istiyoruz. Siirt ili ve çevresinde tespit edilen yaygın halk inançlarına göre eğer ergenlikten hemen sonra gençler evlendirilmezse anne ve babanın her gün için evin önünde bir domuz kurban etmiş gibi günaha gireceklerine inanılır (Taşpınar, 2006: 84). Görüldüğü gibi bu inançta dini değerlerimiz ön plandadır. Dinimizin insanları evlenmeye davet ettiği gerçeği halk arasındaki inanmalarda da kendini gösterir.

Günümüzde değişen hayat tarzımızla birlikte evlenme yaşı da yükselmeye ve otuzlu kırklı yaşlara dayanmaya başlamıştır. Evlilik yaşının yükselmesinde pek çok sebep etkili olduğu söylenilebilir. Halk arasında ise evlenme yaşının önemli bir husus teşkil ettiği olduğu gözlemlenmiştir. Evlenme yaşı geldiği halde hâla evlenemeyen erkek veya kızın kısmetinin kapalı olduğuna inanılmıştır. Bu durumlarda ise hemen kısmet açma çalışmalarına başvurulmuştur. Bunlardan en yaygın olarak yapılanı türbe ve yatır ziyaretlerine giderek, orada yatan kerâmet sahibi kişinin yüzü suyu hürmetine dilek dilemektir. Çalışmamızın ilgili bölümünde de bu konuya daha ayrıntılı biçimde değinilecektir.

Trabzon ve çevresinde tespit edilen bilgiye göre kısmeti kapalı ve evlenecek çağı geçmiş bir kızın kısmeti açılmak istendiğinde, büyücü tarafından; önce bir kağıt üzerine göz resmi çizilir. Gözün üstüne ve altına Arapça Allah lafzı yazılır. Gözün sağına ve soluna mim harfi de eklenerek, kağıt muska haline getirilerek yedi kat muşambaya sarılır. Yedi defa “ya-sîn” sûresi okunur, evlilik çağı gelmiş delikanlıların bulunduğu yere doğru üflenir. Sonra da kız bu muskayı koltuğunun altında taşır. Yedi sabah çeşmeye giderek üçer yudum su içer. “Ya Allah bu su gibi kısmetimi açılıp aksın” der. Arada bir de evlenmek istediği gence görünür. Ancak onun yüzüne bakmaz. Bu şekilde kırk defa yapan kızın kısmetinin açılacağına inanılmaktadır. Bu

muskayı kızın kendisinin yaptırması gerekmektedir. Eğer araya üçüncü bir şahıs daha girerse, muskanın uğurunun bozulacağı düşünülmektedir (Sipahi, 2006: 51). Bu uygulamada coşkun ve durmadan akışı ile devamlılığın ve canlılığın simgesi olan su ile kismet arasında ilişki kurulmuştur. Kismetlerin su gibi çoğalması amaçlanmıştır.

Birecik'te ise kismet açmak için şu uygulama yapılır: Taha Suresi okunarak suya üflenir. Cuma selası verilirken okunmuş su ile yıkanılıp abdest alınır ve kurulanmadan elbise giyilir. Su daha sonra çiçek diplerine dökülür (Kanlı, 1985: 30). Burada da duanın gücünün su aracılığı ile bedene temasından fayda aranmıştır.

Evlilik çağının geldiğini düşünen bu yüzden de evlenmek isteyen gençler bu durumlarını aile büyüklerine söyleyebilmek için çeşitli yollara başvurur. Ya yakınlarından birilerinin yardımlarını alarak ya da durumlarını anlatan bazı kalıplaşmış davranışları kullanırlar. Örneğin Afyonkarahisar'da erkek çocuklarının babasının pabuçlarını, kıyafetlerini giymesi, merdivene burçak dökmesi ya da babasının pabuçlarına çivi çakması evlilik isteğinin belirtileridir (Balaban, 2006: 91). Kızlar ise genelde evlenme isteğini anne ile paylaşır ama onların da evlik isteğini sergiledikleri belli davranışlar vardır. Halk arasında çoğunlukla kızların evlenmek istemesini söylemesi ya da belli etmesi hoş karşılanmaz. Ayrıca bireyi fazlaca süslenmesinden, sinirlenmelerinden, küsmelerinden evlenmek istediği anlaşılır. Bundan sonra yapılacak olan evlenmek istediği birinin olup olmadığının öğrenilmesi aşamasıdır. Eğer varsa da İstediği kişi araştırılır, aileye uygun bulunursa kız istenir ve düğün yapılır.

Gencin istediği bir yoksa kız aramaya başlanır. Aranan özelliklerde kız bulup iki taraf da anlaşırsa söz kesme olayına geçilir. Türk toplumunda görücü usulü adı verilen ve istenilen özellikler doğrultusunda kız arama, görme, beğenme ve alma esasına dayanan evlenme türü oldukça yaygındır. Görücü usulü evlenmenin çeşitli safhaları ve yöreden yöreye değişen uygulamaları vardır.

Eski Türklerde de aracı vasıtasıyla evlenme görülmektedir. “Aracı” evlenme akid ve andlaşmasını hazırlayan veya yapan kimselerdir. Kız ile erkek önceden anlaşmış olsalar bile evlenme andlaşması için, kız ve oğlan aileleri aracılardan yardımını isterler. Evlenme andlaşmaları için herkesin bir araya gelmeleri gerekti. Bu insanî, aynı zamanda sosyal gelişmenin bir görüntüsü idi. Toplantıda saygılı ve tecrübeli kişiler, aksakallılar veya Anadolu’da dendiği gibi “köyün usulları” da, bulunurdu. Bu kişiler aynı zamanda birer tanık idiler. Dede Korkut’taki Bay Biçen, kızını beşik kertme nişanlarken bile, “siz tanık olun”, deme gereğini duyuyordu. Böylece evlenmede de meşruiyet ile kanun ve töre temeline oturtulmuş oluyordu. Aracıların rollerini Çin vesikalarında şu şekilde görmekteyiz. “Her hangi bir kızı seven erkek kızın ailesine adama göndererek, kızın anne ve babasının karşı gelmemelerini sağlamaya çalışırdı. Türklerde “bir erkek bir kıza aşık olduğu ve iyi duygular beslediği zaman evlenmek için hediyelerle birlikte kızın anne ve babasına fazla itiraz etmemeleri için adam göndererek teklifte bulunulurdu (Başar, 2009: 53- 54).

Yakutlar’da görücü “Tungur kuracı” olarak adlandırılır. Görücüler, ne için geldiklerini soran ev sahiplerine, “Sönmez ateş yakmak, bakırdan direk dikmek, yeni yurt kurmak için geldik.” şeklinde cevap vermektedirler. Evlilik kurumunun “yeni bir ateş yakmak olarak” ifade edilmesi, Türklerin ateş kültü etrafında düşünüldüğünde, kendisine bir kutsallık izafe edilmesi bakımından oldukça önemlidir (Balaban, 2006: 89).

Görücü usulünde veya aracı yolu ile yapılacak evliliklerde kız istenir, her iki taraf da birbirlerini araştırır olumsuz bir durumla karşılaşılmazsa kız tarafı da kızlarını damat adayı ile evlendirmeye razı olur. Bundan sonra bazı bölgelerimizde hem erkek hem de kız tarafı istiareye yatar. Bu olay bir örneği Konya’nın Bozkır ilçesinde şöyle açıklanıyor: İstiare rüyasına yatanların mutlaka hoca olması şart değildir. İrfan sahibi ve temiz kimseler de bu işi yapabilirler. İstihareye yatan kimse iki rekat namaz kılar, duasını eder ve yatar. Uyku sırasında başvuru iş için mutlaka rüya görmesi şart değildir. Bazı belirtilerin görülmesi bu iş için yeterli olur. Kızın verilmesi için bağlık

bahçelik, sulak, aydınlık ve güneşli bir yerin görülmesi, bu işin hayırlı sonuçlanacağını bir işarettir. Bu işaretler, karşı tarafa olumlu cevap verilmesine vesile olur ve kız verilirdi (Erdem, 2008: 32). Burada suyun insan hayatına kattığı olumlu yönün rüya yoluyla aktarımına şahit oluyoruz. Bu bir nevi suyun gelecekte haber vermesidir. Su aydınlıktır. Rüya da görülen temiz ve berrak su, hayra yorulur. Temizliğin ve iyiliğin timsali olan suyun bu özellikleri rüyalara da yansımıştır.

Anadolu’da görücülük dışında daha pek çok evlenme tarzı vardır. Kız kaçırma, berdel, beşik kертmesi kız öpme, eşarp kaçırma... vb. Bunların içinde en fazla karşımıza çıkan görücülüktür. Günümüzde ise görücü usulüyle evlenmeler azalmıştır. Kişiler evlenecekleri insanları kendileri seçiyor. Buna rağmen özellikle kırsal kesimlerde görücü usulü evlenmeler halen yapılmaktadır.

Evlenmelerde aile rızasının almak, iyi bir eş seçimi yapmak önemlidir. Aile kurarken seçilecek kişilere dikkat edilmelidir. Neticede seçilecek insanlar aile kurup hayatların birleştirecekler. Bu konuda Dede Korkut Hikâyelerinde evlenilecek kadınlara yönelik tavsiyelerde bulunulur. Kadınları dört gruba ayırır: “Karılar dört türdür. Birisi solduran soptur. Birisi dolduran toptur. Birisi evin dayağıdır. Birisi ne kadar dersin bayağıdır.” (Ergin, 2005: 18). Bunların içinden evine, eşine sahip çıkıp, eşini davranışlarıyla utandırmayan kadını övmüştür. Zaten Türk kültüründe evliliklerin ve ailenin oluşumunda kadın çok önemlidir.

İki gencin evlenme kararını topluma ilk duyurma işlemi söz kesmedir. Aslında evliliği söz kesme ve nikâh arasında geçen süre olarak da tanımlayabiliriz. Söz kesmeye halk arasında değişik adlar verilse de uygulamalar genelde benzerdir. Gençlerin aile kurmaya attıkları ilk adımlarıdır. Bundan sonra yapılacak olan uygulamalar karşılaşılabilecek her türlü olumsuzluklara karşı önlem alma amacını taşımaktadır. Bu uygulamalardan bir tanesi de söz kesimin esnasında soğuk su ikram edilmesinden kaçınma davranışıdır. Afyon Sandıklı’da ise bu durum şöyledir:

Kızın verilmesinden sonra “söz kesimi” için bir kez daha gidilir. Buna “şerbet günü ya da söz şerbeti” de denilir ve bu törende şerbet ikram edilir. Şerbetten evvel misafirlere kesinlikle soğuk su verilmez. Soğuk su verilirse araya soğukluk gireceğine inanılır (Balaban, 2006: 93).

Siirt’ de ise kahveler içilir, baklava yenir. Baklavadan sonra su ikram edilmez. Su ikram edilmemesinin sebebi ise, bu şekilde ağızlarının tadının kaybolmayacağı inancıdır (Taşpınar, 2006: 87).

Türkmenlerde dünürler arasında iki gencin evlenmesi kararı Türkçe ‘aldum’ kelimesini ve ‘virdüm’ kelimeleriyle ifade ediliyordu. “Aldum” kelimesini dünür söylüyor, bununla nikah yapılmasını vaad etmiş oluyordu. ‘virdüm’ kelimesini ise kızın büyükleri söylüyor, bununla bu vaade bağlı kalacaklarını bildiriyorlardı. Buna akrabalığa karar veren taraflar arasında bir sözlü evlilik mukavelesi denilebilir (Başar, 2009: 61).

Söz kesildikten sonra nişan töreni yapılır. Nişanlanmak evliliğin işareti, sembolüdür. Altaylılarda da nişanlanan delikanlı nişanlısını kendisi seçer. Yiğit, bir kızı beğendiği zaman, babasından kendisini onunla evlendirmesini ister. Fakir babalar kızı istemek için kızın babasına kendileri giderler. Zenginler ise iki akraba gönderir. Bunlara “kuda” denirdi. Kudalar kızın babasının evine yüz adım kadar yaklaştıkları zaman attan iner ve içeri girerlerdi. Eve girer girmez iki kudadan biri piposunu yakar diğeri de ateş hazırlardı. ateş hazır olduktan sonra iki kuda kızın babasına yaklaşır, diz çökerek onu selamlarlardı. Ve şu sözü söylerdi: “Biz senin evine gelüp seninle iki yanak gibi birbirinden ayrılmayan, bozulmayan bir akrabalık tesisi etmek niyetiyle senin önünde diz çöküyoruz. “Bu sözler söylendikten sonra kudalardan biri pipoyu diğeri hazırladığı ateşi kızın babasına takdim ederlerdi. Kızın babası pipoyu kabul ederse kızı vermeyi kabul etmiştir demektir. Eğer tereddüt varsa akrabaları ailesiyle görüşeyim der.” (Eremrem,1998: 90).

Nişana genelde söz kesme merasimine göre daha fazla kişi katılır. Nişan töreninde aileler yakınlaşır, birbirlerine hediyeler verilir, yüzükler takılır,

eğlenceler düzenlenir. Yeni bir ailenin kuruluşu kutlanır. Nişanlı kalma süresi değişebilir. Anadolu’da eğer beklemeyi gerektirecek özel bir durum yoksa nişanlılık dönemi fazla uzatılmaz. Ergani’de kız ve oğlan düğüne kadar birbirlerini görmezler. Eğer oğlanın yolu kız evinin kapısının önünden geçiyorsa oğlan nişandan sonra yolunu değiştirmek zorundadır. Uzun süre nişanlı kalmak hoş karşılanmaz. “Su gölde kalırsa kokar” özdeyişi en çok bu durumlarda kullanılır (Uçak, 2007: 77).

Nişandan sonra ise kimi yörelerimizde dini nikâh kıyılırken kimi yerlerde ise farklı zamanlarda kıyıldığı da görülür. Dini nikâhın kıyılması sırasında dikkatli davranılması şarttır. Aksi takdirde gelin ve damadın kötü niyetli kimselerce bağlanacağına inanılır. Bunun için nikâh sırasında az sayıda kişinin bulunmasına özen gösterilir.

Nişanın ardından belli bir süre geçtikten sonra düğün yapılır. Düğün tarihi uygun bir zamanda kararlaştırıldıktan sonra hazırlıklara başlanır. Eş dost, akraba düğüne davet edilir.

Düğün kelimesinin etimolojisi hakkında farklı görüşler mevcuttur. Bir görüşe göre düğün, “toy günü” ya da “tü günü” kelimelerinden bozmadır. Açıklama olarak da “düğün günü herkesin doya doya yeyip içtiği gün olmasından dolayı “toy günü” ve Türklerin o gün evlerini kuş tüyleriyle süslemelerinden dolayı “tüy günü” izahları verilmektedir. Buna karşılık ikinci bir görüş de “düğün” kelimesinin “düğmek” mastarından geldiğidir. Düğmek, düğülemek ve bağlamak anlamlarındadır ve nikâh ile evliliğin bağlayıcı fonksiyonunu hatırlatır. Divan-ü Lugati’t-Türk’de de “tüğün” kelimesi bağlama anlamına gelerek ikinci görüşü kuvvetlendirmektedir (Balaban, 2006: 95).

Eski Türklerde düğün bir toy’dur. Dede Korkut’ta nişan toyuna, “küçük düğün”, evlenme toyuna ise “ulu düğün” denmiştir. Aynı zamanda büyük düğün “ağır düğün”dür. Düğünü başlatmak kız evinin hakkıdır. Düğün kız evinde başlar; erkek evinde biterdi. “Toy veya düğün bayrağı” da bütün Türklerde görülen yaygın bir gelenektir (Başar, 2009: 63).

Düğünde gelin ve damada ayrı bir ilgi gösterilir. Öyle ki bazı yörelerimizde gelin özel bir törenle giydirilir. Erciş'te düğün günü gelin giydirilirken büyük bir sinin içersinde giydirilir. Giydirmeye işlemi sırasında sinin içersinde makas, ayna, tarak, su gibi şeyler bırakılır. Siniye makas bırakılmasının sebebi, çevrede art niyetli kişiler varsa onların dilinin kesilip evlenen kişiler arkasında kötü şeyler konuşmalarını engellemek. Ayna ile gelinin bahtının aydınlık olması, su ile gelinin su gibi duru ve sakin olması amaçlanır (Albayrak, 2006: 66).

Düğünlerde gelinin çeyizi sergilenir. Çeyiz, Türk kültüründe var olan bir gelenektir. Eski Türklerde çeyiz, baba malından kıza düşen, bir paydır (Başar, 2009: 60). Düğünde gelini gösteren çeyizdir. Çeyizin çerisinde gelin kızın yaptığı nesilden nesile aktarılabacak el emeği ürünler, kültür öğeleriyle donanarak düğün merasiminde başköşede yerini alır.

Düğünlerde bir başka âdet de kına yakmaktır. Kınalar genellikle kız evinde yakılır. Bazı bölgelerde erkek evinde de kına yakma merasimi yapıldığı görülmektedir. Türk kültüründe önemli bir yer tutan kına düğün töreninde de karşımıza çıkmaktadır.

Çamlıdere halk inançlarına göre düğünün ikinci günü yatsı namazından sonra damat ve sağdıç merasimle evinden alınır, yanan ateşin başına götürülür ve sağ ellerine kına yakılır. O günün sabah namazından önce de gelin kız arkadaşları refakatinde maniler söyleyerek bir çeşmenin başına götürürler ve akarsuyun başında onun da ellerine kına yakılır (Demirdağ, 1979: 19).

Gelinin baba evinden yeni evine geçişinde topluma yeni bir aile daha katılmak üzere yola çıkılır. Gelin evden ayrılırken kızlarından ayrılmanın verdiği hüznünü yaşayan kız tarafı bir yandan da yeni bir ailenin kurulmasından doğan mutluluğu bir arada yaşar. Kızlarını iyi dileklerle yollarlar. Tunceli iline bağlı Pertek ilçesinde, kız evden çıkarken arkasından su dökülür. Su dökmenin anlamı suyun berekete, uğura vesile olacağı inancıdır (Polatcan, 2006: 28). Konya iline bağlı Bozkır İlçesinde ise gelinin

arkasından dökülen su gelinin gittiği yerde bir engelle karşılaşmaması içindir (Erdem, 2008: 38).

Gelin yeni evine gelince geçmişten günümüze bazı uygulamalar yapılmaktadır. Başkurlarda gelinler kayınbabanın içtiği pınar, ırmak ve göl sularına gümüş paralar saçı yaparak “selâm” verirler. Bu tören bir koca karının rehberliği altında yapılır. Buna “su gösterme töreni” denir (İnan,2000:167). Kökenini eski Türk kültürü temeline dayandırabileceğimiz eve getirilen gelinin bereket, bolluk ve aydınlık getirmesi temennisi etrafında oluşan uygulamalar halk arasında günümüzde hâla yapılmaktadır.

Bozkır ilçesinde gelin indirilirken damat bir tabak içinde uzum, bulgur, para gibi şeyleri bolluk bereket olsun diye atar. Gelin indikten sonra ilk önce önünde bir kurban kesilir, sonra eline su ve buğday dolu bir testi verilir ve kırdırılır. Bu aydınlık getireceği umularak ve hayatının su gibi berrak akıcı olması içindir (Erdem, 2008: 38).

Afyon Bolvadin çevresinde ise gelin yeni evinin kapısına geldiğinde ellerine güğümlerle su verilir. Bu şekilde, ayağı eşiğe basmadan kapıdan geçer. Eğer eşiğe basarsa kısmetinin kesileceğine, hayatının sıkıntılarla dolacağına inanılır. Gelinin, eve su dolu güğümlerle girdirilmesinin nedeni, su gibi berrak olsun, nasipli bereketli olsun, su gibi pırıl pırıl, dolu dolu bir hayat yasasın, geçimli olsun, su gibi aziz olsun düşüncesine sahip olunduğu içindir (Güldemir, 2008: 64).

Ardeşan’da gelin eve geldiğinde çorabına para konur, anne ve babası sağ olan bir çocuk gelinin ayağını yıkayarak parayı alır. Ayaklarının yıkanmış olduğu su gelin eve iyi temel atsın diye evin dört bir duvarına dökülür (Turan,1978: 64).

Gelin yeni evine geldiğinde kimi davranışları yapmaktan kaçınır. Belli bir süre yeni ailesine alışmasını sağlamak için dışarı çıkarılmaz. Böylece hem nazardan hem de çeşitli kötülüklerden korunmuş olur. Anadolu’ da pek çok yerde yeni gelen gelin kırklı sayılır ve al basmasından korkulur.

Gelin geçen kırk günün ardından kırklanır. Kırklama Afyon ve çevresinde şöyle yapılır temiz bir kovaya konulan yıkanma suyu, altın bir y z kle 41 kez üzerine vurularak kırklanır ve gelin bu su ile g s l abdesti alır. Bolvadin merkezde suyun kırklanması bu şekilde olurken; bazı köy ve kasabalarda kovanın ağzına un ele i konularak su bu elekten s z lmektedir. Bunun nedeni, ele in kırktan fazla gözü (deliği) olduğu için, suyun fazlasıyla kırklanmı  olacağına inanılmasıdır (Güldemir, 2008: 66).

Ordu ili ve çevresinde yapılan çalışmada belirtildi ine göre gelin evden çıktıktan sonra kız ailesi kız vereceği evin herhangi bir yerinden daha önce almış olduğu tahta parçalarını yakarak bir miktar su ısıtır. Isıtılan suyu bir testi içinde toprağa gömer. Bu su altı ay veya bir sene müddetle toprakta kalır. Bu zaman zaafında evlilik fiilen icra edilemez. Böylece kız ailesi kız verdikleri aileyi ve müstakbel damatlarını tetkik imkânı bulurlar. Eğer memnun de illerse kızlarını geri alırlar. Köylerde evlenme ilk önce dini nikahla olduğu için bu i  kolay olur. Eğer kız verdikleri aileden memnun kalırlarsa toprağa g mm   oldukları suyu kızlarına verirler. Müstakbel damat ve gelin bu suda yıkanır. Böylece ba  çözülür (Duman,1967: 31).

D   n sonrasında yeni evlilere gelebilecek zararlı etkilerden korunmak için önlemler alınır. D   manın damadın cinsel kudretini ba lamak amacıyla bazı yollara ba vuraca ı d   n l r. D   manlar tarafından yapılan bu davranışlarda da su yine karşımıza çıkmaktadır.

Trabzon'un Of ilçesinde ba lama  u şekildedir: Gelinin geçeceği yolun iki tarafına birer bardak su konur. Gelin geçtikten sonra sular birleştirilir (Abdullaho lu,1974: 24).

Giresun'da tespit edilen bilgide ise küçük farklılıklarla ba lama şöyledir: Su dolu bir  i e yolun bir tarafına konur. Yoldan ni anlı kız veya erkekten biri geçtikten sonra su dolu  i e yolun diğer tarafına geçilerek kırılır. Böylece kızın veya erkeğin ba landı ına inanılır (apar,1981: 50) .

Ba landı ını düşünen kişi bu ba lanmadan kurtulmak için çareler arar. Bu çarelerden yine su ile ilgili olan bir uygulama şöyledir: “ İki metre

uzunluğunda bir ipe kolayca çözülebilecek şekilde yedi düğüm atılmaktadır. Ayrıca bir fincan su hazırlanıp, bağlı olan kişi, besmele çekip Felâk suresini okuyarak, ilk düğümün üstüne üfleemektedir. Daha sonra da “benim için düşünülen büyüü halleyledim” diyerek düğümleri birer birer çözerek yedinci düğüme kadar gelmektedir. Düğümler tamamen çözüldükten sonra, ipi fincanın içindeki suya koyup suyu içmekte, sonra da ipi ateşe atıp yakmaktadır.” Bu büyü çözme işinde, yapılan uygulamanın tersi bir işlem yapılarak, düğümler tekrar çözülmekte ve istenilen hedefe varılmak istenmektedir. Sayıların ve ayetlerin gücünden istifade edilerek bu duruma bir gizem katılmak istenmektedir. Eski Türk inançlarının da etkisiyle ipi ateşte yakarak, ateşin temizleyici özelliğinden faydalanılmaktadır (Sipahi, 2006: 55).

Bir toplumda ailenin rolü büyüktür. Toplumların gelişebilmesi, varlıklarını devam ettirebilmesi aile yapısına bağlıdır. Aile kurmanın önemli bir aşaması olan evlilik de her toplumda önemli görülmüştür. Bu önemli geçiş döneminde kismetini kapalı olduğu düşünülen kimselerin kismetini açmak amacıyla uygulanan pratiklerden başlayarak, evlilik sırası, evlilik sonrasında evliliğin sorunsuz devam edebilmesi için başvuru olan inanç ve uygulamalarında su unsurundan yararlanıldığı görülmektedir.

1.4. ÖLÜMLE İLGİLİ İNANÇ VE UYGULAMALARDA SU

Hayatın içinde yaşam ve ölüm iç içedir. İnsan yaşamı, doğum ile ölüm arasında geçecek zaman aralığı ile sınırlandırılmıştır. Bu sınırlandırma ve yaşanan âlemde sonsuza kadar kalamama durumu insanlığı ölümden sonra kendilerini bekleyen bilinmeyenlere karşı endişeli bir duygu durumuna yönlendirmiştir.

İlk dönemlerden itibaren insanlar ölümün ne olduğunu sorgulamış, ölümden kurtulmak için çareler aramışlardır. Ölümün ne zaman geleceği, ölümden sonra neler yaşanacağı bilinmez. Bu yüzden de insanlar ölümden ilk

dönemlerden itibaren korkmuşlardır. Öyle ki bundan dört bin yıl önce Babil kahramanı Gılgamış'ın arkadaşının ölümü üzerine söylediği kaydedilen şu sözler bir bakıma insanlığın bu konudaki ortak hissiyatına tercüman olur. “Yüreğimdeki umutsuzluk içinde ölümden korkuyorum” (Altaytaş, 2009: 1).

Ölüm olayına insanlar tarafından birçok anlam yüklense de bilim ölüme daha nesnel gözle bakmak amacıyla, açıklaması hakkında çalışmalar yapmaktadır. Buna göre kalbin kan pompalayamaz ve hücrenin oksijen alamaz duruma gelmesi ile ölüm başlamaktadır. Dolayısıyla ölümün en büyük nedeni oksijen eksikliğidir. Oksijensizliğe bedenin tepkisi, can çekişme anı olarak bilinen ve klinik ölümden (kalbin durması) hemen önce gerçekleşen tepkidir. Kanda oksijen azalması ile kas spazmları ortaya çıkmaktadır. Ardından nefes alış verişlerinin kesilmesi ve sonraki tıkanmalarla bedeni oluşturan unsurlar arası uyum ortadan kalkmakta ve ölüm gerçekleşmektedir (Ölmez, 2008: 1).

İnsan hayatında önemli geçiş dönemlerinden biri olan ölüm toplum hayatının içinde insanları birleştirici güce de sahiptir. Ölümü her canlı yaşayacaktır. Bir canlının içinde bulunduğumuz dünyadan, bir başka âleme geçişi önemli görülmüş, toplumdaki insanları bu kötü durum karşısında birlikte hareket etmeye yönlendirmiş ve toplum bireylerine bazı sorumluluklar yüklemiştir. Bu sorumluluk dünyada kalan insanın ölen kişinin ardından yaptığı uygulamalardır. Bu uygulamalar ise ölüm olayı çevresinde oluşan halk inançlarını oluşturur. Bu uygulamaların temelinde eski Türk anlayışı temel kaynak olduğu için eski Türklerde ölüm anlayışı ile ölümden sonra gerçekleştirilen uygulamalara kısaca değinmek istiyoruz.

Ölümün sır dolu, çözülmeyi bekleyen bilinmezliği Türk toplumunda da ilgiyle üzerinde durulan bir durumdur. Eski Türkler ölüm konusunda farklı bakış açılarına ve farklı inançlara ve bu inançlarla şekillenen uygulamalara sahiptirler.

Eski Türkler, can ve ruh mefhumunu genel olarak, tin (yan nefes) kelimesiyle ifade etmişlerdir. Tın vücuttan ayrılırsa ölüm vukua gelir (İnan,

2000: 176). Öyle ki Türkler, ölümü doğrudan hatırlatan kelimeler karşısında çekingen kalmışlardır. Ölüm olayını “can verdi”, “uçtu” gibi; birinin ölümünü ise “anamı kaybettim” gibi dolaylı ifadelerle bildirmişlerdir (Ölmez, 2008: 15).

Ölüm Göktürler’de “uç barmak” yani “uçarak gitmek” sözü ile ifade edilmiştir. Onlar ruhun uçup Tanrı katına gittiğine inanmışlardır (Abudykelimu, 2006: 35). Ölüm zamanında ruhun bir kuş kılığında bedeni terk etmesiyle bağlı inanışlar çok eski çağlardan beri Türklerde mevcut olmuştur. Orhun yazılı abidelerinden de anlaşıldığı gibi ölen kağan ve beylerin ruhlarının bir kuş gibi uçarak Tanrı katına gittiğine inanılırdı (Beydili, 2005: 456). Türklerde ölüme verilen ad ne olursa olsun ölüm hayatın sonu, ruhun bedenden uçuşudur.

Altaylılar ruh-can mefhumunu tın süne ve kut kelimeleri ile ifade ederler. Tın bütün canlı yaratıklarda vardır; süne ise ancak insanlarda bulunur. Kut her şeyde bulunur, cansız şeylere kutsiyet verir (İnan, 2000: 176).

Rus kaynaklara göre Altaylıların inanışında ölüm anında süne vücuttan şeffaf buhar olarak ayrılır. Vücuttan ayrılan süneye “üzüt” de denmektedir. Başka bir dünyaya giden süneyi orada Erlik’in elçisi Aldaçı karşılar. Aldaçı, ölünün daha önceden ölen akrabalarından birinin ruhudur. Aldaçı ile süne bir müddet yaşayan akrabalarının muhitinde dolaşır. İnanca göre çocukların sünesi yedi, büyüklerin süresi ise kırk gün dolaşır. Bu süre zarfında, ölü çıkan eve şaman girmez, evden dışarı eşya verilmez. Kırkıncı gün şaman kendine özgü yöntemleriyle aldaçı ve süneyi evden uzaklaştırır. Süne terk ettiği bedeninden kolay kolay uzaklaşarak öte âleme intibak edemez. Bu alışma devresinde, sünenin terk ettiği bedeni ve eski anıları onu sürekli olarak bu dünya ile temas kurmaya mecbur eder. Altaylılardan sünenin belirli bir süre evinin etrafında dolaştığı inancının kaynağı budur. Çocuk sünenin yedi, büyüklerin sünesinin kırk gün ayrıldıkları bedenlerine ve evlerine bağlı kalmalarının nedeni ise, yaşamları süresince edindikleri alışkanlığın ölçüsüdür. Günümüzde, İslâmî motifler de dahil edilerek yapılan

“kırk çıkarmanın” tüm bu şaman âdeti olduğu ileri sürülmüştür. Çünkü kırk çıkarmanın temel amacı süneyi evden uzaklaştırmaktır (Ölmez, 2008: 17-18).

Eski Türkler, ölen kişiyi ve onun ruhuna saygı göstermişlerdir. Fakat genel anlamda baktığımızda yeni ölen kimselerden korkmuşlardır. Bu korkularını bazı toplumlar şamanlara başvurarak azaltmaya çalışmışlardır. Bilindiği gibi şamanlar gökteki ve yeraltındaki ruhlarla irtibat kurabilmektedirler. Ölen kişinin ruhu ile de irtibat kurduğuna inanılan şamanizm anlayışı bizi ölümden sonra da yaşamın varlığına inandığını göstermektedir.

Şamanist Türkler, ölümün kötü ruhlardan kaynaklandığına inanırlar. Türklere göre, yeraltı dünyasının Tanrısı Erlik yeryüzüne gönderdiği görevlileri aracılığıyla insanların ruhlarını alarak hayatlarına son verirdi (Durdu, Kalaycı, Durdu, 1998: 65).

Bir kişinin ölümü gerçekleştiğinde, ölen kişinin yakınlarına bazı sorumluluklar düşer. Bunlardan ilki ölünün gömülmesi ile ilgilidir. Eski Türklerde ölünün gömülmesine dair ilk bilgileri Çin kaynaklarından alıyoruz. Çin kaynaklarında Hunların defin törenine dair verilen haber İsa’dan önce III. yüzyıla aittir. Bu habere göre “Hunlar ölülerini tabut içine korlardı. Bu tabut iki katlı olup iç ve dış tabutlardı. Bu tabutları altın ve gümüş işlemeli kumaş ve kürklerle örterlerdi (İnan, 2000: 177).

Göktürklerde ise bu tören şöyledir: “Ölüyü çadıra korlar, oğulları, torunları, erkek-karın başka akrabası atlar ve koyunlar keserler ve çadırın önüne sererler. Ölü bulunan çadırın etrafında at üzerinde yedi defa dolaşırlar. Kapının önünde bıçakla yüzlerini kesip ağlarlar. Yüzlerinden kan ve yaş karışık olarak akar. Bu töreni yedi defa tekrar ederler. Sonra muayyen bir günde ölünün bindiği atı, kullandığı bütün eşyayı ölü ile beraber ateşe yakarlar; külünü, yılın muayyen bir gününde, mezara gömerler. İlkbaharda ölenleri sonbaharda, otların ve yaprakların sarardığı zaman gömerler. Kışın veya güzün ölenleri çiçekler açıldığı zaman (ilkbaharda) gömerler. Defin gününde ölünün akrabası, tıpkı öldüğü günde yaptıkları gibi, at üzerinde

gezer ve yüzlerini keser, ağlarlar. Mezar üzerinde kurulan yapının duvarlarına ölümün resmini, hayatında yaptığı savaşları tersim ederler (İnan, 2000: 177-178).

Abdukerim Rahman'ın anlattığına göre, eskiden Uygurlarda cesedi yakma geleneği mevcuttur. Bu geleneğin hangi tarihten itibaren başladığı ve ne zamana kadar devam ettiğiyle ilgili güvenilir tarihi bilgilere henüz ulaşılamamış olsa bile, Orhun Uygur Hanlığı döneminden çok önceleri cesedin toprağa gömüldüğü konusunda önemli bilgiler vardır. Bunun eski mezarlarda bulunan cesetler ispat etmektedir. O çağlarda cesedi gömerken yeni elbise giydirilip, kazılan mezarın içine sedir yapıp, sedir üzerine kamıştan yapılmış hasır serilip, üstüne ceset konurmuş. Cesedi gömmeden önce büyük törenler düzenlenirmiş. Mezarın yanına ölen kişinin öz geçmişini anlatan, oyularak yazılan abide taş dikilirmiş. “Kağan” ölürse eşiyle birlikte gömülürmüş (Abdukelim, 2006: 36).

Türk uluslarında aşağı yukarı aynı devirlerde muhtelif gömme âdetleri görüyoruz: yakma, ağaca asma, toprağa gömme (İnan, 2000: 180).

Oğuzlar'ın defin törenlerini İbn Fadlan şöyle tavsif ediyor: “Onlardan biri hastalanırsa köleler ve cariyeleri bakar; ev adamlarından hiç kimse hastaya yaklaşmaz. Haneden uzak bir çadır dikilip hastayı oraya korlar; iyileşinceye yahut ölünceye kadar çadırdaki kalır. Yoksul ve köle hastalanırsa onu kırlara bırakıp giderler. Onlardan biri ölürse ev gibi büyük bir çukur hazırlarlar. Ölüye ceket giydirirler kuşağını kuşandırır, yayını yanına korlar; eline nembiz dolu tahta kadeh tutturup önüne de nebiz dolu bir tahta kap korlar. Bütün mal ve eşyasını bu eve / çukura / doldurup ölüyü buraya oturturlar. Sonra çukurun üzerine topraktan kubbe gibi döşeme yaparlar. Atlarında, servetine göre, yüz yahut iki yüz at yahut bir baş at keserler, etlerini yerler. Başını, derisini, ayaklarını ve kuyruğunu sııklara asıp “bu onun atıdır. Bununla “cennette gider” derler. Bu ölü hayatında adam öldürmüş ve cesur bir kişi ise öldürdüğü adamlar sayısı kadar ağaçtan suret yontarlar ve mezarın üzerine korlar. Derler ki “bunlar uşaklarıdır, cennette ona hizmet edecekler” (İnan, 2000: 178).

Altaylı Türkler ise cenaze törenlerini şu şekilde yaparlardı. “Altaylı öldükten sonra dul kadın, ceset yurtta kalmadığı müddetçe kocası için ağlamak mecburiyetindedir. Defin işi gizlice ve hiçbir merasim yapılmadan icra edilir. Altaylılar ölümlerini umumiyetle dağ üzerindeki gizli yerlerde toprağa gömerler. Ölü tam giyinmiş vaziyette mezara konur ve yanına yol için bir torba yiyecek de yerleştirilir. Zenginler birlikte binek atı da gömerlermiş (Durdu, Kalaycı, Durdu, 1998: 67).

Orta Asya’da, Hunlar’ın ve Kök Türkler’in egemenliği devirlerinde, daha iptidai basamaklarda bulunan boylardan bazıları ölümlerini tabutlara koyup ağaçlara asarlardı. Bu uluslar arasında Moğollar’dan Hıтай (Kidān)’lar, Şveyler, Türkler’den Dubo (=Tuba)lar vardı. Bu âdet Yakutlar’da XVIII. yüzyıla kadar devam etmiştir. Bazı haberlere göre Kırgızlarda bu âdet vardı. Müslümanlıktan sonra Kırgızlar bu âdeti bırakmışlardır. Bununla beraber Kırgızlar’da bu âdetin hâtırası olarak defin törenine “süyök kötörü” derler ki harfiyen “kemik kaldırma” demektir (İnan, 2000: 180).

Oğuzlar’da ve genellikle Aral – Hazar Denizi bölgesi Türkleri’nde ırmak yatağına defnetmenin, uygulanan bir yöntem olduğu düşünülmektedir. Bu tür definler için önce ırmak yatağı değiştirilir. Sonra ölü bu ırmak yatağında açılan mezara defnedilir. Daha sonra ırmak eski yatağına çevrilir ve mezar sular altında bırakılır. Bu rivayete göre Atilla da bir ırmağa gömülmüştür. Buna Hakim Ata’nın ilginç efsanesi ve Müslüman çağı gelenekleri kaynak olarak gösterilmektedir. Bu efsane ve geleneklere göre cesetlerin Ceyhun ırmağına gömüldüğünden ve Ceyhun ırmağının suyunun cesedin üzerinden kırk gün akmasıyla, vücuttan ayrılan ruhun bir aziz haline geldiğinden söz edilmektedir (Ölmez, 2008: 41).

Farklı inanış ve düşünce sistemi içinde farklı farklı ölüm tanımları, ölüm sonrası uygulamaları yapılırsa da ölümün getirdiği sonu hep aynı olmuştur. İslâmiyet’te ölüm olayı ayet ve hadislerle açıklanmıştır. İslâm dini, insanı ruh ve beden diye ikiye ayırmamış aksine ona bir bütün olarak bakmış ölümün son olmadığını ahiret denen başka bir dünyada sonsuza dek süreceğini ve esas olanın ahiret hayatı olduğunu ifade etmiştir. Bunun

yanında dünyayı geçici bir yurt olarak tanımlamış ve gerçek mutluluğun öte dünyada olacağını haber verecek insanı bu konuda uyarmıştır (Sharivkhan, 2010: 9).

Ahret inancı Müslümanlara hem ölümsüzlük arzusuna cevap vermekte hem de inandığımız adalet ilkesine bir temel teşkil etmektedir. Herkesin sahip olduğu şartlara göre yaptıklarının hesabını vereceği karşılığını alacağı yurt olan ahret yurdu hakikaten İslâm'ın vazgeçilmezleri arasındadır (Sharivkhan, 2010: 9).

Halk inançlarında ölüm ve ölüm olayı sonrasında uygulanan uygulamalar eski Türk düşünce sistemi ve İslâmî esaslara dayanır. Ölüm konusu üzerinde yapılan çalışmalarda genellikle ölüm öncesi, ölüm sırası ve ölüm sonrası inançlar olarak konu üç kısma ayrılmıştır. Biz de çalışmamızda bu sırayı takip etmeye çalıştık.

Halk arasında ölümü haber veren bazı inanmalar vardır. Bu inanmaların bazıları hayvanlarla ilgilidir. Halk arasında uğursuz sayılan veya olağanüstü davranışları ile uğursuzluk getireceğine inanılan hayvanlar çeşitlidir. Bunlardan en fazla karşımıza çıkanlardan birkaç örnek vermek istiyoruz.

Sezgi yeteneği gelişmiş olan köpeklerin ölümü haber verdiğine inanılır. Sandıklı'da köpeklerin gözlerinde perde olmaması dolayısıyla Azrail'i gördüğüne, bu sebeple hangi evin köpeği uluyorsa o evden cenaze çıkacağına inanılır (Balaban, 2006: 101). Köpekle ilgili bu inanış Türkiye'de ve dünyanın pek çok yerinde görülmektedir.

Bulgarlar köpek ulumasının hastalığı ya da ölümü işaret ettiğini söylerler. Aynı inanışa Slavlar'ın bölgesinde de sık rastlanır. Polonyalılar'ın inanışına göre eğer bir köpek ulur ya da toprağı eşerse, eve ölüm geliyor demektir (Filiz, 2006: 13).

Ölümü haber verdiğine inanılan bir başka hayvan da baykuştur. Baykuşun genellikle uğursuzluk getireceğine inanılır. Arap kültüründe

baykuşun ölünün ruhu ve kemiğinden yaratıldığı inancından dolayı ölüm ruhun temsilcisi olduğuna inanılır (Albayrak, 2006: 73).

Halk arasında horozun zamansız ötmesi iyi sayılmaz. Bazı yerlerde horozun gece ötmesi ölümün habercisi olarak görülür. Uğursuzluk getireceğinden korkulduğundan geceleri horozun ötmesi hayra alamet değildir. O evden ölü çıkacağına inanılır. Bunu önlemek için o horozun kesilmesi gerekir. Horozun zamansız olarak ötmesi ile orada bulunan kara iyeler rahatsız edilerek, evde bulunan insanlara zarar vereceğine inanılır. Kötü bir durumla karşılaşılmasında için, horoz uyanan veya rahatsız edilen kara iyelere kurban edilerek onların tatmin edilmesi sağlanmış olur (Albayrak, 2006: 73). Nitekim halk arasında “vakitsiz öten horozun başını keserler” söylemi de yaygındır.

Ölümü haber veren belirtiler arasında gökyüzüyle ilgili olanlar da mevcuttur. Halk arasında yıldızların bazı durumlarının yorumlarını ölüm belirtisi olarak görülür. Herkesin bir yıldızı olduğu ve bir kimse öldüğünde ona bağlı olan yıldızın düştüğü yaygın olarak anlatılan bir durumdur. Bir de ölüm habercisi olan eşyalar ve onların sesleri, çeşitli yiyecekler çevresinde oluşturulan belirtiler de vardır ki bunlar daha da çoğaltılabilir.

Eski Türkler hastalığı en büyük ölüm belirtisi olarak görmüşlerdir. Örneğin Altaylılar ve Bazı Türklerinde ölüm korkusu, hastalığın insanı pençesine aldığı anda başlar. Onlara göre hastalık bilimsel olarak salgın niteliği taşımasına gerek kalmaksızın ölümü getirmektedir. Yakutlar ve Soyatlar, cesedi bırakıp kaçacak kadar ölümden korkmuşlardır. Özellikle şamanların ölüsünden korkmuşlardır (Ölmez, 2008: 14-15).

Halk arasında hasta olarak nitelenen ölüm döşeğindeki kimse yalnız bırakılmaz. Yanında dualar okunur. Kibleye doğru çevrilir. Bir isteği varsa yerine getirilmeye çalışılır. Ölümü bekleyen hastanın yanındakilere düşen bir görev de ağzına su sürmektir. Bu sürülen su kimi yerde doğal içme suyu iken kimi yerde ise zemzem suyudur.

Tarsus'un Kuzoluk Köyü ve çevresinde yapılan araştırmadaki tespite göre yörede zemzem suyunun kutsal olduğuna inanılır ve hemen hemen her evde küçük de olsa bir şişe zemzem suyu bulundurulmaya çalışılır. Kişi son nefesinde ölmek üzere iken dudaklarına bu sudan damlatılır (Yürür, 1981: 25-26).İslâm dininde zemzem suyu önemli bir yer edinmiştir. İnsan hayatının her önemli evresinde bu mübarek su yer almıştır. Ölüm olayında da zemzem suyu karşımıza çıkmaktadır.

Kişi son nefesini verirken hayatının temel kaynağı olan suyu içmek ister. İnsanoğlu su ile anne karnında yaşama tutunurken, ölüm anında da su en temel ihtiyacıdır. Halk arasında kişinin son nefesinde ihtiyaç duyduğu bu suyu şeytanın vereceği inancı vardır. Bu inanç doğrultusunda ölmek üzere olan kişinin ağzı yanındaki kimse tarafından sık sık su ile ıslatılır. Örneğine çok sık rastladığımız bu inancın Siirt, Afyon ve Konya çevresinde izahı şöyledir:

Siirt'te hasta ölüm anında susuz kalırsa, şeytanın ona ikram edeceği suyu içmesin diye sürekli su verirler. Su içebilecek durumda değilse dudakları pamukla ıslatılır, bal sürülür, ağzına şerbet damlatılır (Taşpınar, 2006: 98).

Afyon, Bolvadin ve çevresinde ölüm döşeğindeki kişinin ağzına varsa sık sık zemzem suyu yoksa normal su verirler (Güldemir, 2008: 66).

Konya Gökyurt Köyü'ndeki inanca göre ölecek kişinin sürekli terler. Buna "ecel teri" adı verilir. Ecel terini insanın Azrail (a.s.) gördüğünde döktüğü söylenir. Azrail günahlar kimselere çirkin bir surette; sevabı fazla olan iyi insanlara da genç bir delikanlı suretinde görünür (Gürbüz, 2006: 47).

Ölümü beklenen kişi öldükten sonra, fazla bekletilmez. Bir an önce toprağa vermeye hazır gale getirilir. Eğer bekletilmesi gerekiyorsa çeşitli uygulamalar yapılır. Bunlardan en fazla bilineni üzerine demir aletler konulmasıdır. Bu durum eski Türk inancındaki demirin kötü ruhları uzaklaştırması inancının bir uzantısıdır.

Yeni doğan insan su ile temizlenerek karşılandığı gibi bu dünyadan ayrılan insan da su ile yıkanarak gömülür. Su arındırıcı ve temizleyicidir. Bazı

inançlarda ölünün yıkanması ruhun acısını alır. İslâm dini gereğince ölüyü ölüme hazırlama aşamasında yıkama, önemlidir. Bu yıkamanın bazı usulleri vardır. Genellikle erkek ölüyü erkek, kadın ölüyü ise kadınlar yıkar. Halk arasında İslâmî gereklere uyulmakla birlikte dinimizde yeri ve açıklaması bulunmayan bazı uygulamalar da vardır. Bunları yine örneklerle açıklayacağız.

Yozgat Çayıralan ilçesinde ölü yıkanılan su temiz olmak şartıyla herhangi bir yerden alınır, hiçbir köyde, tercih edilen bir su yoktur. Bazı köylerde cenaze evine gelenler kendilerine en yakın çeşmeden sevabına bir kova su getirirler. Ölü yıkamak için ısıtılan suya el batırılmaması için özen gösterilir. Cenaze sahipleri ve ölünün komşuları helalleşmek için ölü üzerine birer tas su dökerler. Bazı köylerde su dökenlerde abdestli olma şartı aranırken bazılarında aranmamakta, dileyen su dökabilmektedir. Evciler kasabasında eğer ölü akşam geç vakitlerde ölmüşse önce “ırahat suyu” dedikleri birinci yıkamayı yaparlar. Gusül abdesti aldırırlar, sabah tekrar ikinci yıkamayı yaparlar. Ölü yakınmasından artan su; bu bölgede ya dökülmekte, ya ev halkı elini yüzünü yıkamakta, ya şifa olsun diye kırklı çocuklar yıkanmakta, ya yıkayıcılar elini yüzünü yıkamakta ya da ölünün çamaşırları yıkanmaktadır (Filiz, 2006: 26).

Özellikle günümüzdeki gibi ölü yıkamak için ayrılmış özel yerlerin olmadığı, kazanlarda ölüyü yıkamak için suyun ısıtıldığı yerlerde kazan ters çevrilir. Erciş’te cenaze gece yıkanır, yıkama işlemi bittikten sonra kazanın içindeki su dökülür ve bir mum yakılarak kazan ters çevrilir. Yanan mum, yarım çevrili kazanın içine bırakılır. Bunun amacı, ölen kişinin daha ışığının sönmeyeceği, ruhunun hayatta olduğunu anlatmaya çalışmaktır. Ayrıca gece, ölen kişi karanlıkta bırakılmaz, odasında sabaha kadar ışık yakılır (Albayrak, 2006: 75-76).

Sandıklı’da yıkama işlemi için kazanlarda ısıtılan suya zemzem suyu da ilave edilir. Karadirek ve Kırka köylerinde cenazenin yıkandığı su hiç artırılmadan mevtanın üzerine dökülür. Bu suyun yere dökülmemesine de dikkat edilir. Bazı bölgelerde de artan su ile mevtanın kıyafetleri yakılır. Ölü,

yıkanırken kibleye doğru çevrilir. Cenaze yıkanıp abdest aldırıldıktan sonra cenazeye katılan tüm halk kalan suyu “benim de suyum nasip olsun” diyerek mevtanın üzerine dökerler. Su dökülürken de “hakkım helal olsun” denilir (Balaban, 2006: 102).

Bu inançlarda ölünün yıkandığı suyun önemsendiği görülür. Bu su temiz olmalı, gelişigüzel yerlere dökülmemelidir. Alanya’da cenazenin suyunun üzerinden atlamak ya da tabutun altından geçmek uğursuzluğa neden olur (Tellioğlu, 1981: 30).

Ölüyü yıkama işi bittikten sonra ölü kefenlenir. Zemzem suyunun halk arasındaki kutsiyetini kefenleme işlemi sırasında dahi görmek mümkündür. Zemzemin kefene kutsiyet katacağına inanılır. Ölü evden çıkarken aydınlık olması amacıyla arkasından su döküldüğü de olur.

Bu işlemlerden sonra kılınan cenaze namazı ile ölen kişi toprağa verilir. Ölü artık kendi dünyasındadır. Cenazeye katılanlar mezardan ölü evine gider, cenaze sahibinin üzüntüsüne ortak olur. Ölü çıkan evde ise ölünün ardından yapılacak işlemler başlar. Bunlardan su ile ilgili olanı ise Azrail’in ölen kişinin canını aldıktan sonra evde bulunan sularla kılıcını yıkadığı inancıdır. Bu inanca bağlı olarak da ölü çıkan evdeki ve çevredeki evlerde su kapları boşaltılır.

Harput’ta ölü arkasından yapılanlar şöyle açıklanır (Araz,1995: 123): “Ölünün evden çıkarılmasına müteakip, ölüye ait olan yatak ve çamaşırlar yıkanır. Azrail’in kılıcından kanlar sıçramıştır inancı ile evin dört bir tarafı silinip süpürülür. “Azrail’in kılıcını yıkadığı itikadı ile su dolu kazan ve kaplar, ölü evi dâhil olmak üzere, yedi komşu evinde boşaltılarak kapları tersine çevrilir. Suların boşaltılıp kazanların ters çevrilmemesi halinde, evde başka ölülerin çıkacağı inanç ve düşünceleri vardır. Ayrıca “su aydınlıktır” denilerek götürülmekte olan cenazenin arkasından kova ile su serpilir.”

Erzurum’da yapılanlar Harput’takine çok benzerdir. Burada da ölü çıkan evin yakınında bulunan yedi komşu, evlerinde bulunan tüm suyu dökerler. Aksi taktirde, Azrail’in kılıcının bu sularda yıkayacağını ve yeni

ölümlere sebep olacağına inanılır (Kırkpınar, 1980: 44). Yozgat'ta ölü evden çıkarılınca arkasından dökülen su ile ölünün ağırlığının birlikte gitmesi temin edilmiş olur (Büyüker, 1974: 32).

Muğla'da ise cenaze çıkan evin kapısı o gün ölen kişinin ruhunun rahat çıkabilmesi için açık bırakılır. Evden cenaze çıkıncaya kadar o eve su getirilmez. Cenaze olan mahalle veya sokakta cenaze çıktıktan sonra kaptaki sular boşaltılır. Her yerin kan olduğuna inanılır (Balaban, 2006: 93).

Bu ve benzeri pratikleri eski Türk inançlarında da görmek mümkündür. Nitekim Altay Türklerinde ölüm olayından ötürü kirlendiği kabul edilen su hususi olarak davet edilen komşulara mutlaka temizlettirilirdi. Aynı işlem yurt'un temizletilmesi amacıyla da yapılmaktaydı. Zirâ ölüm ruhun ancak bu pratiklerle evi ve yurdu terk edeceği inancı mevcuttur. Bu inanç Teleütlerde, Yakutlarda, Lebedlerde ve Telengitlerde de görülür. Ayrıca Beltirlerde cenazenin arkasından bir tas su serpildiğini anlıyoruz (Araz, 1995: 124).

Eski Türklerden günümüze ölüm haberi alındığı andan itibaren her türlü iş bırakılıp, ölü için yas tutulmaya başlanır. Yas tutmanın belli bir süresi olduğunu söylemek zordur. Yas tutma sürecinde farklı kültürlerde üzüntüler farklı şekillerde yansıtılmıştır. Hunların, ölüm haberini aldıktan sonra ölü çadırının etrafında yedi kez döndükleri, bu esnada yüzlerini yedi defa kestikleri ve ağladıkları belirtilmiştir. Hunlarda, Heftalitler'de ve Tukivler'de yapılmakta olan ciddi yaralanmalardan, kulak kesmeden söz edilmektedir. Atilla'nın cenazesinde de benzer uygulamalar yapılmıştır. Ukitler'de de kulağın bir ucunu kesmek adettir. Bunun yanında saç kesme adeti de yaygınlık göstermiştir (Ölmez, 2008: 34).

Yas alameti olarak saç kesme âdeti Şamanist Sagaylarda tespit edilmiştir. Sagaylar defin törenini tamamlayıp ölenin evine döndükten sonra karısının saç örgüsünü yarısından keserler (İnan, 2000: 197). Türk kültüründe siyah renk matem rengi olarak sıkça karşımıza çıkar. Oğuzların, Göktürklerin, Özbeklerin, Kazakların, Azerilerin, Selçuklu ve Osmanlılar ile beraber bütün Anadolu Türklerinin yas alameti karadır (Araz, 1995: 134).

Türklerde çok yaygın yas adetlerinden biri de ölünün bindiği atın kuyruğunu kesmektir (İnan, 2000: 198). Türk kültüründe at önemli bir yere sahiptir. At ile ölü defnetmeye veya kişi öldükten sonra atının kesilip, ölü yemeği olarak dağıtıldığı bilinmektedir.

Toplumsal bir kurum niteliğinde olan yasla ilgili âdetler; bu âdetlere bağlı işlemler, kaçınmalar acı çekenin belli etme, belirli bir süre yeni duruma alıştırma, acısını azaltma ve giderek bu durumdan çıkarma amacına yöneliktir. Dünyanın her yanında gerek ilkel gerek de yüksek kültüründe bu amaçla uygulanan birtakım âdetler ve törenler görülmektedir (Örnek, 1995: 222).

Türklerde yası anlatması bakımından Dede Korkut Hikâyelerindeki metinlerde önemlidir. Beyreğin ölümü üzerine “Ak bürçekli anası boncuk boncuk ağladı, gözünün yaşını döktü, acı tırnak ak yüzüne çaldı, al yanağını yırtı, kargı ile kara saçını yoldu, ağlayarak sızlayarak evine geldi. Pay Püre Bey’in penceresi altın otağına feryat figan girdi. Kızı gelini kah kah gülmez oldu, kızıl kına ak eline yakmaz oldu. Yedi kız kardeşi ak çıkardılar, kara elbiseler giydiler” (Ergin, 2005: 70).

Ölümün ardından bir taraftan yas tutulmaya devam edilirken bir taraftan da bazı önemli günler etrafında işlemler devam eder. Bunlar ölünün yaşanan dünyadan farklı bir yere gitmesi sebebiyle gittiği yere alışmasını sağlama işlemleridir. Ayrıca eski Türkler yeni ölen kişinin ruhundan korktuğu ve kendilerine zarar vereceğine inandığı için de bazı önlem amaçlı uygulamalar yapılmıştır. Ölümünden sonra yapılan bu uygulamalar eski Türk kültüründen günümüze fazla değişmemiştir. Eski dönemlerde de günümüzdeki gibi ölünün arkasından belirli günlerde yemek verildiği, hayır yapıldığı, yas tutulduğu görülmüştür.

Eski Türkler ölülerine “aş yemeği” önemli bir görev sayar ve yoğ töreni dedikleri törenler düzenlerlerdi. İlk çağlarda aş doğrudan doğruya ölüye verilir, yani mezarına konulur veya dökülürdü. İslamiyet’in Türkler arasında

yayılmasından sonra bu tören “sevabını ölü ruhuna bağışlamak üzere fakirlere yemek, havle vermek” şeklini almıştır (Durdu, Kalaycı, 1998: 71).

Anadolu’da ölü ruhu için yemekler belirli günlerde verilir ve çeşitli adlarla anılır. Bunlar; “kırk yemeği”, “kazma takırtısı”, “ölünün kırkı”, “kırk yemeği”, “can aşısı”, “zıkkım yemeği”, “can helvası”, “hayır”, “ölü ekmeği”, “kazma-kürek helvası”, “hayat yemeği”, “ölü aşısı”, “yiyeceğini vermek”, “hayırlı vermek” isimleri verilir (Örnek, 1995: 221).

Beltirlerde birinci “ölü aşısı” definin üçüncü günü verilir. Çadırın güney tarafına masa üzerine sofrası kurulur. Bu “aşası” fazla kalabalık toplanmaz. Hazırlanan yemek ve içkilerin yarısını ölünün ruhu için ateş ruhuna kurban ederler (ateşe yakarlar). Definin yedinci günü bütün oba halkı, kadın ve erkek hepsi toplanıp mezarlığa gelirler. Mezarın sağ tarafına büyük bir ateş yakıp getirdikleri yemeklerden ve içkilerden ateşe atarlar. Sonra herkes mezarın üzerine kadehlerle rakı koyarak ve yemek atarak “Bu rakıyı iç! Bu yemeği ye! Bunlar sana yukarıdan tayin edilmiş yemek ve içkilerdir” derler. Bu töreni yaptıktan sonra kendileri içmeğe ve yemeğe başlarlar. Yeme içme tamam olduktan sonra, mezar üzerindeki rakı ve yemekleri ateşe atarlar. Tören böylece tamam olur. Yedi gün kadar ölünün evinden hiç bir şeyden dışarı çıkarılmaz. Definin yirminci günü evde yine aş verilir. Ziyafetten sonra ateşe rakı dökülür ve yemek atılır. Kırkıncı gün mezarlığa gidip yedinci gün yaptıkları töreni tekrar yaparlar. Altı ay sonra yine böyle tören yapılır. En büyük aş töreni ölümün yıl dönümü münasebetiyle yapılır. Bütün akraba ve dostlar toplanıp mezara gelir, mezar üzerine yemek ve içkiler konur, kendileri de yiyip içerler. Ölünün kocası yahut karısı mezarı üç defa güneşin seyri yönüne göre, dolaşır ve “ben seni bırakıyorum” der. Bundan sonra dul kadın veya erkek evlenebilir (İnan, 2000: 190).

Ölü ruhu için belirli zamanlarda yemek vermenin yanı sıra ölü ruhu için su da yemek kadar önemli görülmüştür. Nitekim Anadolu’da bir kimseye su verildiğinde kişi “ölmüşlerinin canına değsin” deyimini kullanır.

Ölü sevabı için yapılan, çeşmelerde de bu konuda ayrı bir yer tutar. Halk arasında hayrat olarak bilinen bu sular ölen kişinin vasiyeti üzerine tanıdıkları vasıtasıyla yapılabildiği gibi bir kimse hayattayken hayır işlemek amacıyla da yaptırabilir. Anadolu'da hayrat suları boldur. İslâmi devirde de bir yere su getirmek, çeşme yaptırmak sevap olarak nitelendirilmiştir. Günümüzde belediyeler de bu tür çeşmeler yaptırmaktadır.

Ölüm sonrasında cenaze sahiplerine düşen son bir görev de ölünün mezarına sahip çıkmaktır. Mezara saygı duymak, eski dönemlerde görüldüğü gibi günümüzde devam eden bir anlayıştır. Mezarlıklarda ölümler ziyaret edilir, dua okunur ve mezarının üzerine su dökülür. Mihalıççık halkının inanca göre mezar üzerine dökülen su ölüye serinlik verir (Avcıalp, 1980: 26). Eskişehir'de ise bu konu ile ilgili tespit edilen farklı bir uygulama şöyledir: Bir adam karısının ölümünün üzerinden henüz kırk gün geçmeden evlenirse, su dolu bir testi adamın ölmüş olan karısının kabrinin baş tarafına vurulup kırılır. Böylece daha kırkı dolmadan kocasının evlenmesinden mütessir olan mevtanın ruhunun serinleyeceğine inanılır (Özgün, 1979: 13).

Ölünün ardından ölen kişinin yakınları bir taraftan yas tutup, üzerlerine düşen görevleri yerine getirirken bir taraftan da yaşamın doğal akışına ayak uydurmaya çalışırlar. Yastan çıkmanın gerektirdiği önemli bir adet de yaslı aile üyelerinin yıkanmasıdır. Bu adet suyun arıtıcı ve temizleyici niteliği ile sıkı sıkıya bağlıdır. Yaslı aileyi akrabalar ve komşular hamama çağırırlar gibi yaslı aileye de "yas hamamı" yaparak akraba ve komşuları özellikle ölü için yemek gönderenleri çağırır. Örneğin Erzincan'da ölümden bir hafta on gün sonra komşular ölü evini hamama çağırırlar hamamda yemek verilir. Urfa'da ölü sahipleri akrabalar tarafından hamama çağırılır erkekler de traş olmaya götürülürler. Zara'da ölümden on beş gün veya bir ay sonra komşular yaslı ailenin kadınlarını evlerine götürüp yıkarlar. Merzifon'da ölünün kırkıdan sonra akrabalar "yas hamamı" yaparlar (Örnek, 1995: 225)

Ölüm olayı sonucunda toplum üyeleri tarafından gerçekleştirilen uygulamalar sosyal dayanışmayı sağlar. Ölüm bireyi ilgilendiren bir durum

gibi görünse de aslında toplumsal bir olaydır. Yukarıda sıraladığımız ölüm çevresinde oluşmuş uygulamalar da bu toplumsallaşmayı göstermektedir.

İnsan yaşamının en son anı olan ölüm ve ölümle ilgili uygulamalarda su, arındırıcı fonksiyonu ile karşımıza çıkmaktadır. Bu arındırıcılık cenaze merasimlerinin vazgeçilmez bir unsurudur. Suyun bu simgeciliği ölüm olayının her aşamasında bize kendisini göstermekte olup, örneklerden de anlaşılacağı üzere halk inançları içinde yerini almıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. HALK İNANÇLARINDA NAZAR VE NAZARDAN KORUNMA İLE İLGİLİ UYGULAMALARDA SU

Eski dönemlerden günümüze nazar inancı, halk arasında önemli bir yer tutmuştur. İnsanlar nazara ve nazarın yıkıcı etkisine inanmış, bu zarar verici güçten korunmanın yollarını aramıştır. Nazar ve insanların nazara bakış açılarını daha iyi anlatabilmek için öncelikle “nazar” terimi üzerine yapılan bazı tanımları çalışmamıza dahil ettik.

“Kimi insanların bakışlarında var olduğuna inanılan zararlı gücün bir kişiye, bir hayvana ya da bir nesneye yöneldiğinde canlı üzerinde hastalık, sakatlık ve ölüm; nesne üzerinde bozulma ve kırılma gibi olumsuz etki yaratmasıdır. Şu halde nazar sadece insanlara özgü bir olay değildir; mal, mülk, hayvan, toprak, ağaç, çiçek, eşya ve evler de nazara uğrayabilir” (Kırımlı, 2004: 68).

“Belli bir kimsede bulunduğu inanılan insanlara, özellikle çocuklara, evcil hayvanlara, eve, mala-mülke hatta cansız nesnelere de zarar veren, bakışlarından fırlayan çarpıcı ve öldürücü kuvvettir. Psikolojik temelinde kıskançlık, haset ve psikolojik duyguların yattığı bu vurucu kuvvetin ruhun dışı çıkan iki noktasından yani gözlerinden fışkırarak kurbana isabet ettiğine inanılır” (Altınışık, 1977: 7983).

Tarihe baktığımızda nazar inancının pek çok toplumda varlık gösterdiğini görüyoruz. Farklı toplumlarda farklı adlarla anılan nazar Anadolu’da da çeşitli ifadelerle karşılanmıştır. Yunanlılar’ın “matısma”, Araplar’ın “elayn”= göz ya da “isabet-i ayn”=(göz değmesi), İranlılar’ın “bed nezer”= (kötü göz), Hintliler’in “sihir” dedikleri bu çarpıcı gücün Türkiye’deki adları “nazar”, “göz”, “göz değmesi”, “göze gelme”, “pis göz”, “kötü göz”dür (Örnek, 1995:167).

Eski Sümer, Babil, Mısır, Grek, ve Roma kültürlerinin yanı sıra Sami, Pers, Hint ve çeşitli Avrupa kavimlerini kapsayan geniş bir coğrafya üzerinde hem geçmişte hem de günümüzde yer alan bu inanişin başlangıcı tam olarak bilinmemekle beraber milattan önce 4000 yılına kadar gittiği kabul edilmektedir (Kuzey, 2007: 18).

Babillerde çeşitli nazarlıklar ve özellikle Eski Mısır'da "Osirisin gözü" yahut "Horus gözü" diye bilinen amuletler çok meşhurdur. Eski Yunanlılar ve Romalılarda nazara kıskançlığın sebep olduğuna inanmaktaydı. Ortaçağ Avrupa'sında övülmek kötü sayılır onun için "as God will" veya "God bless it" gibi seçkin deyimler kullanılırdı (Er, 2005: 17).

Eski Türklerde çocuklar cinlere ve göz değmesine karşı ilaçla efsunlanırlardı. Özellikle göz değmesine karşı bağ, bostan ve bahçelere korkuluk (abakı) ve nazarlık (kösgük) dikilir; atın boynuna nazarlık olarak "moncuk" denilen bir taş ve bir çeşit muska (Kazak ve Kırgız'da "tumar") takılırdı (Er, 2005: 19- 20).

İslâm öncesi Arap kültüründe nazarın oldukça yaygın olduğu bildirilmektedir. O günkü Arap toplumu ölenlerin çoğunluğunun ölüm nedeninin nazar olduğunu düşünmekteydiler. Bu nedenle Araplarda da "Ölenlerin çoğu nazardandır" ve "Nazar, evleri boşaltır mezarları doldurur" sözlerinin oldukça yaygın olduğu bilinmektedir. Birtakım İslâm kaynaklarında göz değmesi ile ilgili olarak " Nazar deveyi kazana, adamı mezara sokar." "Göz değmesi gerçektir. " şeklindeki ifadelerle nazardan söz edilmekte ve nazarın varlığı kabul edilmektedir. Ancak İslâm'da göz değmesi için "Nazar haktır" şeklinde bir inanişaya karşın nazardan korunmak için nazarlık asmak veya muska asıp da kalbini ona bağlamak doğru bulunmamıştır. Hz Muhammed'in nazarlık için maskotlar kullanmayı hoş karşılamadığı böyle yapan kimselerin bu maskotlara bağlanmalarını kabul etmediği haber verilmektedir (Er, 2005: 17-18).

Eski kültürlerden günümüze taşınan nazar inancı halk arasında hâla varlığını kuvvetle hissettirmektedir. İslâmiyet'i kabul eden Türk toplumu

nazarla ilgili inanmalarını da İslâmiyet içerisine taşımıştır. Dinen varlığı ispatlanan nazardan korunmak amacıyla okunacak dualar Kur'an-ı Kerîm'de yer almaktadır.

Nazar suresinin indiriliş sebebi Hz. Peygamber'i nazara uğratmaya çalışan fakat bunu başaramayan bir adamın kötü niyet ve girişimine bağlanmaktadır. Bu konu ile ilgili rivayet şu şekildedir. Hz Muhammed zamanında Esed Oğulları sülalesinden (aşiretinden) nazarı değen bir kimsenin varlığından söz edilir. Bu kimse üç gün çadırından dışarı çıkmaz, bir şey yemez, sonra çadırın bir tarafını kaldırıp oradan geçen bir deveye bakıp "Bunun gibi bir deve hiç görmedim" dediği an devenin yere düşüp hastalandığı anlatılmaktadır. Hz Muhammed'i peygamber olarak kabul etmeyenler nazarı çok etkili olduğuna inandıkları bu adamı bulup Hz Muhammed'i nazarıyla öldürmesini isterler. Nihayet bu adam Hz Muhammed'e büyük bir öfke ve kıskançlık duygusuyla bakar. O'nu nazar etmeye çalışır. Bu olayın üzerine Kalem suresinin 51. ayetinin indirildiği söylenmektedir (Er, 2005: 18- 19).

İslâm dini içerisinde de yer edinmiş nazar ve nazarın etkisine karşı insanlar korunma gereksinimi duymuş ve ortaya nazarla ilgili halk inançları çıkmıştır. Çalışmamızda ulaştığımız alanlarda nazara uğramamak için başvurulmuş uygulamalar ve nazara uğradıktan sonra başvurulmuş uygulamalarla ilgili çok farklı verilere ulaştık. Konu ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde suyun nazardan korunmada arındırıcı özelliğinin ön planda olduğu görülmektedir. Nazarın yıkıcı ve zarar verici etkisinden korkan insanoğlu, bu etkiden kurtulabilmek için çok çeşitli yollara başvurmuştur. Başvurulan yollarda suyun ön plana çıktığı uygulamalar ve diğer uygulamaların ayrıntılarına yer vermek istiyoruz.

Nazardan korunmanın ilk ve en kolay yolu nazarı değeceği düşünülen kişilerden uzak durmaktır. Halk arasında çocuklara, yeni gelene, hünerli kimselere, aile ve dost ilişkilerine, yeni yapılan veya taşınılan eve, hayvanlara, ekinlere, iş yerlerine kısacası canlı veya cansız nesnelere nazar değeceğine inanılır. Nazarın olumsuz etkisinin bir kişiye, bir hayvana yani

canlıya hastalık, sıkıntı, ölüm gibi sonuçlar getireceğine; nesne, eşya gibi cansız varlıklarda ise kırılma, kaybolma gibi durumlara yol açacağına inanılır.

Halk arasında savunmasız ve masum olmalarından dolayı çocuklara daha fazla nazar degeceğinden ve sonuçlarından endişe edilir. Çocukların en yakınlarının sevgi ve hayranlık bakışlarının, aşırı okşamalarının kötü sonuçlar verebileceği inancı ile tatlı sözler yerine “maskara”, “çirkin”... gibi kötuleyici sözlerle sevmek tavsiye edilir. Ayrıca arada kesinlikle “maşallah” demek ve kelimeye “tü, tü...” sesleriyle tükürme taklidi de eklemek gerekir. Bu sözler ve hareketlerle kötü gözlerin etkisini ürkütüp kaçırmak amaçlanır. “Elem tere fiş, kem gözlere şiş.” sözü gibi anlamları daha açık ve tehditli sözler söylemek de zararları önleyici çareler olarak uygulanmaktadır (Akyol, 2006: 50).

Nazara uğradığı düşünülen hayvanın hâl ve hareketlerinde olumsuz yönde bazı değişiklikler görülür. Hayvanları nazarın bu kötü etkisinden kurtarmak için de tütsüler yapılır, hatta bazı bölgelerde kurşun da döküldüğü de tespit edilmiştir. Bunun yanında hayvanın kaldığı yere çeşitli nazarlıklar takılmaktadır. Örneğin Ergani’de yapılan araştırmadan öğrendiğimize göre yörede özellikle hayvanları nazardan korumak için karadiken, köpek pisliği, buğday taneleri ve kemik karışımından yapılan bez boyunluklar kullanılır. Bağ ve bahçelerde ise ölmüş kaplumbağa kabukları ile eşek kafatasları kullanılır (Uçak, 2007: 101). Tarım ve hayvancılığın önemli geçim kaynağı olduğu bölgelerde tarla, bağ, bahçe olası tehlikelerden korunmaya çalışılır. Koruma amaçlı kullanılan bu nesnelerle hem nazarı uzaklaştırmak hem de mahsulü korumak amaçlanır. Eski Türklerde de bahçelere hayvan kafatası asma âdetinin varlığı bilinmektedir.

Özellikle bazı nitelikleri taşıyan kimselerin nazarının diğer insanlara karşılaştırıldığında daha kuvvetle değdiğine inanılır. Bunlar renkli gözlü, keskin bakışlı kişilerdir. Bunların bakışları ile kötü niyetleri birleşirse baktıkları her ne ise ona zarar verebileceğinden korkulur. Yayıdıkları ışınlarının etkisiyle en çok yeşil ve mavi gözlü kişilerin nazarının degeceğine inanılmaktadır. Bu yüzden yeşil ya da mavi gözlü insanların beğendikleri bir nesneye bakmadan önce ışınlarının etkisini kendilerine çektiğine inanıldığından toprağa ya da

suya bakmaları tavsiye edilir. Böylece toprağın ya da suyun bakıştaki kötü etkiyi çekeceğine ve kişinin nazarının değmeyeceğine inanılır. Bunun yanı sıra bir kişi bir nesneyi beğendiği zaman nesneye bakarken “Maşallah” ya da “Nazar değmesin” demezse o kişinin de nazarının değeceğine inanılır. Çünkü bu sözlerin nazarı önlediğine inanılır. Yeşil ya da mavi renkteki göze sahip olmasalar da bazı kişilerin de nazarının değdiği düşünülür. Bu kişilerin nazarının, kalplerindeki fesatlık dolayısıyla değdiği düşünülmektedir (Karakum, 2008: 133).

Nedensiz yaşanan aksilikler, çaresiz kalınan hastalıklar, ölümler, birden bire ortaya çıkan olumsuzluklar, güzel başlayan ama sonucu hüsrana uğrayan işler göze yani nazara gelmenin sonucunda oluştuğuna inanılır. Bunların dışında kişi kendisine nazar değdiğini meydana gelen bazı değişimlere de bağlamaktadır. Nazara uğradığını düşünene kişi baş ağrısı, halsizlik çeker, eli ayağı birbirine dolaşır, bir şey yapmak istemez. Halk arasında bu gibi şikâyeti olan kişiye nazar değdiğine inanılır ve bu kişiye hasta denilir. Hastanın iyileştirilebilmesi için çareler aranır.

Nazara inanma nazardan korunma pratiklerini beraberinde getirir. İnsanlar gerek nazara uğramamak için gerekse nazara uğradığını düşündüğünde dine sığınmışlar ve dua etmişlerdir. Allah’tan her konuda yardım dileyen insanoğlu nazar konusunda da dua ederek Allah’a sığınmıştır. Kendisine nazar değen kişilerin hangi duaları okuması gerektiği konusunda bir hadis de vardır.

Nazardan korunmak için yapılan bir başka uygulama da muska yazdırıp evlerde, iş yerlerinde veya üstte taşımak. Türklerde görülen ve uğurlu sayılarak boyuna asılan bir taş parçası, bir bitki, kurt dişi, ayı yahut kartal tırnağı gibi nesneler muska ve tılsım olarak kabul edilip kişiyi nazardan koruyacağına inanılırdı. Bu inançların menşei İslâm öncesine dayanmaktadır. Hun mezarlarından elde edilen çok sayıda malzemenin üzerinde nazarlık, muska, tılsım inancıyla asıldığı anlaşılan koç, koyun heykelcikleri ile koç boynuzlarına rastlanmıştır (Er, 2005: 41).

Nazardan kurtulmanın bir başka yolu da tütün yapmaktır. Özellikle üzerlik otunun nazara karşı kullanıldığı bilinmektedir. Bu bitkinin tohumlarından nazarlık ve süs eşyaları da yapıp takılmaktadır. Nazardan kurtulmak için kullanılan bir başka tütünleme ise üzerlik otu ile yapılır. Üzerlik otu ateşe atılır ve kokusu hastaya teneffüs ettirilir. Bu yolla hastanın iyileşeceğine inanılır. Bu tütünleme esnasında bölgeden bölgeye değişen tekerlemeler de söylenir. Bunlardan birkaçını örnek olarak veriyoruz.

Erzurum'da (Kırkpınar,1980: 22) ;

Üzerlik sen havasın
Kamu derde devasın
Allah seni yaratmış
Cümle bela savasın.

Afyon'da ise (Kabasoy,1968: 5) ;

Üzerliğim üzersin
Her evleri gezersin
Kem gözlere nazarsın
Gelsin iyilik gitsin kötülük

Üzerlik ile tütünlemek nazara uğrayan kişi işi bilen bir kimse tarafından okunması uygulaması ön plana çıkmaktadır. Okuma işi ocaklı diye tabir edilen kişiler tarafından yapılır. Ocaklı kişi de geçmişte kendisi gibi ocaklı birinden el almış kişidir. Okuma işi doğrudan kişinin yanında olduğu gibi gıybete de okunur veya bir su içerisine okunarak bu suyun hastaya içirildiği de görülür. Burada nazarın etkisinden sıyrılmada duanın yanında suyun da ön plana çıktığı görülmektedir.

Mesela Ardeşan'da hatırı sayılır bir hoca kırk bir defa Sübhâneke, üç defa İhlâs, Felâk ve Nas surelerini okuyarak bir kap içindeki suya üfler. Okunup üflenmiş olan bu suyu nazar değmiş olan kişiye içirir (Ergene,1979: 42- 43).

Okuma sırasında dua ve sudan yaralanıldığı gibi tuz ile okuma da yaygın olarak bilinir. Nazarla ilgili halk inançları bağlamında suyun fonksiyonu ve nazardan kurtulma ile ilgili uygulamalar düşünüldüğünde, suyun diğer bazı unsurlarla bir arada kullanıldığını görürüz. Kurşun dökme, tuzla okuma bunlardan bazılarıdır.

Tuzla okuma işini kimi yerde bu iş için özel kimseler tarafından yapılırken kimi yerde ise sıradan kimseler yapmaktadır. Belli miktarda alınan tuz nazarlıya okunur ve bu okunan tuz ya doğrudan ateşe atılır ya da tuz ocakta kavruklarak suya atılır. Burada tuz, su, ateş üçlemesinden yaralanılarak bireye etki eden zararlı etki giderilmeye çalışılır. Tuz ile okuma işleminin halk arasındaki uygulama yöntemlerini ise aşağıdaki örneklerle açıklamak istiyoruz.

Mahmudgazi (Çal/Denizli) köyündeki tuz kavurma yöntemi şu şekildedir: İri tuz bakır bir kaptı kavruklur. Ateşte kaynamakta olan suya dökülür. İçine ayrıca yedi buğday tanesi, birkaç metal para soğan kabuğu ve iğne atılır. Bunlar bir süre kaynatıldıktan sonra soğuyunca nazar değen kişinin üç kere karın kursağına üç kere de bacaklarına dökülür. Bu işlemler dokuz on kez tekrarlanır. Bu işlemlerden önce nazar değen kişi damağını kaldırır. Bu suların kalanı nazar değen kişinin koltuk altına ayak altına ve kucağına dökülür. Böylece kişinin nazarı üstünden atılmış olur (Kırımlı, 2004: 70).

Muğla'da tuz ve suyun kullanıldığı uygulamada ise bir miktar tuz kavruklur, bu sırada tuzu kavuran kadın "Benim elim değil Fatma anamızın eli" diyerek besmele çeker. Tavayı ocağın üstüne koyarak içine tuz atar. Tava ve tuzlar iyice ısındığında hastanın üzerinden geçirir ve tuzları su dolu bir tabağın içine döker. Tuzlar patlamaya başlayınca nazar değdiren kişinin de patlayacağına inanır (Karakum, 2008: 134).

Balıkesir'in Sındırgı ilçesinin Yaylacık Köyü'nde önce tavaya bir avuç tuz konur; tuz genellikle kaya tuzudur. Ancak sofrı tuzu da kullanılabilir. Tava içindeki tuzla birlikte ateşe konur. Ateşe konulan tuz patlamaya başlar. Bu

arada nazar değen kişinin başına bir tülbent örtülür. Daha sonra nazar değen kişinin başının üzerine içi su dolu bir çanak tutulur. Bu işlemlerden sonra nazar değen kişiye bu sudan bir yudum içirilir veya biraz yalatılır. El ve ayak tırnaklarına ve alnına bu sudan sürülür. Daha sonra avlunun bir kenarına ayak basmayacak bir yere tuzlu su dökülür (Kırımlı, 2004: 69).

Tire çevresinde yapılan araştırmada rastladığımız bilgiye göre göze geldiği düşünülen kişi üstünde dua okunarak tuz çevrilir. Tuzun miktarını işi yapan kişi ayarlar. 1 avuç, 3, 7 paket gibi. Bu tuz ev dışından birilerine dağıtılır. Nazara gelip bir kaza geçiren, sıkıntıya uğrayan, ödü patlamış kişiye un ve su karıştırılarak un ayrıntı yapıp, içirilir. Bu sayede midesinin oturacağı ve korkusunun geçeceği düşünülür. Sonra kaza yapanın yakınları kâselere koydukları tuzu üç defa kaza geçirenin, nazara gelenin başı üstünde çevirirler ve tuzu hane dışındaki dul hanımlara verirler, işlem neticesinde nazar önlenir (Aydınoğlu, 2005: 42).

Bu örneklerde yapılan uygulamalarda, davranışlarda farklılıklar olsa tuz ve su birlikte kullanılarak nazarı uzaklaştırma amaçlanır. Halk arasında geçmiş dönemlerden günümüze su kadar tuz da önemli görülmüş tuz çevresinde de bazı inançlar oluşmuştur. Altay inanışında âlem yeraltı, yerüstü ve gökyüzünden oluşur. Yeraltında kötü ruhlar, yer üstünde insanlar gökte tanrı yaşar. Bunlar hiçbir şekilde aynı ortamda yaşayamazlar ve birbirlerinin yemeklerini yiyemezler. Bunlar birbirine dokunduklarında hastalığa sebep olurlar ve bunu ancak şaman tedavi edebilir. Tuz yeraltına aittir. Bu sebeple yeraltı dünyası dışındakiler için tuz zehirdir. Bir kişi öldüğü zaman o tuz almaya gitti denir (Tuhtenava, 2004: 94).

Nazardan korunmada en sık rastlanan durum ise nazarlık takmaktır. Halk arasında nazarlık olarak kullanılan ürünler: Mavi boncuk, yedi gözlü (delikli) boncuk, tazı boncuğu, kurt boncuğu, hurma_çekirdeği, tosbağa gözeği, böcek boynuzu, akik, kurt dişi (bunu ekseriya bir gümüş sapa geçirirler), kurt gözü, kartal pençesi, sarı kehribar, yılan kemiği veya havı (kabuğu), kurt aşığı, balık kulağı, dağdağan ağacı, tabayır boncuğu, it boncuğu, göz boncuğu, küçük mavi boncuktan yapılmış kertenkele, yeni

ayda kesilmiş para, tetik (küçük mavi boncuktan örülmüş el), kendiliğinden delinmiş tas, kurt büzüğü (Türkmenler arasında kurdun hemen hemen her uzvu nazarlık olarak kullanılmaktadır), hothotun göz boncuğu, at nalı (bilhassa evlere asılmaktadır), boynuz, süpürge, kafatası (daha çok bostan ve ekin tarlasında rastlanır), eski elbise, sarımsak, yumurta kabuğu, salyangoz, kertenkele kuyruğu, kaplumbağa kabuğu, üzerlik, darı taneleri, karanfil, sal, çörek otu, üzerlik otu, iğde çekirdeği, köpek tüyü ile yedi çift dana, yarasa iskeleti, eşek nalı, at nalı, kara boncuk, egiş, süpürge çöpü, Hind karıncası boynuzu, sap, nazar muskalı... vs.” (Kuzey, 2007: 70).

Bunlara ilâveten Anadolu'nun birçok yerinde, nazara karşı, hayvanların, özellikle ineklerin boynuna, bir ipe geçirilmiş kolye şeklinde mavi boncuk takıldığını, yeni yaptırılan evlerin kapılan üzerine, mavi boncuklarla beraber buğday başakları, at nalı, küçük bir torba içerisinde çörek otu, sap gibi şeylerin takım halinde asılarak, kem gözlerden korunmak amacıyla kullanıldığı bir vakıâdır. Bir de mavisini çok olmak üzere, çeşitli renkle küçücük ve ortası delik boncukları, muska seklinde bir bez üzerine işleyip, üç-beş santim kenarlı üçgen biçiminde bir torba yaparak, içine üzerlik otu, sap, çörek otu ve benzerlerini koyup, çocukların beşiklerine veya omuzlarına taktıkları da bir vakıadır (Kuzey, 2007: 70).

Kurşun dökme inancında ise su ile birlikte kurşunun sağaltıcı özelliğinden yararlanılır. Kurşun dökme uygulaması halk arasında sıklıkla başvurulmuş bir yöntemdir.

“Kurşun dökme” inanç ve pratiklerine eski Türklerde de rastlanır. Keza ateşin kurşun(demir)la, kurşunun ise su ile teması neticesinde hastalığın tedavisi inancı; demir, ateş ve suyun kutsallığa ait başlangıçtaki inançlarla, dolayısıyla “koruyucu ruh” inancıyla bütünleşmektedir (Araz, 1995: 178).

Muhtelif Türk zümrelerinde “kut kuyma” (kut dökme) Başkurtlar’da ise “kurt kuyuv” adı ile adlandırılan kurşun dökme pratiğinde amaç ve inanç hastalık getiren veya hastanın ruhunu alıp götüren şerir ruhların elinden bu

ruhun kurtarılıp vücuda iadesini sağlamak ve hastalıkları iyileştirmekti (Araz,1995: 178).

Abdülkadir İnan, kurşun dökmenin Başkurt Türklerinde Şamanizm kalıntısı olduğunu ileri sürer. Başkurtlar buna “kutkuyu” derler. Onların inançlarına göre insan korkar veya başka sebeplerle hastalanırsa ona “kutkuymak”, “kut”, ”ruh”, ”can” demektir yani can dökmek gerekir. Bu amaliyat şöyledir: Kurşun (Başkurtça kurgaz) ateşte eritildikten sonra hastanın başı üzerine konulan kap içinde bulunan suya dökülür. Hastaya bu sudan bir yudum içirilir. Emici kadın kurşunu dökerken şu efsunu söyler (İnan, 1965: 3760) :

Hop hop yüreğin-avzınan kirken kötünen sık

Hop hop Kurtkayın- Bardağın yerden kerigel

Hop hop Kutkuydum- kutun kutun kutuna...

Eski dönemlerde varlığına rastladığımız kurşun dökme işini yaptığımız araştırmalar neticesinde ulaştığımız sonuca göre çoğu yerde kurşunu eli bu işe yatkın, ağzı dualı, özel kimseler tarafından yapmaktadır. Kimi yerde ise kurşunu yaşlı kimseler dökabilmektedir.

Kurşun dökmenin belli aşamaları bulunmaktadır. Önce nazara uğrayan kişi oturtulur veya bir zemine yatırılır. Bu oturma veya yatırma işleminde ulaşılan bölgelerde bazı küçük değişikliklere rastlanmıştır. Çoğu yerde ise kişi kibleye doğru oturtulur.

Bundan sonraki aşamada ise kurşun dökülecek kişinin üzeri bir bez ile örtülür ve kurşun dökme işlemine geçilir. Bir miktar kurşun ateşte bir kap vasıtasıyla eritilir. Çoğu yerde kurşun kap içerisinde tek başına eritilirken bazı yerlerde çeşitli maddelerin de katıldığı olur. Örneğin Anamur ve çevresinde balmumu katıldığı (Deniz, 1977: 25) ; Çamlıdere’de ise yağ ile kurşun birlikte eritildiği görülür (Cesur, 1979: 26).

Kurşun ateşte erimeye devam ederken bu arada kurşun dökülen kişinin başına tutulan kimi yerde kalbur, kimi yerde elek adı verilen kap

içerisine soğan, sarımsak kabuğu, demir parçası, iğne, makas, yüzük, bıçak, ekmek, üzerlik, para... gibi yine bölgeden bölgeye değişen malzemeler konur. Bu malzemeler çok çeşitlidir ve hemen hepsinin konuluş sebepleri farklı farklı açıklanır. Biz ortaya çıkan farklılığı göstermek adına bazı yerlerde kullanılan malzemeleri aşağıda sıraladık.

Artova ve çevresinde kalbur içerisine ayna, bıçak ve başka eşyalar konur (Karasu,1978: 14). Beyşehir’de kurşunun da içerisine dökülecek olan suyun içine demir parçası, yüzük, iğne, makas gibi şeyler konur (Çetin, 1979: 19).

Anamur’da bir eleğin içine bir tas su, üç tahta kaşık, kaşığın birinin içine biraz tuz, ayna, soğan ve sarımsak kabuğu, ekmek, üzerlik ve kurşun döken kişiye verilecek para konur (Deniz, 1977: 25). Ordu’da kurşun eritilmeden hastanın başında ve ateşte üç defa çevrilir. Kalburun içine su dolu tas, para, mısır, fasulye tanesi, ekmek konulur (Duman, 1967: 57).

Ayaş ve çevresinde yapılan bir çalışmada kurşun dökülürken kullanılan malzemeleri ve bunların kullanılış sebepleri şöyle açıklanır: Bir kalburun içine kilit, ayna, bıçak, iğne konur. Kilit; nazar değdirenin dili kitlensin, bıçak; dil kesilsin, iğne; dili iğnelensin, ayna; nazar değenin bahtı açılsın manalarına geliyor (Yıldız, 1983: 24).

Harput ve çevresinde kalburun içine bir miktar tuz, ekmek, kömür ve üsküre (tas) içerisinde su ile bir adet soğan bırakılır. Kurşun döküldükten sonra kullanılan ekmek ve tuz köpeğe, soğan, kömür ve diğer kurunlar ise gelip geçenlerin basmaları için yola atılır. Uygulama esnasında kullanılan ekmek ve tuzun hayvana atılması ile hastalığın söz konusu hayvana nakledilmesi “göçürme, çevirme” adı altında eski Türklerde” dzulik gargahu” adı ile de Moğollarda yaşamıştır (Araz, 1995: 177-178). .Soğanın yola atılmasında ise acıların, karşı rakibe geçmesi amaç ve inancını taşır.

Kurşunu eritilirken, dökülürken de dualar okunur. İncelenen yerlerde okunan dua, duanın sayısı ve okunma sırasında farklılıklar saptanmıştır.

Soğuk suya dökülen sıcak kurşun su içerisinde çeşitli şekillere bürünür. Kurşunu döken kişi bu şekillere bakarak yorumlarda bulunur. Bu yorumlar çeşitlidir. Ordu ili ve çevresinde kurşun çok parlarsa hastalık nazardandır. Kurşun uzun süre bir hal alırsa hastaya yatır ziyareti şarttır. Kurşun boynuz şeklini alırsa kurban kesmesi lâzım gelir. Dağılırsa hastalığın dağıldığına çukur bir hal alırsa öleceğine parlarsa iyi olacağına işaretler. Kurşun döken İhlâs Suresi ve Nazar Duası okuyarak kurşun döker. Çiçekdağı'nda ise kurşun ne kadar dağılırsa o kadar kuvvetli nazar değmiştir. Kurşun döken kişi bu müddet içerisinde devamlı üç İhlâs, bir Fatihâ okumaya devam eder (Baltacı, 1983: 10).

Gümüşhane'de eğer kurşun sivri sivri olmuşsa nazar değdiğine kurşun kara çıkarsa çeşitli tesirlerin olduğu böylece neticenin çıkmadığına kurşun top top olursa durumu iyi demektir (Bölükbaşı, 1977: 20).

Yozgat'ta eğer şekiller parlak olursa hastanın geleceğinin iyi olacağı, şekiller top düşerse göz değdiği, parça parça olursa hastanın iyi olacağı şeklinde veya daha değişik yorumlar yapılır (Büyüker, 1974: 15).

Kurşun dökme işi tamamlandıktan sonra kurşun dökülen sudan bir miktar nazar değen hastaya içirilir, hasta bu suyla silinir veya üzerine sudan serpilir. Kurşun dökme işleminden sonra hastanın iyileşeceğine rahatlayacağına inanılır. Kurşun dökme işlemi kimi yerde arka arkaya birkaç kez tekrarlanır. Kimi yerde ise ilk belli aralıklarda yapılır.

Ayaş ve çevresinde yapılan bir çalışmada nazarın yani göz değmesinin önüne geçmek için ova bağları semtinde bulunan göz pınarı da bir tedavi yöntemi olarak kullanılır. Hasta bu sudan içer. Bu suyla banyo yapar. Şayet kendine nazar değdi ise bu suyla iyi olacağına inanılır. Bu pınarın ayrıca etrafında bulunan çamurda tedavi için kullanılır. Hasta buradan ayrılırken pınarın yanında bulunan küçük ayva ağacına bir bez parçası bağlar. Derdinin orada kalacağına inanır (Yıldız, 1983: 18).

Kurşunun yanında kömürün de nazarı uzaklaştırıcı etkisi olduğu düşünülür. Denizli'de tespit edilen bilgiye göre suya bir miktar kömür parçası

atılıp çalkalanır. Nazarlı bu suyla yıkatılır, ayrıca bir miktar içirilip geri kalan ateşe dökülür (Demirdağ, 1979: 38). Kahraman Maraş'ta ise okunan kor halindeki kömürün suda söndürülmesi ve o suyun süzülerek hastaya içirilmesi ile nazarın geçeceğine inanılır (Baydemir, 1974: 8). Sonuç olarak nazardan korunmak için kullanılan suyun yanında başka öğelerde yer almış olsa da burada öne çıkan, suyun kötülükleri yok edici ve iyilik verici fonksiyonundan yararlanılmasıdır.

2.2. FAL İLE İLGİLİ İNANÇ VE UYGULAMALARDA SU

İnsanoğlu dünyaya gelip, varlığı üzerinde düşünmeye başladığı zamandan, hayatının sonuna kadar geleceği merak etmiştir. Gelecek, insanoğlu için sırlarla örülü bir perde gibidir. İlk dönemlerden günümüze bu sır perdesi aralanmak istenmiş, bunun için çeşitli yollara başvurulmuştur. Zaman içinde de falcılar kendilerine ait yöntemlerle insanların bu merak ihtiyacını gidermeye çalışmışlardır.

Sözlük ve ansiklopedilerde fal şu şekilde tanımlanır: “Uğur; talih deneme; kahve fincanına, iskambile bakmak gibi bir takım garip usullerle insanın talihine âit şeyler söyleme.” (Devellioğlu, 2000: 250). “Çeşitli tekniklerle gelecekte ve bilinmeyenden haber verme, gizli kişilik özelliklerini ortaya çıkarma sanatı.” (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (12), 1995: 134).

Bu tanımlarda fal, gelecekte olacaklarla ilişkilendirilmiştir. Günümüzde geleceğini merak eden, gelecekte olanları öğrenip, kötü olaylarla karşılaşmamak için önlem almak isteyen veya sadece eğlenmek, umutlanmak, zaman geçirmek isteyen insanlar, fal ile ilgilenmektedir.

İnsanoğlu tarih boyunca gerek kendisi ile gerek çevresiyle ilgili bilinmezleri anlayıp keşfetmeye, istikbalin neler getireceğini önceden öğrenmeye ve böylece kaderine hükmetmeye çalışmıştır. Şüphesiz bunda

esrarengize ve meçhule karşı olan merak ve tecessüs duygusunun da payı büyüktür. Bir bakıma her şekle bir mânâ verme ve her davranışa bir anlam yükleme insanın yapısından gelen bir özelliktir. İnsanın bilinmezi ve esrarengiz olanı keşfetmek için çeşitli yöntemler kullandığı bilinmektedir. Zaman içinde onun ihtiyacını karşılamak üzere bu işi meslek edinenler çıkmış ve bunlar toplumda büyük itibar görmüşlerdir. Kâhin, sihirbaz, büyücü, şifacı, falcı ve bakıcı isimlerle anılan bu kişiler mistik sezgi gücüne dayanarak görünmez varlıklarla temasa geçerek yahut tabiattaki bazı varlık ve nesnelerin durum ve davranışlarını yorumlayarak, bu konuda söz sahibi olduklarını iddia etmişlerdir (Aydın,1995:134).

Falın kökeninin muhtemelen Mezopotamya toplumları oldukları düşünülmektedir. Gelecek hakkında kehanette bulunmaya yönelik pek çok teknik Akkadlar döneminde gelişmiş ve zamanla bütün Asya ve Akdeniz ülkelerine yayılmıştır. Akkadlar'da en çok kullanılan fal tekniği iç organların incelenmesidir. Bu teknik, MÖ 20. yüzyıllarda, Sümerler döneminde, oldukça gelişme göstermiştir. Manas Destanı'nda karşımıza çıkan, ataların ruhuna kurban sunarak kurban etine göre fal bakma âdetinin benzer bir şekli olan bu fala, kurbanın akciğer, karaciğer, safra kesesi ve bağırsakları ile bakılmaktaydı (Dülger, 2006: 61).

Eski kültürlerin fala bakış açılarını incelediğimizde gerek o toplumda yaşayan sıradan insanların gerekse yönetici sınıfındakilerin fala ilgi duydukları görülmüştür. Nitekim tarihte önemli bir karar vermesi gereken yöneticinin falcılara giderek fal baktırdığı örnekleri mevcuttur. Bununla birlikte bazı toplumlarda falcıların sadece geçmişi ve geleceği açıklamakla yetinmediği aynı zamanda şifa dağıttığı örneklerle de rastlıyoruz.

Sümerler'de kâhinlerin tanrılarla irtibat halinde olduklarına ve gelecekte haber aldıklarına, uğurlu uğursuzu bildiklerine inanılıyordu (Uygun, 2005: 3). Bu durumun başka örnekleri tarihte mevcuttur. Fala bakan kişilerin yaratıcı güçle irtibata geçebilme yetenekliğine sahip olduğu düşüncesi falcıların toplumda ayrı bir itibar kazanmasına vesile olmuştur.

Falcılık şamanizmin başlıca unsurlarından biridir. Fal Eski Türkçe’de *ırk* kelimesi ile ifade edilmiştir. Nitekim Mahmud Kaşgarî Dîvânü Lugâtî’t Türk’te bu kelimeyi “falcılık, kâhinlik ve bir kimsenin içinden geçeni bilmek” diye açıklamaktadır (İnan, 2000: 150).

İslamiyet’ten önceki Türkler fala bir hayli itibar etmişler, karşılaştıkları çeşitli meselelerin çözümü için falcıdan yardım beklemişlerdir. Koç, keçi, at, sığır ve geyiklerin kürek kemiği, aşık kemiği, koyun tezeği, fasulye, nohut gibi “kumalak” adı verilen taneler; ateş, yıldızlar, ok ve yay, köpük, kaşık, eldiven bu dönemde fala bakmak için malzeme olarak kullanılmıştır (Duvarcı, 1987: 13).

Türklerde falcılar kullandıkları malzemenin çeşidine göre de değişik isimler almışlardır. Koyun, sığır, at, geyik gibi hayvanların kürek kemiklerine bakarak geleceği okuyanlara “yağrancı”; koyun tezeği, taş ve buna benzer tanelerle, fal açanlara “kumalakçı”; değişik vasıtaalar kullananlara ise “ırımçı” adı verilmiştir (Duvarcı, 2001: 169). Şamanist Türkler’de yaygın olan kürek kemiği falında kürek kemiğinin üzerinde bulunan çizgilere göre gelecektek haber verilir.

Şamanistler arasında fal anlamına gelen yaygın kelime “*tölge*” dir. İslâm Türklerinden Kırgızlar dahi fala *tölge* derler. Manas destanında kahraman Manas’ın arkadaşlarından biri “tölgöçü” Kara Tölek’dir. Başka biri de “yağrancı” (kürek kemiği açan) Kara Badiştir (İnan, 2000: 151).

Pek çok millette olduğu gibi fal kitapları Türk dünyasında da önemsenmiştir. Bunlardan bir tanesi Uygur edebiyatı içinde Manici muhitte Köktürk harfleri ile tahminen 930 yılında kaleme alınmış olan “İrk Bitig” adlı fal kitabıdır. Falların başlarında yer alan işaretlerden anlaşıldığına göre eser, Çince’den iktibas edilmiştir. Eser, her biri bir fal olarak yorumlanan altmış beş paragraftan meydana gelmektedir. Her fal “şöyle biliniz iyidir” veya “şöyle biliniz kötüdür” şeklinde bir hüküm cümlesi ile biter ve bu cümlelerden önce “der” kelimesi yer alır. Eserdeki asıl fallar, bu “der” kelimesinden önce yer

alan birkaç kısa cümleden meydana gelen küçük metindir. Bu küçük eserde Uygurların çeşitli âdetlerine, inançlarına rastlanılmaktadır (Dülger, 2006: 63).

Fal, hemen her çağda karşımıza çıkmaktadır. Birçok toplumun ve kültürün içerisinde yer alan falın İslâm dininde yeri yoktur. Kurân-ı Kerîm’de İslâm’ın fala bakışı net bir şekilde ortaya konulmuştur. Gelecekte haber verebildiğini söyleyen kâhin, falcı, medyum gibi kişiler bir yana Kurân-ı Kerîm’de peygamberlerin de gaybı bilmediği söylenmiştir. Geleceği, olacakları bir tek Allah bilebilir. Yani fal İslâm ruhuna aykırıdır.

İslâmiyet’in ruhuna aykırı olmadığı düşünülen tek fal çeşidine fal-ı hayr denebilir. Hz. Muhammed, yanındakilere iyiliğe işaret eden âlâmetlere dikkat etmelerini öğütlemiştir. Böyle hayırla âlâmetler için fal tabirlerini kullanır, tesadüfen işitilen her iyi söze işaret olarak izah ve bu âlâmetlerin kabulünü tavsiye eder, olumlu işlere yorulmasını tavsiye eder. Günlük hayatımızda fal-ı hayr konusuna çeşitli örnekler bulunabilir. Hacca gitmemiş birisine “hacı efendi” diye seslenmek o kişiyi hacca gideceği şeklinde yorumlanır. Türkçemizdeki “söylenene değil, söyletene bak” tabiri de bununla ilgilidir (Duvarcı, 1987: 24).

İslâmiyet’in Türkler arasında yayılması ile bazı fal türleri kullanılmamış bazıları ise İslâmî esaslara uydurulmaya çalışılmıştır. Falnâmeler, Kur’an-ı Kerîm kullanılarak bakılan fal türleri ortaya çıkmıştır. Tefeüle ve Kur’ân-ı Kerîm’in kullanılarak tefeül edilmesine kısaca yer vermek istiyoruz.

“Tefeül” sözlük anlamıyla “fal açma”, “fal bakma”, “uğur sayma”, “hayra yorma” anlamlarındadır. Ebedi bir kavram olarak kitap falı olarak bilinir. Kutsal kitapların, tanınmış şairlerin divanlarının veya dini tasavvuf eserlerinin bir niyet veya dilek tutularak açılması, neticesinde ilk göze çarpan ifadelerin okunarak yorumlanması “tefeül, tefeül etmek” olarak tanımlanmıştır. Tefeül’ün zıddı olan “teşeüm” ise gelecekle ilgili olumsuz yorumlara dayanır. Divânlarda yapılan tefeül Mevlânâ’nın mesnevisi ile Divân-ı Kebir’i, Yunus Emre Divânı, Niyazî Mısırî Divânı gibi eserlerden rast gele açılan bir sayfanın başındaki ortasındaki veya sonundaki beyiti esas

almaya dayanır. Kur'ân'da tefeül şöyle yapılır. Kur'ân açılır. Sağ sayfada göre çarpan ilk ayetin manasından çıkan sonuç tefeül edilir (Bilkan, 2010: 133).

Falnâmelerin başında “Gaybı ancak Allah bilir” ifadesi kaydedilerek fal bakmadaki amacın yapılacak işin ve olayların hayra yormadan (tefe'ül) ibaret olduğu özellikle belirtilir. Falnâmelerde tefeül de bulunmadan önce abdest olmakla başlayan çeşitli dini davranışların yerine getirilmesi tavsiye edilmiş, böylece falın caiz olduğu konusundaki tereddütlerin ortadan kaldırılmasına çalışılmıştır (Şanlı, 2003: 166).

İslâm öncesi ve sonrasında Türk düşüncesinde fal bakış açısına kısaca değindikten sonra halk inançlarında fal ile ilgili inanmalara geçmek istiyoruz. Daha önce de değindiğimiz gibi halk inançları İslâmiyet öncesi ve İslâmiyet sonrası kültür değerleri ile iç içedir. Halk arasında karşılaştığımız fal çeşitleri bir kısmı geçmiş dönem inançlarından taşınarak İslâmî kılıfa uydurulmuş, bir kısmı da unutulmuştur.

Halk inançlarında falın önemini ve yerini araştırdığımızda, insanların neden fal baktırmaya ihtiyaç duyduğu sorusu akla gelmektedir. Aslında fal baktırmanın temelinde bireyin içinde bulduğu ruh hali etkilidir. Yaşam devam ederken karşılaşılan olaylar sonucu ortaya çıkan sıkıntılar ve bu sıkıntılarla baş etme isteği insanları falcılara yöneltmiştir. Çaresizlik, umutsuzluk, endişe, korku gibi olumsuz duygu durumları ve bunların ne zamana kadar devam edeceği merakı ile gelecek hakkında bilgi sahibi olma isteği insanları fala yönlendirmiştir. Fal bir çeşit terapidir. Kişi kendini duyacağı güzel habere olumlu durumlara hazırlayarak falcılara gider. Bu açıdan bakıldığında fal bir eğlence aracı, vakit geçirme yoludur. Fal konusunda ilginç olan bir durumda toplumda sosyal statüsü, yaşı cinsiyeti ne olursa olsun her kesimden insanın fala ilgi duymasıdır. Günümüzde gazetelerin çok okunun bölümlerinden birinin günlük fal köşeleri olması bu durumun bir kanıtıdır.

Genel olarak insanlar gelecekle ilgili merak ettikleri her türlü soruya yanıt aramak için falcılara giderler. Çeşitli fal yöntemlerini kullanan falcılardan bu sorularına yanıt bulmasını isterler. Konumuzun esasını teşkil eden ve

falcıların kullandıkları bir yöntem olan suyun temel öge olarak kullanıldığı su falına bu noktada değinmek yerinde olacaktır. Çünkü Türk kültüründe su, gelecekte haber verdiğine inanılan bir ögedir.

Su falının temeli oldukça eski dönemlere dayanır. Roma’da içine bazı şeyler atılan su yüzeyi ile aynanın da yansıttığı görüntülerle geleceğin öğrenilebileceğine inanılırdı (Dülger, 2001: 62). Gelecek olayları tahmin edebilmek için Mısırlılar su dolu bir kabın dibinde beliren şekillere, yansımalara, güvenirlerdi (Arslan, 2000, 54).

Yunanlılarda sık sık karşımıza çıkan su falını Keldaniler’de de buluyoruz. Yüzyıllar sonra Bizanslı Plesus’un anlattığına göre bir kaba doldurulan su ilkin dualarla kutsanır. Sonra çıkardığı sesler (?) yorumlanırdı (Arslan, 2000: 55).

Araplar arasında cahiliye döneminde çeşitli şekillerde falların bakıldığı görülür. Bunlardan “irafe” adı verilen fal çeşidi su ile ilgilidir. Su falı olarak anılabilecek olan bu tür falda arraf (falcı, bakıcı) su dolu bir kaba bakarak suyun aldığı renk ve şekillerden birtakım anlamlar çıkarmakta ve gelecek hakkında tahminlerde bulunmaktadır (Arslan, 2000: 104).

Su ile fal bakma farklı kültürlerde karşımıza çıkmaktadır. Su falına bakılırken su temel ögedir. Ama bu fala bakış yöntemleri çeşitlidir. Kimi zaman yalnızca su fal bakmada yeterli görülürken kimi zaman içerisine çeşitli nesneler de atılmıştır. Yalnızca suyun kullanıldığı su falı şu şekilde açıklanır:

Su falına bakır levhalara sihirli sözlerin yazılması ve su dolu bir kaba yerleştirilmesi ve bakire bir kızın suyun içine bakıp gördüklerini anlatması sureti ile bakılır. Bir başka şekline göre bir dolunay gecesinde gümüş bir vazoya su doldurulur ve bir mumun ışığı suya yansıtılır. Bir falcı sudaki ışığın yansımalarını yorumlar (Dülger, 2001: 47).

Antik Yunanistan’da uygulanan bir fal şeklinde ise su dolu bir kabın etrafında alfabe sallanarak, işaret ettiği harfler bir araya getirilerek anlamlı sözcükler kurmaya çalışılırdı (Arslan, 2000: 50).

Tarihi seyir içinde çeşitli kültür ve inançlarda su falı ile karşılaştığımız su falının Türk halk inançlarında nasıl bir yer edindiğini açıklayabilmek için tespit edebildiğimiz bazı örnekleri sıralamak istiyoruz.

Artvin’de sevenlerin kavuşup kavuşamayacağına dair bakılan ve “iğne falı” adı verilen bir fal türü vardır. Bu falda bekâr kız veya erkeklerden iki gencin birbirine kavuşup kavuşamayacağını anlamak için iğne falı yapılır. İki tane altın düğmeli (yani delikli) tarafı altın kaplı iğne alınır. İğnelerden biri kızı diğeri de erkeği temsil eder şekilde vasıflandırılır. Suda batmamaları için uçlarına pamuk sarılarak bir kaptaki temiz suya atılırlar. Eğer iğneler birbirine kavuşursa gençler de birbirine kavuşacaklardır. İğneler kavuşmazsa gençler de kavuşmayacaklardır denilir (Akyıldız, 1966: 14). Bu tür fallar, Türk kültür dairesi içinde daha ziyade Nevruz kutlamaları çerçevesinde karşımıza çıkmaktadır. İlerleyen bölümlerde bu konu ayrıntılarıyla ele alınacaktır.

Hopa’da hasta birinin veya yakınlarının hastanın iyileşip iyileşemeyeceğini öğrenmek amacıyla bir tılsım yazılır; bir kapta bulunan temiz suya atılır. Eğer batmazsa hastanın iyileşeceğine, batarsa hastanın iyileşmesinin şüpheli olduğuna ancak sonucun Allah’ın bileceği bir iş olduğuna inanılır (Albay, 1979: 11). Burada halk hem fal pratiğini uygulama gereksinimi duymuş hem de İslâmiyet’in etkisiyle İslâmi değerleri fallara yansıtmışlardır.

Bazı yerlerde fal bakılırken veya fal bakılmaya başlamadan dua okunur. Örneğin Ardeşan ve çevresinde tespit edilen su falında fala bakılırken dua okunur. Falcı bir kap içerisindeki suya çeşitli dualar söyleyerek üfler. Daha sonra cin ve perilerini çağırır. Cin ve periler suyun içine girerler. Bunun üzerine falcı kendisine sorulan soruları onlara sorarak karşısındakilere cevap verir. Böyle bir falı sadece cin ve perileri bulunan kişiler açabilir (Ergene, 1979: 54). Su burada fala bakan kişinin cin ve perilerinden bilgi edinebilmek için kullandığı bir araç konumundadır.

Ordu’da bir kişinin herhangi bir eşyası kaybolursa (çalınsa) veya malına mülküne düşman tarafından bir zarar verilse, kimin yaptığını öğrenmek için

cinci hocaya müracaat edilir. Cinci hoca, ilk önce bir kap su alır ve içine para attırır. Bir şeyler okuyup üfledikten sonra suyun içerisine bir kağıt atar. Böylece cinlerin suyun üstüne çıktığını söyleyerek o cinlerle konuşur. Bu tip cin toplama gaipden haber vermek için yapılmaktadır (Duman, 1966: 40). Suyun temel unsur olarak kullanıldığı su falına sıradan insanların baktığına inanıldığı gibi özel vasıflara sahip kişilerin de baktığına inanılır. Burada sözü edilen cinci hoca halk arasında özel güçleri olduğuna inanılan kimselerdir.

Ayaş'ta bir bardağa su konur, falına baktıran insan parmağını suya temas ettirir. Bundan sonra falcı konuşmaya başlar, artık geçmiş ve gelecekte haber verir (Yıldız, 1983: 14). Falcıya giden insanlar gelecekte ya da duymak istedikleri durumlarla ilgili bilgiler alınca sevinip, umutlanırlar. Bunun yanında falcının geçmişe ait bilgiler vermesi o falcının söylediklerinin çıkma ihtimalini artırıcı bir unsur olarak görülmüştür.

Su falına bakılırken çocuktan yararlanıldığı da tespit edilmiştir. Eskişehir ve çevresinde tespit edilen bilgiye göre su dolu bir bardağa falcının okuyup üflemesi üzerine beş altı yaşlarındaki bir çocuğun bardağa bakarak gördüklerini söylemesi ve bu söylenenlerden falcının çeşitli manalar çıkarması şeklinde su falına bakılır (Özgün, 1979: 21).

Elazığ'da cinci hoca adı verilen ve cinlerle meşgul olduğuna inanılan kişi, derince bir kaba su koyar, içine para atarak fala baktığı kişinin niyet etmesini ister, ismini sorar ve şahadet parmağını suya batırır. Daha sonra falcı başına bir örtü alır veya başka bir deyimle örtünün altına girer; kabı da yanına alır. Ona bakarak bir şeyler söyler (Köseli, 1978: 19).

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi insanlar gelecek hakkında bilgi edinmek, merak ettikleri durumların sonuçlarını öğrenmek amacıyla fal baktırmışlardır. Halk arasında su falından başka pek çok fal türü vardır. Biz çalışmamız konusu gereği yalnızca su falı üzerinde durduk. Eski inanç sisteminden getirilen ve örneğine birçok medeniyette rastladığımız su falına bakma işlemi esnasında suyun üzerindeki şekiller yorumlanmıştır. İslâmiyet'te fal bakmak, fala inanmak yasaklanmışken halk arasında tespit

edilen su falına bakılırken dua edilmiş, bu yolla bu fal İslâm anlayışına uygun hale getirilmeye çalışılmıştır.

Sonuç olarak suyu da içine alan fal ile ilgili uygulamalar, hem İslamiyet öncesi inançlarda hem de İslamiyet'in kabulünden sonra yaşatılan inançlarda karşımıza çıkmaktadır.

2.3. RÜYA İLE İLGİLİ İNANÇ VE UYGULAMALARDA SU

Rüya, geçmişten günümüze hemen her toplumda üzerinde önemle durulan bir konu olmuştur. İstisnaları bir kenara bırakacak olursak insanoğlunun dünyaya gelişi ile birlikte rüya da hayatının önemli bir parçası haline gelmiştir. İnsan hayatı içerisinde rüyanın uzunca bir süre var olması insanlığı, bu rüyayı ister istemez anlama ve açıklama gereksinimine sürüklemiştir.

Arapça bir sözcük olan rüyanın Türkçe karşılığı “düş” tür. Türkçemizin bilinen ilk sözlüğü Divânü Lûgat-it Türk'te ise rüya kelimesi “tüş” olarak geçmektedir. Rüya kelimesinin günümüz sözlüklerinde ise farklı tanımlarıyla karşılaşırız. Bunlardan bazıları şöyledir: “Uyku esnasında zihne gelen efkâr ve hayalâtın hey'et-i mecmûası, düş,âlem-i ma'nâ” (Hayber, 2004: 624). Develioğlu sözlüğünde rüyayı “düş” şeklinde tanımlarken bir de “rü'ya-yi kâzibe: gerçekleşmeyen yalancı rüya” ve “rü'yâ-yı sâdık: gerçekleşen rüya” (Develioğlu,1993: 902) tanımlarına yer vermiştir.

“Şahsın uykusunda kalbine, çeşitli konularda olmuş veya olacak şeyleri, Allah Teâlâ'nın yansıtması” ve “görünmeyen şeylerin en güzel biçimde ortaya çıkışının bir neticesi” (Malakçı, 2009: 35).

Pek çok bilimsel araştırmaya konu olan rüyaların ne olduğu, nasıl oluştuğu, neden rüya görüldüğü, uykunun ne olduğu ve uykunun hangi evresinde rüyanın görülebildiği, hayatımızı ne kadar etkilediği, insanın neden uykuya ihtiyaç duyduğu ve aklımıza gelebilecek diğer sorulara ilişkin konular

araştırılmış ve bu konularla ilgili pek çok çalışmalar yapmıştır. Bunlar gibi diğer soruların cevabı 19. yüzyılda ilmi araştırmalara konu olmuştur. Yapılan bu çalışmalarda rüya konusu hakkında çeşitli araştırmalar ortaya konsa da bu konuda bazı sır perdeleri halen aydınlığa kavuşmuş değildir.

Rüya konusu insanlığın hayatında önemli bir yer tuttuğu içindir ki din, tarih, felsefe, psikoloji, edebiyat gibi alanlara konu olmuş ve her alan rüyaya kendi düşünce dünyasının getirdiklerine göre yaklaşmıştır. Biz bu yaklaşımları ve rüya konusunda yapılan ilmî nitelikteki çalışmaları konumuzun dışına çıkmamak adına ayrıntılı olarak yer veremedik, yeri geldikçe değinmeyi tercih ettik.

Yalnızca günümüzde değil geçmişte de insanlar rüyalara ilgi duymuştur. Büyük medeniyetlerde, farklı dinlerde rüya konusuna yer verildiğine rastlanmıştır. İlk olarak mitolojilerde karşımıza çıkan rüya sonraki dönemlerde değişik edebi türlerde karşımıza çıkmaktadır. Destan, halk hikâyesi, masal, mesnevi, tasavvuf gibi pek çok türde rüya, rüya görme ve görülen rüyanın ifade ettiği anlama verilen önem dikkate değerdir. Elbette ki bu türlerin rüyaya bakış açısı ve rüyayı yorumlayışı farklıdır. Bu farklılık ayrı bir çalışma konusunu gerektirecek kadar geniş ve ayrıntılıdır.

Âşık edebiyatı içinde sanatçı kişiliğe adım atmada rüya önemlidir. Umay Günay, bu durumu şu açıklamasıyla özetler: Şamanlığa giriş merasimleri milletimizin kolektif şuur altında muhafaza edilmiş, şaman-baksı edebiyat geleneğinin İslamiyet içinde âşık edebiyatı geleneği haline dönüşmesi sırasında rüya şeklinde ortaya çıkmıştır. İslamiyet'in kutsal kişilerin gördüğü rüyalara verdiği değer tesiri ile bu rüyalar toplum tarafından takdirle kabul edilmiştir. İslamiyet'in kabulünden bir süre sonra küçümsenen ve eski saygı değer yerlerini kaybeden ozanlar bu rüyalarla din büyüklerinden aldıkları ruhsat sayesinde toplum içindeki yerlerine kavuşmuşlardır. Âşık edebiyatının temsilcileri bu rüya motifi ile sade kişilikten sanatçı kişiliğe geçmektedirler (Günay, 1986: 110).

Görüldüğü gibi rüyalar sade kişilikten sanatçı kişiliğe geçişte önemli bir aşamadır. Umay Günay “Âşık Tarzı Şiir Geleneği” isimli eserinde rüya motifinin planını şu şekilde sunar:

I) Hazırlık Devresi

a) Çocukluk ve gençlik çağının şartları

b) Karşılaşılan maddi veya manevi bir sıkıntı

c) Bir sıkıntı veya dilekle uykuya dalış. Uyunan yerler, kutsal sayılan mevkiler olabildiği gibi ıssız ve uzak, kahramanın korku ve yalnızlık duyduğu herhangi bir yer olabilir.

II) Rüya

Bu rüya çok kere uyur ile uyanıklık arasında, görenlerde gerçek duygusu bırakan canlı bir rüyadır.

a) Kutsal kişilerle kutsal sayılan bir yerde karşılaşma.

b) Pir elinden bade içme.

c) Sevgilinin kendisi ile veya resmi ile karşılaşma.

d) Kahramana pirler, bilmesi gereken bilgileri öğretirler.

e) Kahramana bir mâhlas vererek deyiş söylemesi istenir.

Rüyalarda bu unsurların sırası her zaman aynı değildir, bazen biri diğerinin önüne geçebilir. Ayrıca badeyi pir yerine sevgili sunabilir.

III) Uyanış

a) Kahraman kendi kendine uyanır, ilk fırsatta eline geçen bir sazla başından geçenleri anlatır.

b) Kahraman bir süre (3,6,7,20,40) gün baygın yatar ve ağzından burnundan kanlı köpükler gelir. Ehl-i dil bir kişinin sazının tellerine dokunması ile uyanır.

c) Kendi kendine uyanır ama bakışları, hali tavrı bir acıdır. Dünya ile ilgisi kalmamış gibidir. Herkes deli olduğunu kabul ederken halden anlayan bir kişi sazının tellerine dokunarak âşık adayının çözülmesini sağlar.

IV) İlk Deyiş

Rüyada âşıklığa ulaşan kişilerin uyandıkları zaman söyledikleri ilk deyişleri gördükleri rüyanın tasviridir (Günay, 1986: 116 -117).

Yukarıda sözüne edilen hazırlık evresinde uykuya dalınan yer kimi zaman kutsallık atfedilen su kenarı, su kaynağı yanı olabiliyor. Bu durumu eski Türklerin suyu canlı bir varlık görüp onun bir ruhunun olduğuna inanması ve suyu kutsal görmesi ile ilişkilendirebiliriz. Bunun yanında daha önce de değindiğimiz gibi su ruhuna kurban sunup adaklar adayan Türkler su kenarlarında törenler de düzenlemişlerdir. Bu açıdan burada su kenarları ve kutsal sayılan sularla karşılaşmamız doğaldır.

Türk edebiyatı metinlerini incelediğimizde gerek İslâmiyet öncesinde gerekse İslamiyet'in kabulü sonrasında rüyaya verilen önemi kanıtlamaları bakımından edebi eserler bize rehber oluyor. Bu eserlerden Altay yaratılış destanında Kayra Han yaratma ilhamını Ak Ana adı verilen hayalden alır. Destanda bu olay şöyle geçer: "O bu halde, derin düşüncelere dalmışken suda bazı pırıltıların ortaya çıktığını fark etti. Bu Ak Ana denilen bir kadın hayaliydi. Kayra Han onu hemen tanıdı. O, bir varlık olmasına rağmen Tanrı Kayra Han'ın düşünce dünyasında var ettiği kutsal bir kadındı ve zaman zaman Kayra Han'a ilham vermekteydi. Ak Ana "yarat" deyip suya gömüldü." (Üçüncü, 2007: 35).

İslâmiyet öncesi Türk kültür tarihi açısından önemli bir yere sahip olan Oğuz Kaan Destanında rüya motifine rastlıyoruz. Oğuz Kağan'ın veziri Uluğ Türk günlerden bir gün rüyasında bir altın yay ile üç gümüş ok gördü. Bu altın yay, gün doğusundan gün batısına kadar uzanmıştı. Üç gümüş ok da kuzeye doğru gidiyordu. Bu rüyasını Oğuz Kağan'a anlatan Uluğ Türk :

"Ey Kağanım! Sana hayat ve devlet hoş olsun. Gök Tanrı bütün dünyayı senin nesline versin." (Üçüncü, 2007: 57).

Destanın devamında Oğuz Kaan Uluğ Türk'ün söyledikleri yönünde hareket eder. Uluğ Türk'ün gördüğü rüyada temel olan düşünce devlet

kurmada rüyaların önemli fonksiyonları olması ile ilişkilendirilebilir. Büyük bir imparatorluk kurulurken, devletin kuruluş felsefesini böyle bir rüyaya dayandırma ve böylece manevi bir güç kazanma Türk devletlerinde bir gelenek halindedir (Ögel,1989: 23).

Dede Korkut hikâyelerinde hem rüyaya hem de görülen rüyanın yorumuna rüyanın yorumuna ayrı bir önem verildiği görülmektedir. Örneğin Salur Kazan obasından uzakta ava çıkmıştır bir rüya görür ve rüyasını Kara Göne'ye şöyle anlatır: “Yumruğumda çırpınan benim şahin kuşumu gördüm, gökten yıldırım ak otağımın üzerine çakıyor gördüm, kapkara duman yurdumun üzerine dökülüyor gördüm, kuduz kurtlar evimi dişleyip yırtıyor gördüm, kargı ile kara saçım uzanır gördüm, uzanarak gözümü örtüyor gördüm, bileğimden on parmağımı kanda gördüm o andan beri aklımı fikrimi toplayamıyorum.” (Ergin, 2005: 41- 42). Kara Göne rüyayı şöyle yorumlar: “Kara bulut dediğin senin devletindir, kar ile yağmur dediğin senin askerindir, saç kaygıdır, kan karadır, geri kalanı yoramam Allah yorsun dedi.” (Ergin, 2005: 42). Bu rüyadan sonra avdan obasına dönünce obasının yağma edildiğini görür. Yani rüyasında bir bakıma olanlar malum olmuştur. Rüyası haber verici, uyarıcı bir rüyadır.

Sözüne edilen bir devletin kurulma aşamasında karşımıza çıkan rüyaya İslâmiyet'in kabulünden sonra da rastlıyoruz. Bunlardan Osmanlı Devleti kurulurken Ertuğrul Gazi'nin gördüğü rüya ilginçtir. Bu rüya ve rüyaya yapılan yorum şöyledir: Evimin ocağı başında oturuyormuşum. Bir ara oaktan bir kaynak belirdi. Bu bir pınar gibi akmaya başladı. Neticede bu kaynaktan akan sular ovada toplandı ve bir derya oluverdi. Akça Koca rüyayı şöyle yorumladı: Ertuğrul Gazi senin bir oğlun olacak ve bu oğlan bir devlet kuracak bu devlet dünyaya hakim olacak (Hekimoğlu,1981: 183-184). Sözüne edilen erkek evlat Osmanlı devletinin kurucusu Osman Bey'dir. Bu rüyada dikkati çeken bir unsur da su kaynağıdır. Konumuz gereği halk inançlarına geçtiğimizde sözüne edeceğimiz gibi su ile ilgili rüyalar çoğunlukla hayra yorumludur. Su, halk arasında arındırıcı, temizleyici, bereket getiricisidir. Bu

durum rüyalara da yansımıştır. Rüyalarda kaynak suyu, temiz su iyiye yorulur. Yukarıda da hayra yorulmuştur.

Özellikle ilk anlatılarda incelediğimiz kadarıyla insanlar rüyalarını önemsemişler hatta onları yaratıcıdan gelen mesaj, gelecek hakkında bilgi veren kaynak olarak görmüşlerdir. Örneğin Mısırlılar rüyayı tanrıdan gelen mesaj olarak görmüşlerdir. Onlara göre rüyada tanrıların üç rolleri vardı; günah işleyenlerin tövbe etmelerini isterlerdi, rüya gören kişiyi gelecek tehlikelere karşı uyarırlardı, rüya gören kişinin sorularına cevap verirlerdi (Günay, 1986: 95).

Sümerliler, tanrıların arzularını, gerçekleşecek olayları, kendilerinden dilenen şeyleri rüyalarında dindar insanlara haber vermekten zevk aldıklarına inanıyorlardı. Sümerlilerin pek eski zamanlardan beri rüyalara önem vermeleri de bundan ileri geliyordu. Şehir beyleri, krallar, başpapazlar önemli işler hakkında tanrıların oylarını almak istedikleri zaman tapınaktaki kutsal yatağa yatar, görecekleri rüyalarla ilahların o mesele hakkındaki arzu ve iradelerine dair çıkarımlarda bulunurlardı (Ötker, 2006: 85- 85).

İslâmiyet'in kabulü ile birlikte ise yukarıda sözü edilen bakış biraz daha farklılaşarak günümüze ulaşmıştır. Rüya ile ilgili halk inançlarının temelinde de yer alması sebebiyle İslamiyet'in rüyaya bakışını da kısaca değinelim.

İslâm âleminin kutsal kitabı olan Kurân'da rüya konusuna çeşitli sure ve ayetlerde değinilmiştir. Bunun yanında Hazreti Muhammed'e Kurân'ın rüya yolu ile bildirilmesi, ezanın rüya yolu ile bildirilmesi, Hz Yusuf'un rüya tabir etmesi gibi daha pek çok rivayet edilen önemli hadise rüyayı daha kıymetli hale getirmiştir.

Rüyanın çeşitli alanlarda çalışma konusu olduğunu ve bu alanlarda farklı tanımlarının yapıldığından söz etmiştik. İslâm düşünürleri rüya konusuna farklı açılardan yaklaşmıştır. Örneğin İbn-i Haldun "Mukaddime"sinde rüyayı şöyle tanımlamıştır: "Rüya, rûhânî bir şey olup, uykuda iken insanî olan ruhun mânalar âlemine dalması sonunda, gaipten kendisine akseden varlıkların şekil ve sûretini bir arada görmesinden ibarettir.

Çünkü kişi uyku halinde ten ve maddi şeylere olan ilişkisini kestiği için, diğer ruhanî varlıklar gibi o da ruhanî bir varlık şeklini aldığı için gaybî aleme yöneldiğinde melekleri ve diğer lâtif cisimleri müşahade eder (Hekimoğlu, 1981: 257).

Yukarıdaki tanımda rüya farklı bir boyuta taşınmış hayalden ziyade gerçekleri yansıttığı vurgulanmıştır. İslâm düşünürlerinin çoğu rüyayı bilinmeyenden haber vermesi yönüyle değerlendirmişlerdir. Aslında Kur’ân-ı Kerim’de bu görüşü destekleyici ayetler bulunmaktadır:“ Allah bir insanla ancak vahiy suretiyle veya perde arkasından konuşur yahut bir elçi gönderir; izniyle dilediğini vahyeder. Şüphesiz ki o çok yücedir ve Hâkimdir.” Şeklindeki ayette geçen perde arkasında konuşur ifadesinden rüyadaki konuşma kastedilmektedir (Yüksel, 1996: 121).

Erzurumlu İbrahim Hakkı’nın “Maarifnâme” isimli eserinde rüya ile ilgili yukarıda sözüne ettiklerimizin paralelinde şu bilgilere yer verir: Ruhun, berzah alemine açılmış iki penceresi vardır: uyku, ilham. Rüyada, bazen insan ileride başına gelecek halleri aynen, bazen de rumuzlu görür ki, bu ancak tabir ettirmekle öğrenilir. Eğer duyu organları dış âleme kapalı, gönül aynası her türlü kötülüklerden temizlenmiş, cilâlı ise Levh-ı mahfuzdaki manevi suretler ve bilinmeyen emirler gönül aynasına aks eder ve görülür. Eğer duyu organları dış alemle meşgul gönül aynası paslı ise ruh bu alemi seyreder. Ruh rüyada duyuların hafızada bıraktığı hayallerle uğraşır (Hekimoğlu, 1981: 252).

Kaç çeşit rüya olduğu konusu tam bir kesinlik kazanmasa da İslami kaynaklarda genel olarak üç çeşit rüyadan söz edilir. Bunlar Allah tarafından doğrudan doğruya veya bir melek vasıtasıyla vaki olan ve gerçek bir telkin olan rüyalar rahmani, nefsin kendisinden vaki bir telkin olan ve mücerret geçmişteki hatıraların bir tahayyülünden ibaret olan rüyalar nefsani, gizli bir dış etkiden kaynaklanan ve yalan bir çağrışım ve tahayyülden ibaret olan rüyalar da şeytani rüyalardır (İmamaoğlu, 2004: 13). Hazreti İbrahim de gördüğü rüyanın Allah tarafından mı yoksa şeytan tarafından mı gönderildiği konusunu düşünmesi bu yüzdendir.

Bilindiği gibi Hz Muhamed'in ölümü ile vahiy sona ermiştir. Gelecekteki bir şeyden haberdar olabilmenin yolu O'na göre takâ sahibi Müslümanların güzel rüyalarıdır. İbn-i Abbas'dan rivayet edildiğine göre H.z. Muhammed şöyle buyurmuştur: "Ey insanlar! Peygamberliğin belirtilerinden yalnız güzel rüya kaldı. O rüyayı Müslüman kişi görür veya onun için (başkası tarafından) görülür." (Yüksel, 1996: 122). Burada söz edilen rüyada Allah'tan geldiğine inanılan müjdeci, yol gösterici hayırlı rüyalaradır.

İslâm dini içinde varlığını bu denli kuvvetli hissettiren rüya konusunun halk inançlarına yansımaması düşünülemez. İncelediğimiz alanlarda halkın rüyaya ve rüyada görülen nesnelere yüklenen anlamlarda ciddi benzerlikler tespit ettik. Rüya kişinin kendi iç dünyası ile ilişkili olduğu için pek çok bölgede pek çok rüya ve rüyaya yüklenen anlamla karşılaştık. Fakat biz konumuz gereği bu rüyaların yalnızca su ile ilgili kısımlarını ve yorumlarını aldık.

Halk inançları üzerine yapılan çeşitli araştırmaları incelediğimizde rüya ile ilgili olarak karşılaştığımız ilk ortak düşünce görülen rüyanın rastgele herkese anlatılmaması ile ilgiliydi. Bu durum İslâmî kaynaklarda da karşımıza çıkmaktadır. Bir rüyanın birden fazla kişi tarafından farklı yorumu yapılabilmekte bu yüzden rüyaya, kimin nasıl hangi duygularla yaklaştığı önemli görülmektedir. Halk arasında da nasıl yorulursa rüyanın o şekilde gerçek hayata yansıtacağı inancı hâkimdir.

Aslında görülen rüyayı bir başkasına anlatma, yorumlatma geleneği bizi çok eski dönemlere götürmektedir. İnsanlar eski dönemlerden günümüze gördükleri rüyayı anlatma, onu dünya gerçekleri ile birleştirme ihtiyacı duymuştur. M.Ö. 2000-1790 yılları arasında yaşamış bir sülaleye mensup Mısır papirüsünde iki yüz çeşit rüya tabiri bulunmakta ve eski Mısır dininde rüya yorumuyla ilgili bilgiler verilmektedir (İmamoğlu, 2004: 39).

Yine Babiller ve Asurlar, ölü ruhların rüyada kötü tesirlere sebep olduklarına inanırlardı. Bu kötü cinlerden kurtulmak ve onları yenmek için Babil rüya tanrıçası Mamu'dan yardım istenirdi. M.Ö. 500 tarihine kadar inen

Babil ve Asur rüya kitaplarının büyük bir koleksiyonu Asur Kralı Aşurnasirpal'in kütüphanesinde bulunmuştur. Bu balçık tabletler çeşitli rüya tipleri hakkında açıklayıcı bilgiler ihtiva eder (Günay, 1986: 95).

İslâmiyet'te ise görülen rüyaların yorumlanması önemli görülmüştür. Hazreti Peygamber'in kendi rüyalarını ve başkalarının rüyalarını tabir ettiği bilinmektedir. Kuran-ı Kerim'de Yûsuf Sûresi'nde "Anlaşılan böylece Rabbin seni seçecek, sana rüyada görülenlerin yorumunu öğretecek ve daha önce ataların İbrahim ve İshak'a nimetini tamamladığı gibi sana Yakub soyuna da nimetini tamamlayacaktır. Kuşkusuz Rabbim çok bilendir, hikmet sahibidir." şeklinde geçen ayette Hazreti Yusuf'un rüya yorumu yapabildiğine değinilmiştir.

Rüya tabir edilmedikçe kuşun ayağına takılı bir şey gibidir. İstikrarsızdır. Nasıl tabir edilirse öyle vuku bulur. Yani bir rüya birden fazla şekilde tabir edilebildiği takdirde bu işten anlayan bir kimse onu nasıl tabir ederse o şekilde gerçekleşir ve artık diğer ihtimallere göre gerçekleşmesi beklenemez. Bunun için bir kimse gördüğü rüyayı rast gele insanlara anlatıp tabir ettirmemeli işi ehline danışmalıdır. (Yüksel, 1996: 96). İslâmiyet'te de herkese rüya anlatılmaz, anlatılan rüyalarda hayırlı şekilde yorummaya özen gösterilir çünkü az önce de söylediğimiz gibi rüyanın nasıl yorumlanırsa o şekilde gerçek hayatta bizi etkileyeceğine inanılır.

Temeli İslâmî kaynaklara dayandırabileceğimiz rüya yorumu, halk kültüründe çerçevesinde oluşan inançlarda oldukça zengindir. İnsanlar rüyalarını daha önce edinilen tecrübelerle yorumlamaktadır. Halk arsında rüya anlatmanın, rüya dinlemenin ve rüyayı yorumlamanın inanç içerikli kuralları vardır. Rüya topluluğa değil ilgili sınanmış özel bir kişiye veya kişilere anlatılır. Örneğin Adana'da rüyanın herkese anlatılmaması gerektiğine inanılır; çünkü rüyanın anlatıldığı kişi rüyayı kötüye yorabilir ya da kötü niyetli olabilir. Bundan dolayı rüyayı dinleyen kişinin ya da kişilerin "Hayırdır inşallah!" demeleri gerektiğine inanılır (Akyol, 2006: 23).

Bizim inceleme imkânı bulduğumuz yerlerde rüya yorumla ile ilgili pek çok ayrıntı ile karşılaştık. Rüya gören kişi hatırladığı kadarı ile rüyasını anlatır. Rüya yorumlayacak kişi rüyayı tüm ayrıntıları ile dinler ve yorum getirmeye çalışır. Tabi rüyanın görülme saati, rüya görenin içinde bulunduğu şartlar, sosyal hayattaki rolü, cinsiyeti ve daha pek çok ayrıntı göz önüne alınarak rüya yorumlanır. Şunu da belirtelim ki halk arasında yukarıda söz edilen özel kimseler olduğu gibi tecrübelerine dayanarak rüyaya yorum getiren kişiler çoğunluktadır. Yani bu kişiler bir önceki kuşaktaki kimselerinden duyduğu rüya yorumunu günün getirdiği şartlara uydurarak bazı değişimlerle ve gelişmelerle yorumlamaya çalışırlar.

Halk inançlarında evlilik, doğum, ölüm ile ilgili insan hayatını etkileyen dönemlerle ilgili görülen rüyalar da ayrı bir önem taşımaktadır. Doğum öncesinde bebek bekleyen annenin rüyaları çok önemlidir. Örneğin Kıbrıs'ta rüyada görülen ağaç erkek çocuğuna, çiçek motifi kız çocuğuna alâmet olarak yorumlanır (Meren, 2002: 140). Evlilikle ilgili pratiklerde ise evleneceği insanı önceden rüyada görebilmek için çeşitli yollara başvurulur. Bunlardan biri şu şekilde yapılır: Hıdırellez'de bol tuzlu bir çörek pişirilip, yenir. Su içmeden yatılır. Rüyasında ona su veren kimse ile evleneceği düşünülür (Duvarcı,1987: 90)

Kişi rüyasında iyi ya da kötü rüya görebilmektedir. Kötü rüya gören halk korkuya kapılmış bundan kurtulmak için çareler aramıştır. Bu durumun örnekleri eski kültürlerden günümüze yaygındır. Hinduizmin kutsal kitabı "Veda"'da uğurlu uğursuz sayılar yanında rüya listeleri de bulunmaktadır. Yine kötü rüyaların sebebiyet vereceği kötü olaylardan kurtulmak için çeşitli ayinler yapılmakta ve özel hazırlanmış sularla yıkanılmakta rüya görme ile rüya gören kişinin mizacı arasında bağlantı olduğu kabul edilmektedir (Günay,1986: 96).

İslâmî dönemde kötü rüya gören kimse Allah'a sığınır. Kötü rüya şeytandandır. Hz. Peygamber bir hadisinde "Sizden birisi sevdiği (bir rüyayı) gördüğünde onu anlatsın. Sevmediği bir şey gördüğün ise (yattığı yerde) diğer tarafa dönsün ve üç defa üfleyerek onun kötülüğünden Allah'a sığınsın

ve onu kimseye anlatmasın. Bu kendisine hiçbir zarar vermeyecektir (İmamoğlu, 2004: 43). Kötü rüyalardan dua ile etkisinden kurtulma isteminin yanında Halk arasında kötü rüyayı suya anlatıma inancı yaygındır.

“Azerbaycan Türklerinde Rüya Tabirleri” adını taşıyan eserin önsözünde rüyalar üç kısma ayrılmış, karışık rüyaların iyi ve kötü çıkkanı olduğu vurgulandıktan sonra karışık olarak nitelenen bu rüyalardan korunmak için böyle rüya görenlerin sabahleyin kalkar kalkmaz eline bir avuç tuz, diğer eline de bir taş parçası alıp bir akarsu başına giderek gördüğü rüyayı olduğu gibi suya anlatması, elindeki tuzu ve taşı suya atar ve şöyle der: “Eğer iyi hayırlı rüya isen bu tuz eriyinceye kadar doğru ol gerçekleş; (yok) eğer kötü hayırsız rüya isen bu taş eriyince doğru ol gerçekleş (Alyılmaz, 1996: XII) Suyun burada üstlendiği görev dikkat çekicidir.

Adana ve çevresinde da iyi bir rüya görülmüşse rüyanın aynaya veya suya anlatılması gerektiğine inanılır (Akyol, 20006: 39).

Görüldüğü gibi insanlar sıkıntılı bir rüya gördüğünde suya koşmuştur. Su arındırıcıdır. Kötülükleri alır gider. Günümüzde ise şehir merkezlerinde akarsu bulmak zor olduğu için bu uygulama evlerdeki muslukları açıp rüyayı anlatma şeklinde devam etmektedir.

Rüya ve su unsurunu değerlendirdiğimizde karşımıza bir de rüyada su veya su ile ilgili bir unsur görme karşımıza çıkmaktadır. Yukarıda rüyanın kişinin kendi iç dünyasıyla ilgili olduğunu vurgulamaya çalışmıştık. Rüyada suyu görülüş biçimleri ve rüyayı kimin, hangi şartlarda gördüğü bu rüyayı yorumlamada, sembollere anlam yüklemede önemli görülmüştür. Biz halk arasındaki inançlarında rüyaya bakış ve rüyalarda suya yüklenen anlamları vermeyi amaçladığımız için yalnızca insanların rüyasındaki suyun ne anlama geldiği üzerinde durduk, çalışmalara bu bakış açısı içinde yaklaştık.

Denizli ve çevresinde rüyada su görmek aydınlıktır. Çamlıdere ve çevresinde, hayra yorulan rüyalar arasında akarsu görmek de sayılır (Cesur, 1979: 29).

Giresun ve çevresinde tespit elden bilgiye göre ise bir kişi kendini dereden geçer görür de dereyi geçerse hayatta başarılı olacağına geçemezse başarısız olacağına inanılır (Elevli, 1980: 69).

Adana ve çevresine rüyada berrak su görülürse, hayırlı; bulanık su görülürse, kötü bir olayın olacağına inanılır. Rüyada bir kişi su içtiğini görürse, o kişinin ferahlayacağına, mutlu olacağına inanılır (Akyol, 2006: 42).

Rüyada deniz görülürse, kişinin büyük bir işinin olacağına, büyük bir ferahlığın yaşanılacağına inanılır (Akyol, 2006: 47).

Tire ve çevresinde rüyada su ile ilgili tespitler ise şöyledir: Sudan geçmek sıkıntıdan kurtulmak, suda boğulmak sıkıntı içinde olmaktır. Su üstünde yürümek, dağlar aşmak, dağa tırmanmak, zor bir işin üstesinden gelmek kimi zaman bir mevki sahibi olmaktır (Aydınoğlu, 2005: 99).

Azerbaycan Türklerine göre rüyada sevdiği kızın kendisine su verdiğini gören kimse, sevdiği kıza kavuşur. Suyu düşmek, yüzmek aydınlığın, huzurun ve işlerin yolunda gideceğinin işaretidir (Alyılmaz, 1996: 27). Rüyada, akarsu görmek, gölde, ırmakta yıkanmak aydınlık, huzur demektir. İşlerin yolunda gideceği şeklinde yorumlanır (Alyılmaz, 1996: 1). Nogaylar'da su görmek iyiye işarettir (Çeltikçi, 2007: 119).

Günümüzde ise hangi millete hangi dine mensup olursa olsun rüyaların günlük hayatımızı etkileyip etkilemediği tartışmaları devam ederken insanlar rüyalarında gördüklerinin ne anlama geldiğini merak ederler. Bu merakı da rüya sözlükleri, rüya tabirleri ve yorumları üzerine yazılan çeşitli kitaplar, ansiklopediler, sözlükler gibi eserler gidermektedir. Ayrıca çağımızda yalnızca kitaplardan değil internet ortamında da rüya sözlükleri ile ilgili pek çok siteye rastlıyoruz.

Bu kitapları incelediğimizde çoğunda rüya hakkında kısa bilgi verildikten sonra madde madde rüyada görülen semboller sıralanıp anlamlarının verildiğini görüyoruz. Bunlardan su ve su kaynakları ile ilgili verilen açıklamalardan seçtiğimiz bazı örnekleri aşağıda sıraladık.

“Rüyada su görmek mal ile yorumlanır. Pınardan tatlı su içmek murada ermeye dirlik düzen içinde yaşamaya suyun içine girmek bütün kaygı ve kederden kurtulacağına su içinde iken su içmek eline helal maldan önemli bir miktar geçeceğine suyun içine boğulduğunu görmek su berraksa helal, bulanıksa haram olmak üzere önemli miktarda paraya kavuşacağına işaret sayılır (Ardakoç, 1996: 231).

Su, görmek genellikle mutluluk ve huzurun habercisidir. Suyun temiz olması, bol kazanca; sıcak su içmek üzüntüye; akıntısı olmayan su, mahkemede yaşanacak sıkıntıya; tuzlu su geçim sıkıntısına; bulanık ve kokmuş su yasal olmayan işlere; deniz ya da nehir üzerinde batmadan yürümek; büyük sıkıntılardan sonra gelecek huzura; rüyada bahçe sulamak ise; aileye gelecek büyük müjdeye yorumlanır” (Türkoğlu, 2003: 277).

Bir başka eserde su şöyle yer alır. “Temiz su refahın ve mutluluğun geleceğini gösterir. Çamurlu ve çalkantılı sular, tehlike ve talihsizlik anlamına gelir. Çamurlu su içmek gelecek hastalığın işaretidir. Suda oynamaksa beklenmedik tutkunun ve aşkın göstergesidir.” (Gonzalez, 2007: 149).

Örneklerde görüldüğü gibi su temiz ise yorumu olumludur. Kirli su kötünün habercisidir. Çünkü su arındırıcı, temizleyici olarak görülür. Susuzluk ise canlılığın yok oluşudur. Rüyada da susuzluk fakirliğe ve zarurete işarettir (Gonzalez, 2007: 149).

Bunlardan başka eserlerde su kaynakları ile akarsu, dere, ırmak deniz okyanus gibi oluşumların yorumu da suyun fonksiyonlarını barındırır.

Dereden başlayarak nehre kadar hür türlü akarsu rüyası iyi sayılır. Yalnız dere çay ırmak, v.b.nin sularının temiz olması gerekmektedir. Rüyada böyle bir akarsuyu gören veya kıyısında duran kimsenin bütün dertleri geride kalır. Sorunları kendiliğinden hallolur. Ayrıca tertemiz saydam akarsu bilgi, kültür, hikmet gibi anlamlar taşır. Akarsuda yüzdüğünü gören kimse zamanla adını duyurur. Tanınmış bir yazar, düşünür, v.b. olabilir. Bu akarsu bir nehirse yani çok genişse saydam sular gürül gürül akıyorsa o zaman insan dünya çapında üne kavuşur. Tertemiz berrak akarsu ayrıca güven olarak da

yorumlanır. Yani rüyayı gören kimse inanç ve güveni sayesinde pek çok şey yapabilir. Fakat akarsu bulanık veya çamurluysa rengi kötüyse insan hileye sapabilir. Entrika ve türlü karanlık iş çevirerek başarıya erişir. Böyle bir suya düşen kimsenin yaptığı yolsuzluklar ortaya çıkar (Suveren, 1999: 23).

Rüyada akarsu ve benzerini görmek: ömür uzunluğuna, kaygısız bir hayat süreceğine işarettir (Ardajoç, 1996: 19). Akarsular, Türk kültür felsefesinde de coşkun aktığı için canlılık ve hayatı sembolize etmesi yönünden önemlidir.

Rüyada görülen nehir, temiz ve durgunsa, mutluluk, sevinç ve büyük başarı anlamına gelir. Eğer nehir sert ve bulanıksa birçok kıskançlık ve tartışma yaşayacaksınız (Gonzalez, 2007: 134).

Deniz görmekse çoğunlukla hayırlıdır. Deniz suyu içmek, uzun ömre, hastalıktan kurtulmaya, denizde sabunla yıkamak, alacağınız bir haberden sonra çok sevinip sıkıntılardan kurtulacağınıza; denizde yüzerken yorulduğunuzu görmek işinizde ya da evinizde bir problem olacağına denizde çok rahat ve sıkılmadan yüzdüğünüzü görmek sıkıntıların sizin sağ duyunuz sayesinde atlatılacağına; denizde boğulmak dikkatli davranmadığınız taktirde maddi ve manevi kayba uğrayacağınıza yorumlanır (Türkoğlu, 2003: 168-169).

Okyanus sakın görünüyorsa faydalı iş ilişkileriniz olacak. Şayet fırtınalıysa, düşmanlarınızın planlarından ve getirdiği zararlardan ucuz kurtulacağınızı gösterir (Gonzalez, 2007: 135).

Sel, genellikle sıkıntılı bir devrede olduğunuz anlamını taşır. Selin rüyanızda size ve evinize yaptığı Zaralara göre de yorumlanır (Türkoğlu, 2003: 272).

Kuyu bir kuyudan su içmek tüm arzularınızı gerçekleştireceğinizi gösterir. Kuyu boş görünüyorsa ya da içine düşüyorsanız sıkıntı çekeceğinizi ve talihsizliğinizi gösterir (Gonzalez, 2007: 126).

Göl, sakın bir gölde geziniyorsanız, sevgilinizle paylaşacaklarınız sizi tatmin edecek ve mutlu olacaksınız. Su kirli ya da çalkantılıysa rüya, aşkta ve işte problemlere işaret eder (Gonzalez, 2007: 104).

Rüya yorumlamanın halk arasında önemli görüldüğü ve bazı kurallarının olduğundan söz etmiştik. Rüya hakkında yapılan bilimsel araştırmalar rüya yorumu ile ilgili farklı düşünceleri ortaya koymuştur. Öyle ki bazı düşünürler rüyaların yorumlanamayacağını düşünürken bazıları yorumlanabileceğini savunmuştur. Bu konudaki düşünceler hangi yönde olursa olsun bizim için asıl olan, rüyada görülen su ile ilgili yorumların en eski dönemlerden bugüne değişmediğidir.

2.4. ZİYARET VE ADAK YERLERİNDE KARŞIMIZA ÇIKAN SU

Halk arasında ziyaret ve adak yerleri etrafında oluşan inançlar oldukça yaygındır. Halk gözünde kutsallaştırılan bu yerler yine halk tarafından belirlenen bazı usûl ve esaslara uymak kaydıyla ziyaret edilmektedir. Ziyaret ve adak yerleri etrafında oluşan inançlara değinmeden önce bu yerlerle ilgili temel kavramlar ve terimler üzerinde durmak istiyoruz.

Ziyaret kelimesi sözlükte “Görmeye gitme, görüşmeye gitme, gidilme” şeklinde açıklanır (Develioğlu, 2003: 1190). Bizim konu başlığımızı oluşturan ziyaret yerleri ise bu tanımdan farklıdır. Söz konusu ziyaret yeri “mübarek ve kutsal olduğuna inanılan ermişlere ait kabir ve türbelerin ziyaret edilmesi; buralarda dua ve ibadet edilmesi, kurban kesilmesi anlamına gelir (Ercan, 2006: 25).

Çocuk sahibi olma, evlenme, zor bir durumdan kurtulma vb. amaçlara yönelik isteklerin yerine getirilmesi için yüce varlıklara, ermişlere, tapınaklara, yatırlara, ziyaretlere adanan oruç, kurban, yiyecek, eşya anlamına gelen adak ise ziyaret yerlerinin vazgeçilmez fonksiyonlarından biridir (Karakoç, 2010: 12).

Divanü Lügüt-it Türk'te iduk sözcüğü "ıdhuk" şeklinde yer almaktadır. Idhuk ise "kutlu ve mübarek olan her nesne. Bırakılan her hayvana bu ad verilir. Bu hayvana yük vurulmaz, sütü sağılmaz, yünü kırılmaz; sahibinin yaptığı bir adak için saklanır" şeklinde tanımlanır (Tanyu, 1967: 19).

Abdülkadir İnan, Idık önceleri mukaddes değil, gönderilmiş manâsına geliyor. Sonra mukaddes oluyor. En eski şekli Idık (Izık) (Itık) sonra Idık haline geliyor. Altayca = Başkurtça İyik, Yakutça Itık oluyor. Böylece Idamak, göndermek, Idık Tanrı'ya göndermek gibi kutlu bir anlam alıyor görünüyor. Idık, Iyık, İyik hepsi Idık kelimesinin değişmiş şekilleridir. Yakutça da (Itık) mübarek hatta İlâh manâsına geliyor, demektir (Tanyu, 1967: 19).

Adak kavramı ile birlikte "nezir" sözcüğü de kullanılır. Nezirin Türkçesi "adak"tır. Nezir, yüce Allah'a saygı için yasak olmayan bir işin yapılmasını üzerine alıp yüklenmektir. Nezir, farz bir ibadet ve emir olmadığı halde kişinin dilek ve duasının kabul olması durumunda herhangi bir ibadet yapmak için Allah'a söz vermek anlamına gelir. Adak adamak olarak da "Bir dileğin gerçekleşmesi amacıyla kurban kesip yoksullara dağıtmak veya kutsallığına inanılan bir güce yönelik bir niyette bulunmak" tanımı karşımıza çıkar (Karakoç, 2010: 12).

Türk kültüründe adak şekilleri çok çeşitlilik gösterir. Eski Türk dininde de varlığına rastladığımız adak ve adak çeşitleri günümüzdeki uygulamalarla benzerlik gösterir. Bilindiği gibi eski Türk düşünce sisteminde tabiat unsurları kutsal sayılmış, bunlara kurbanlar sunulmuştur. Bu kurban sunma bizi İslâmi motife bürünmüş ziyaret yerlerinde kesilen "adak" kurbanlarına kısmen de olsa benzemektedir.

Türkler ata ruhlarını, muhtelif fonksiyonları yüklenen yerleri, Tanrı'yı memnun etmek, onun rızasını kazanmak, yardımını sağlamak, istediklerini ona kabul ettirmek için buraları ziyaret eder, kurban keser ve saç yaparlardı. Adak için seçilen yük hayvanının yükü kırılmaz, yüke koşulmaz, sütü sağılmaz, başıboş bırakılırdı. Tanrı'ya bir şükran niteliğinde kesilen

kurbanların yanı sıra, dilek ve adak için kurban kesmek, eskiden olduğu gibi şimdi de Anadolu'nun birçok yöresinde yaygındır (Özdoğan, 2006: 9).

Türkler, kanlı kurbana “tayılga” veya “tolu” derlerdi. Kansıız kurbana ise, “saçı”, “saçu”, “saçılga”, “saçılga” adını verirlerdi. Kansıız kurban demek olan saç her kavmin kendi ekmeğiyle kazandığı en kıymetli ve mübarek saydığı nimetlerden biri olur. Göçebe kavimlerinde süt, kımız, yağ; çiftçi kavimlerde buğday, darı, şarap; tüccar kavimlerde para vs. saç olarak kullanılır (Özcamus, 2007: 22).

Adak, insanlar arasında dinler kadar eski bir âdettir. Bir isteğin yerine gelmesi veya bir korkunun savulması için yahut sadece kulluk ve sofuluk duygusu ile mecbur olmadığı bir ibâdeti veya fedakârlığı adamak, ilk cemiyetlerdeki dinlerde de yüksek dinlerde de görülmüştür (Tanyu, 1967: 13).

Adak adama inancı birçok din ve kültürde farklı şekilde karşımıza çıkar. Ortaçağda adak, çok varlıklı kimselerce kilise veya azizin türbesinin yaptırılması, onarılması yahut tezyin edilmesi şeklinde görülmektedir. Hıristiyan dünyasında rastlanan sayısız adak türleri arasında haccetmek, sadaka vermek, hastalar için azizlerin kabirlerinden toprak almak, kilisede mum yakmak, kilise parmaklıklarına bez bağlamak gibi icraatlar en çok görülenlerdir. Eski Çin’de prensler ve yüksek devlet memurlarının ittifak veya barış antlaşmalarının onaylanması gibi önemli olaylar vesilesiyle merasimli adakta bulunmaları yaygın bir ibadettir. Prensler tarafından sığır ve domuz, memurlar tarafından köpek, halk tarafından da tavuk kurban edilir ve kanı adak adayanların dudaklarına sürülürdü. Mabet yakınındaki mukaddes ağaca bez bağlamak, dağları ziyaret etmek, mum yakmak gibi birçok adak çeşidinin yaygın olduğu Japonya’da mabetlerde hususi adak yerleri vardır. Dinî hayatın önemli bir kısmını adakların oluşturduğu Hindistan’da belli başlı adaklar arasında en önemlileri, belirli günlerde hiçbir şey yememek veya bazı yiyeceklerden kaçınmak suretiyle yapılan perhiz ve oruç tutmaktır (Özdoğan, 2006: 9).

Ziyaret yerlerinde kanlı kurban kesildiğinde dileğin daha çabuk kabul olacağı inancı vardır. Bununla birlikte dileğin gerçekleşmesi için kanlı kurban adamak da şart değildir. Halk arasında mum yakmak, dua okumak, oruç tutmak ziyaret yerine tülbent, para, süpürge vb. getirmek de olabilir. Adanan adaklar gidilen ziyaret yerinin gereklerine göre değişebilir.

Halk arasında çok yaygın biçimde bilinen ve temel düşüncesi suya dayanan bir adak şekli “su adağı”dır. Su adağında gerçekleşmesi istenen dilek bir kağıda yazılarak suya atılır. Bu sayede dileğin kabul olacağına inanılır. Bu uygulama kimi yerlerde sadece belirli günlerde yapılırken kim yerlerde de belirli aralıklarda tekrarlanır.

“Ya Vehût, Ya Vehût, innehu, maksudum sensin. Mâbûdum kulhüvallahî ahad. Bin bir isimle medet. Yetiş imdadıma ya Muhammed” şeklinde olan dua bir kağıda yazılarak muhakkak cuma günü selâdan önce akan büyük bir suya atarken: Elimi salladım ulu deryaya yalvarırım ulular ulusu Mevlâya, muradımı isterim önümüzdeki cumaya” deyip dua yazılı kağıdı suyun içine atıyor Bu su adağı,

- 1) Bir işte ilerlemek yükselmek
- 2)Sınıf geçmek
- 3)Evlenmek
- 4)Doğurmak
- 5)Ev almak gibi dilekleri için daha fazla yapılıyor (Tanyu,1967: 63).

Şanlıurfa iline bağlı Birecik’te dilek akar suya atılırken, “Arzuhal ettim deryaya, ulaştırsın Mevlâya” denir (Kanlı,1985: 30). Bilindiği gibi Türk inanç sisteminde akan sular kutsaldır. Günümüzde de bu uygulamanın canlılığını koruması akıp giden ırmak, dere gibi sulardan medet umulduğunun kanıtıdır. Bu uygulama su kültü ile ilgilidir. Bazı adaklarda duaların da yazılmasıyla İslâmî değerler de bu uygulama ile bütünleştirilmiştir.

İslâmiyet’te ise adak; Allah rızası için, Tanrı’ya bir dilekte bulunmak ve gerçekleşmesi neticesinde dua, ibadet (namaz), adak orucu, adak kurbanı

şeklindedir. Burada vasıta yoktur, murat dilek veya istek Tanrı'ya sunulur. Ayrıca dileğin sınırı ve mahiyeti bakımından İslâm dininin bu husustaki görüşüne uyması istenilir. Allah'tan dilenişin de bir şekli, İslâmi bir esası ve sınırı olması kabul edilir. Kuran-ı Kerim'de adağı teşvik eden veya yasaklayan bir hüküm yoktur (Öztürk, 1991: 23- 24).

Hz. Peygamber'in Allah'a itaat kabilinden olan adakların yerine getirilmesini emretmesine mukabil, adak adamayı yasakladığı ve adağın, ilâhî takdiri değiştiremeyeceğine işarette, “adak hiçbir şeyi değiştirmez, ancak adakla cimrinin malı azaltılmış olur”, buyurdıkları rivayet edilmektedir. Bazı âlimler bunu ve adağı yasaklayan benzeri ve diğer hadisleri zâhiri manasıyla anlarken, diğer bazı alimler, te'vil yoluna gitmişlerdir. Bunlara göre söz konusu hadislerdeki yasak, kişinin yapmakla yükümlü olmadığı bir ibadeti, yapacağına dair Allah'a söz verip, onu üstlendikten sonra, sözünden dönmekten sakınması gerektiğine ve adağın manevi sorumluluk getiren bir iş olduğuna işaret etmektedir. Aksi halde, adak adamak anlamsız ve geçersiz bir şey olurdu. Oysa birçok ayet ve hadiste adakların yerine getirilmesi emredilmiştir (Öztürk, 1991: 24- 25).

Eski dönemlerden günümüze insanların farklı farklı ihtiyaçları olmuştur. Bu farklılık ziyaret ve adak yerlerine gidilme amacını da çeşitlendirmiştir. Bu yüzden bu yerlere gitme amacını tam olarak belirlemek güçtür. Burada net olarak belli olan ise insanların yaradan nazarında özel bir yeri olduğu düşünülen, keramet sahibi insanlara giderek, onların yüzü suyu hürmetine dilek ve arzularının yerine gelmesi için dua ve ziyaret etmesidir.

Adak ve ziyaret yerlerinde karşımıza çıkan türbe, evliyâ, velî ve yatır kavramları üzerinde de kısaca durmak istiyoruz. Türkçe sözlükte türbe, genellikle ünlü bir kimse için yapılan ve içinde o kimsenin mezarı bulunan yapı; yatır ise “belli bir yerde mezarı olan doğaüstü gücü bulunduğu ve insanlara yardım ettiğine inanılan ölü, evliyâ manalarındadır (Özdoğan, 2006: 10).

Evliyâ ise Arapça velî kelimesinin çoğulu olup “dostlar” anlamını ifade eder. Hayatını nefis mücadelesi ile geçirerek şeriatı takvâ boyutundaki inceliği ile yaşayan; Hz. Peygamber (s.a.v.)’e tam anlamıyla uyan kişilere evliya denir. Velî, Allah’ın her yerde oluşunun bilgisine ve bilincine ulaştığı için, yalnız iken olan davranışı insanlar arasında davranışına uyar. O, olduğu gibi görünür, görüldüğü gibi olur. Böylece iç-dış birliğine ulaşır. Velinin bir ilahi vardır. O bir ilah uğruna makam, mevki, kadın, altın, gümüş, şöhret gibi ilâhları terk etmiştir. Velîler takvaya endeksli bir hayat yaşadıkları için dualarının kabul sürati ve şansı fazladır. Veli, keramet göstermez, keramet sahibi olduğunu iddia etmez veli insan-ı kamildir (Ercan, 2006: 19-20).

Öldükten sonra da mucizeler, kerametler gösterdiğine insanlara yardım ettiğine inanılan ermiş kişilerin mezarlarına yatır denilmektedir (Abdurrahman, 2006: 68).

Kısaca ziyaret inancı yatır, türbe, kümbet, tekke, ziyaret, dede mezarı gibi çeşitli adlarla anılan ve çoğunlukla kendilerine velî, evliya, eren, ermiş, abit, zahit, âlim, sofı, seyyid, gazi, mübarek, pir, dede, baba, abdal yahut şehit gibi isim ve sıfatlar verilerek manevi güç ve meziyetlerine inanılan kişilerin yattıkları kabul edilen yerlere, belli hacet, dilek, istek ve muratlara yapılan ziyaretler ve bu çerçevede oluşmuş bulunan inanç ve uygulamalardır (Günay, 2001: 10).

Halk arasında ziyaret yerlerine duyulan ilginin bir nedeni de bu yerlerde bulunduğu inanılan manevî güçtür. Bu gücü oluşturan etken de orada yatan kimselerin göstermiş oldukları sıra dışı davranışlar, doğaüstü ve şaşkınlık yaratıcı durumlarıdır. Bu davranış ve durumlar halk anlatıları şeklinde yayılır. Bu anlatı neticesinde ziyaret yerine gelenler dileklerine ulaşırsa bu ziyaret yerine gelen insan sayısı çoğalır. Bu anlatılar efsane ve menkâbelerdir.

Efsane; gerçek veya hayalî, muayyen şahıs, hadise veya yer hakkında anlatılan bir hikâyedir. Efsaneler sözlü geleneğin ürünü olan bir anlatım türüdür. Temelinde inanç unsuru vardır. Efsaneyi anlatan ve onu

dinleyenler efsanenin gerçek üzerine kurulduğuna inanırlar. Bu gerçek objektif bir gerçek değildir. Efsaneyi nakledenler ve dinleyenler efsanedeki olayların gerçekten olmuş olduğuna inanırlar (Oğuz, 2004: 119-120).

Arapça “nakabe” kökünden menkabe kelimesi “özgü gösterilecek güzel iş, hareket ve davranış” anlamına gelmektedir. Menkabe kavramının açıklamalarından bir şöyledir: “Bazı tarihi ve dini kişilerin etrafında bazı efsaneler anlatılır. Anlatılan bu efsanelere menkabe adı verilir.” Bu terim tasavvuf tarihinde kerametleri anlatan küçük hikâyeler anlamında XI. yüzyıldan itibaren kullanılmaya başlanmıştır. Kerâmet gösterme önceki devirlerde peygamber mucizeleri ile benzerlik göstermiş bu yüzden de halkın tepkisini çekmiştir. Ancak XI. yüzyıldan sonra tarikatların ortaya çıkmasıyla birlikte kerâmet gösterme şeyhlerin mutlak otoritelerini sağlamak için en etkili araç olmuştur. İslâmi dönemde Kur’an-ı Kerim’de adı geçen peygamberler ile Hz. Muhammed çevresindekiler hakkında birçok olay anlatılmış ve bu olaylar kerâmetlere bağlanmıştır. Anlatılan bu olaylar halk içerisinde çok çabuk yayılmıştır. Bunları halk arasında anlatanlara “kussas” yani kıssa anlatıcı denmiştir. Bu anlatılanlar IX. yüzyıldan itibaren evliya menkâbeleri haline dönmüştür.

Bu menkâbelerin birtakım özellikleri vardır. Bunlar (Karakoç, 2010:15-16):

- a) Evliya menkabelerinin kahramanları gerçektir ve mukaddes kişilerdir.
- b) Olayların belirli bir yeri ve zamanı vardır.
- c) Sırf eğlenmek, bir eşyanın yahut tabiat olayının izahını yapmak için uydurulmuş değildir. Gerçek olduklarına inanılır.
- d) Yarı mukaddestirler ve bir doğma gibi kendini kabul ettirirler.
- e) Konu edindikleri velî hayatta iken de öldükten sonra meydana gelebilirler.
- f) Biçim olarak son derece kısa ve sade bir anlatım tarzına sahiptirler.

Menkabeler içlerinde bazı motifler bakındırırlar. Bu motiflerle ilgili bazı tasnif çalışmaları da yapılmıştır. Motifler içerisinde yer alan yerden veya taştan su fışkırtmak etrafında pek çok anlatı vardır. Hatta velî kişinin kerametiyle çıkarılan su, ölümünden sonra da şifa amacıyla ziyaretçiler tarafından içilmiştir. Çevresinde bir anlatı barındıran ve suyunun şifasına inanılan yerlere bazı örnekler vermek istiyoruz.

Giresun Şebinkarahisar ilçesinde her derde deva olduğuna inanılan ve ziyaret edilen Hasan Şeyh Türbesi etrafında şöyle bir rivayet anlatılır (Kara, 1999: 130-131) : Hasan Şeyh'in köye ilk gelişi bir hasat zamanına rastlar. O devirde yörede gayri Müslimler yaşamaktadır ve arpa-buğday yetiştiriciliği ile geçimlerini sağlamaktadırlar. Hasan Şeyh, gayri Müslimlerin arpa ve buğday yetiştirdikleri halde hasat zamanı olmasına rağmen ekini biçmediklerini görüp, sebebini sorar. Köy halkı ona, herkesin göz ağırlığı adı verilen bir hastalığa yakalandığını, bu nedenle ekinin tarlada kaldığını anlatır. Bunun üzerine Hasan Şeyh köylüye, mahsulün yarısını almak şartıyla ekinleri biçebileceğini söyler. Köy halkı kendileriyle alay edildiğini düşünür. Hatta bazıları ileri giderek Hasan Şeyh'e hakaret edip, onu köyden kovmaya kalkarlar. Bir süre sonra, halk kaybedecekleri bir şeyleri olmadığını düşünerek işi Hasan Şeyh'e veriler. O gece geçip de köy halkı uyanınca tarlalardaki tahılların biçilip yığınlar haline getirildiğini görürler. Dehşete kapılan köy halkı bu zatın kendilerini canlarından da edebileceğini düşünerek köyü terk edip, kaçarlar. Böylece köy Hasan Şeyh'e kalır. Köye yerleşen Hasan Şeyh'in ilk işi bugün türbesinin bulunduğu yerin güneyindeki yamacın dibine varmak olur. Buraya üç kez ayağını vuran Şeyh Hazretleri yerin yedi kat altından bir sesleniş ile buz gibi bir su ortaya çıkarır. Bugün hâlâ bahsi geçen yerde bir çeşme vardır ve suyu buz gibi akmaktadır. Özellikle bir hastalık ya da uğrama hallerinin tedavisi maksadıyla gelenler, Hasan Şeyh'in yedi kat yerin altından çağırarak getirdiğine inanılan sudan içmeleri gerekmektedir. Bu su ile alınan duşun cilt hastalıklarına da iyi geldiği, şifa olduğu söylenmektedir.

Türbe özellikle hafta sonları ziyaret edilmeli ve bu ziyaretler üçlemelidir, yani üç defa üst üste yapılmalıdır. Türbede namaz kılınması ve etrafında dualar okunması herhangi bir adağın adanması ve dilek dilenmesi için şarttır. Bütün bu işlemler yapıldıktan sonra türbeyi ziyaret edenlerin etrafındaki bir takım uygun yerlere çaput, iplik, paçavra, saç teli bağladıklarına da rastlanılır (Kara, 1999: 131). Burada yerden çıkan su keramet sahibi tarafında çıkarıldığı için suyuna da bu keramet geçmiştir.

Ankara'da bulunan Hüseyin Gazi Türbesi etrafındaki söylentiye göre de Hüseyin Gazi, Battal Gazi'nin babası olup Ankara'yı İslâmlaştırmıştır. Çetin ve kanlı savaşıardan yaralanan Hüseyin Gazi'nin ayağını bastığı kanının damladığı yerde çimen, çiçek bitmiş اساسını vurunca su çıkarmıştır (Tanyu, 1967: 89).

Çamlıdere tespit edilen bilgiye göre Çerkeş'in Örensar Köyü'nün arazisinde bulunan suyun özellikle tarım ürünlerine zarar veren zararlı haşerelerin Allah'ın izniyle yok olmalarına vesile olduğuna inanılıyor. Bu su belirli bir yerden kaynamakta ve ayağı akmadan yine aynı çevre içinde kaybolmaktadır. Bu köye geldikleri zaman insanların ve hayvanların susuzluk içinde kıvrandıklarını gören Şeyh Ali Ül Semerkandi meşhur suyu ecdadından kendine intikal eden asâ kalanıyla çıkarmışlardır (Satılmış, 1979: 12).

Şanlıurfa Birecik'te bulunan Melik Dahar (Tahir)'in felçli hastalara yardım eden doktor olduğu söylenir. Savaşta kız kardeşi ile birlikte şehit düşen ve bugünkü yerine defnedilen Melik Tahir'in hâlâ bu özelliğini sürdürdüğü türbesine gelip dua eden kişilere şifa veren bir gücünün olduğuna inanılır. Anlatılanlara göre her Cuma gecesi Melik Tahir ve 41 atlısı mezarının bulunduğu türbeye gelir, burada abdest alıp namaz kıldıktan sonra türbesine gelen felçli çocuklar için ilaç yapar ve yaptıkları ilacı bırakarak kaybolur. Bu ilacı havanda döverler. Yöre halkına göre her Cuma gecesi türbeden ilaç yapmak için kullandıkları havanların sesleri gelir (Karaağaç, 2001 : 37-38). Bir ziyaret yerine gelme amacıyla ziyaret yeri etrafında anlatılan olaylar

etkilidir. Bir de bu ziyaret yerine gelip de dileği yerine gelenler olunca, ziyaret yeri halk arasında daha da yaygın halde ziyaret edilmektedir.

Giresun – Dereli ilçesi yolu üzerinde bulunan Şeyh Yakup Halife adındaki evliyanın türbesi ve değirmeni ile ilgili de pek çok rivayet anlatılır. Bunlardan biri Şeyh Yakup Halife'nin yaptığı değirmen ile ilgilidir. “Şeyh Yakup Halife değirmeni yaptıktan sonra kerametini kullanarak değirmeni yaptıktan sonra kerametini kullanarak değirmeni kendi kendine hiç tahıl koymadan un öğütür hale getirir. Halk da kesinlikle değirmenin teknesine bakmamalarını tembih eder. Yakup Halife'nin tembihine herkes uymaktadır. Tüm köy halkı gidip değirmenden ununu alıp gelmekte ancak kesinlikle başlarını kaldırıp değirmenin teknesine bakmamaktadır. Günlerden bir gün köyden bir yaşlı kadın kızına, gidip değirmenden un getirmesini söyler. Tekneye bakmamasını da sık sık tembihler. Anası tembihledikçe kız tekne ne olduğunu merak eder. Değirmene gelen kız uzun süre tereddüt ettikten sonra dayanamayıp, başını kaldırıp tekneye bakıverir. Tekne de bir sarı yılan kıvrılmış yatmaktadır. Un haline gelip öğütülen tahıl da bu yılanın ağzından akmaktadır. Kızın yılanı görmesiyle tılsım bozulur ve yılan ortadan kaybolur. Köylü o günden bu yana değirmeni kullanmaya devam etmiş, ancak herkes değirmenin teknesine kendi mısırını koymuştur “ (Kara, 1999: 110).

Bu türbeye gelinme sebebi çeşitlidir ve ziyaretçi sayısı oldukça fazladır. Adak adanmadan dilek dilenmeden önce türbe etrafında İhlâs ve Fatihâ süreleri okunarak, türbeye girilir. Bütün bunlar yapılmadan önce abdestli olunması gerekmektedir. Türbede kişinin gönlü ne kadar isterse o kadar rekât namaz kılar, adak adanır. Türbenin hemen yanındaki köy mezarlığındaki tüm mevtalar adına bir Fatihâ'nın okunması iyi bir davranış olur. Bir takım ağrı, sızı ve hastalıklara şifa bulmak için gelenlerin, türbenin bahçesindeki çam ağacının dibinden aldıkları toprağı rahatsızlık çektikleri yerlerine sürmelerinin iyi geleceğine inanılır. Özellikle bir büyü'nün etkisinden kurtulmak, cin çarpması ya da uğramak diye tabir edilen rahatsızlığın etkisinden sıyrılmak için gelenlerin mutlaka değirmeni ziyaret etmeleri

gerekir. Değirmenin suyunda yıkanan bu kişilerin içlerine giren kötü halleri atıp temizleyeceklerine inanılmaktadır (Kara, 1999: 111).

Ankara Nallıhan'da Bacım Sultan Türbesi taşlık bir tepede etrafında ardıc ağaçları bulunan üstü çatı olan bu türbenin iki yüz metre aşağısında suyu kova ile çekilen bir kuyu bulunmaktadır. Anlatılanlara göre Bacım Sultan hamur yoğururken "baban geliyor" demişler. O da sevinçle fırlayıp tarlalara doğru koşmuş. Elinin hamurlu olduğunu görünce babasına karşı saygısızlık olacağından ürpererek birden toprağa diz çökmüş. Allah'a yalvarmış. Toprağa eğilip "Çık yâ mübarek demiş, oradan hemen su çıkmış. Bacı Sultan ellerini yumuş. Bacı Sultan'a ziyarete gelen veya getirilenler başta kadın erkek sevdası ile akıl ruh hastalıkları ile ilgili olanlar ve kısır kadınlardır (Tanyu,1967: 137).

Ziyaret yerleri her zaman için kendilerinde belli bir manevi güç feyz ya da bereket bulunduğuna inanılan ve birtakım efsaneler hikâyeler kerâmetler ve mertebeler atf olunan kişilerin mezarları türbeleri yahut onlara ithaf olunan makamlar değildir. Zira kutsal bilinene bir kısım taş, ağaç, kaynak, göl, kaya, dağ gibi mekânlar ve şeyler de ziyaret yeri kategorisine dahil bulunmaktadır (Günay, Güngör, Taştan, Sayım, 2001: 10).

Eski Türklerde yer-su ruhlarının öneminden onlara, kurbanlar sunulduğundan söz etmiştik. Yer-su anlayışının önemli bir parçası olan dağlar ise Türk düşünce sisteminde Tanrı'ya en yakın yerler olarak görülmüştür.

Dağ ve yüksek tepelerde bulunduğuna inanılan bazı doğa üstü güçler ve ruhlar İslâmi dönemde kimliği belli olmayan velîler şeklinde düşünülmüş dağ kültleri bu şekilde yaşama imkanı bulmuştur. Türkler Anadolu'ya geldikten sonra da Orta Asya'da olduğu gibi kimi dağ ve tepeleri kutsal kabul etmeye devam etmiş bunları hayali velilerle özdeşirmiştir (Alptekin, 2007: 100).

Orta Asya’da eski Türklerin yaşadıkları çeşitli bölgelerde dağ kültüne muhakkak rastlandığı görülmektedir. Buradaki dağların çoğu Türkçe “mübarek”, “mukaddes”, “büyük ata”, “büyük hakan” manalarına gelen Han Tanrı, Buztağ Ata, Bayın Ula vs. gibi adlar taşımaktadır (Ocak, 2005: 115). İslâm öncesi dönemde dağların sahip olduğuna inanılan üstün güç anlayışı buralara kutsal olarak görmeye sebep olmuş sonraki dönemlerde de bu kutsallık atfetme İslâmi şekillere uydurmak suretiyle devam etmiştir.

Türklerde ağaç ise ululuğun, yüceliğin timsalidir. Eski Türkler belli başlı ağaçları kutsal kabul etmişlerdir. Tek başına duran ağaçlar, adak ve ziyaret yeri yanında olan ağaçlar ise günümüzde kutsallığını sürdürmektedir. Türkler canlı kabul ettikleri ağaçlar üzerine ayinler düzenlerlerdi. Yakut Türkleri güz avına çıkmadan önce, avın bereketli geçmesi için ağaçlara renkli bez parçaları ve kıymetli kürkleri bağlayıp, ilk avın şeklini de ağaç gövdelerine çizerlerdi. Avcıların koruyucu diye inanılan orman iyesine Yakut Türkleri “Bayanay” adını vermişlerdir. Yakutlara göre bu orman ruhlarının en büyüğüdür. Yine Yakut Türklerinde çocuğu olmayan kadınlar mukaddes bir ağacın dibine ak boz at derisi üzerinde yer sahibine yalvarırlar ve ağlayarak dua ederler (Özcamus, 2007: 11).

Ziyaret yerleri yakınında bulunan ağaçlar bu özel yerlerin bir parçası sayılmıştır. Ağaç göğe yükselme özelliği ile yaratana yakındır. İnsanların isteklerini O’na iletendir. Halk arasında ulu ağaçlara bez bağlamak ve dilek dilemek uygulaması canlı olarak devam etmektedir. Halk orada yatan ulu kişi öldükten sonra da üstün vasıflarını koruduğuna inanır. İnanca göre yalnız türbe değil kişinin hayatta iken kullandığı eşyaları, türbenin yanındaki ağaç, su, dağ da kutsaldır.

Eski Türk düşüncesinde bereket ve kuvvet kaynağı görülen kutsal varlık olan suyun da bir ruhu vardır. Türkler, kurumuş su kaynaklarına saçılar saçıp su iyesini yani suyun sahibi ruhu memnun etmeye çalışarak onların yardımını almaya çalışırlardı Harput’ta Yedigözü adı verilen kaynaktan çıkan yedi ayrı kaynak suyunun başında her beş yılda bir defa suların bol ve kaynak damarlarının bereketli olması inancı ile kurban kesilir (Araz, 1995: 55).

Çay ilçesinde Sultan Dağları'nın bir uzantısını teşkil eden dağın yamacında bulunan "Murat" Pınarı" adı verilen pınarın suyundan içenin muradına ereceği hayatta her istediğine kavuşacağına inanılır (Ertüksoy, 1976: 19). Zile'de ise "Hacet pınarı" adı verilen pınarın suyunun içimi gayet tatlıdır bu sudan içilir ve şifa olsun diye yıkanılır (Carus, 1975: 7). Su adak ve dilek dileme aracı olarak sık sık karşımıza çıkmaktadır. Su hem yeryüzünde hem de gökyüzünde dolaşır. Evrene hâkimdir. İnsanlar su ile dileklerinin Tanrı'ya ulaşacağına inanmıştır.

Kayseri Bünyan'da bulunan "Dilek Pınarı" adı verilen yerde bir kayanın dibinden çıkan su hemen yanında bir birikinti oluşturmuş olup orada geçenler içlerinden bir dilek tutarak herhangi bir ağacı ucundan ikiye ayırıp arasına bir taş sıkıştırdıktan sonra suya bırakırlar. Eğer ağaç suyun içinde dil bir vaziyette durursa o dileğin gerçekleşeceğine inanırlar (Günay, 2001: 36).

İslâm dininde kutsal ifade eden ziyaret yerinde yatan kimseler tek olan yaratıcıya en yakın kişiler olarak görülmüştür. Bu yerlerin yakınında bulunan suyu da şifa niyetiyle içmişlerdir. Bu adak ve ziyaret yerlerine insanların gidiş sebepleri çeşitlidir. İnsanların ihtiyaçların çeşitliliği bu yerlerin ziyaret edilme amacını da çeşitlendirir. Bu nedenle de ziyaret ve adak yerlerine neden gidildiği sorusuna yanıt vermek güçtür. Bizim genellikle rastladığımız sebepler: hastalıklara şifa arama, çocuk sahibi olma, kısmet açma isteği, bir sınavı kazanma, iş bulma, bol para kazanma, kötü alışkanlıktan kurtulma, ailevi problemlerine çözüm arama, kaza beladan korunma ve elinde bulunanlara şükür etme gibi sebeplerdir. Bir adak ve ziyaret yeri birden fazla sebepten dolayı ziyaret edilebilir.

Halk arasında derdine derman arayan insanlar hangi ziyarete gitmesinin kendisi için iyi olacağını tayin etmek amacıyla da bazı yollara başvururlar. Bunlardan biri velî, şeyh, derviş, eren gibi özel kimselerin rüya yoluyla görülmesidir. Rüya haricinde bir uygulamanın örneğine Amasya'da rastlıyoruz. Rüya yolu ile kişinin kendisine bir işaret verilmezse rüya yolu ile kendisine bir işaret verilmezse içi su dolu bir kabın içerisine "Bu Efte'ye, bu Hacı Hasan Baba'ya, bu Cafer Baba'ya" diyerek suya iğne ya da bıçak koyar.

Bunlardan hangisi paslanmışsa hasta orada şifa bulacağına inanarak türbe ziyaretini gerçekleştirir (Özdoğan, 2006: 65). Ziyaretçiler yatırın üzerindeki örtüden bir parça alarak saklar. Bununla kendisi ile yatır arasında temas kurmuş olur. Ayrıca yatırın toprağından alınarak içilir hatta yağmur duası için kullanılır.

Ziyaret yerlerine geliş sebebi gibi ziyaret yerlerinde sergilenen davranışlarda çeşitlidir. Genel olarak değerlendirdiğimizde ziyaret yerlerine gidilme günü ve saatinin tam olarak belirlemek güçtür. Ziyaret yerlerinde dua okunur, namaz kılınır, kurban kesilir. Ağaca bez, çalıya bez çaput bağlanır. Kutsal suyundan içilir. Taş yapıştırılır. Taş alınır, dilek dilenir. Mum, ampul, para, seccade, tülbent adak olarak adanır. Mezar taşı etrafında dönülür.

Yukarıda adak ve ziyaret yerlerine gidilme sebeplerini sıralamıştık. Ziyaret yerlerine gidilme sebepleri ile birlikte, buralarda su unsurunun öne çıktığı örnekleri aşağıda belli bir düzen içinde sunduk. Çalışmamız konusu gereği su unsurunu barındırmayan ziyaret yerlerini dahil etmedik.

Ziyaret yerlerine gidilme sebeplerinin başında hastalığa şifa bulma amacı yatmaktadır. Bu hastalıkların başında sarılık hastalığı gelir ki sarılık suyu adı verilen sudan içildiğinde şifa bulunacağına inanılır. Konu ile ilgili araştırılan ziyaret yerlerinde bulunan şifa dağıtıcı olduğuna inanılan bu sular kimi zaman yanındaki keramet sahibi, özel kimsenin mezarının yanında karşımıza çıkarken kimi zaman da tek bir çeşme yahut akarsu halinde karşımıza çıkar. Burada ortak olan ise kutsallığın, şifanın su yolu ile insana tesir ettiği inancıdır. Konunun daha iyi aydınlatılması açısından hastalığa şifa olan su örneklerine değinmek istiyoruz.

Amasya'da "Sarılık Evliyâsı Adak Yeri" sarılık hastaları tarafından ziyaret edilen bir yerdir. Sarılık Evliyâsı'na ait olan mezarın hemen yanında, iki yüksek taşın altında kaynak suyu bulunmaktadır. Bu suya Sarılık Suyu denilmekte olup, sarılık hastalığını iyileştirdiğine inanılmaktadır. Sarılık Evliyâsı'nın kim olduğuna dair birkaç cümleyi geçmeyen sözlü anlatımlardan başka hiçbir bilgi mevcut değildir. Anlatılanlara göre; Sarılık Evliyâsı denilen

yerde, sarılık hastalığından ölen genç bir gelin yatmaktadır (Özdoğan, 2006: 204). Bu yer yukarıda sözüne ettiğimiz bir evliyâ ve ziyaretgâhının yanında bulunan suyun şifa dağıtıcılığıdır.

Ziyaretçiler önce türbede dua edip, iki rekât namaz kıldıktan sonra adak adarlar. Besmele çekilerek şifalı olduğu söylenen sudan içerler. Namaz kılmak şart değildir. Sarılık olan çocuklar, suyun yanında bir yerde, şifalı suyla banyo yaptırılıp çıplak götürülür. Kurulama yapılırsa, çocuğun iyileşmeyeceğine inanılır. Çocuğun iç çamaşırı akan suyun içine bırakılır, çamaşır akan suda giderse çocuğun iyileşeceğine, iç çamaşırı suyun içerisine çökerse de çocuğun öleceğine inanılmaktadır (Özdoğan, 2006: 204). Kutsal sayılan, şifa getireceğine inanılan su ile temas şekli önemlidir. Şifa dağıtan sularla farklı şekillerde uygulamalar yapılır .Kimi sular sadece içilirken kimisi ile banyo yapılır.

Tokatta, Gümenek Köyü'nün kuzey batısında "Gümenek Sarılık Tekkesi" adından da anlaşılacağı üzere sarılık hastalığına tutulan kimselerin gittiği bir yerdir. Tekkeye gidenler, tekkenin suyunda yıkanıp, su içer ve iki rekât namaz kılıp duada bulunurlarsa hastalığının iyi olacağına inanırlar (Ay, 1977: 13).

Kütahya'nın Sultan Bağı mahallesi Hıdırlık mevkiinde bulunan "Sarılık Suyu" da yine sarılık hastalığının tedavisinde kullanılır. Sarılık hastalığına tutulanlara bu çeşmeden su içirilerek hastalıktan kurtulmaları sağlanır (Aksu, 1975: 14). Şifa dağıtan böyle çeşmelerin varlığına Türkiye'de yaygın olarak rastlıyoruz. Bolvadin'de "Dura Yeri" denilen mevkide yerden kaynaklayan soğuk su kaynağına, halk "Sarılık Suyu" demektedir. Sarılık olan kimselerin buradaki soğuk su ile yıkanınca sarılığın geçeceğine inanmaktadır (Güldemir, 2008: 88).

Suyun insan hayatındaki önemi tartışılmaz bir gerçektir. Ama şifa veren özel sular diğer sulardan daha da önemli görülmüştür. Bu sular yaşam kaynağı olmanın yanında bir de hastalık sağaltıcıdır. Bu suların hangi hastalığı nasıl tedavi ettiği ve neden kutsal oldukları halk anlatılarında gizlidir.

Ergani’de sıtma hastalarının ve çocuğu olmayanların giderek suyundan içtiği ve çeşme taşına da para ve yumurta bıraktıkları çeşme ile ilgili bir anlatı şöyledir:

Ergani’de Vahit Baba adındaki ihtiyar bir gün yolda giderken önündeki bir kuzu yürümeye başlamış. Onun ardından giden Vahit Baba, kuzunun bir pınarın başına geldiğini ve suyun gözesine girip kaybolduğunu görmüş. Daha sonra oraya bir çeşme yapılmış ve uğurlu sayılmış. Sıtmalı olanlarla, çocuğu olmayanlar bu çeşmenin suyundan içerler, çeşme taşına da para ve yumurta bırakırlarmış (Uçak, 2007: 20).

Sarılık suyu kadar sıtma hastalığının da su ile tedavisi oldukça yaygındır. Tokat’ta Çamdere Köyü’nün güneyinde sıtma pınarı adını taşıyan bir akarsu vardır, önünde havuzu vardır. Bir kimse sıtma hastalığına tutulduğunda oraya gider, suyundan yıkanır ve hastalığının şifa bulacağına inanılır (Tokat, 1977: 13). Siirt ili merkezinde bulunan Şeyh Halef Türbesi özellikle Cuma akşamları ziyaret edilerek, dilediklerinin kabul edilmesi için dua edilir. Burada bulunan kuyu suyunun, sıtmaya iyi geldiği söylenir. Sıtma olan hastalar, bu su ile yüzlerini yıkarlarsa, şifa bulacaklarına inanırlar (Taşpınar, 2006: 108).

İnsanlar çok çeşitli hastalıklardan şifa bulmak için ziyaret yerlerine gidip dertlerine derman ararlar. Bunları belirleyip tasnif etmek ise oldukça zordur. Bu çeşitliliği göstermek adına bazı örnekleri aşağıda sunuyoruz.

Siirt merkezindeki Şeyh’ül – Horani Türbesi’ne vücudunda kaşıntı olan hastalar gelerek türbenin yanındaki kuyudan su alıp yıkanır ve bu şekilde iyileşeceklerine inanırlar (Taşpınar, 2006: 111).

Konya’da “Ali Pınarı” adı verilen suyun birçok hastalıklara şifa olduğuna inanılır. Bu sudan evlerine götürürler ve arılık adı altında suyun içine para atarlar. Kaynağın çamurundan ciltteki yaralara sürülünce iyileşeceğine inanılır Yine Konya Doğan Bey Kasabası’nda uyuz, kaşıntı, kabarma gibi hastalıklarda şifa için gidilen ve oradan su alınıp banyo

yapılınca iyi olduklarına inandıkları kükürtlü su bulunmaktadır (Samancı, 2008: 77-79).

Muğla'da "Müftü Pınarı" olarak da bilinen çeşmenin suyunun şifa verici olduğuna inanıldığından Muğla halkından ve civar ilçelerden büyük rağbet görmektedir. Böbrek taşına, karın ağrısına ve daha birçok hastalığa iyi geldiği düşünülmektedir. Buraya gelenler şişelere su doldurup götürürler (Eşmeli, 2006: 109).

Konya'da "Sevindik Suyu" adı verilen üstü açık bir havuzun içinde kaynayan suyun içimi karaciğer ve safra yollarında etkili bulunmaktadır Yine Konya'da "Köşk Hamamı" adı verilen yerden kaynayan sıcak su hem içmeye hem de banyo yapmaya elverişlidir. Yaz kış sıcaklığı 36 derecedir. Suyun içilmesi böbrek taşlarına, iltihap, nefrit ve saç dökülmesine etkili olmaktadır. Banyosu ise nevroloji, nefrit ve cilt hastalıklarına yararlıdır (Samancı, 2008: 77- 78).

Tokat'ın Kat Köyü'ndeki "Kat Tekkesi"ne her kim hangi dilekle gider ve suyundan içerse, dilekleri olur. Hastalara da şifa verildiğine inanılır. Tekkenin havuzu ve hamamları bulunur. Oraya giden kimse suyundan içer, hamamda yıkanır ise hastalıklarına şifa verdiğiğine inanılır (Ay, 1977: 14). Kütahya Ulu Camii civarında bulunan "Dönenler Tekkesi"ndeki kuyudan hastalara su içirilirse hastalara şifa vereceği inancı mevcuttur (Aksu, 1975: 14).

Amasya iline 8 km uzaklıkta olan Bağlar üstü Köyünün içinde bulunan "Merâmî Baba Adak Yeri" adıyla bilinen tek bölmeli türbenin içinde Merâmî Baba'ya ait sanduka ile içi oluk şeklinde, kulağa benzeyen bir kemik vardır. Kulağı ağrıyan hastaların kulaklarına bu kemikten akıtılan sudan iki damla damlatılınca kulak ağrısının ve sağırılıkların geçeceğine inanılmaktadır. Adak yeri, bütün Amasyalıları tarafından bilinmekte olup, kulak rahatsızlıkları için mutlaka ziyaret edilmektedir. Türbe içindeki kemiğin Merâmî Baba tarafından Kırım'dan getirildiğine ve Merâmî Baba hayattayken, bu kemikle kulak hastalarına şifa dağıttığı söylenmektedir. Adak yerinin özel bir ziyaret günü yoktur. Kulak rahatsızlığı olan hastalar, kendi inançlarına göre ziyaret

yapmaktadırlar. Bazı gruplar iki rekât namaz ve edilen duadan sonra türbenin içindeki kemikten kulaklarına su damlatırken, bazı gruplar sandukanın etrafını üç kez dönmek şeklinde icrâ edilen ritüelden sonra kurban adayıp, içi oyuk kemikten alınan suyu kulaklarına damlatmaktadırlar. Adak adama işlemi bütün ziyaretlerde söz konusu olmayıp, özellikle sağır ziyaretçiler tarafından adanılan adak, kanlı kurban şeklinde olmaktadır. İyileşme gerçekleşikten sonra kurbanlar burada kesilmektedir (Özdoğan, 2006: 189).

Afyon-Konya karayolu üzerinde Heybeli Termal Tesisi bulunmaktadır. Sıcak ve kükrütlü sulara sahip olan bu kaplıcaya halkımız “kızılıkse” de demektir. Çok eski bir geçmişe sahip olan bu sıcak suyun basta romatizma olmak üzere siyatik, adale ağrıları, böbrek ağrıları ve kadın hastalıklarına iyi geldiğine ve her derde şifa olduğuna inanılmaktadır. Bu sıcak su, şifa maksadıyla hem içilmekte hem de bu suyla yıkanılmaktadır. Ancak gerçekten şifa bulmak isteniyorsa soğuk su katılmadan saf sıcak su içilmeli ve saf sıcak su ile yıkanılması gerektiğine inanılmaktadır. Halk arasında, bu kaplıcanın evliyası olduğuna ve bu evliyanın sırtında heybesi ile gezdiği için buraya “Heybeli Dede” denildiğine, ancak makamının belli olmadığına inanılmaktadır. Heybeli Dede hakkında yazılan bir şiir şöyledir (Güldemir, 2008: 87-88) :

Bebek isterler, bağlanırlar oraya
Kalbini temiz tut, yalvar Mevla'ya
Uzaktan gelenler girerler sıraya
İnan şifalıdır Heybeli suyu.

Çocuk arayanlar niyet tutarlar,
Yalvarırlar Allah'a yaslar dökerler.
Muradı olunca düğün eder, kurban keserler
İnan şifadır Heybeli suyu

Kaplıca hamamının ismi çok güzel
Heybeli evliyası içinde gezer

Gelen misafire ediyor nazar

İnan şifalıdır Heybeli suyu

Evlenererek bir aile kuran bireyler çocuk sahibi olarak soylarının devam etmesini isterler. Evliliğin ardından belli bir süre geçtikten sonra çocuk sahibi olamayanlar bazı çarelere başvurmuşlardır. Bu çarelerden biri de ziyaret ve adak yerlerine giderek, çocuk sahibi olabilmeyi dilemektir. Çocuk sahibi olabilmek için gidilen bu ziyaret yerlerindeki su ile ilgili uygulamalar, buradaki su ile temasa geçme yolu ile kutsala daha yakın olabilme ve bu sayede dileğine ulaşma şeklindedir. Bu ziyaret yerindeki uygulamalar şöyledir:

Tokat ve çevresinde “Gümenek Tekkesi” adı verilen bir ziyaret yeri vardır. Bu tekke Gümenek köyünün güney batısındadır. Çocuğu olmayan kadınlar gidip orayı ziyaret ederler, iki rekât namaz kılıp duada bulunurlarsa çocuklarının olacağına inanırlar. Aynı durum hayvanlar için de kabul edilir. Bir hayvanın yavrusu olmazsa ve olur da ölürse hayvan sahibi hayvanı götürür o tekkenin etrafında döndürüp tekkenin suyundan hayvana içirir (Ay, 1977: 13).

Konya’da bulunan “Karagöl” adını taşıyan ziyaret yerinde çocuğu olmayan kadınlar, kurbanlık hayvanlar götürüp gölü yedi sefer dolaştırıp hayvanı kurban ederler. Namaz taşı adıyla anılan yerde iki rekât namaz kılar ve çocuğu olması için dua ederler (Samancı, 2008: 76).

Kayseri’de Ulupınar Köyü’nün güney batısında iki katlı “Meryem Ana” mağarası vardır. Birinci katın önünde içi su dolu küçük bir kuyu vardır. Anlatıldığına göre havalar kurak gitse de kuyunun suyu eksilmezmiş. Burasının kutsal kabul edilmesinin sebebi Hz. Meryem’in Hz. İsa’yı bu mağarada doğurmuş olması şeklindeki yaygın inanıştır. Yağmur duası burada yapılır, çocuğu olmayan kadınlar çocuk sahibi olabilmek için bu mağaraya gelirler. Mağaranın suyundan içerek oradaki ağaca çaput bağlarlar (Günay, 2001: 70).

Afyon Bolvadin’in Kemer kaya Kasabası’nda bulunan “Damlalı Dede” adı ile bilinen bu yerde iki taşın arasından su damlamaktadır. Zamanla halk

tarafından bu suyun altına küvet yapılmıştır. Görünürde veya çevresinde bir mezar olmamasına rağmen, kasaba halkı burada bir yatır olduğuna inanmaktadır. Burası askerler, çocuğu olmayan kadınlar ve çeşitli arzuları olan kimseler tarafından ziyaret edilmektedir. Ziyaretçiler buradaki suyun şifalı olduğuna inanmakta ve şifa niyetiyle bu suyu içmektedirler. Çocuğu olmayan kadın buraya gelerek, iki rekât Allah rızası için namaz kılar, dua ederek adak adar ve bu niyetle suyun yanındaki kumu deşer. Eğer kumun içinden kurt çıkarsa bu çocuğun olacağına işarettir. Şayet çıkmazsa bu çocuğun olmayacağı anlamına gelir. Dileği gerçekleşen aileler burada adak olarak horoz keserler (Güldemir, 2008: 103).

Çocuk sahibi olan ama çocuğu hasta olanlar, çocuğu çok huysuz olup, sık sık sebepsiz ağlayanların gittikleri yerlerden biri de Ayaş'ta bulunan "Kesik Baş Sultan" adındaki yeridir. Hastalıklı çocuklara şifa aramak amacıyla ziyaret edilen bu yerde Kesik Baş Sultan'ın gövdesinin türbede başının ise yanındaki kuyuda olduğu söylenir. Hastalıklı çocuklar kuyunun suyunu içer ve bir su ile yıkanmışlar. Kuyu tez iyi olacak hastalara tez, geç iyi olacak hastalara geç su vermiş iyi olmayacaklara su vermezmiş (Yıldız, 1983: 34).

Siirt'te bulunan "Şeyh Halef Türbesi"ne zekâ yönünden geri olan ve konuşmada güçlük çeken çocuklar getirilerek Allah'a dua edilir ve bu türbenin suyundan hastaya içirilerek şifa beklenir. Konuşmada zorluk çeken çocuklarla, zihninin açılmasını dileyen kişiler de bu türbeye getirilir, türbenin anahtarını ağızlarına koyarak çevirirler. Bu şekilde zihinlerinin açılarak şifa bulacaklarına inanırlar. Yine Siirt'te "Şeyhü's-Sibre Türbesi"ne genellikle sürekli ağlayan, hırçın çocuklar getirilerek terbiye olmaları için dua edilir. Çocuğu huysuz olan aileler; önce türbenin yanındaki kuyuya iğne atarlar, sonra da mezar üzerine kuru üzüm bırakırlar. Böylece çocuklarının güzel huylu olacağına inanırlar (Taşpınar, 2006: 111-112).

Çocuklarla ilgili bir hastalık olan ve halk arasında aydaş hastalığı olarak bilinen hastalığa yakalana çocuk sürekli ağlar, zayıflar. Bu durumdan kurtarmak için Konya'da "Bada Pınarı" adı verilen yere gidilir. Hasta olan

çocukları veya elbiselerini bu pınarda yıkarlar, pınara bozuk para atarlar ve oradaki çalıya bez bağlarlar (Samancı, 2008: 77).

Bazı halk inançlarında türbeye su bırakılır. İnanca göre orada yatan ulu kimse bu sudan abdest alır. Bu konu ile ilgili “Hasan Keşif Baba” tekkesi etrafında şöyle bir anlatın vardır:

Hasan Keşif Baba öldükten sonra bir gün kızının rüyasına girer ve kızından abdest almak için su ister. Kız sabah uyanınca babasının mezarının başına bir kap su ve bir de havlu koyar. Daha sonra geldiğinde havluyu ıslak, suyu bitmiş olarak gören kız bu duruma şaşırır. Bunu birkaç kez daha tekrarlar. Hepsinde aynı şey olur. Babasının öldükten sonra bile dünyadaki eylemleri yerine getirebildiğini gören kız babasının büyük bir zat olduğuna inanır” (Karakoç, 2010: 36- 37).

Ziyaret yerlerinde insanlar istekleri doğrultusunda dua ederken aynı zamanda da hal ve hareketlerine de dikkat etmek zorundadır. Aksi halde başlarına felaketlerin geleceği halk anlatılarında örneğine sık rastlanan bir durumdur. Ziyaret yerinde yatan kimse hakkında kötü konuşma, bu yerlerde zinâ yapma, buraları kirletmek, zarar vermek saygısızlık hırsızlık yapmak zarar vermek yatırın üzerine oturmak, yatmak gibi ziyaret yerine yapılan her türlü olumsuz hal, hareket sonucu cezalandırılacağına inanılır. Ziyaret yerleri ve çevresindeki ağaç, su gibi şeylere de zarar verilmez.

Ziyaret ve adak yerleri etrafında şekillenen su ile ilgili halk inançları ayrı bir çalışma gerektirecek kadar kapsamlı bir konudur. Çünkü hemen hemen her yöremizde şifasına inanılan bir su kaynağı bulunmaktadır. Sonuç olarak, Türk kültürünü şekillendiren temel unsurlardan biri olan su unsuru, halkın yaşantısında kurtarıcı bir güç olarak anlamını bulmuştur.

2.5. YAĞMUR DUASI SIRASINDA YAPILAN UYGULAMALAR VE SU

Yeryüzündeki suyun yalnız insanlar için değil her biçim ve düzeydeki canlılığın devamı için önemi büyüktür. Yağmur ise suyun önemli bir kaynağıdır. Bu nedenledir ki dünyanın neresinde olursa olsun ilk dönemlerden günümüze yağmura ihtiyaç duyulmuştur. Yağmurun hayatımızda yokluğu yaşamsal devamlılığın son bulmasına sebep olur. Bu yüzden yağmurun yağması, toplumlar için her dönemde istenen bir durumdur.

Bir doğa olayı olan yağmur doğayı bereketlendir, hayat verir. Yağmurun yağmaması kuraklığa sebep olur ki kuraklık beraberinde kıtlığı getirir. Suya özellikle de yağmura ihtiyaç duyan toplumlar, mevsiminde ve gereken miktarda yağmur yağmadığında telaşlanarak çeşitli yollara başvurmuşlardır. İnsanların yağmayan yağmuru yağdırabilmek için başvurdukları yollar çok çeşitlidir.

Orhan Acıpayamlı 'ya göre Türkiye 'de yapılan yağmur yağdırma törenleri iki şekilde yapılmaktadır (Acıpayamlı, 1963: 227) :

1-) Halk tarafından yapılan yağmur duası törenleri

2-) Çocuklar tarafından yapılan yağmur duası törenleri

İlhan Başgöz, konu ile ilgili incelemesinde yağmur yağdırmak için memleketimizde yapılan törenleri, törenin yapısına, törene verilen ad ve törendeki en belirli eylemlere bakarak kümelere ayrılabilceğine değindikten sonra bu kümelendirmeyi şu şekilde yapmıştır (Başgöz,1986: 13):

1)Yağmur duası

2)Çocukların yağmur gezmesi

3)Yağmur töreni olarak köse geldi

4)Yağmur için kavga(Mock battle)

5)Kırk kel adı yazmak

Yağmur duası ile ilgili uygulamaları dinsel ve büyüsel olarak ikiye ayıran ve yağmur duası ile ilgili iki ayrı tanım yapan Sedat Veyis Örnek, dinsel uygulamalarla ilgili olarak gördüğü yağmur duasını “Kuraklık sırasında yağmur yağdırması için yüce varlıklara, atalara, kutsal kişilere yönelik olarak, onları acımaya getirecek ve yumuşatacak nitelikteki yakarış ve dualar olarak tanımlamıştır. Büyüsel uygulama olarak gördüğü yağmur büyüsünü ise “Daha çok benzetmeli büyü ilkesine uygun işlemlere (çocukları ıslatmak,sulara taş atmak,yağmuru canlandıran hareketler yapmak) yüce varlıklar üzerinde etkileyici gücü olduğuna inanılan dua,kurban,adak,vb. aracılığıyla yağmur yağdırmaya yönelik büyü türü olarak tanımlamaktadır (Türk, 2002: 68).

Yağmur yağdırma törenlerine geçmeden önce yada taşı üzerinde durmak yerinde olacaktır

Yağmur yağdırma biçimleri konusunda karşımıza çıkan önemli bir husus da yada taşı ve bu taş ile ilgili uygulamalardır. Bu taş Türk kültüründe oldukça önemli bir yere sahiptir. Etrafında pek çok anlatı barındırmaktadır.

Abülkadir İnan, bu taş hakkında; ilk habere Çin kaynaklarında rastladığını, “Tang sülalesi tarihine göre, dişi kurttan türemiş İç-jini-nişibu’nun doğaüstü özelliklere sahip olduğu, yağmur yağdırıp, fırtına çıkarabildiği ve 449 yılı olaylarından bahseden bir kitapta, Yüeban ahalisindeki bazı kâhinlerin Cücenlerin saldırılarına karşı, şiddetli yağmur yağdırdıkları, fırtına çıkardıkları ilk olarak kaydedilmiştir” diyor (Tanyu, 1964: 45).

Kaşgarlı Mahmut’un Divan ü Lügat’it Türk adlı eseri, yat hakkındaki araştırmalarda önemli bir yere sahiptir. Onun tarafından verilen bilgiler ise şöyledir: " يَت yat: Bir türlü kamlıktır (kâhinliktir). Belli başlı taşlarla (yada taşı ile) yapılır; rüzgâr estirilir. Bu, Türkler arasında tanınmış bir şeydir. Ben bunu Yağma ülkesinde gözümle gördüm. Orada bir yangın olmuştu, mevsim yaz idi; bu suretle kar yağdırıldı ve Ulu Tanrı’nın izniyle yangın söndürüldü. Yine aynı eserde: “Yat يَت : Taşlarla yağmur ve rüzgâr getirmek için yapılan kamlık.” deniliyor.Aynı eserin dizininde bu bilgi şöyle özetleniyor: “Yat:

taşlarla yağmur ve rüzgâr için yapılan kamlık; yada taşı ile yapılan bir türlü kahinlik, kamlık” (Tanyu,1964: 41).

Türk kavimlerinde çok eski devirlerden beri yaygın bir inanca göre Türk Tanrısı Türkler’in cediti âlâsına yada (yahut cada,yat) denilen sihirli taş armağan etmiştir ki bununla istediği zaman yağmur, kar, dolu yağdırır, fırtına çıkarırdı. Bu taş her devirde Türk kamlarının ve büyük Türk komutanlarının ellerinde bulunmuş, şamanistlere göre zamanımızda da kamların ve yadacıların ellerinde bulunmaktadır (İnan, 2000: 60).

Gerdizi, Züynül Ahbar eserinde yat taşının menşeiini şöyle anlatır: Nuh Peygamber, cihanı dört oğlu arasında paylaştırmıştır. Türklerin atası kabul edilen Yafes’e Doğu bölgelerini vermiştir. Nuh Peygamberin duası neticesinde Yafes’e Allah tarafından istediği zaman yağmur yağdırabilecek bir dua öğretiliyor. Yafes bu duayı unutmamak için bir taş a yazıyor ve bunu muska gibi boynunda taşıyor.Türkistan’a yerleşen Yafes bununla istediği zaman yağmur yağdırıyor. Yafes’in ölümünden sonra bu taş Oğuzlara intikal ediyor. Bu taş yüzünden Oğuzlarla diğer Türk boyları arasında mücadeleler yaşanmaya devam ediyor (Yavuz, 2004: 90).

10. ve 11.yüzyıllardaki eserler Yada hakkında bilgiler nakletmeye başlıyorlar.Firdevsî (939-1020), Yada, Moğolca ced, yadacılık, yedecilik, cadılık ve bu işin sihir olduğu, Tuluy zamanında yağdırma olayından ve Hitay askerinin perişan olduğundan Bazur adında bir sihirbazın afsunla yağmur yağdırdığından bahsediyor (Tanyu,1964: 44).

Yağmur taşı muhtelif Türk lehçelerinde her lehçenin fonetik özelliklerine göre muhtelif şekillerde ifade olunur. Yakutça’da sata, Altayca’da cada, Kıpçak grubuna dahil lehçelerde cay söylenir (İnan, 2000: 160).

Yakutlara göre bu taş, at, inek, ayı, kurt gibi hayvanların içinde bulunur. En kuvvetli sata taşının kurdun karnından çıkacağına inanılır. Ayrıca sata taşının canlı olduğuna, kadın veya yabancı eli değerse kuvvetini kaybedeceğine de inanılır. Kırgızların inancına göre cada (cay) taşı koyun karnında bulunur. Bu taşla yazın kar yağdırmanın bile mümkün olduğuna

inanılır (Dermen, 2006: 83).Yağmuru dolayısıyla da suyu sağlayabilmesi sebebiyle Türk hayatında önemli bir yer edinen için bu taşın şekli, biçimi, kullanım biçimi ve metodu açısından bir ortaklık söz konusu değildir. Türklerin yağmur yağdırma ananesi hakkında Türk, Çin, İran, Arap ve Avrupa müellifleri birçok bilgiler vermişlerdir. Yat taşını kullananlara da yatçı, yaycı, yadacı gibi unvanlar verilmiştir (Dermen, 2006: 83).

Altay şamanistlerinde kamlardan başka “yataçı” denilen adamlar vardır.Yadacının yada denilen taşı ile yağmur,kar,dolu yağdırma, fırtına çıkarmağa gücü yettiğine inanırlar.Yada taşı daima rüzgar esen dağlarda bulunur.Bu taşı elde etmek için yadacı bütün mal ve mülkünü feda eder (İnan, 2000: 163).

Roux, “yatçı”nın şamandan farklı bir kişi olduğunu; kimi zaman yatçının sultanın da kendisi olduğunu; bu yöntemin kesin olarak Türk kökenli olduğunu ,Moğollar’ın da Türkler’den öğrendiğini belirtmiştir. Yada taşı çoğu zaman farklı şekillerde kullanılmıştı, genel olarak suya bırakıldığı, yıkandığı, bir söğüt dalına bağlandığı ifade edilmiştir (Dermen, 2006: 84).

Yatçı adı verilen kahinler bu özel taşı suya atarak, suda bekleterek yağmur yağdırmaya çalışmışlardır. Günümüz halk inançlarında bu durumun bir benzeri yapılamaktadır. Belli miktar ve özellikte taşlar toplanarak suya atılmaktadır.

Yağmur yağdırma İslâm dinde de yer alır. İslâm dininde yağmur duası “mendub” yani yerine getirilmesi caiz bir davranıştır (Önder,1982: 49). Kur’ân’ı Kerîm, birçok âyetinde yağmurun, canlıların yaşamını sürdürebilmesi için Allah tarafından yeryüzüne bir rahmet olarak gönderildiği zikredilirken; yine Kur’ân’ı Kerîm’in birçok âyetinde inkâr eden kavimlerin helâkı için Allah tarafından gönderilen azâb da olduğu vurgulanır. Yani aynı yağmur yaşam kaynağıyken birden helak sebebi olabiliyor. Allah (cc) genel olarak biz insanların sürekli kâinatı, tabiatı düşünüp ders ve ibretler almamızı isterken yağmur olayını ayrıca özel olarak zikretmektedir (Yıldız, 2009: 1).

Hazret. Muhammet (sav)'in birçok kez yağmur duasında bulunduğu hadis kaynaklarımızda zikredilmektedir. Konuyla ilgili birçok hadisi şerif bulunmaktadır. Bunlar arasında en çok bilinenlerinden bir tanesi şu şekildedir: “Bir adam Cuma günü Resûlullah (sav) hutbe irad ederken minberin karsısındaki kapıdan içeriye girip Resûlullah'ın karşısında ayakta durdu ve şöyle dedi: Ey Allah'ın Resûlü hayvanlar mahvoldu yollar kapandı. Allah'a dua et bize yağmur versin. Resûlullah ellerini kaldırdı ve şöyle dua etti. Ey Allah'ım bize yağmur ver, Ey Allah'ım bize yağmur ver. Enes şöyle dedi, vallahi o anda gökyüzünde ne büyük ne küçük hiç bir şey görmedik bizim ile Sel dağı arasında hiçbir bina da yoktu, Resûlullah'ın ardından kalkan gibi bir bulut geldi, semânın ortasına varınca yayıldı ve yağmur yağmaya başladı, vallahi güneşin yüzünü bir hafta görmedik. Bir hafta sonraki Cuma aynı kapıdan bir adam girdi. Resûlullah ayakta hutbe irad ediyordu, adam karşısında durdu ve ey Allah'ın Resûlü mallar helak oldu yollar kapandı, Allah'a dua et yağmur dursun, bunun üzerine Resûlullah ellerini kaldırdı ve etrafımıza yağdır üzerimize yağdırma, tepelere, dağlara, vadilere ve ağaç diplerine yağ, diye dua etti, yağmur kesildi biz güneşte yürümeğe çıktık.” (Yıldız, 2009: 83).

Çeşitli dua kitaplarında verilen bilgilere göre Hazreti Muhammed'in yağmur duası dileği ile okuduğu duanın Türkçesi şöyledir:

“Allah'ım, bize yardım eden, içimize sinen, ferahlık veren bol, yararlı, her tarafı kaplayan, her yana akıp giden, her yeri sulayan, genel, yaygın bir yağmur ihsan eyle. Tanrım, bizi yağmurla sula. Bizi ümitlerini yitirmiş kimselerinden eyleme. Allah'ım, kullarda illerde ve diğer yaratıklarda öyle bir güçlük, öyle bir darlık var ki, senden başkasına arz edemeyiz. Ey yüce yaratıcımız, bizim için ekinleri bitir. Bizim için memeleri sütle doldur. Bizi göğün bereketinden sula. Bizi göğün bereketinden sula. Bize yeryüzünün bereketinden ihsan eyle. Ey cömert, kerem sahibi Tanrımız, Senden mağrifet dileriz. Şüphe yok ki sen bağışlayıcısın. Bize gökten bol bol yağmurlar yağdır, ey bağışlayıcı, merhametli Rabbimiz.” (Önder, 1982: 49).

Kur'an-ı Ker'im'de yağmurun önemi aşağıdaki ayetlerde açıkça zikredilmektedir:

“O, gökten su indirendir. İşte biz her çeşit bitkiyi onunla bitirdik. O bitkiden de kendisinde üst üste binmiş taneler bitireceğimiz bir yeşillik; hurmanın tomurcuğundan sarkan salkımlar; üzüm bağları; bir kısmı birbirine benzeyen, bir kısmı da benzemeyen zeytin ve nar bahçeleri meydana getirdik. Meyve verirken ve olgunlaştığı zaman her birinin meyvesine bakın! Kuşkusuz bütün bunlarda inanan bir toplum için ibretler vardır.” (El-Enâm Suresi 99. ayet)

“Kıyamet vakti hakkındaki bilgi, ancak Allah'ın katındadır. Yağmuru O yağdırır, rahimlerde olanı O bilir. Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilemez. Yine hiç kimse nerede öleceğini bilemez. Şüphesiz Allah, her şeyi bilendir, her şeyden haberdardır.” (Lokman Suresi 34. ayet).

İslâmiyet'te ve eski Türk inançlarında yer edinen yağmur duası halk arasında da yağmur yağmadığı zamanlarda uygulanan bir durumdur. Halk arasında yağmur yağdırma ile ilgili başvurulmuş yöntemlerse oldukça çeşitlidir.

Bu çeşitlilikte ise tek bir amaç vardır o da yağmayan yağmurun yağmasını sağlamak ve bereket istemektir.

Yağmur bir ihtiyaçtır ve her dönemde insanlar yağmura ihtiyaç duymuştur. Yağmur duasına ne zaman çıkıldığı sorusuna yanıt vermek bu açıdan zordur. Ama şu bir gerçektir ki insanlar ne zaman yağmura ihtiyaç duysa o zaman yağmur duasına çıkmışlardır.

Halk, uzun süre yağmur yağmadığında ve bu durum sonucunda gelen kuraklık ve kıtlık zamanlarında yağmur duasına çıkmıştır. Geçim kaynağı tarım ve hayvancılık olan toplumlarda yağmur daha fazla önem kazanmıştır. Yağmursuzluk beraberinde kuraklık ve kıtlık getireceği için halkın yaşamı olumsuz etkilenecektir. Böyle durumlarda da yağmurun yağması için çeşitli pratiklere başvurulduğu görülür.

Yağmur duasına çıkılmadan önce birtakım hazırlıklar yapılır. Bazı yerlerde duaya yalnız yöre halkı katılırken bazı yerlerde duaya sayıca ne

kadar fazla kişi katılırsa o denli duanın kabul olacağı inancı ile yakınlarıdaki yöre halkına haber verilerek duaya dahil edilir.

Eskişehir ve çevresinde yapıldığı tespit edilen yağmur duasında imamın cemaate yağmur duasına çıkılacağını bildirmesiyle köy halkı, üç gün süre ile oruç tutar davranışlar düzeltilir tövbe ve istiğfar ederler. Pazartesi, Salı, Çarşamba günleri art arda tutulan oruç Perşembe günü nihayet bulur bugün yağmur duasına çıkılır (Özgün, 1979: 37).

Bozkır ilçesi ve çevresinde ise yağmur duasına çıkmadan bir hafta önce Bozkır'ın bütün camilerinde hatipler Cuma hutbesinde yağmur duasına çıkılacağını duyururlar. Halktan duaya çıkmadan üç gün önce oruç tutulmasını, günahlarından dolayı tövbe etmelerini, birbirleri ile helalleşmelerini, kul haklarını ödemelerini, dargınların barışmalarını ve kimseye zulmetmeleri isterler (Erdem, 2008: 50).

Halk kuraklığı ve yağmurun yağmamasını çeşitli sebeplere bağlar. Yağmursuzluk felaket olarak nitelendirilir. Bu felaketin sebebi daha çok dinin gereklerini yerine getirmemedir. Ayrıca dine bağlılığın azalması, kişiler arası sevgi ve saygının azalması, haksızlıkların artması, hilekârlık gibi durumlar da yağmur yağmasını etkileyen faktörler olarak görülür. Orhan Acıpayamlı çalışmasında kuraklığa sebep olan faktörlerin çeşitli örneklerini de göstermiştir. Bunlardan bazıları şöyledir: Mezarın başında insan kemiği bulunması, mezarlığa ekmek atılması, ellerinde fazla miktarda zahire bulunmakta olan bazı tacir ve simsarların o yılın kurak olmasını sağlamak amacıyla ekmekten insan tasvircikleri yaparak mezar ve apteshanelere atmaları...vb. (Acıpayamlı, 1965: 3).

Yağmur duası yapılmaya karar verilip, hazırlıklar tamamlandıktan sonra duanın yapılacağı yere gidilir. Duanın yapıldığı yerler de yine farklılık göstermektedir. Yağmur duasının en fazla yapıldığı yerlerden biri bölgede bulunan ziyaret ve adak yerleridir. Bu yerler özel olarak kabul edilir. Burada yatan veya yattığına inanılan kişilerin de Allah katında özel kimseler olduğu düşünülerek onlardan dertlerine çare olmasını dilerler.

Bolvadin ve çevresinde yağmur yağdırma ve yağmur duası için halk toplu olarak Abdülvahap Gazi Türbesi'ne gitmektedir (Güldemir, 2008: 90).

Türkmenistan'ın Aşkabat yöresinde, Burkut Ata'ya yağmur duası için gidilmektedir. Burada keçi ve koyun yavruları aç bırakılmakta ve annelerinden ayrı tutulmaktadır. Bu merasimin sonunda da yağmurun yağacağına inanılmaktadır (Alptekin, 2000: 32).

Türkiye'de yağmur duasına gidilen yerler arasında; mezarlık, bir yatır, bir değirmen veya bir su kaynağı yanındaki geniş arazi parçası olabileceği gibi her hangi bir düzlük de olabilir. Dua yeri genellikle yüksek mevkiilerdir (Alptekin, 2000: 35). Bilindiği gibi Dağlar, tepeler tarihin bilinen en eski dönemlerinden beri yükseklikleri, gökyüzüne yakınlıkları dolayısıyla halk gözünde ululuk, yücelik ve ilahilik timsali kabul edilmiş, bu yüzden insan üstü varlıkların, ilahların mekânı olarak düşünülmüştür (Ocak, 2005: 114).

Dağ yeryüzü çekerdeğinden göğe doğru bir yükselişi temsil eder ve tırmanmak suretiyle insanı tanrıya yaklaştıran bir tür erişimin simgesidir. Duaların orada daha iyi işitildiğine inanılır, kurbanlar orada sunulur (Dermen, 2006: 86) .

Beypazarı'nda yağmur duası için öğleyin güneşin tam tepede olduğu vakit yola çıkılır. Başta köy imamı, iki yanında ona eşlik edecek olanlar, onların arkalarında orta yaşlı ve gençler en arkada da çocuklar toplu halde yörenin en yüksek yerine doğru yürürler (Sarıkaya, 2007: 27). Of ilçesi ve çevresinde de dua için çevre köylerden gelen ulemalar ve vatandaşlar bölgenin en yüksek dağına çıkarlar (Abdullahoğlu, 1974: 30).

Kırklareli'nin Ahmetçe Köyü'nde yağmur duası ritüelinde üç gün önceden 8-12 yaşları arasındaki çocuklar köyün etrafında, mezarlıklarda ve özellikle yüksek yerlerde gezdirilir. Yüksek yerlerde yağması için, mezarlıklarda ise ölmüşlerin ruhları için dua ederler. Üç gün sonra belirlenen tarihte yağmur yağarsa, yağmur istek duası değil yağmur karşılığında şükür duası edilir (Türk, 2002: 77).

Türk dünyasında da yüksek dağlarda yağmur duası yapılır. Başkurdistan'da yağmur duası kutsal sayılan Hanayharı dağında yapılır. Büyükler, onun kutsallığına inanmakta, yağmur yağmadığında bu dağın tepesine çıkıp namaz kılmış, hayer (saçı, Arapça hayırdan gelmektedir) bırakmış, adak (kurban) kesmiştir (Alptekin, 2000: 33).

Yağmur duasına kimi bölgelerde halk kadın-erkek, genç-ihthiyar, çoluk çocuk katılırken kimi bölgelerde duaya özellikle katılacak ve katılamayacak kişiler bellidir. Duaya katılacak insanlarda birtakım özellikler aranır. Of ve çevresinde duaya günahı olmadığından ve bunların dualarının kabul olacağından buluşu çağına gelmemiş çocuklar ve hayvanlar götürülür (Abdullohoğlu, 1974: 32). Beypazarı'nda duaya yürüyemeyecek kadar yaşlı ya da özürlü kimseler hariç kadınlar, genç kızlar ve çocuklar dahil herkes katılmak zorundadır (Sarıkaya, 2007: 27). Bu uygulamanın örneği pek çok halk inanında mevcuttur. Günahları fazla olduğunu düşünen insanoğlu bu durumdan dolayı cezalandırıldığını, yağmurun bu sebepten yağmadığını düşünür. Bunun için günahsız çocukların ve hayvanların duaya götürülmesi ile onların dualarının daha çabuk kabul olup yağmurun yağacağına inanır.

Antakya'nın Alahan köyünde sağlıklı olan herkes duaya katılmak zorundadır. Ancak duaya katılanların bazı özelliklere sahip olmaları istenir. Bunlar mutlaka iman ve inanç sahibi olması, oruç tutması, namaz kılması, kötü huylu olmaması, gusül abdestini almış ve biriyle kavgalı olmamasıdır (Türk, 2002: 76). Ayrıca duaya gidenler arasında dargın kimselerin bulunmamasına özellikle dikkat edilir. Dua sırasında küs olanlar bulunursa yağmurun yağmayacağına inanılır.

Bolvadin ve çevresinde duaya dahil edilen koyunlar kuzulardan ayrılarak kuzular meleştirilir. Kuzuların meleşmeleriyle Allah'ın daha çok merhamet edeceğine ve rahmetini (yağmurunu) bir an önce indireceğine inanılır (Güldemir, 2008: 90). Aynı inanç Erzurum'da şöyle ifade edilir: Yağmur duasında Allah'ın merhametini kazanabilmek için koyun ve kuzular ayrı tutularak meleştirilmektedir. Bunun sonucunda kuraklığın sona erebileceğine inanılmaktadır (Alptekin, 2000: 32).

Ürgüp'te halk kasabanın önünden geçmekte olan dere kenarında toplanır. Derenin bir kenarına koyunlar, diğer kenarına da kuzular getirilir. Kuzu ve koyunların suyu geçerek birbirine kavuşmaları çobanlar tarafından engellenir. Analarına kavuşamayan kuzular bunun üzerine melemeye başlar. İşte bu sırada orada hazır bulunan hoca “Yarabbi bizim yüzümüze bakıp yağmur vermiyorsun bari şu ağızsız, dilsiz, kuzuları sütsüz bırakma” şeklinde dua eder, muska yazarak dereye bırakır (Atmaca, 2006: 45). Burada duanın su kenarında yapılması dikkate değerdir. Eski Türk toplumlarında da çeşitli önemli pratik ve kutlamalar su kenarında yapıldığı bilinmektedir.

Dua sırasında da çok çeşitli pratikler karşımıza çıkar. Bunlardan bir tanesi elleri aşağı doğru sarkıtmaktır. Yağmur duası sırasında toplanan insanlar parmaklarını yere döndürerek yağmur yağışını taklit eder. Bu taklit yöntemi ile yağmur isteklerini belli ederler.

Bolvadin'de yapılan araştırmada bu yapılan davranışın iki nedeni olduğu söylenmektedir. Birincisi Allah'tan yağmuru yeryüzüne (aşağıya) yağdırmasını temenni etmek; ikincisi yağmursuzluğun getireceği kuraklığı afeti istemediklerini ima etmektir (Güldemir, 2008: 90).

Yağmur duasında insanlar elbiselerini ters giyer. Bu konuda Abdülkadir İnan şunları yazıyor: “Elbiseyi ters giyme adeti, yağmur duası namazında vardır. Yağmur duası için sahraya çıkarken iman ve ihtiyarlar elbiselerini ters giyerlerdi. Her halde bu âdetin İslamiyet'le ilgisi olmasa gerektir. Yağmur duasında elbiseyi ters giymek âdeti kuraklıktan dolayı halkın mali olduğunu göstermek için olsa gerek.” İslamiyet'le alakası olmayan âdetin İslamiyet'le yayıldığı anlaşılmaktadır. Bununla beraber bu âdetin yani bazı hallerde elbiseyi ters giymenin İslam'dan önceki Araplar'da da mevcut olduğu bilinmektedir. Ayrıca elbiseyi ters giymekte, yünlü kısımlar dışarı dönük olduğundan) havanın elektriklenmesinin kolay olacağını söyleyenlerde vardır (Kulakçı, 1975: 30-31).

Yağmur duasına genellikle dini bir lider önderliğinde çıkılır. Kuran-ı Kerim'den ayetler okunur, namaz kılınır. Duaya genellikle dini temsilci

önderliğinde çıkılır. Burada amaç halkın kendi gücüyle üstesinden gelemediği sorununu din büyüğünden yardım alarak çözmek istemesidir. Dua sonrasında bazı yerlerde kurban kesilir, kesilen kurban orada bulunanlarca yenilirken bazı yerlerde kurban kesme yoktur.

Yağmur duasına çıkıldığında mutlaka yağmur yağacağına inanılır. Eğer yağmazsa tekrarlanır. Rahmet olarak görülen yağmur elbet yağacaktır. Yağmur Allah'ın insanlara rahmetinin bir göstergesi olarak iner. Yağmur ölü toprak üzerine inerek onu tekrara canlandırır. Toprağa yağın yağmurlar sebebiyle çıkan ekinlerle insanlar yaşamlarını sürdürür (Yıldız, 2009: 21).

Yağmur duasına çıkıldığında ilahiler de okunur. Safranbolu'da okunduğu tespit edilen ilahi şöyledir (Savaş, 2007: 46-47):

Ya ilahi zati paki hürkmeti için
 Semadan bize indir rahmetini
 Huda'ya ehli Kur'an hürmeti için
 Semadan bize indir rahmetini
 Dahi mera ve hayvan hörmeti için
 Semadan bize indir rahmetini
 Habibin Mustafa hakkı için
 Semadan bize indir rahmetini
 Yüzümüz ak edip gider siyahî
 Semadan bize indir rahmetini
 Deruni tevbe ettik her günaha
 Suçumuz affa geldik barigaha
 Semadan bize indir rahmetini
 Bizi sen etme muhtaç maligaha
 Semadan bize indir rahmetini
 Aşk ile hu, Şevk ile hu bari huda bir Allah
 Aşk ile hu, Şevk ile hu Nuri huda bir Allah
 Aşk ile hu, Şevk ile hu Allah Allah bir Allah

Ardından şu dua okunur: “Nasrun minellahi ve fethun garib. Ve bessiril mu'minire ya Muhammed lealeküm lillahil Fatiha”.

Çocuklar tarafından yapılan yağmur dualarında ise birbirinden farklı uygulamalar ve bu uygulamalara verilen farklı adlar karşımıza çıkmaktadır. Buradaki ortak nokta ise çocukların çeşitli malzemeler kullanarak süslediği bebekler ve bu bebeklerle tekerlemeler eşliğinde ev ev dolaşmalarıdır.

Çocukların Yağmur Gezmesi / Çömçe Gelin'e Anadolu'nun farklı yerlerinde farklı isimler verilmektedir: Çömçecik, kepçecik, kepçe gelin, gode, gode gode, gödu godu, gode, göden, dodo, dodu, bodi bodi, bodi bostan, çullu, çullu kadın, gelin guk, çandır baba, su gelini, yağmur gelini, yağmur kızı, çalı, hucrik, kelis, eşek gelin etme gibi (Başgöz, 1986: 14-15). Bunlara ek olarak, çalı gezme, hacet namazı, çemçeli kız, demir dodole, kossangalum, gelin gonk gibi isimlendirmeler de vardır (Demren, 2006: 78).

Kadirli'nin Harkaçtığı köyünde havalar kurak gittiği aylarda çocuklar sabahtan sözleşirler. Bir ağaçtan mamûl kepçenin, baş tarafına yakın yere, paralel 50cm uzunluğunda sırık bağlanır. Aynı zamanda, kepçenin baş kısmına bir tül bağlayıp geriye kalan kısmına biraz bezle iyece sarılır. Kepçe bir yapma bebek halini alır. Akşam olduğu zaman, köyde bulunan çocukların hepsi toplanır. Herkes evlerinden, heybe, torba getirirler. Böylece köyün bir tarafından başlar. Hep bir ağızdan şu sözleri söyleyerek ev ev gezerler.

Bodi bodi bostan bodi
Anam babam neden doğdu
Bir kaşıcak sudan doğdu
Verin bodinin hakkını

Kırk gün yağmur elli gün çamur
Ver, Allah bir yağmur ver.
Tuz verenin oğlu
Yağ verenin kızı olur.

Her eve varmalarında ev sahibi, çocukların haberi olmadan üzerlerine su serper. Ayrıca, bebeğe benzeyen kepçeye gelin derler. Geline de, bir miktar su dökerler. Daha sonra çocuklara, tuz, bulgur, yağ, un verirler. Böylece çocuklar bütün köyü gezip muayyen bir yerde toplanırlar. Toplandıkları yere ateş yakıp ıslak yerlerini kuruturlar. Daha sonra topladıkları nebat ve yiyeceklerle ekmek yapıp yemek pişirirler ve hepsi toplanıp yerler. Pişirilen yemekler, bitmezse, paylaşp dağılırlar (Uz, 1953: 831). Çocuklar tarafından yaygın olarak yapılan bu uygulamada çocuklar üzerine su dökülmesi yolu ile yağmur yağışı taklit edilip, yağmur istenir.

Irak Türkmenleri arasında bu tören, 7-12 yaşları arasındaki çocukları ve daha çok kız çocuklar tarafından icra edilir. Irak Türkmenleri bu uygulamaya “Çemçele kız” ve “Çömçelekız” adını verirler. Burada da gezdirilen bebeğin malzemesi kepçedir. Bir çömçe (kepçe), beyaz bir bezle sarılarak, baş tarafı kömürle veyahut eskiden çok kullanılan, bakır kazanın isiyle göz, ağız, burun çizilerek kavurçağ, yani kukla haline konur. Çocuklar bunu sapından tutup bebek oynatıcısına oynatarak yakın sokakları dolaşırlar ve hep bir ağızdan şu manzum parçaları özel nağmeyle söylerler (Terzibaşı, 1975: 7427):

Alla bir yağış ele
 Dam duvarı yaş ele
 Paşa kızı geçende
 Babıcını yaş ele
 Vereni khatun ele
 Vermiyeni daş ele

Çemçelekızım aş istiri
 Allahtan yağış istiri
 Açın ambar ağzını
 Verin yağış payını
 Vereni khatun ossın
 Vermiyeni katır ossın

Yine burada da çocukların isteği yerine getirilip, kuklaları ıslatılır.

Gezdirilen bebeğin malzemesi kimi yerde kepçe kimi yerde süpürge kimi yerde ise yapma bebektir. Erciş’de süpürge’nin süslenmesiyle yapılan bu uygulamaya dodu gezdirme adı verilir. Bir süpürge’nin başına yaklaşık bir metre uzunluğunda ağaç bağlanır. Bu çeşitli renk ve büyüklükte bez, ip, kumaş vb. şeylerle süslenir. Yüzüne de kırmızı eşarp örtülür. Buna “Dodu” adı verilir. Dodu, çoğunlukla öğleye doğru veya öğle üzeri gezdirilir. Dodu’nun bezenmesi bittikten sonra; ortaya yaşlısı köyü iyi tanıyan ve konuşkan bir kadın ile çevresini saran çocuklar, sıra ile köyün evlerini dolaşmaya başlarlar. Dodu’yu gezdirenler uğradıkları her evden; un, yağ, şeker, yumurta, para ve tavuk gibi hediyeler alırlar. Bazı ev sahibi veya evden bir kişi, maşrapa ile Dodu’nun başına su dökerek: “Bu su gibi yağmur yağsın” der (Albayrak, 2006: 104-105).

Adana’da ise gelin ve damat şeklinde iki bebek yapılır. Çömçeden gelin; oklava veya sopadan damak bebek yapılır. Bu bebekler ile köyün evlerini ziyaret eder ve her evden yiyecek ister. Evlerden çocuklara bulgur, yağ, salça, tuz, tavuk gibi yiyecekler verilir. Çocuklar, evlerden yiyecek isterken, aşağıdaki tekerlemeyi söyler (Akyol, 2006: 141).

“Çomçalı gelin ne ister
Bir kaşık yağ ister
Yağ verenin kızı olsun
Tuz verenin oğlu olsun
Bulgur verenin ikizi olsun”

Terekeme Türkleri’nde de yağmur yağdırmak amacıyla “Gudil” adı verilen, bir gelin gezdirilir. Gudil, yedi ev gezdirilir ve pirinç toplanır, sonra pirinç pilavı yapılır ve bu pilav yedi eve dağıtılır. Böylece yağmur yağacağı düşünülür. Tabasaranlar’da da yağmur yağması için sadaka verilir. Hoca yağmur yağması için dua eder ve kurban kesilir. Eğer yağmur çok yağarsa, yağmurun durması için yere balta vurulur. Kuru bir taş bulunur ve ıslanmaması için saklanır veya bir yılanı gömmek gerekir. Azerbaycan’da ise

yağmur yağsın diye “Godu”, “Dodu” gezdirilir. Bu sırada “Dağ başım / Ya başım / Yaş oldu / Üst başım / Guda başım / Baba daşım” derler (Demren, 2006: 81).

Çocukların bebek yapmada kullandıkları malzemeler ile uygulama sırasında topladıkları malzemeler çeşitlidir. Ama ortak motif üzerlerine dökülen su ile yağmurun yağışının taklit edilmesidir. Ayrıca toplanan malzemelerden yapılan yemekleri bir paylaşım içinde yemeleri de yardımlaşma unsurunu ön plana çıkarmaktadır.

Konuyla ilgili farklı bir uygulamaya Çorum’da rastlanılmaktadır. Eşeğe yaşlı kadın kıyafetleri giydirilerek yapılan bu uygulamaya "eşek gelin etme" denir. Eşeğin üzerine bir çocuk biner ve çocuğun başına içinde kurbağalar bulunan bir sele yerleştirilir. Çocuk seleyi sallayarak kurbağaları bağırtır. Böylece yağmur yağacağına inanılır (Dermen, 2006: 78).

Yağmur gezme uygulaması kimi yerlerde canlı bir çocuk tarafından yapılır. Örneğin Tokat’ta iki tip geleneksel yağmur duası yapılmaktadır. Birinde T harfi biçiminde tahta çubuklara elbise giydirilerek kukla yapılarak ev ev dolaşılırken, ikincisinde kuklanın yerini on yaşlarında bir çocuk almaktadır. Üzerinde sadece bir kilot bulunmaktadır. Bir diğer özelliği ise ailenin iki çocuğu olmasıdır. Bu uygulamada evler dolaşılırken söylenen tekerleme de farklıdır (Türk, 2002: 80).

“Ben anamın ilkiyim

Derelerde dikliyim

Ver Allah’ım ver

Sicim gibi yağmur”

Çay ve çevresinde de anasının ilk çocuğu olan bu çocuk başına bir kalbur geçirilir. Kalburun içine yeşil otlar doldurulur ve yürür. Arkadaşlarıyla beraber kapı kapı dolaşırlar. Her varılan kapıda kalbur geçirilmiş çocuğun üstüne su dökerler. Kalburun üstüne dökülen bu su kalburu taşıyan çocuğun her tarafını ıslatır. Ev sahibi suyu döktükten sonra çocuğa yumurta verir.

Çocuklar hep birlikte kapı kapı dolaşırken şu sözü tekrarlarlar (Ertürksoy, 1976: 22):

Bahçede çamur teknede hamur
Ver Allah'ım ver gani gani (bol bol) yağmur.”

Bazı yerlerde kalburun içine çeşitli malzemelerin konulduğu da görülür.

Kerkük'te canlı bir çocuk gezdirilerek yapılan uygulamaya “Göde Geldi” oyunu adı verilir. Üzerine yırtık elbiseler giydirilen bir çocuğun yüzü karaya boyanır; eline de paçavralarla örtülü haç şeklinde bir ağaç verilir. Baş örtüsü takılan ve üzerine insan suratı çizilen bu ağaca "Çemçe Kız" denir. Çemçe Kız'ı alıp sokaklarda tur atan çocuklar, şu maniyi söylerler:

Köse geldi kapını kırdı
Açın, ambar kapısın
Verin Allah borcunu
Vereni khatun osun
Vermeyeni katır osun

Çocuklar kapı çalar ve mahalle halkından bağış isterler. Bunu bilen mahalle halkı, çocuklar eve yaklaşp kapıyı çalarlarken, damlardan çocukların üzerine bakraçlarla su dökerek, ıslatırlar. Yağmuru sembolize eden bu ıslatma hadisesine karşı, çocuklar şu maniyi söylemeye başlarlar:

Çemçe Kızım aş istiri
Allah'tan yağış istiri
Açın'ambar ağzını
Verin yağış payını
Vereni hatun osun
Vermeyeni daş ossun

Veya:

Hey Çemçe Çemçe

Çemçelem yağış ister
 Hüseyin'i yağlamağa
 Beşiği bağlamağa
 Verene Allah versin
 Vermiyene de versin
 Oğlu küreken dursun
 Kızı helhele versin
 Ver Allahım ver
 Yağmuruna sel
 Koç koyun kurban
 Köbekli harman

Mahalle halkı çocuklara (Zehre arpa, buğday, un) ve para verirler. Toplanan malzemelerle yemek yapılarak, Allah rızası için ziyafet çekilir. Buna "yağış aş" denir. Aynı vesile ile oynanan bir diğer oyun da yarıdır: Mahalle çocukları toplanır, yaşça büyük bir çocuk "Allah bir yağış ele" der; öteki çocuklar, arkasından "Dam duvarı yaş ele" derler. Bunu bir kaç defa tekrarladıktan sonra, hep birlikte şu mânileri söylerler (Tokatlı, 1993: 252-253):

Allah bir yağış ele
 Dam duvarı yaş ele
 Paşa kızı geçende
 Babıcını yaş ele

Allah bir yağış ola
 Kare'aba yaş ola
 Paşa oğlu geçende
 Kundurasın yaş ola.

Bunların dışında "Kel adam sayma" adı verilen bir uygulamada yağmur istendiğinde yapılmaktadır. Erciş'te örneğine rastladığımız bu uygulama

şöyle yapılır: Yağmur yağdırmak için kırk tane kelin adları yüksek sesle çağrılır. Bu sırada pratiği uygulayan kişi elinde tuttuğu ipliğe her bir kelin adını çağırdığında bir düğüm atarak, bildiği duayı okur. Bilahere bu iplik evin kible yönünde bulunan yağmur oluğuna bağlanır. Bu davranışlarla yağmurun yağacağına inanılır. Yağan yağmurların dindirilmesi için de, ipliğin üzerine bir miktar eritilmiş yağ dökülür yahut söz konusu ipliğe atılan düğmeler yine kırk kelin adları çağrılarak sökülür. Bu pratikte yağmuru durdurmak için ipliğin üzerine dökülen saçı niteliğinde yağla su iyesinin memnun edilişi, inanç ve düşüncesinde görülmektedir. Kelin kafasında saçın bulunmayışı ile havanın ayaz yani bulutsuz oluşu arasında bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki kelin yağmuru yağdırması yönünde kendini göstermektedir. Nitekim kırk kelin adlarının söyleyerek bir ipliğe bağlanması ile bu engel ortadan kaldırılmıştır (Albayrak, 2006: 104).

Acıpayamlı makalesinde yağmur yağdırma uygulamaları sırasında “su ile ilgili tatbikatlar” başlığı altında şu bilgileri verir (Acıpayamlı, 1965: 235): Bazı madde ve canlıları, şu veya bu şekilde su ile temasa getirme, Türkiye yağmur yağdırma törenlerinde en çok rast gelinen bir şekildir. Bu madde ve canlılar şunlardır:

- a) Taş,
- b) At kafası,
- c) Köpek kafatası,
- d) Koyun kafası,
- e) İnsan kafası ve insan kemikleri
- f) İnsan,
- g) Kabir tahtası,
- h) Asma çubuğu ,
- j) Oklava,
- k) Yağmur oluğu.

Bunlardan, taş ile ilgili yapılan uygulamalarda duaya katılacaklar belirli özelliklere sahip olan taşları toplarlar. Toplanan bu taşların özellikleri,

sayıları ile bu taşlara yapılacak işlemler bölgelere göre çeşitlilik gösterir. Bu çeşitliliği gösterebilmek adına birkaç örnek vermek istiyoruz.

Şalpazarı Köyü'nde yağmur duası yapılacağı önceden civar köylere haber edilir. O gün etraf köylerde gelen halk dereden küçük taşlar toplarlar. Bu taşlar 70.000 tane olur. Taşları dua bilenler okur ve dilleri ile yalayıp, sayar bir çuval veya telis içine doldururlar. Ağzını sıkıca bağlayıp dereye su içine koyarlar. Yağmur yağıncaya kadar suda kalır. Eğer yağmur fazla yağarsa suya bu taşlardan karıştığını iddia ederler. O zaman da, köyden toplanan parayla bir kurban alınır ve yağmurun gelmesi için Hambarlıbaşı denilen yerdeki bir yatırın yanında koyunu kurban ederler, ama kurbanın etini köye getirmezler. Eğer yağmur dinmezse, köye kurbanın etinden getirildiğine inanırlar, o zaman bir kurban daha keserler (Erata,1975: 7417).

Silifke ve çevresinde kırk, yetmiş, yedi bin, kırk bin adet küçük çakıllar toplanır, üzerlerine ihlâs veya başka bir dua okunarak çuvala doldurulur. Bir kişi çuvalı yüklenir. Denize, ırmağa veya bir sulu kuyuya çuvalı taşıyanla birlikte atılır. Önceden küsler barıştırılır. Yağmur çok yağarsa çakıllar oradan tekrar çıkarılır ve dağıtılır. Sonra da dedeler ve yüksek yerler ziyaret edilir (Kulakçı, 1975: 30). Safranbolu'ya bağlı Yazıköy'de de taşları suya atan kişi orada bulunanlarca ıslatılır. Burada ayrıca üzerine dua okunan 70.000 taş hayatında hiç harama uçkur çözmemiş bir kişi tarafından suya atılır (Türk, 2002: 783). Baskil ve çevresinde yine 70.000 adet taşı okuyup bir torbaya doldurduktan sonra, bu torbalar köyün en masumları kabul edilen köyün imamı, çocukları ve yaşlıları tarafından nehre veya çaya atılırdı (Kıyak, 2005: 45).

Of ilçesinde 41 tane temiz ve nohuttan az büyük olan taşlara Şura Suresi'nin 28.ayeti okunur. Meâlen: "Umutsuzluğa düşmelerinin ardından yağmuru indiren, rahmetini yayan O'dur. O, övülmeye layık olan dosttur". Bu taşlara dua okunarak duanın da gücünden yararlanılmak istenmiştir (Abdullahoğlu, 1974: 30).

Bu örneklerin çeşitleri halk arasında yaygındır. Yağmur yağdırmak amacıyla toplanan bu taşların sayısı, boyutu, taşıdığı özellikleri değişse de bunların suya temas ettirilmesi hepsinde ortaktır. Yukarıdaki örnekte görüldüğü gibi kimi zaman yalnızca taş ıslatılmakla kalmamış taşları taşıyan kişi de suya atılarak su ile teması sağlanmıştır.

Taşın suya atılması demek, taş ile suyun temasa gelmeleri demektir. Taş ile suyun temasa gelmeleri ise bunların özelliklerinin karşı karşıya gelmeleri demektir. Taş kuraklık çeken bir araziden alınmıştır. Bu arazinin ızdırabı vardır. Uzun müddet rahmet yüzü görmemiştir. Bu arazi suya hasrettir. Bu durumdaki araziye ait bir taş parçası, daha doğrusu parçaları yağmur duası dolayısıyla su ile temasa getirilmiştir. Su ise yağmurun bir parçasıdır. O halde susuzluk sebebi ile ızdırıp çeken bir bütünün parçası olan taş, yağmurun bir parçası olan su ile temas halindedir (Acıpayamlı, 1965: 236).

Halk arasında kutsal olarak görülen ve değer verilen türbe ve adak yerlerinin yanı sıra şehit olanların toprağından bir miktar alınıp suya atılması suretiyle de yağmur yağacağına dair inançlar vardır. Su, Türkler için ne denli önemli ise atalar ruhu ve taşlar da bir o kadar önemlidir.

At kafatası üzerine dua yazıldıktan sonra kafatasının suya atılması sonucunda yağmurun yağacağı inancı da taşlarla yapılan uygulamalardaki taşın dua okunduktan sonra su ile temas ettirilmesi benzer bir durumdur. Orhan Acıpayamlı'ya göre atın kafatasının ıslanması demek atın iskeletinin diğer kısımları da ıslatılmış demektir. Bu iskeletin ıslanmasıyla, at iskelesinin içinde bulunduğu topraklar da ıslanmış olacaktır (Acıpayamlı, 1965: 239). Ayrıca at dışında koyun, köpek, insan kafatasının da suya atılması da aynı anlamları ifade etmektedir. Konya Beyşehir İlçesinin Yazıurdu köyünde at kafatasının akarsuyuna gömüldüğü ve bunun sonucunda da yağmurun yağacağı inancı örneğine rastlıyoruz (Samancı, 2008: 68).

Yağmurun yağmasını sağlamak amacıyla, suya kabir tahtası atma örneğine Rize'de rastlıyoruz. Buna göre Rize'de cemaat ile beraber hoca

dere kenarına gider.Suya bir mezar tahtası atılır ve üzerine bir taş konulur.Ayrıca ağaç bir fidanın başı üç kere dereye batırılır (Ertürk,1968:29).Su ile temas eden asma dalı suya konmakla geri kalan asmalar da suyla gelmiş olmaktadırlar. Bu ise, yağmur yağışı şeklinde vukubulacaktır. Kabir tahtasının suya atılmasındaki amaç ise kabir tahtasının su ile temasını sağlamak ve ölünün kemiklerinin dolayısıyla toprağın ıslanmasıdır (Acıpayamlı,1965: 240).

Oklava ile ilgili uygulama ise şöyledir: Oklava yufka açmaya yarayan araçtır. Yufka, undan dolayısı ile buğdaydan yapılmaktadır. Oklava, hamur ile daimi temasından ötürü, hamurun, netice olarak buğdayın özelliklerine de sahip olmaktadır. Oklava ile suyun temasa gelmesi demek, buğday ile suyun temasa gelmesi demektir. Sihrin temas prensibine göre işleyen bu olay sonunda ise yağmur yağacaktır. Son olarak çörten yani su oluşu ile ilgili olan uygulamada esasen su ile her zaman temasta bulunan çörtenin su ile temasına kuraklık mani olmaktadır. Suyu atılmak suretiyle çörten, tekrar su ile temasa getirilmektedir. Böylece, çörtenden yine sular akacaktır. Bunun için de yağmurun yağması şarttır. Demek oluyor ki, çörtenin suya atılması ile yağmur yağışının nazari bir taklidi yapılmak istenmektedir (Acıpayamlı,1965: 241).

Bazı yerlerde yeni evlerin, birden fazla evlilik yapmış kimselerin karılarının suya atılması sonucu yağmur yağacağına inanılır. Acıpayamlıya göre, çok karılı kimselerin çok fazla çocuk yapabilme imkanı vardır. Suyu böyle bir insanın atılması yağmur duası bakımından çok önemli görülmektedir. Yeni evlenen kişiler de yakın gelecekte çocuk yapma imkanına sahip kişilerdir. Bu nitelikteki kimselerin suyla temasa gelmeleri yağmurun bir an önce yağmasını sağlayacak özellik taşımaktadır (Acıpayamlı, 1965: 231).

Bazı hayvanların, yakılması ters çevrilmesiyle yağmurun yağdırıldığı veya fazla gelen yağmurun durdurulduğu görülür. Örneğin Ardeşan'da kurbağa ters döndürülürse yağmur yağar. Burada kurbağanın seçilmesi sebepsiz değildir. Nitekim Asya'nın çok eskiden beri tarımla uğraşan Çin ve

Hindistan gibi memleketlerinde kurbağa yağmur tanrısı olarak tanınıyor (Başgöz, 1986: 14). Artova'da ise yılan yakılınca yağmur yağdığına inanılır.

Kainattaki her şeyin belli bir ölçüsü vardır. Hiçbir şey gelişigüzel tayin edilmemiştir. Yağmurun da ölçülü, zamanında yağması öneli görülmüştür. Fazla yağan yağmur da yokluğu kadar zarar vericidir. Bu yüzden halk fazla yağan yağmuru dindirmek için bazı yollara başvurur. Örneğin yukarıda da sözüne ettiğimiz suya atılan taşların çıkarılması bir önlemdir. Bunların haricinde yapılan bazı uygulamalar vardır. Ayaş ve çevresinde dolu, yağmur fazla yağdığında ya da fırtına çok fazla olduğu zaman kapıya tandır aletleri atılırsa fırtınanın hemen duracağına inanılır (Yıldız, 1983: 20).

Diyarbakır'da bir de yağmurun dinmesi havanın açması ve güneşin bulutlar arasından gözükmesi için söylenen sihirli sözler vardır. Bilhassa, çocukların kıra gidecekleri bir günde hava yağmurlu olursa bu geleneğe başvurulur. Çocuklar gruplara ayrılarak sokaklara dağılırlar ve hep bir ağızdan şu sihirli tekerlemeyi söylerler.

Güneş, güneş gel gel

Sarı pabuç giy gel

Oğlun çamura düşmüş

Kızın hamura düşmüş

Bir kalıp sabun al gel (Beysanoğlu, 1974: 7039).

Erzurum'da çamurdan bir kurbağa yapılır. Kibleye bakan duvarın deliğine konulur. "Kurbağa kurusun, gökler durulsun" denir. Kuruma işlemi tamamlanınca da yağmur kesilmiş olur (Kırkpınar, 1980: 47).

Yağmur bereket, canlılık ve şifa kaynağıdır. Halk arasında nisan ayında yağan yağmurun ise çok ayrı bir yeri vardır. Çiftçilikle uğraşan halk için nisan yağmuru kıymetlidir ve verimliliğin artmasını sağlar. Bolluk bereket getirir. Nisan ayı içinde yağan yağmur birçok bölgede şifa kaynağı olarak görülmüştür, biriktirilerek şifa vereceğine inanılarak içilmiştir. Tokat'ta halk

nisan yağmurunu şifa kaynağı olarak görür. Tepsiler konularak toplanır. Ailenin tüm çocuklarına içirilir (Ay, 1977: 24).

Bolvadin ve çevresinde nisan yağmurunun zemzem olduğuna inanılmaktadır. Nisan yağmuru yağdığında, dışarıya kaplar konularak biriktirilir. Biriken yağmura Yasin Suresi okunarak içilir. Bu yağmurdan içenlerin hastalanmayacaklarına, eğer hastalıklı varsa iyileşeceklerine inanılır. Yine şifa bulmak maksadıyla bu su yüzlere, gözlere sürülmekte, eller ıslatılarak, beden sıvazlanmaktadır (Güldemir, 2008: 91).

Bozkır halkının ise yağmurdan ruhsal rahatsızlık durumlarında bu rahatsızlıktan kurtulmak için bol bol içtikleri tespit edilmiştir (Erdem, 2008: 51).

Muğla-Yatağan ve civarında nisan yağmuru ile yeni doğan ve küçük çocukları yıkama geleneğine yer verilir. Bu geleneğe göre insanlar, nisan yağmurunun uğuru ve bereketinden dolayı yıkanan çocuğun uzun ve mutlu bir hayat yaşayacağına, hayatı boyunca darlık, üzüntü ve sıkıntı gibi durumlarda karşılaşamayacağına inanırlar. Bu yağmurdan içenlerin iç hastalıklara yakalanmayacağına ve hastalıkları varsa iyileşeceğine inanılır. Kim bu yağmurdan biriktirdiği suyla yıkanırsa cildinin hastalıklara karşı dirençli hale geleceği ve güzel, pürüzsüz bir cilde sahip olacağı düşünülür. Nisan yağmuru, kız çocuklarının saçları için de ayrı bir özellik taşır. Eğer bu yağmur suyu ile kız çocuklarının başı yıkanırsa, saçlarının uzun, gür ve gösterişli olacağına olan inanç yaygındır (Eşmeli, 2006: 87).

Tabiatla iç içe yaşayan insan her ne kadar ona hükmetmeye çalışsa da tabiatın gücü karşısında yenilgisini kabul etmiş ve kaderine razı olmuştur. Elinden gelebilecek tek şeyin dua etmek olduğu sonucuna varmış ve bu psikolojinin etkisiyle yağmur dualarına başvurmuştur. Halkın inanç coğrafyasında çok eski dönemlerden bugüne kadar yaşatılan yağmur duası törenlerinin su kültürüyle ilgisi ise kanıtlanmıştır.

2.6. NEVRUZ VE SU

2.6.1. Su ile İlgili İnançlar Bağlamında Nevruz Bayramı

Milletleri meydana getiren temel unsurlardan birisi de kültür dediğimiz maddi ve manevi değerlerdir. Dil, örf ve adetler, inançlar, sanat ve edebiyat ise bir toplumun geçmiş yüzyıllardan akıp gelen içtimai değerleridir. Bu bakımdan milletlerin varoluş sebeplerinden en önemlisi toplumun sosyal dokusu olan kültür unsurlarıdır. Kültürün en önemli unsurlarından birisi de mitolojik inanışlar ve rivayetlerdir. Bilindiği gibi Türkler, tarih boyunca birçok dine girmişlerdir. Bunlardan çeşitli kültür kalıntıları yeni bünyeye kazandırılarak günümüze kadar gelmiştir. (Çay, 1993: 1). Halkın bugüne kadar yaşattığı bayramlardan biri olan nevruz bayramı ve onun etrafında şekillenen inanç ve uygulamalar da işte bu kültür iklimi içinde yer alan zenginlikler olarak değerlendirilmelidir.

Halk kültürü ürünleri, Türk kültürünün tarih içindeki görünümüne, değişmesine ve gelişmesine paralel olarak bir değişim ve gelişim içinde olmuştur. Aynı uygarlığa bağlı kültürler, aynı dünya görüşünde birleşirler. Bir uygarlığın dünya görüşü de o uygarlığa özgü bir halk kültürünü doğurur. Halk kültürü ürünleri, yaşayan kültür topluluğunun dünya görüşüne ve değerler sistemine göre şekillenir. Her kültürün bir değerler ve kurallar bütünü vardır. Kültüre bağlı olarak şekillenen her türlü birikim doğal olarak o kültürün bir parçasıdır (Artun, 2000: 40). Nevruz Bayramı bağlamında ele alacağımız ve temelinde su kültü bulunan su ile ilgili halk inançları da işte bu kültüre bağlı olarak şekillenen geleneklerdendir.

Bayramlar her millette görülen ve toplumun bütün fertleri tarafından benimsenen ve gününde bütün imkânlarıyla halkın katıldığı ortak adetlerdendir. Bütün bayramların dini ve milli bir inanıştan, o toplumu ilgilendiren ortak bir hatıradan, geleneklerden, duygulardan ve tabiatın doğduğu bilinmektedir. “Yeni-yıl, yıl-başı, yeni-gün” gibi adlarla ifade olunan bahar bayramları ve adetleri Türkler arasında coşkunlukla kutlanagelmıştır.

Bu bayramlar, çeşitli Türk topluluklarında değişik adlarla anılmışlarsa da kutlama törenindeki an'aneler, inanışlar, törenler küçük farklılıklarla bir bütünlük göstermektedir (Çay, 1997: 14).

Nevruz ile ilgili halk inançlarında su, bereket, dilek, şifa ve koruma amaçlı olarak kullanılmaktadır. Nevruz'da karşımıza çıkan suyla ilgili pratikler su kültürüyle ilgilidir. Su kültürü ile bereket bitki ve yeni yıl kültürleri arasında bir ilişki mevcuttur. Bu nedendir ki yeni yıl bayramı olan Nevruz Bayramı'nda su ile ilgili uygulamalar çok fazladır. Bereket sembolü olan suyun yeni yılda da bereket ve bolluk getirmesi ümidi bu ritüelin oluşmasında etkili olmuştur.

Su kaynakları tarımcı toplumlarda tarlaların bereketli ile bağlantılıdır. Doğanın mevsimlik döngüsü ile bitkilerin köklenmesi ve hastasının su kaynaklarına bağımlı olması, eski Önasya'da dini bir kavram haline gelmiştir. Bu kapsamda ortaya çıkan mitolojik öyküler ve ritüel uygulamalar, arkeolojik verilerde izlenebilmektedir. Yazılı kaynaklara göre açık hava tapınakları nehirler ve pınarlar gibi doğal su kaynakları yanına kurulmuşlar ya da tapınaklar yakınına kuyular açılmıştır. Doğanın ilkbaharda yeniden canlanması ve sonbaharda ürünün hasat edilmesi tanrılara yapılan sunular eşliğinde bu tapınaklarda kutlanmıştır. Tahılın su ile birleşmesi doğanın yeniden canlanmasını ve tarlalara tohum atılmasını simgelemiştir. Göller ve havuzlar yağmur yağdırma törenleri için kullanılmışlar ve sunular, öteki dünyaya giriş kapıları olduklarına inanılan çukurlara bırakılmış ya da pınarlara dökülmüşlerdir (Ökse, 2006: 47). Nevruz Bayramı'nın su kenarlarında kutlanmasının altında da bu bilinçaltı yatmaktadır. Nevruz, insanın doğayla kucaklaştığı ve topraktan bereket istediği bir bayramdır. Nevruz'da su ile ilgili inanışların çok olması bir tesadüf değil suya yüklenen anlam ve fonksiyonların bir sonucudur.

Adet ve inanışlar geçmişten günümüze akıp gelen ve kaynağını halkın düşünüş tarzından olan manevi değerlerimizdir. İçerisinde su ile ilgili adet ve inanışların sıklıkla yer aldığı Nevruz Bayramı bu değerlerin en önemlilerinden biridir. Dünya üzerinde yaşayan halkların çoğunda kutlanma özelliğini kendinde barındıran nevrufa Türk kültüründe de farklı anlamlar yüklenmiştir.

Dini, milli ve mitolojik yönü bulunan nevrüz hakkında söylenilegelen İslami rivayetler şunlardır (Çay, 1985: 6-7):

- a) Ulu Tanrı dünyayı gece ile gündüzün eşit olduğu Nevruz'da yaratmıştır.
- b) İnsanlığın atası kabul edilen Hz. Adem'in çamuru Nevruz'da yoğrulmuştur. Bir başka ifade ile insan Nevruz'da yaratılmıştır.
- c) Önceleri cennette yaşayan Hz. Adem'le, Havva şeytana uyarak, haram meyveyi yediklerinden, Hz. Adem Serendib Adası'na Havva ise Cidde'ye sürülmüşlerdi. Pişmanlık duyan bu ilk insanları Tanrı affetmiş ve her ikisi bir Nevruz günü Arafat'ta buluşmuştur.
- d) Nuh'un gemisi Ağrı Dağı'na konduktan sonra, Nuh Peygamber yeryüzünün kuruyup kurumadığını öğrenmek için önce bir kargayı görevlendirmiş, anca, karga geri dönmemişti. Daha sonra görevlendirilen güvercin bir müddet sonra ağzında bir defne dalı olduğu halde geri dönmeyi başarmıştı. Bu hem toprağın kuruduğunu ve hem de baharın geldiğini müjdelemekte idi. (İğdır Ovası) na inmişti. Hz. Nuh'un yere ayak bastığı gün Nevruz idi.
- e) Kardeşleri tarafından bir kuyuya atılan Hz. Yusuf, bir bezirgan tarafından Nevruz'da kurtarılmıştı.
- f) Musa Peygamber'in asasıyla Kızıldeniz'i yararak taraftarlarını kurtardığı gün Nevruz idi.
- g) Bir yunus balığı tarafından yutulan Yunus Peygamber, Nevruz'da karaya bırakılmıştır.
- h) Tanrı insanları yarattığı zaman evrendeki bütün yıldızlar mel/ Koç burcundan toplu halde bulunmakta imişler. Nevruz'da Tanrı bütün yıldızlara feleklerinde dönmelerini emretmiş.

Milli olarak düşünüldüğünde destanlarda da geçtiği gibi Türkler Nevruz gününü Ergenekon'dan çıkış günü olarak da kutlamaktadır. Ayrıca

kaynaklara göre Ebubekir b.Abdullah b.Aybek ed-Devâdârî'nin "Türk Yaratılış Efsanesi"nde de yaratılış zamanı olarak Nevruz günü gösterilmektedir.

Nevruz, insanın doğaya olan yüce sevgisinin bir göstergesi olarak kültür tarihimizde yerini almıştır. Nevruz'un Türk tarihi için pek çok önemli boyutu bulunmaktadır. İslamiyet'ten önceki Türklerde Nevruz bir bahar ve yeni gün bayramı iken İslamiyet'le birlikte varlığını koruyarak yukarıda da zikrettiğimiz gibi dini nitelikler de kazanmıştır. Bu nedenle kültür tarihimiz içinde pek çok gelenek ve adetin uygulandığı köklü bir miras haline gelmiştir. İçerinde barındırdığı unsurların kökenleri de kendisi gibi çok eskilere dayanmaktadır. Nevruz bayramı kutlamalarında karşımıza çıkan su ile ilgili ritüellerin kökeninde de eski Türklerdeki "su kültü" inancı bulunmaktadır. Bu nedenle kutlamalarda su ile ilgili yapılan uygulamaların temelinde suyun arındırma, temizleme, bereket, canlandırma gibi fonksiyonları bulunmaktadır.

Nevruz gibi bayram ve törenlerde en belirgin unsurlar, eski Türk inanç sisteminin atalar kültü, ateş kültü ve yer-su kültü ile ilgili olup, bütün Türk topluluklarında ortak kültür unsurlarıdır. Nevruzun Türk menşeli olması meselesinin değerlendirilebilmesi için eski Türk kültürlerinin ele alınması zaruridir. Zira bugün dahi Nevruz kutlamalarındaki pek çok motif, doğrudan eski Türk dini ve kültürlerinin tezahüründen başkası değildir (Turan, 1998: 95).

Nevruz geçmişten bugüne gelen önemli kültür değerlerimizden biri olarak önemli inanmaları içinde barındırmaktadır. Yukarıda da belirtildiği üzere Nevruz Türklerde bahar bayramı, Ergenekon'dan çıkış günü gibi pek çok fonksiyonla kutlanan bir bayramdır. Yüzyıllardır kültürümüzün ve ortak değerlerimizin bir parçası olan Nevruz Bayramı kutlamalarında suyun fonksiyonu başlı başına araştırılması gereken önemli bir konudur. Öyle ki eski Türk düşünce sisteminin en önemli parçalarından biri olan su kültürü, Nevruz Bayramı kutlamalarında canlı bir şekilde yerini bulmuştur. Arınmayı, bereketi simgeleyen su bu anlamını nevrulzla beraber tekrar göstermiştir.

Yaşadığı her coğrafik alandan etkilenmiş Türk toplumu; idrak gücünün, şuurunun ve ruhundaki iradi aksiyonun sağladığı verilerle öz ve cevherindeki sihir ve cazibeyi asla kaybetmemiş, bünyesine aldığı her yeni unsurla eski kültür dinamiklerini ihtişamlı bir senteze ulaştırmayı başarabilmiştir. Nevruz olayına ve içindeki kültür kalıplarına dikey ve yatay zaman boyutu ile yaklaştığımızda, bütün Türk Dünyası'nda ortak bir hatıranın, ortak gelenek ve duyguların, tabiat ve kainat esrarının çözümü üzerindeki ortak düşüncelerin, eşit heyecanların pek az farkla ifade edildiğini görürüz. (Aytaç, 1995: 111).

Sonuç olarak Türk kültürü için birbirinden farklı pek çok fonksiyonu bulunan Nevruz bayramında karşımıza çıkan su ile ilgili halk inanışları temelini su kültüründen alan ve içerisinde mantıklı bir inanç barındıran dinamiklerdir. Bu noktadan sonra nevruz bayramı kutlamalarında suyla ilgili karşımıza çıkan pratiklerden örneklerle bahsetmek yerinde olacaktır.

2.6.2. Nevruz Bayramı'nda Su ile İlgili Uygulanan Pratikler

Eski Türkler'de yeni yıl töreni olarak daha sonraki dönemlerde ise farklı pek çok fonksiyonuyla karşımıza çıkan Nevruz törenlerinde uygulanan pratiklerde suyun önemli görevi bulunmaktadır. Yeni yıl törenlerinin amacı ve fonksiyonu dünyanın canlanması ve yenilenmesidir. Bu törenlerde suyun önemli bir görev üstlenme nedeni ise "su" yun şekilsiz yapısı itibariyle ilkselliği yani kozmosun başlangıcını simgelemesidir (Eliade, 1991: 125). Mitolojik ve dini olarak iki yönü bulunan ve Türk kültürünün en köklü unsurlarından biri olan Nevruz Bayramı'ndaki su ile ilgili inanışlar Türk coğrafyasının neredeyse tamamında birbirine benzer şekilde karşımıza çıkmaktadır.

Eski kültürlerin dindar insanına göre, dünya yıllık olarak yenilenmektedir; başka terimlerle ifade edilecek olursa, yaratıcının elinden çıktığında sahip olduğu kökensel "kutsallığa" her yıl yeniden kavuşmaktadır. Her yeni yılla birlikte "yeni", "saf", "kutsal" bir zaman varolur (Eliade, 1991:

55). Yeni yılı kutlamak amacıyla yapılan törenlerin amacı eski yılın kötülüklerinden sıyrılıp yeniden saf ve temiz olma, bir arınma sağlanmak istenmesidir. Bunun arzulanması sonucunda ortaya çıkan bayramlardan biri de nevruzdur. Nevruz, dünyanın ve insanın yaradılış gününü kutlar. Tarihçi el-Biruni'nin ifade ettiği üzere “yaradılışın yenilenişi” Nevruz gününde olmaktadır. Zaman insanı varlığı, toplumu, Evren'i eskitmiştir ve bu tahripkar zaman dindışı zamandır, asıl anlamıyla süredir: dünyanın “saf, “güçlü”, “kutsal” bir zaman içinde yıkanarak varolmaya başladığı efsanevi an ile yeniden bütünleşmek için bu dindışı zamanı ilga etmek gerekmektedir (Eliade, 1991: 58).

Nevruz'un özelliği “ölmek-dirilmek”, “batmak-doğmak”, “canlı-cansız”, “karanlık-aydınlık” ikileminin doğada insanlarca fark edilmesinin ve kutsanmasının vurgulanmasıdır (Temren, 1999: 173-180). İnsanoğlu bu ikilemleri fark ederek iyi olanını seçmek için yine tabiatın unsurlarından faydalanmıştır. Nevruz adı verilen bu özel günde suyun gücünden faydalanmak onun simgesel özelliğinin ne kadar güçlü olduğunun da göstergesidir.

Simge, belli bir topluluğa ait kişilerin anlayabildiği bir “dildir”. Bu “dil”, simgeyi taşıyan kimsenin toplumsal sınıfını, tarihsel ve ruhsal durumunu ve toplumla ve kozmosla ilişkilerini aynı düzeyde ifade eder. (Eliade, 2003: 427). Su arınma, kötü kaderi ve kötülükleri alıp götürme, hastalıkları iyi etme, günahları temizleme, hastalıkları iyi etme, insanlara gelecekle ilgili haber verme, dilekleri yerine getirme, sırdaşlık yapma gibi simgeleri nevrüz gelenekleri içerisinde kendini gösterir. Mesela Nevruz gelenekleri içerisinde yer alan su serpme geleneği ile insanlar yıkanarak tazelenme, günah ve pisliklerden arınarak kötülüklerden kurtulmuş olur.

Nevruz' un yeni yıl bayramı olması nedeniyle su ile ilgili düzenlenen tüm merasimler su kültü ve suyun arındırıcılık fonksiyonuyla ilgilidir. Ayrıca baharla beraber yenilenme ve dirilme tabiatın dört temel elementinden biri olan su ile canlandırılmıştır.

Türk düşüncesinde su bolluk, bereket, yenilenme ve canlanmayı sembolize eder. Bu nedenle Nevruz adetlerinde su ile ilgili inanışlar ülkemizin her bölgesinde yüzyıllardır yaşatılmaktadır. Bir tabiat bayramı olan Nevruz Bayramı'nda tabiatın en önemli unsurlarından olan suyun yeri incelenmesi gereken dikkate değer bir konudur. Bu nedenle Nevruz kutlamalarında yapılan uygulamalarda karşımıza çıkan su unsuru ile ilgili numuneler tek tek ele alınmıştır.

Nevruz Bayramı kutlamalarında insanların sudan faydalanması bir tesadüf değildir. Nevruzdaki su ile ilgili adetleri Nevruz suyu ile yüz yıkama ve yıkanma, su üzerinden atlama, soğuk su ile yıkanma, yine soğuk su ile hayvanları ıslatma ve yıkama, evdeki suları yenileme, eski eşyaları suya atma, su falına bakma, su kenarında dilek dileme, su ile kısmet açma olarak genelleyebiliriz. Temelinde Nevruz ve suyun ortak simgesi olan diriliş, canlanma arınma simgeleri bulunmaktadır. Bu açıklamalardan sonra simgelerin davranış ve ritüellere yansımalarını örneklerle inceleyebiliriz.

2.6.3. 1) Nevruz Bayramında Dilek Dileme Ritüellerinde Su İle İlgili İnançlar

Tarihin ilk topluluklarından bu yana doğayı tam çözemeyen insanlar, daha sonra onun her türlü iyiliği ve kötülüğü yapabileceklerini düşünmüş, onunla iyi geçinmenin yollarını aramıştır. Dilekleri yerine gelince şükretmek amacıyla adaklar adanmışlar, çeşitli büyüsel ve törensel işlemler uygulamışlardır (Artun, 2000: 52). Dilek dileme esnasında uygulanan işlemlerin hem su kültü hem de Nevruz ile ilgili inanışlarla ilgisi bulunmaktadır. Bu olguyu örneklerle incelemek yerinde olacaktır.

Birçok yöremizde Nevruz günü gençler dilek dileyip soğuk suya giderler. En az üç kez bütün vücudu suya daldırırlar. Böylece iyi şans elde edeceklerine ve dileklerinin gerçekleşeceğine inanırlar.

Gaziantep ve çevresindeki bir inanışa göre Nevruz, kuş kılığında uçan bir dervıştır. Nevruz gecesi Sultan Navruz'un geçtiği saatte uyanık olanların bütün dileklerinin gerçekleşeceğine inanılır. Bu sebeple evlerdeki bütün kaplara su doldurulur ve sabaha kadar uyumaz, ibadet edilir. Yöresel olan bu anlayışa göre, dilekler kabul edilirse kaplardaki sular altına dönüşür (Uca, 2007:165).

Nevruz günlerinde sağlık, mutluluk ve baht açıklığı için ülkemizde yaşatılan bu tür geleneklere benzer veya az da olsa farklı pek çok gelenek Anadolu dışındaki Türk dünyasında da yaşatılır.

Güney Azerbaycan'da Nevruz bayramı öncesinde kızlar, anneleriyle beraber pazara giderler. Nevruz günü kullanılmak üzere tuz, ayna, su testisi ve kibrit alırlar. Tuz, bereketi; ayna, mutluluğu; su testisi, aydınlığı; kibrit ise ışığı sembolize eder. Bu yörede ocakta ateş Nevruz gecesi yakılır ve gün bitene kadar ocağın sıcak kalmasına dikkat edilir. Daha sonra bu ateş testideki su ile söndürülür (Demir, 2003: 19). İyi dileklerle sona eren bu törenlerde su ve ateş kültünün bir arada bulunması dikkat çekicidir.

Bu duruma başka bir örneğe de Karaçay-Malkar Türklerinde rastlarız. Karaçay-Malkar Türkleri evlenen gençleri genellikle bugün ayırırlar, yeni evde ocağı baba evinden bir büyüğün getirdiği ateşle yakarlar. Yeni yıl ateşini yaktıktan sonra "Tepana" adı verilen şarkıyı söyleyerek dans ederler. Bu ateşi su ile söndürürler (Demir, 2003: 19).

Azerbaycan'daki başka bir gelenekte de niyet tutan kişi evin uygun bir odasında bir eline su dolu tas, diğer elinde de yedi tane anahtar alır. Sokaktan gelecek sesleri dinlemeye başlar. Duyduğu ilk kelimenin iyi yada kötü oluşuyla ilgili olarak yeni yıldaki kısmetini hayra yada şerre yorumlar (Uca, 2007: 167).

İnanışa göre, Kars'ta 21 Mart günü şafakla beraber tanyeri henüz ağarırken bütün akarsular bir saniye durur. Her kim bu suların durduğu ana isabet ettirerek bir kase su alabilirse bütün niyetleri gerçekleşir diye bilinir.

İşte o bir anlık zaman için “İltefi” zamanı (eski yılın bitip, yeni yılın başladığı an) denir.

Sivas’ ın Banaz köyünde nevrüz günü çat denilen yere gidilir. Çat, şehrin içinden geçen Murdarırmak ile şehrin kenarından geçen Mısmılırmak’ın Kızılırmak’a karışmadan önce birleştirdikleri yerdir ve Sivas halkı arasındaki bir inanışına göre burada Ethem Peygamber’in (?) mezarı bulunmaktadır. Buradaki köprüye çıkan hanımlar, aşağıda akan suya bakarak, o yıl için güzel dilekler dilerken karların erimiş olmasıyla coşkun akan sudan şöyle bir istekte bulunurlar: “Senin demin bana, benim gamım sana!” (Üçer, 1999: 15).

Tunceli’de ise Nevruz günü su kenarlarına gidilir. Özellikle erkekler alınlarına kara sürerler ve su kenarlarında bunu temizleyerek dilekte bulunurlar. Yozgat da ise Nevruz günü, nişanlı oğlu veya kızı olan aileler dünürleri ile beraber akarsu veya göl kenarlarına giderler. Buralarda yer, içer eğlenirler. Eğlenceden sonra üç defa İhlas Suresi, bir defa Ayet-el Kürsi okunur. Daha sonra dilek tutularak suya dokuz taş atılır. Böylece dileklerin yerine getirileceğine inanılır.

Karakalpak halkı Nevruz’u 19, 20 ve 21 Mart gününde kutlar. Nevruz gecesi kızlar ve erkekler ayrı ayrı toplanırlar. Toplanma işi önceden kararlaştırılır. Kızlar toplandıkları eve yaşlı bir kadın çağırırlar. Bakır bir teştin içine kum ve su koyarlar. İki iğneye pamuk ipliği takarlar. Teştin üstünü örterler. Arzularını ve dileklerini niyet olarak tutarlar. Kızlar yaş sırasına göre iğne ellerinde beklerler. Her kız sırasına göre elindeki iğneyi yaşlı kadına verir. Yaşlı kadın örtüyü açar ve “şu genç yavrumun niyeti kabul olacak ise, şu iki iğneyi suya atıp suyu elimle çeviriyorum. Allah’ım bu günün hatırına genç kızımın niyetini kabul eyle” dedikten sonra suyu çalkalar ve iğneleri atar. Su durulduğunda iğneler eğer birbirine kavuşmuş ise kızın niyeti olacaktır. Niyet oyunu bu şekilde sabaha kadar devam eder. Bunların eğlencesi de sabaha kadar devam eder (Uca, 2007: 170).

Karakalpak halkı arasında 20 Mart'ı 21 Mart'a bağlayan gece “ baca-baca” adeti görülür. Gençler pencereden veya bacalardan mendillerini sallandırarak armağanlarını alırlar. Nişanlı gençler daha çok dolaşırlar. Özellikle nişanlıların evine mendil sarkıtarak nişanlılarına armağan sunar, karşılığında armağanlarını alırlar. Gece yarısına doğru bölge halkı, genç-ihtiyar, kadın-erkek bir niyet tutarak bir akarsu veya değirmenin olduğu yere giderler. Niyetlerini tekrarlayarak suyun üzerinden 7 kere atlarlar. Daha sonra beraberlerinde getirdikleri bir kapla su doldurularak eve getirilir. Ev halkı da getirilen bu su ile ellerini yıkayarak, “Allah kabul etsin!”, derler. Bu adeta “Sudan atlama” veya “nav-üstü” adı verilmektedir (Çay, 1997: 21).

Kazakistan'da uzun kış günlerinin sıkıntısından kurtulmak, yeni yılın sıkıntısız ve iyi olmasını sağlamak amacıyla suya 13 taş atılır, daha önceden çemenlendirilen buğdaylar suya bırakılarak iyi dilekler dilenir (Artun, 1999: 6).

Iğdır'da Nevruz öncesindeki son Çarşamba gecesi insanlar çeşitli dilekler dileyip dere ve arklardaki soğuk suya girerler. En az üç defa vücudun suya daldırılmasına özen gösterirler. Sonra da dileklerinin yerine gelmesini beklerler. Ayrıca yörede Nevruz günü erkenden kalkılır. Yine sağlık ve mutluluk dileği ile taze su içilir ve hayvanlara da içirilir. Giresun'da ise Nevruz günü erkenden kalkılana çevredeki akarsulardan su getirilip hayvanların üzerine serpilir (Uca, 2007: 165).

Görüldüğü üzere Nevruz bayramında dilek dileme ile ilgili pek çok uygulama karşımıza çıkmaktadır. Burada belirtilen örnekler çok az farkla bütün bölgelerimizde yaşatılmaktadır.

Türk dünyası topluluklarında Nevruz Bayramı kutlamalarıyla bütünleşen bir terim de Ahir Çarşamba terimidir. Nevruz Bayramı kutlamalarında adı sıkça geçen “Ahir Çarşamba” yılın son günü olması nedeniyle içerisinde pek çok uygulamayı da barındırmaktadır. Tezimizde ayrı başlıklar altında ele alınan bu konulara burada da birkaç örnek vermek yerinde olacaktır. Bunlardan ilk göze çarpan uygulamalar ise suya yüzük atma ve iyne iyne (iğne iğne) oyunlarıdır. Ayrıca fal bakma, gelecekle ilgili

temennilerde bulunma gibi adetlerde Ahir Çarşamba gününde tatbik edilen uygulamalardandır.

Türk topluluklarının hemen hemen hepsinde karşımıza çıkan Ahir Çarşamba gününde kismet bağlanması, kismet açılması, gençleri birbirine yakınmak gibi bazı adetler de yapılmaktadır (Çay, 1985: 68). Bu adetlerde suyun ön planda olması insanların hayatlarının pek çok döneminde ona güvenip ondan yardım istemesinin kanıtıdır. Bu adetler su kültürünün günümüzde yaşatılmasının en güzel örnekleridir.

Tunceli'deki Türk aşiretlerinin inanışlarına göre Mart ayının ilk Çarşambası "Kara Çarşamba" dır. Erkekler bugünde alınlarına bir kara sürerek su kaynaklarına, göllere, ırmaklara giderler. Orada bu karaları temizleyerek sulara karşı dua ve niyazlarda bulunurlar. Bu gelenek eski Türkler deki yer-su inancının devamlılığından başka bir şey değildir (Çay, 1985: 117).

Ahir Çarşamba subaşına gidenler kaynağın gözünden yedi küçük taş alarak su kabının içine koyarlar. Bu taşlar bir dahaki Ahir Çarşamba'ya kadar kabın içinde kalır. Su kaynaklarından dönülürken koparılan üç böğürtlen dalı da uğur getirsin diye evin herhangi bir yerine asılır (Uca, 2007: 167).

19 Mart'ı 20 Mart'a bağlayan gece yani yeni yılın ilk günü olan Nevruz günü İğdır ve çevresinde "yeddilevin gecesi" olarak bilinmektedir. Bu gece ile ilgili en önemli adet, soğuk suda yıkanmaktır. Derede, arkda kız veya erkekler Tanrı'dan bir dilek dileyerek soğuk suya girerler. En az üç defa vücudun suyun içine daldırılması gerekmektedir. Hayvanlara da taze su verilir (Çay, 1985: 69).

Azerbaycan'ın güney kesimlerinde Ahir Çarşamba Nevruz kutlamaları için önemli bir gündür. Bugün korkak insanların korkularını yenmeleri için su dökülür (Uca, 2007: 169).

Azerbaycan'da Ahir Çarşamba'nın diğer bir adeti de "suya yüzük atma" oyunudur. Bu oyun oynanırken, su dolu bir leğen getirilir. Kızlar leğenin etrafında toplanır ve yüzüklerini içine atarlar. Kızlardan biri, üstünü bezle

örttüğü leğenden yüzükleri teker teker çıkarır. Her yüzük çıkarıldığında bir mani okunur. Çekilen yüzük kiminse, mani de onundur (Uca, 200: 168).

Ahir Çarşambaya, Güney Azerbaycan'da "Hatun Çarşamba"da denir. Halk Hatun Çarşambayı güzel bir kadın olarak tasavvuf eder. İnanişə göre, bu güzel kadın su kuyusunda bulunur ve her şeyden haberi vardır. Geleceğini bilmek isteyen bir kimse, gece yarısı niyet ederek başını su kuyusuna sokmalıdır. Bunu yapan kişi, birkaç defa Çarşamba Hatunu çağırdığında kuyunun suyu kaynar ve Çarşamba Hatun şöyle der: "Saçlarımdan tut ve beni kuyudan çıkar". Eğer adam korkmayıp onu kuyudan çıkarırsa tüm dilekleri gerçek olur (Uca, 200: 168).

Azerbaycan'da Nevruz sabahı tanyeri henüz ağarırken, yeni gün'ün başladığı anda bütün akarsuların bir saniye için durduğuna ve o anda çeşmeden bir kapla su alınabilirse bütün dileklerin yerine geleceğine inanılır. Bu yeni günün başladığı ana "İlfeti" adı verilmektedir (Çay, 1985: 74). O gecenin sabahı (yılın ilk günü) uykudan uyanır uyanmaz yıkanmak, hayvanların üstüne su serpmek, evi eşiği sulamak geleneği vardır. İnanişə göre, su ile her şey yeniden canlanarak tazelenir ve kötülükler akıp gider. Uygur Türklerinde ve Orta Asya boylarında yaygın olduğu anlaşılan, belki yağmur ayini ile ilgili bulunan bir tören, Nevruz'daki su unsurunun köklerini oluşturuyor olmalıdır: "Uygurlar gümüş ve bakırdan borular yaparak, su doldurup, birbirlerini ıslatırlar. Bazıları elleri ile su atarak, eğlenirler. Onlara göre, böylece "yaruk" umdesi etkisi ile gelen zararlar yok edilmektedir." Esin, Semerkand ve Kuça'da bu törenin baharda yapıldığını kaydetmiştir (Alışık, 1999: 83).

Azerbaycan'da Nevruz'dan önceki son gece yani "Ahir Çerşembe" denilen gece bir elde bir tas su, öbür elde yedi parça anahtar, kapıda durup, sokaktan geçenlerin ilk sözlerini dinlerler ve o sözleri yorumlayarak fal bakarlar. Nevruz'da fal bakma geleneğinin en yaygın olanına "Vesf-i Hal" denir Nevruz gecesi, özellikle hanımlar bir evde toplanır, orta yere bayda adı verilen büyükçe bir kap konur, içine su doldurularak, üzerine yaylık (=yazma) örtülür. Fal baktırmak isteyenler, baydaya birer yüzük atar. Badyanın başında

oturan bir hanım sudan sırayla yüzükleri çıkarır ve her yüzük için bir bayatı söyler. Vesf-i Hal Bayatısı olarak da adlandırılan bu söyleyiş iyiliğe ya da kötülüğe yorulur (Alışık, 1999 : 90 ,91).

İğdir'da ise ahir Çarşamba gecesi derede ve arkada genç kız ve erkekler tanrıdan dilek dileyip soğuk suya girerler. Bunlar en az üç defa vücutlarını suya daldırırlar. Sonra dileklerinin yerine gelmesini beklerler (Gönüllü, 1996:189).

Azerbaycan'da Ahir Çarşamba günü (Nevruz'dan önceki son Çarşamba günü) anneleriyle beraber Çarşamba pazarına giderler ilk önce tuz (berekettir), ayna (mutluluktur), su testisi (aydınlıktır), kibrit (ışıktır) alırlar. Ayrıca bugün erkenden kalkan kadınlar ve kızlar pınar başına gidip arzularını gerçekleştirmek için dua edip, su kaplarını doldurup geri dönerler (Karaman, 2000 : 28).

Başka bir adete göre de yılın son çarşambasının gecesinin bitiminde, sabaha karşı nehir ya da çayın kenarına gidilir. Buradan bir kap duru su alınır ve bir dilek tutularak bu suyun ağzı kapatılır. Bu su bir yıllığına korunur. Bir yıl sonraki Nevruz Bayramı'nda ve aynı günden bir yıl önce alındığı nehir ya da çaya boşaltılmak üzere açılır. Eğer kabın içindeki su buharlaşmışsa ya da bir kişi tarafından kullanılmamışsa dilek gerçekleşecek demektir. Bu su nehre tekrar boşaltılır. Buharlaşmış ya da kullanılmışsa dilek gerçekleşmeyecektir (Karaman, 2000: 30).

Güney Azerbaycan'da Nevruz'da uygulanan “ tel kesme” merasiminde Çarşamba gününün sabahı herkes çeşme veya dere başında toplanır. Sudan atlanır. Kızlar ayna veya tarak getiriler ve ilk sudan içip el ve yüzlerini yıkarlar. Bundan sonra tel kesme merasimi başlar. Kızlar saçlarını kesip kısaltırlar. Yine el yüz yıkanıp birbirlerine “Bahtın su gibi duru, ayna gibi aydın olsun” derler. Sonra gözlerine sürme çekerek, yüreklerinde geleceğin büyük arzu ve umutlarını taşırlar. Son Çarşamba arzulu gönüller çarşambasıdır. Çarşamba gününe bir gün kala şu ses işitilir: “Giderim çay başına, ben atılan bahtım açılsın” (Gaffari: 2000: 28).

Yine Azerbaycan'ın Yekanat bölgesinde Çarşamba sabahı erken uykudan kalkan oğlanlar üç defa sudan atlar, sonra “Hasar” mezarlığına gidip orada taş koçun karnının altından geçerler. Ama yapılan merasimlerin çoğu Azerbaycan'ın her yerinde aynıdır. Kadınlar ve kızlar sabah çok erken çeşme başına gelip, dönüşte testilerini doldururlar. Güneş aydınlatmadan eve gidilmiş olmalı ve su kabı yere konulmamalı idi. Bu suya “ Çarşamba suyu” denir. O günün çayının bu suyla pişirilmesi önemlidir. “Çarşamba suyu içenin ne muradı varsa gerçekleşir” “Çarşamba suyuyla hamur etsen bereketli olur”. Bu sabah çay başına gidenler suya tatlı atarlar ve şunu yaparlar. Örnek olarak “heriz” in yakınında olan “barı” köyünü gösterebiliriz. Eskiden halkın inancına göre son çarşambanın sabahı herkes su başında iken su durur akmaz ise, bu anda oradaki kimsenin yüreğinde tuttuğu niyet gerçekleşir. Bu adeta “su durma” denir. Her yıl bugünde yani yılın değiştiği zamanda eğilip çaydan su içilirse murada edilir (Gaffari, 2000: 35).

Ahir Çarşamba Karakalpak bölge halkında çilenin son günü olarak kabul edilir. O gün kızlar ayrı erkekler ayrı toplanırlar. Toplama işi gündüzden kararlaştırılır. Kararlaştırılan bir evde bir araya gelen kızlar toplantılarına ayrıca yaşlıca bir nine getirirler. Gündüz bir takım hazırlıklar yapılmıştır. Bunlar arasında bakır bir teşin içinde kum ve yeterli su konulur. İki iğneye pamuk ipliği takılır. Bu kap üstü örtülü olarak odanın ortasına getirilir. Bu arada kızlar arzularını, dileklerini niyet olarak tutarlar. Toplantı sırasında çeşitli eğlenceler tertip edilir. Oldukça neşeli vakit geçirilir. Nihayet sıra iğne atmaya gelir. Kızlar yaş sırasına göre iğne ellerinde beklerler. Her kız yaş sırasına göre elindeki iğneyi nineye verir. Nine suyun ağzını açar ve “Şu genç yavrumun niyeti kabul olacak ise şu iki iğneyi suya atıp, suyu elimle çeviriyorum. Bugünün hatırına genç kızımın niyetini kabul eyle Allah'ım! “ dedikten sonra suyu çalkalar ve iğneleri atar. Su durulduğunda eğer iğneler birbirine kavuşmuş iseler kızın niyeti olacak demektir. Bu niyet oyunu bu şekilde sabaha kadar devam eder (Çay, 1997:20).

Nevruz'un bir fonksiyonu da onun yeni yıl bayramı olarak kutlanmasıdır. Yeni yılın kutlandığı bugün aynı zamanda dileklerin dilendiği ve bereket istendiği gündür. Bu nedenle Anadolu'da bununla ilgili bazı uygulamalar vardır ki bunlar “iyne iyne” ve “suya yüzük atma” oyunlarıdır. Nevruz Bayramı kutlamalarında Türk dünyasının pek çok alanında karşımıza çıkan “suya yüzük atma” ve “iyne iyne (iğne iğne) oyunları dilek dileme ile ilgili en bilindik oyunlardır.

Suya yüzük atma oyunu bir dilek oyunudur. Genel oynanış şekli benzerlik göstermekte olup yöresine göre çok ufak değişiklikler gösterebilmektedir. Bu oyunda da bir leğen su getirilir, herkes yüzüğünü leğene atar ve leğenin üstü bir yaylık (başörtüsü) ile kapatılır. Bu sırada bir dilek tutulur ve sırayla yüzükler sudan çekilir. Eğer yüklerini leğene atanlar kendi yüzüklerini ilk çekişte alabilirse dileklerinin gerçekleşeceğine inanırlar. Herkes sırayla sudan yüzük çekme işlemini tekrarlar (Oğan, 1993: 16).

İğdir'daki Nevruz kutlamalarında suyun dilek dileme işlemindeki fonksiyonuyla alakalı pek çok ritüel bulunmaktadır. Bunların başında da suya yüzük atma oyunu gelmektedir. İğdir'da yaşayan Azeriler' de Nevruz'da uygulanan “yüzük yüzük “ oyunu ile ilgili şunlar anlatılmaktadır (Balıkçı, 2004: 83): “ Çilenin çıktığı gün büyük bir leğene su konur, güneş bata bat olurken (batarken gün batımında) bir kızı görevlendiririz. “Sen dereden akarsudan su getireceksin.” deriz. Kız, o saatten sonra kimseyle konuşmaz. Suyu getirip gençlerin toplanacağı saate kadar hiç konuşmadan oturup bekler. Gençlerin toplanma saati gelince kızın getirdiği su bir leğene dökülür. Kızın başı leğenin üzerine gelecek şekilde kız suyun başına oturtulur. Kızın başına bir örtü atılarak kız gelin edilir. Kızın kim olduğunu gençler bilmez.

Gençlerin hepsi su dolu leğenin içine, kendilerine ait bir eşya atarlar, (yüzük, altın, para vb) atarlarken de niyet tutarlar. Gelin edilen kız suyun içinde parmağını dolaştırır, dışarıda toplanan gençler birisi de o sırada mani okumaktadır, gelin eşyalardan birini çıkarır, çıkan eşya kiminse söylenen mani onun niyetindedir. Bu oyuna bütün eşyalar sudan çıkarılana kadar

devam edilir. Maninin şekline göre eşya sahibi niyetinin tutup tutmayacağı konusunda yorum yapar.”

Yozgat'ta Nevruz sabahı çeşmeden getirilen su bir leğene konulur. Herkes yüzüğünü leğene atar ve leğenin üstü bir baş örtüsüyle kapatılır. Bu sırada bir dilek tutulur ve yüzükler sırayla çekilir. Leğenin içine bakmadan kendi yüzüklerini ilk çekişte bulanların dileklerinin gerçekleşeceğine inanılır.

Nevruz'da oynanan ve suyun fonksiyonunu ortaya koyan bir diğer oyun da “iyne iyne” oyunudur. Nevruz gününden bir gün önce yani “baca baca” gününde bir kızla bir erkek hiç konuşmadan köy çeşmesinden veya evlerinin bahçesindeki çeşmeden (bu zamanda artık ev çeşmesinden) bir leğen (kap) su doldurularak getirirler. Bu su, leğen içinde evin ortasına konur. Komşulardan gelen kız ve oğlanlar evin gençleriyle beraber su dolu leğenin etrafına toplanarak herkes sırasıyla dilek tutar. Bu dilekler genellikle gençlerin sevdikleri ile ilgili olur. Dilek tutuldukça sonra arka kısımlarına küçücük pamuk sarılarak suda batması engellenen iki adet iğne parmaklarla su batırıldıktan sonra suya bırakılır. Leğenin içinde bir halka şeklinde hızla dönen iki iğneden birisi kızı diğeri de erkeği temsil eder. Eğer iğneler gidip birleşir ve birbirine yapışırsa o dilek olacak ve gençler evleneceklerdir demektir. Eğer iğnelerden her birisi bir kenarda kalırsa o zaman gençler birleşemeyecektir demektir. Dilek olumsuzdur. Bu gelenek de gençler arasında yaygındır ve gerçek olduğuna inanılır (Oğan, 1993: 16).

Karakalpaklar 'da da Nevruz gününden bir önceki gün “Ahir Çarşamba” olarak kabul edilir. Bugün kararlaştırılan bir evde bir araya gelen kızlar toplantılarına yaşlı bir nine getirirler. Bakır bir teşin içinde kum ve yeterli su konulur. İki iğneye pamuk ipliği takılır. Bu kap üstü örtülü olarak odanın ortasına getirilir. Bu arada kızlar arzularını, dileklerini niyet olarak tutarlar. Toplantı sırasında çeşitli eğlenceler tertip edilir. Oldukça neşeli vakit geçirilir. Nihayet sıra iğne atmaya gelir. Kızlar yaş sırasına göre iğne ellerinde bekler. Her kız, yaş sırasına göre elindeki iğneyi nineye verir. Nine suyun ağzını açar ve “ Şu genç yavrumun niyeti kabul olacak ise şu iki iğneyi suya atıp, suyu elimle çeviriyorum. Bugünün hatırına genç kızımın niyetini kabul eyle

Allahım!” dedikten sonra suyu çalkalar ve iğneleri atar. Su durulduğunda eğer iğneler birbirlerine kavuşmuş iseler kızın niyeti olacak demektir (Çay, 1985: 76).

Kuzey Azerbaycan’da vâsf-ı hal adlı inançta da su önemlidir. “Vâsf-ı hal: Bu gece uyulan başlıca adetlerden birisi de genç kızların kendi aralarında yaptıkları “vâsf-ı hal” toplantısıdır. Hava kararıp, el-etek sokaktan çekildikten sonra, kızlar toplu halde hiç konuşmaksızın çeşmeye su doldurmaya giderler. Bu işleri bittikten sonra arkadaşlarının birinin evinde toplanırlar. Odanın ortasına bir bayda/badya (leğen) getirilerek içine su doldurulur. Köyle birbirlerini seven iki genci temsilen birer iğne pamukla sarılarak bir iplikle suya bırakılır. Daha sonra su hızla çalkalanır. Suyun içinde hareket eden iğnelerin birbirlerine kavuşmaları veya bir yere takılıp kalmaları temsil olunan iki gencin geleceğiyle ilgili olarak yorumlanır (Çay, 1985: 65).

Ahir Çarşamba’nın bir uygulaması olan “suya yüzük atma” oyunu kanaatimizce bu oyun da “vâsf-ı hâl” adedinin daha değişik bir uygulamasıdır. Ali Onk’un iddiasına göre İğdır ve çevresinde vâsf-ı hal âdeti XVII. yy.’dan kalmadır. Bu oyunda gene odanın ortasına su dolu bir leğen getirilir. Leğenin etrafına çepeçevre çeviren kızlar yüzüklerini leğenin içine atarlar. Sonra leğenin üzeri bir yalılık/yaylık ile örtülür. Hazırlıklar tamamlandıktan sonra oyuna başlanır. Kızlardan birisi bir bayatı/mani söyleyerek leğenin içinden bir yüzük çıkarır (Çay, 1985: 65).

Kars’ın Digor ilçesi Halıkışlak Köyü’nde bu âdete “çile çıkarmak” adı verilir. Bu âdet kız-erkek birlikte yapılır. Akşamüstü küçük yaşta bir çocuğu su almaya gönderirler. Çocuk hiç konuşmadan ve arkasına bakmadan bir kova su getirir. Suyun içine oyuna katılan kız ve erkekleri temsilen rengarenk ipliklerle iğneler atılır ve su çalkalanır. Hangi iğne bir başkası ile birleşirse o gençlerin evleneceği söylenir, gülünür, eğlenilir (Çay, 1985: 66).

Nevruz Bayramı’nda oynanan oyunlara baktığımızda su unsuru, bu ritüellerin vazgeçilmez bir ögesi olarak karşımıza çıkar. Mesela pek çok

yörede oynanan “kulak asma (kapı dinleme)” adetinde Nevruz’dan önceki gece komşu veya akrabaların evleri gizlice dinlenir. Dinlemeye başlamadan önce içlerinde bir dilek tutarlar. Evdeki konuşulanlardan hareketle gelecekleriyle ve dilekleriyle ilgili yorumlar yaparlar. Dileklerinin yerine gelmesi için Nevruz sabahı erkenden kalkarak soğuk suda yıkanır.

2.6.4. 2) Nevruz Bayramında Bereket Elde Etme ve Hastalıkları Sağaltma Ritüellerinde Su İle İlgili İnançlar

Suyun sağaltma ve hastalıkları iyi etme özelliği Nevruz bayramı ile ilgili uygulamalarda da hatırı sayılır bir yer kaplar. Türk kültürünün en eski dönemlerinden bu yana su kültürünün özelliklerini taşıyan bu inançlar, kendini en güzel şekliyle Nevruz adetlerinde göstermiştir.

Bilecik’te Nevruz sabahı gün doğmadan önce bütün aile dışarıdan getirdikleri su ile hasta olmamak ve gelecek olan yılı daha sağlıklı geçirmek için banyo yaparlar (Gönüllü, 1996: 190).

Trakya Türkleri de Nevruz günü piknik yaparken yumurta kabukları ile dereden veya pınardan su içerler. Bundan dolayı boğazlarının ağrımayacağına inanırlar. Evlerine dönerken de yazın bol yağmur yağması dileğiyle (dereden geçerken) birbirlerini ıslatırlar. Gümrü’de yaşayan Türkler, Nevruz günü, uyumayıp yeni yıla uyanık olarak girmek isterler. Yılın ilk gününde ise erkenden kalkıp kaynak başlarına veya su kenarlarına giderek birbirlerini ıslatırlar. Burada önemli olan suyun kaynak suyu ve yeni yılın ilk suyu olmasıdır (Uca, 2007: 169).

Azerbaycan’da sabah erkenden akarsudan alınan su hastalara, nazarlanmışlara dökülür. Bu şekilde hastalık ve nazardan kurtulacağına inanılır (Arık, 2005 : 154).

Kırgızistan’da Nevruz’un su kültürü ile ilgili ayinlerinden biri de evlerde önceden kap kaçaklara doldurulan suyun Nevruz gecesi insanların

başlarından döndürülerek dökülmesi ile gerçekleşir. Yine burada suyun kötülük, hastalıkları çekebilme kudretine olan inanca rastlıyoruz. Suyun böyle bir çekim gücüne olan inanç, Anadolu Türklerinde gidenleri geri çevirebilecek güçte saydıkları suyun gidenin arkasından dökülmesinden görülür (Cumakonavo, 2003: 32).

Yine Azerbaycan'da Nevruz öncesinde hastalıklardan kurtulmak için akarsuda yıkanılır veya akarsuyun üzerinden atlanılır. Ahir Çarşamba olarak adlandırılan Nevruz öncesindeki yılın son Çarşambasında sabah erken kalkılır. Hemen herkes çeşme başına ya da akarsu kenarına gider. Bu gün sulara "Çarşamba suyu" denir. Bu su ile yıkanmanın faydalı olduğuna, bu suyu içenin muradının gerçekleşeceğine, bu su ile yapılacak hamurun artımlı olacağına inanılır. İnsanlar bu su ile birbirini ıslatır. Hastalara, sesi kısılanlara, konuşmayan çocuklara bu sudan içirilir. Güney Azerbaycan'daki "Yekanat" bölgesinde ise, bugün erkenden kalkan delikanlılar üç defa sudan atlarlar. Sonra mezarlığa gidip taştan yapılmış koç heykeli şeklinde ki mezar taşlarının altından geçerler. Kadınlar ve kızlar da sabah erkenden kaplara doldurdukları suyu güneş doğmadan evlere getirirler ve su kaplarını yere koymamaya dikkat ederler (Uca, 2007: 166- 167).

Türk kültür ikliminde yeniden canlanmayı ve uyanışı simgeleyen Nevruz, bereket ile ilgili inanışlarda da kendini göstermiştir.

Azerbeycan'da Nevruz'a hazırlanılırken herkes cami veya büyük bir alana toplanır. Büyük kazana su koyar onun içine balık atar ve buğday ile tuz koyarlar. Yıl değişiminden sonra bu sudan alıp eve götürür ve ondan hamur yaparlar. Yazıda ise ilk yağmurun altına kap konur ve onun suyu eve götürülüp hamur yapılır. Bunun onlara hayır ve bereket getireceğini düşünülür. Bazı yörelerde bu işi yılın son Çarşamba gününde uygularlar. Bayramın ilk dört günü son Çarşamba'da olduğu gibi yılın dört mevsimine ve dört bölümüne tekabül etmektedir. Bu dört gün dört mevsimin örneği gibidir ve onların özü gelecek dört mevsime yansır. Burada da yılın dört mevsiminin hava durumunu atalarımızın yorumladığını görebiliriz (Gaffari, 2000: 36):

“Üçe bize yağdır.

Üçe cennet bağıdır

Üçe yığıp getiren

Üçe vurup dağıdır”

İran’da yaşayan Türklerde Nevruz kutlamalarında Nevruz günü kızlar pınarlardan su getirip caminin bir ortasında bir leğenin içine dökerler. Sonra erkeklerden oluşan bir grup Yasin suresini kırk kez okuyup suya üflerler. Daha sonra kadınlar ve kızlar su kaplarını getirip, leğendeki sudan doldurarak evlerine götürürler. Bir kısmını da depolarına, evlerine, hayvanlarına içirirler. Bu törene “Çıl Yasin” adı verilir (Uca, 2007: 159).

Urfa’da Nevruz günü sabah erkenden sokak kapısı önüne bir kova su dökülmesinin evin rızkını artıracığına inanılır. Ayrıca yolcunun arkasından kova ile su dökülüp ayna tutulması yolunun açık olacağına yorumlanır (Kalafat, 1995: 61).

Nevruz adetleri içinde görülen “su serpilmesi” geleneği suyun canlandırıcı ve yenileyici, hastalıkları kovucu özelliğinin Nevruz adetleri de yansıdığı bir şeklidir.

Nevruz adetleri içinde sıkça rastladığımız sulaşma geleneği çok eskilere dayanmaktadır. Merasim şeklinde yapılan bu adet 981 yılında Wang-yen-te tarafından şöyle anlatılır (Esin, 1979:53): “Uygurlar gümüş ve bakırdan borular yaparak su doldurur ve birbirlerine fışkırtırlar. Bazıları ise elleri ile su atarak eğlenirler. Onlara göre böylece ‘yaruk’ umdesi tesiri ile gelen zararlar yok edilmektedir.

Pek çok yörede evin en büyüğü ateşi yaktıktan sonra eve en yakın çeşmeye gidip büyükçe bir kaba su doldurulur. Doldurduğu suyu serperek eve gelir. Bir kısmını da evin içine hatta evin her tarafına serper. Geride kalan son kısmını ise içmesi için ev halkına dağıtır (Demir, 2003: 19).

Kırklareli’de Nevruz günü genç kız ve erkekler kovalar ellerinde saklanır ve kim rastlarsa onu ıslatırlar. Böylece o yılın yağışlı geçeceğine, bolluk ve bereket olacağına inanırlar. Bu ıslamalar ıslatan ve ıslanana ayrı bir zevk verir, kimse kimseye kızmaz ve de bu esnada insanların gösterdiği tepkiler günlerce konuşulur (Uca, 2007: 161).

Tunceli çevresinde bugün erkekler alınlarına kara sürerek su kaynaklarına giderler. Bu kararları orada temizleyerek dua ve niyazda bulunurlar. Bunun yanında kötülük ve sıkıntılardan kurtulma dileği taşıyan farklı uygulamalara da rastlanmaktadır. İğdir ve çevresinde 19 Mart’ı 20 Mart’a bağlayan gece kız ve erkekler tanrıdan bir dilek dileyerek akarsuda yıkanır ve en az üç defa suya dalıp çıkarlar. Sabah erken kalkarak taze su içilir, hayvanlara su verilir. Halk yeri elbiseler giyer ve bayram namazından sonra kaynamış yumurta tokuştururlar. Evinden yeni cenaze çıkanlar dahil bayrama katılmak zorundadır. O gün yas tutmak günah sayılır. Giresun’da Mart bozumu adıyla 14 Mart’ta kutlanan Nevruz da o gün sabah erkenden kalkılarak çevredeki akarsulardan su getirilip hayvanların üzerine serpilir (Onarlı, 2000: 28).

Azerbaycan’ın çeşitli bölgelerinde yaşayan Gümrü halkında Nevruz bayramında “ sulaşma geleneği “ günümüzde de yaşatılmaktadır. Buna göre Nevruz sabahı erken saatlerde bu gelenek gerçekleştirilir. Genç delikanlılar o yıl içinde evlenen ve nişanlanan gençleri kaynaktan getirdikleri su ile sularlar. Bu iş için özellikle kaynak suyu seçilmektedir (Söylemezdi, 1998 :105).

Batı Trakya Türklerinde nevruz günü yapılan törenlerden birisi de kır eğlenceleridir. Eğlence yeri olarak seçilen alanlarda suyun bulunması tercih sebebidir. Bu sulara yumurta kabuğuyla su içilir. Bu âdetin uygulanması ile boğaz ağrılarından kurtulunulacağına inanılır. Yine dönüşü sırasında, pınar veya akarsuyun başında birbirlerini ıslatırlar. Bu adet yazın yağmurun bol olması için yapılmaktadır (Çay, 1985: 103).

Azerbaycan Türkleri arasında Dört Çerşenbe dört nesneyle birlikte anılır. Bunlar aynı zamanda evrenin ve insanın varoluşunu sağlayan

nesnelerdir. Azeriler'in inancına göre bu Çerşenbelerin her birinde tabiatın dört unsurundan biri canlanır.(Bir bakıma bizdeki cemrenin suya, havaya, toprağa, düşmesine benzer)Bu önemli günler 1. Su Çerşenbesi, 2. Od Çerşenbesi, 3. Yel Çerşembesi, 4. Toprak Çerşenbesi. Birincisinde sular tazelenir, yenilenir. Sularla ilgili törenler yapılır. Birçok hastalığın bugün sağaltılacağına inanılır. Od ya da Addı Çerşenbe, güneş-ateş inancıyla ilgilidir. Halk güneşin harareti, ısıtma, aydınlatması şerefine şenlikler düzenler, dualar okur. Bugün genç kızlar sabah erkenden pınar başına gidip su doldururlar ve dilekleri için dua ederler (Bal, 1998: 114).

Kırgızlar Nevruz ateşi yanıp bittikten sonra insanlar evlerine dönerler ve bütün kötülük, kaza, bela eski yılla gitsin diye su doldurulan tencereleri kapıdan pencereden dışarı atarlar (Olcabay, 1997: 25).

Kırgızistan' da ateşten atladıktan sonra evlerde önceden kap kacaklara doldurulmuş sular dökülür ve insanlar inanca göre evde dolaşan kötü güçleri de suyla beraber dışarı atmış olurlar. Suyun kültü, yani suyun insanın kaderini ve bazı hareketlerini yönlendirebilecek kuvvetine olan güven Türkler arasında halen yaşamakta olan bir hadisedir. Örneğin, Kırgızlar şimdi de ciddi bir kaza veya hastalık geçiren birilerini eve almadan önce başından kâseye su döndürüp ürkütürler ve suyu duayla dökerler. Gelin, damadın evine ilk girdiğinde ve bebeği beşiğe ilk defa yatırmadan önce de yapılan bu ayinin anlamının yine suyun tanrısal kudretine inanmaktan meydana geldiği anlaşılmaktadır. Bilindiği gibi Anadolu Türkleri de yola çıkmakta olan birinin yakınlarına tekrar kavuşması dilediklerini arkasından su dökerek belirtirler (Cumakunova, 1997: 7).

2.6.5. 3) Nevruz Bayramında Kısmet Açma ve Şans İsteği Ritüellerinde Su İle İlgili İnançlar

Tabiatla her canlı dünyaya geldiği andan itibaren belli isteklerle doğar. İsteklerinin yerine gelmemesi durumunda kısmetinin kapalı olduğuna inanır ve bu düşünüşle kısmetini açacak yollar arar. Yeniden canlanmayı sembolize eden nevrüz günü kısmetin yeniden açılmasında bir kurtarıcı gün olarak görülür. Tabiatla beraber umutların da canlanacağı düşüncesinden hareketle güzel kısmetlerin açılması için bazı uygulamalar yapılır. Bu uygulamalar yurdumuzun hemen her bölgesinde yapılmakta olup bunlara bir kaç örnek vermek yerinde olacaktır.

Yozgat'ta genç kızlar, gelecek yıl koca evinde çocuk kucakta olalım dileğinde bulunarak çimen veya sebzeleri düğümlerler.

Aralıkta ise Nevruz haftasının ilk günü sayılan Salı akşamı genç kızlar evlerinde bulunan kullanılmamış kumaş parçalarından ve bir makas alarak dereye (Karasu Çayına) giderler. Burada Nevruz la ilgili maniler söyler atışmalar yaparlar. Ayrıca yanlarına aldıkları kumaş parçalarının üzerine kırkar delik açarlar. Buna "kırk göz" denir. Daha sonra bunları gelinler çocuklarının kızlar ise çeyiz sandıklarının üzerine nazar değmesin diye takarlar (Gönüllü, 1996: 190).

Kuzey Azerbaycan'da Ahir Çarşamba'nın ertesi günü gün doğmadan su kaynağına veya dereye gidilir. Buradan yeni sular alınır. Burada el-yüz yıkanır. Su kaynağı başında da birtakım adetler uygulanır. Niyet tutan kızlar suyun üzerinden :

"Atıl, matıl Çarşamba,

Bahtım açıl Çarşamba!" tekerlemesini söyleyerek atlarlar.

Azerbaycan'da Nevruz günü gün doğmadan kızlar su kaynaklarına gider ellerini ve yüzlerini yıkarlar. Sonra iki ellerinin başparmaklarını iple

bağlayarak suyun üzerinden bir çok defa atarlar. Daha sonra parmaklarındaki ipi keserek suya atarlar. Bu adetlerin kızların kısmetini açacağına inanılır. Bu başına / bulağa suya gidenler, kaynağın gözünden yedi küçük taş alarak su kabının dibine korlar. Kuzey Azerbaycan'ın bazı bölgelerinde bu taşlar sonraki ahir Çarşamba gününe kadar kabın dibinde kalır. Ancak, yeni yılda değiştirilir. Su dönüşü üç böğürtlen dalı kopararak eve getirilir. Bunlar kapının üstüne, kantarmasına takılır. Bunlar da bir sonraki ahir çarşambaya kadar yenisiyle değiştirilinceye kadar takıldığı yerde kalır. Azerbaycan'ın bazı bölgelerinde ise su kaynağından alınan yedi taş, taş evin çeşitli yerlerine, ambara, ocağa ahıra, arı yuvalarına vb. gibi yerlere konulur. Bu adetlerin bereketle ilgili olduğu kanaatindeyim (Çay, 1985: 66-77).

2.6.6. 4) Nevruz Bayramında Geleceğe Yön Vermek İsteme Ritüellerinde Su İle İlgili İnançlar

Türk kültüründe yüzyıllardır yeni yıl bayramı olarak kutlanan Nevruz, içerisinde yeni umutları ve heyecanları da taşıyan bir doğa bayramıdır. Bu vasıfları nedeniyle gelecek için yatırımların yapıldığı özel bir gün olarak karşımıza çıkmaktadır.

Azerbaycan'da Nevruz bayramında gelecek yılla ilgili fal için bir takım adetler uygulanmaktadır. Bununla ilgili bir adet de “ su falı “ uygulamasıdır. Bu, ahir Çarşamba günü genç kızların su ile yaptıkları bir adettir. Hava karardıktan sonra pınardan konuşmaksızın getirilen su bir kaba konur, iki iğnenin ucuna pamuk takılarak bu suya atılır. İğnelerin suda hareketine göre birbirini seven gençler hakkında çeşitli mülahazalar yürütülür. İğnelerin birbirine yaklaşması veya uzaklaşması halinde gençlerin birbirini sevip sevmediği şeklinde yorum yapılır. Ahir Çarşamba günü kızlar geç yatar.

Yatmadan önce tuzlu ekmek yer, su içmezler. Gece rüyasında su veren kişinin o kızın kısmeti olduğu kabul edilir (Arık, 2005 : 154) .

Nevruz kutlamalarında Kars ve civarında akşam evde toplanan genç kızlar ve erkekler, küçük bir çocuğu su almaya gönderirler. Çocuk hiç konuşmadan ve arkasına bakmadan bir kova su getirir. Kovanın içine orada bulunanları temsilen renkli iplik ve iğneler atılır. Birbiriyle birleşen iğne ve ipliklerin sahiplerinin birbiriyle evleneceklerine inanılır. Bir başka uygulama bekar bir delikanlı o akşam “tuzlu gıllık” denilen tuzlu hamurdan yapılmış bir çöreğin yarısını yer ve su içmeden yatar. İnanişâ göre rüyasında kendisine su veren kızla evlenecektir ertesi gün çöreğin diğer yarısını evin damına veya bacasına bırakır. Gelen bir karga çöreği kapıp hangi evin damında yerse o evin kızıyla evleneceğine karga hiçbir evin damına konmayıp uzaklaşırsa uzaklardan biriyle evleneceğine inanılır (Onarlı, 2000: 25).

Türkmenistan’da ise, Nevruz gecelerinde genellikle genç kızlar, “boncukattı” oyunu ile gönül sıkıntılarını dile getirirler. Sevdığı genç ile buluşmayı arzulayan her kız ortaya konulan su dolu bir tabağa hoşuna giden bir boncuğu atar ve böylece şansını dener ya da talihini yoklar. Tabaktan çıkarılan boncuk kiminse, okunan bent de ona aittir. Türkmenler arasında bu oyuna “çuvalgız” veya “gaytarma” da denir. Gençler birbirlerine iletemedikleri arzularını da bu oyun yardımıyla dile getirirler. Kazak kadınları da Nevruz günü su kaynaklarına giderler. Kaynaklara, pınarlara yağ döküp, yeni dikilen ağaçlara ak boya sürerler. Ayrıca Kazaklar yine Nevruz kutlamaları esasında kil kapları duvarlara yada çeşitli eşyalara vurarak parçalarlar. Kırgızlar ise Nevruz günü evde bulunan ve önceden çeşitli kaplara doldurulmuş bütün suları dışarı dökerler. İnanişâ göre evde bulunan bütün kötü güçleri suyla beraber dışarı atmış olurlar (Uca, 2007: 170).

İğdir’ın Aralık ilçesindeki Nevruz inançlarına göre Hz. Nuh’un yere ayak bastığı gün, bu gündür. Aralık ilçesindeki Nevruz kutlamaları bir hafta sürer ve kutlamalarda suyun önemli bir fonksiyonu vardır. Bu gece, hiç konuşmadan dereden su getirilir, hiç kullanılmamış temiz bir leğene konur. İki tane kullanılmamış dikiş iğnesi alınır. Bunların başına temiz pamuk sarılarak pamuğun üzerine kalemle bir işaret konur. Bunlar suyun içerisine bırakılır. Bunu, genç kız ve erkekler kiminle evleneceklerini bilmek için yaparlar. Eğer,

işaretlenen iğneler bir birine yaklaşır ve baş başa verirlerse orada işaretli olan iki gencin evlenileceğine inanılır (Yakıcı, 1995: 18). Verdiğimiz bu örneğe pek çok bölgede rastlanılmaktadır.

Nevruz bayramında Ahir Çarşamba akşamı ve Hıdırellez’de arife günü yakın bir çeşmeye su doldurulmaya gidilir. Azerbaycan Türkleri’nde görülen su almaya giden kızların hiç konuşmamaları hususu Hristiyan Gagauzlar ‘da da aynıdır. Gagauzlar’da kapalı bir kova ile denize su almaya giden kızlarda hiç kimseyle konuşmadıkları gibi etraflarına da bakmazlar. Kadirli ve Andırın ‘da bir testi ile getirilen su çömleğe konulur. Su dolu çömleğin içine herkes nişanlarını atarlar. Bu genellikle yüzük, küpe vb. işaretler yanında fesleğen, nane, şebboy, mantuvar çiçeği vs. gibi çiçekler de atılır. Çömlek arife günü üstü bir örtü ile örtülerek bir gül ağacının dibine bırakılır. Küpün üzerine bir kilit konulur. Usulen kilitlenir. Ertesi gün tekrar bir araya gelen kızlar gül ağacının dibinde çömleği alırlar. Kilit açılır. Çömlek içinden niyetler ya 5-6 yaşlarında bir erkek çocuğa, ya da gözleri bağlanmak suretiyle bir kıza çektilir. Ohri’de ilk maninin adı “martufal-başı” olup, kimin niyetine çıkarsa o yıl istediklerine kavuşacağına inanılır (Çay, 1985: 152).

Manilerin okunması bittikten sonra Edirne’nin Muhacir Köyü’nde çömleğin suyu grup tarafından üç yol ağzına dökülür (Çay, 1985: 156).

Ağrı’da gençler “gıllık” adı verilen, tuzlu hamurdan yapılmış bir çöreğin yarısını yer, hiç su içmeden yatarlar. Rüyada kendilerine su verileceğine ve suyu veren kişiyle evlenileceğine inanılır. Akşamdan kalma çöreğin diğer yarısı da sabahleyin evin damına konmamış ve uzaklardan birisiyle evleneceğine inanılır.

Genç kızlar bir evde toplanırlar. Hiç konuşmadan bir çeşmeye giderek su getirirler. Suyu derince bir leğenin içine dökerler. İki iğnenin ucuna iplik ve pamuk sarıp her birini leğenin bir tarafından suya bırakırlar. İki sevgiliyi temsil eden iğneler birbirine yaklaşırsa sevgililerin kavuşacağına uzaklaşırsa kavuşamayacağına inanılır.

2.6.7. 5) Nevruz Bayramında Su dolu-ana İnancı

Alevi-Bektaşî rivayetleri Nevruz'un Türk kültüründeki farklı bir yerini göstermesi açısından önemlidir. Nevruz Bayramı'nda gerçekleştirilen pratiklerdeki suyun fonksiyonunun en güzel örneklerinden biri de Alevilerde karşımıza çıkan "su dolu-ana" rivayetidir.

Balkan Türk Bektaşîleri'nde yol piri "Hünkar", iş piri ise "Su dolu-ana" dır. Su dolu-ana bütün Arnavutluk'taki suların kaynaklarına hükmeden birisidir. Hünkar Hacı Bektaş Veli, Su dolu-ana'yı Kırşehir'den Balkanlar'a göndermiştir. Su dolu-ana, her yıl Nevruz'da güneş doğarken sudan çıkmakta ve parmaklarıyla saçlarını taramaktadır (Çay, 1985: 8). Nevruz günü erken kalkanın onu göreceğine ve o yılı bollukla geçireceğine inanılır. Rivayet şekline gelen bu inancın da temeli su kültüne dayanmaktadır.

2.7. HİDİRELLEZ BAYRAMI VE SU İLE İLGİLİ İNANÇLAR

Türklerin mevsimsel bayramlarından olan Hıdırellez Bayramı ve kutlama şekilleri nevrüz bayramıyla benzerlik göstermektedir. Bugün insanların arasına geldiğine inanılan ve kutsal bir şahsiyet olan Hızır ile pek çok rivayet halk arasında yaşamaktadır. Bunlardan birine göre Hızır kardeşi ya da arkadaşı olarak bilinen İlyas ile birlikte bereket ve şifa dağıtmakta insanların dileklerinin yerine getirmektedir. Hızır ateşi İlyas ise suyu simgelemektedir. Bunların birleşmesi ile tabiat yeniden canlanacaktır. Mirali Seyidoğlu, yazın gelmesinin Türk toplulukları için bir hayat meselesi olduğunu ifade eder. Ona göre, yılın bereketli olabilmesi için hava ve suyun de efsunlanması gerekir. Sıcaklığı Hızır, suyu İlyas temsil eder. İşte bu sebeple törenler yapılır (Çay, 1997: 16).

Geleceğe yönelik niyet tutmak, talih ve kısmet açtırmak isteyen genç kız ve kadınlar, yüzük küpe gibi eşyalarını çömleğin içine atarlar. Çömlek ağzına kadar temiz su ile doldurulur. Bazı yerlerde çömleğin içine çiçek ve

yeşillik atılır. Ağzı beyaz tülbentle bağlanan çömlek bir gülfidanının dibine yerleştirilir. Hızır Aleyhisselam' ın çömleğin durduğu fidanın altına uğrayacağına ve herkesin dileğini yerine getireceğine inanılır. Hıdırellez sabahı erkenden çömlek, gülfidanının altından alınır. Yeşillik bir yerde bazen bir evde genç kızlar ve hanımlar çömleğin etrafında toplanırlar. Hızır Aleyhisselam' a dualarla çömlek açılır. Çömleğin içine bakmadan, önceden konulan eşyalar çıkarılırken iyi mani söyleyen ve çok mani bilen bir hanım da mani okur. Çömlekten çıkan eşya kiminse, söylenen maninin o kişinin talihini ifade ettiğine inanılır ve mani bu hale göre yorumlanır. Bu tören sırasında okunan manilere niyet manileri adı verilir (Günay, 1995: 3).

Hıdırellez'de karşımıza çıkan su ile ilgili pratikler Nevruz'da uygulananlarla çok fazla benzerlik göstermektedir. Mesela Hıdırellez sabahı akan bir sudan yüz yıkanması buna örnektir. Bu su inanışa göre yılın ilk suyu sayılır ve dinçlik, sağlık getireceğine inanılır.

Samsun'un Avut köyü'nde Hıdırellez günlerinde büyüklerin mezarları ve türbeler ziyaret edilerek kutsal kabul edilen bu kişilerin mezarlarında su alınır. Bu suyu içerek üzerlerine dökerler. Bu pratiğin arkasında bütün dertlere karşı bu objeyi bir araç olarak kullanmak vardır (Aktaş, 2009: 49).

Samsun ilinin Avut Köyü'nde ve civarında Hıdırellez günü güneş doğmadan deniz kenarına gidilerek çocuklar için dilek dilenir. İstekler ayrıca bir kağıda yazılıp bu kağıdın bir taş parçasına sarılarak denize de atılır. Bir diğer uygulama ise denizden alınmış bir miktar suyun, evin değişik bölümlerine ve adalarına serpiştirilmesi pratiğidir ki bu inancın temelinde evin ve ev halkının bütün kötülüklerden korunup evin hastalıklardan ve her türlü kötü olaylardan sakınılması amacı vardır. Su kutsal kabul edildiğinde temizleyici ve koruyucu özelliğinden yararlanılmıştır (Aktaş, 2009: 49).

Nevruz bayramının kutlanma şekillerinde önemli yeri olan su unsurunu kurban sunma âdeti içinde de görüyoruz. Uygurlar, Nevruz gününde akarsu boylarında toplanıp kurban keserler ve kurbanın kanını suya akıtırlar. Kurban

eti pişerken halk aksakallar liderliğinde suya bakarak gök ve su tanrısından su ve yağmur dilerlerdi (İltebir, 1996: 220).

Kutadgu Bilig’de de geçen Türklerin merasimlerinden olan cülûs merasimi baharın birinci ayının birinci gününde bir ırmak kenarında yapıldı (Esin, 1979: 76). Eski Türkler’den bugüne Nevruz da dahil olmak üzere bazı ayin ve merasimlerin su kenarlarında ve dağlarda yapılıyor olması bu unsurlara verilen önemin göstergesidir. Uygurlar, Nevruz’da özellikle akarsu boylarında ve dağların bağrındaki yüksek ve geniş meydanlarda toplanır; burada, deve, at, sığır ve koyun kurban ederek kanını suya akıtırlardı. Kurban eti kazanlarda pişerken bayrama katılan halk, aksakallar liderliğinde başlarını göğe kaldırıp sema ederlerdi. Daha sonra suya bakarak gök ve su tanrısından su ve yağmur dilerlerdi. İslâmiyet’in bu bölgede yayılmasından sonra törenlerde mevlit ve Kur’an-ı Kerim okunması da yaygınlaşmıştır (Bekki, 2003: 27). Günümüzde ise Nevruz Bayramı, Dersim bölgesinde Dede Ocakları’nın kurucularının türbesini ziyaretle başlayıp, dağlarda ve su başlarında kutlanmaktadır (Onarlı, 2000: 158).

Türkiye’nin çeşitli bölgelerinde yapılmış olan saha araştırmalarında Nevruz günü yapılan ikinci işin, çoğunlukla su ile ilgili olduğu belirlenmiştir (Demir, 2003: 19). Nevruz şenliklerindeki suyu içine alan folklorik unsurlar, eski Türk din ve kültürlerinden izler taşımaktadır. Eski Türkler’de su kutsal kabul edilmiş ve her dağın, pınarın, gölün, ırmakların, ağaç ve kaynakların sahipleri olduğuna inanılmıştır. Nevruz törenlerinde su üzerinden atlama, birbirlerinin üzerine su serpmeye, soğuk su ile yıkanma, yeni-gün suyu ile eli ve yüzü yıkama gibi adetler bu eski Türk inancının bir devamıdır (Turan, 1998: 97).

Sonuç olarak su unsuru ile Nevruz ve Hıdırellez bayramları arasında sıkı bir ilişki mevcuttur. Nevruz ve Hıdırellez, bir tabiat bayramı olarak atalar, su, ateş kültlerinden oluşmaktadır. Türklerin doğaya verdiği önemin bir göstergesi olan bu bayramlarda uygulanan pratiklerde doğanın dört temel unsuru olan su, hava, ateş ve toprağın izlerini buluruz. Bu bayramlar bugün, bütün Anadolu’da ve Türkiye dışındaki Türklerde benzer şekilde kutlanmakta benzer gelenekler uygulanmaktadır.

SONUÇ

Halk inançları insan hayatının vazgeçilmez bir parçası olarak kültürümüzde çağlar boyunca geniş yer edinmiştir. Bu inançlar halk tarafından yaygın bir şekilde yaşatılan nesilden nesile aktarılmıştır. İnsan hayatında önemli bir yeri olan su ise bu inançlar çerçevesinde oluşan uygulamalarda sıkça karşımıza çıkmaktadır. Çalışmamızda halk inançlarında karşımıza çıkan su ile ilgili bu uygulamalar ele alınmış ve aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

Hayatın geçiş dönemlerinden ilki olan doğum olayı soyun devamını sağlar. Doğum olayı etrafında karşılaştığımız inançlar doğum öncesi çocuk sahibi olabilmek için başvurulacak çarelerden başlayıp; doğumun sorunsuz devam etmesi ve doğum sırasında olası olumsuzlukları gidermek amacıyla alınan tedbirlerle devam eder. Doğum olayı gerçekleşikten sonra ise anne ve bu dünyaya gözlerini yeni açan bebeğinin tehlikelere herkesten daha açık olduğu düşüncesiyle onu koruma amaçlı alınan tedbirler almıştır. Bu sıraladığımız zaman aralığında yer alan uygulamalarda suyun şifa verici, kötülükleri kovucu, arındırıcı özelliklerinden yararlanıldığı görülmüştür.

Toplumsal yapının temeli olan evlilikte ise kısmeti kapalı olduğu düşünülen kişilerin kısmetini açma uygulamalarında, evlendikten sonra bu mutlu bir şekilde evliliğin devamını sağlayabilmek için alınan önlemler etrafında oluşan inançlarda su yine önemli bir unsur olarak karşımızdadır.

İnsan yaşamı doğduğu zaman ile ölüm anı arasında sınırlandırılmıştır. Her canlı için ölüm kaçınılmaz bir sonudur. Ölüm olayı yalnızca bireyi ilgilendiren bir durum olarak görünse de aslında, toplumsal sorumluluk isteyen bir olaydır ve ölen kişinin çevresine sorumluluklar yüklemektedir. Ölümle ilgili halk inançları ölüm öncesi, ölüm sırası ve ölüm sonrasındaki uygulamaları içerir. İnsanoğlu ilk olarak anne karnında iken su ile tanışmış, yaşam kaynağı olan su unsuru onu yaşadığı sürece yalnız bırakmamış, hatta gözlerini yummak üzere olduğu anlarda ve ölümünden sonra yapılan anma merasiminde bile onunla beraber olmuştur. Ölen kişinin ruhu için hayrat

pınarlarının yapılması insanın ölümden sonrasında da suyun önemini göstermektedir.

Nazar, tarihte pek çok toplum ve kültürde varlığına rastlanan ve verdiği negatif etki ile insanları yaşamsal korkulara sürükleyen bir halk inancıdır. Nazarın zarar verici etkisinin olduğu düşüncesi insanları ister istemez önlem almaya teşvik etmiştir. Halk arasında alınan önlemler çeşitli olmakla beraber, bu önlemler arasında en fazla yer edinenleri ise suyun kovucu fonksiyonunu içine alan uygulamalardır.

İnsanoğlunun bilinmeyene duyduğu merak, onu fallara yöneltmiştir. Türk toplumu fallara önem vermiş, fal bakma amacını gerçekleştirmede çok çeşitli malzemeler kullanmıştır. Su unsurunun su kültürüne bağlı olarak geçmişten getirdiği bir özellik olan gelecekte haber verme inancı onun fal bakmada bir malzeme olarak kullanılmasına sebep olmuştur. Temel malzemesi su olduğundan su falı adı verilen fal çeşidinde ise su geleceği görmede araç olarak kullanılmıştır.

Pek çok bilimsel araştırmanın konusu olan rüya halk arasında da üzerinde önemle durulan bir konudur. İlk dönemlerden günümüze insanlar rüyalarını önemsemiş, rüyalara anlamlar yüklemiş ve gelecekte olabileceklerin işareti saymıştır. Türk topluluklarının ilk dönemlerinin yanı sıra İslamiyet'te de rüyaların bilgi kaynağı olarak gösterilmesi, halk arasında rüyaları anlatma, dinleme ve yorumlama etrafında inançlar oluşmasında etkili olmuştur. Yaptığımız araştırmada kişinin iç dünyası ile ilgili olan rüyalarda görülen unsurlarla benzer anlamların yüklendiği benzer yorumların yapıldığı görülmüştür. Rüya da görülen su ve suya yüklenen anlamlar bazı küçük farklılıklarla da olsa ortak olduğu sonucuna varılmıştır. Örneğin rüyada görülen temiz, saf su iyiliğe; bulanık, çalkantılı su kötülüğe yorumlanır.

Ziyaret ve adak yerleri etrafında oluşan inançlar, kendilerinde doğaüstü güç bulunduğuna inanılan mezarlar, dağ, ağaç, su kaynağı gibi yerlerin çeşitli amaçlarla ziyaret edilme esasına dayanır. İnsanlar gerçekleşmesini istediği dileklerini ziyaret yerlerindeki ilahi güç sayesinde

gerçekleşeceğine inanmıştır. İnsanları buraları ziyaret etmeye teşvik eden düşünce burada yatanların ulu kişiler olması sebebiyle onların yüzü suyu hürmetine dileklerinin daha çabuk kabul olacağına dair düşüncedir.

Bu ulu kişilerin ölümünden sonra da üstün vasıflarını korudukları düşüncesi insanların onların hayatta iken kullandığı eşyaları ile türbelerinin yanlarında bulunan ağaç ve suları kutsal saymasına neden olmuştur. Su kutsalın bir parçasıdır. Derdine derman arayan kişiler de işte bu kutsal olarak bilinen suyu şifa niyetiyle içmektedir.

Tabiat içerisinde yaşayarak onun bir parçası olan insan için yağmur temel bir ihtiyaçtır. Yağmur doğayı bereketlendirir, şifa verir ve doğayı canlandırır. Fakat tabiat insana her zaman yağmuru elde etme şansını vermez. Böyle zamanlarda insanlar, yağmuru yağdırabilmek için çeşitli yollara başvurmuştur. Bu yollardan biri olan yağmur yağdırma törenleridir. Törenlerde, suyun da içinde bulunduğu pek çok uygulama karşımıza çıkmaktadır. Sonuç olarak bu uygulamalarda su unsuru, oldukça fazla kullanılmış özellikle su kullanılarak yağmurun yağması taklit edilmiştir.

Türklerin mevsimsel bayramlarından olan Hıdırellez Bayramı ve kutlama şekilleri nevruz bayramıyla benzerlik göstermektedir. Bu bayramlarda karşımıza çıkan su ile ilgili pratikler fazlaca yer alarak dirilme, canlanma ve arınmayı simgelemiştir.

KAYNAKÇA

- ABDULLAHOĞLU, Ömer; **Of ve Dolaylarındaki Dinler Tarihi ile İlgili Halk İnançları**, Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Lisans Tezi, Ankara, 1974
- ABUDUKELİM, Bumairimu; **Uygur Türklerinin Dini İnanışları**, Ankara Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006
- ACIPAYAMLI, Orhan; “Türkiye’de Yağmur Duası ve Psikososyal Metotla İncelenmesi”, **Anakara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi**, Cilt:21 Sayı:1-2 Ankara, 1963
- ACIPAYAMLI, Orhan; “Türkiye’de Yağmur Duası-II”, **A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, Cilt: XXII, Sayı:3-4, Ankara, 1965
- ACROYD, Eric; **Rüya Sözlüğü**, Çev. Şen Süer Kaya, Say Yayınları, İstanbul, 1995
- AÇA, Mehmet; “Tufan’ın Kuşları ve Kozi Körpeş- Bayan Sulu Destanındaki Bazı Kuşlar”, **Milli Folklor Dergisi**, Cilt:6, Sayı:42, 1999, ss. 53-57
- AÇIKYOL, Kazım; **Şebinkarahisar ve Çevresindeki Halk İnançları**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Lisans Tezi, Ankara, 1977
- ADİLOĞLU, Adilhan; **Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi**, Ankara, AKM Yayınları, 2004
- AGAR, M. E.; “Yaratılış Efsaneleri Üzerine “, **Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 28/ 1-2 [1990], (1992), ss. 343-349.
- AKÇORA, Ergünöz; **Tarihimizde ve Kültürümüzde Nevruz**, ELESKAV Yayınları, Elazığ, 1999

- AKMAN, Eyüp; **Safranbolu'daki Adak Yerleri ve Bu Yerlerle İlgili, İnançlar**, Ankara, 1999
- AKMAN, Eyüp; “Türk ve Dünya Kültüründeki Su Kültü Üzerine Düşünceler”, **G.Ü. Kastamonu Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt: 10, Mart, 2002, ss. 1-10
- AKMANLAR, Ali; “Türk Halk Şiirinde Tabiat”, **Türk Kültürü**, Sayı:122, Yıl: XI, Ankara, 1972, ss. 65-68
- AKPINAR, “Turgut; Eski ve Bugünkü Türklerde Su Kültü ve Adetler”, **Tarih ve Toplum Dergisi**, Sayı:49, Ocak, 1988, ss. 14-22
- AKPINAR, Turgut; **Eski ve Bugünkü Türklerde Su Kültür ve Adetleri**, Türklerin Din ve Hukuk Tarihi, İletişim Yayınları, İstanbul, 1999, s. 59-81
- AKSU, İbrahim; **Kütahya ve Çevresinde Dinler Tarihi Yönünden Bir Araştırma**, Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Lisans Tezi, Ankara, 1975
- AKTAN, Ali; **Simav ve Çevresinde Dinler Tarihi Açısından Bir Araştırma**, Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Lisans Tezi, Ankara, 1979.
- AKTAŞ, Ali Osman; “Yaşatılan Bir Kült Olarak Samsun’un Davut Köyünde Hıdırellez Gelenekleri”, **Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, Sayı: 49, Ankara, 2009, ss 22-32
- AKYILDIZ, Selim; **Artvin ve Dolaylarındaki Batıl İnançları**, Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Lisans Tezi, Ankara, 1967
- AKYOL, Neriman Sanem; **Adana (Merkez) Halk Kültüründe Halk İnançları Bayramlar ve Törenler**, Çukurova Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Adana, 2006

ALBAY, Tahsin; **Hopa ve Çevresinde Halk İnançları**, Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Lisans Tezi, Ankara, 1979.

ALBAYRAK, Erol; **Erciş'te Eski Türk İnançlarının İzleri**, Niğde Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Niğde, 2006

ALPTEKİN, Mehmet; **Silifke'de Eski Türk İnançlarının İzleri**, Niğde Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Niğde, 2007

ALPTEKİN, Ali Berat; "Hatay/Erzin'de Anlatılmakta Olan Yağmurcu Dede Efsanesi ve Türk Dünyasındaki Benzerleri", **Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 9, Ankara, 2000

ALPTEKİN, Ali Berat; "Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Yağmur Duasıyla ilgili Bir Tören Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma", **Türk Dili Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 596, Ankara, 2001 ss.165-173

ALTAYTAŞ, Muhammet; **Varoluşsal Açıdan İslâm İnancında Ölüm**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Anabilim Dalı Doktora Tezi İstanbul,2009

ARAZ, Rifat; **Harput'ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği**, Tarih Kurumu yayınları, Ankara,1995.

ARBERK, İsmail; **Korkuteli ve Çevresinde Dini Hayat ve Hurafeler**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Lisans Tezi, Ankara, 1992.

ARDAKOÇ, Berrin; **Çağdaş Rüya Yorumları**, Geçit Kitapevi, İstanbul, 1996

ARIK, Durmuş; **Azerbaycan Türklerinin Dini Tarihi ve Halk İnanışları**, Ankara, 2005

ARIOĞLU, İbrahim Ethem; **Ankara'daki Ziyaret Yerlerinin Halk Bilimi Bakımından Değerlendirilmesi**, Gazi üniversitesi Türk dilli Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2000

ARTUN, Erman; **Türk Halk Kültüründe Nevruz**, Uluslararası Nevruz Sempozyumu-Karaganda, Kazakistan, 1999

ARTUN, Erman; **Adana'da Yağmur Yağdırma Törenleri ve Çömçeli Gelin**, Tuncer Gülensoy Armağanı, Elazığ, 2002

AŞIK, Süleyman; **Trabzon ve Çevresinde Ziyaret ve Ziyaret Yerleri, Sihir, Büyü, Batıl İnançlar**, Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Lisans Tezi, Ankara, 1974.

ATMACA, İlhami; **Suruç ve Çevresi Halk İnançlarının Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi**, Fırat Üniversitesi Dinler Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 2006

AVCIALP, Sait Halim; **Mihalıçcık ve Çevresinde Halk İnançları Üzerine Bir Araştırma**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Lisans Tezi, Ankara, 1980

AY, Salih; **Tokat ve Çevresi Halk İnançları**, Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Lisans Tezi, Ankara, 1977

AYDIN, Mehmet; **Şamanizmin Eski Türk Dinî Hayatı İle İlişkisi**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara,1994.

AYDIN, Mehmet; **Fal**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (12), İstanbul,1995 ss. 134-138.

AYDINOĞLU, Gülâli; "Delice Hacıobası Köyünde Yağmur Duası", **Türk Folklor Araştırmaları Dergisi** Sayı:226, Cilt:11,1968 ss.4743

AYDINOĞLU, Burcu; **Tire Merkezinde Halk İnançları**, Celal Bayar Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Ana bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Manisa,2005.

AYDOĞAN, Emine; **Anadolu Sahası Türk Halk Hikâyelerinde Mitolojik Unsurlar**, Gazi Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006

- AYILMAZ, Cengiz; **Azerbaycan Türklerinde Rüya Tabirleri**, Erzurum,1996
- AYKAÇ, Bekir; **Sungurlu ve Çevresinde Bulunan Halk İnançları**, Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Lisans Tezi, Ankara, 1985
- BALABAN, Turgut; **Sandıklı Halk İnanışları ve Uygulamaları**, Afyon Kocatepe Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Afyon, 2006
- BALTACI, Abdurrahman; **Çiçekdağı ve Yöresi Halk İnançları Üzerine Bir Araştırma**, Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Lisans Tezi, Ankara, 1983
- BANARLI, Nihat Sami; **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul, 2004
- BAŞAR, Hayati; **Eski Türklerde Aile**, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul,2009
- BAŞGÖZ, İlhan; **Folklor Yazıları**, Adam Yayınları, İstanbul,1986
- BATUR, Muzaffer; “Gölpazarı’nda Kadınlar Yağmur Duası ve Lâkaplar”, **Türk Folklor Araştırmaları Dergisi**, Sayı:217, Cilt:11,1967 ss.4506
- BAYDEMİR, Ali; **Kahramanmaraş’ın Dinler Tarihi Bakımından Önemi**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Lisans Tezi, Ankara, 1974.
- BEYDİLİ, Celal; **Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük**, Yurt Yayınları, Ankara 2005
- BİLKAN, Ali Fuat; “Tefeül İle Ad Verme Geleneği ve Emir Timur’un Adı”, **Milli Folklor Dergisi**, Yıl:22, Sayı: 85, 2010, ss.132-137
- BODUR, Yahya Kemal; **Bolu ve Çevresinde Yaygın Halk İnançları**, Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Lisans Tezi, Ankara, 1982.
- BORATAV, P. Naili; **100 Soruda Türk Folkloru**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1999

BÖLÜKBAŞI, Yaşar; **Gümüşhane ve Çevresinde Halk İnançları**, Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Lisans Tezi, Ankara, 1977.

BULKELEY, Kelly; **Psikolojik Kültürel Ve Dini Boyutlarıyla Rüya**lar, Ankara, Odtü Yayınları, Ankara, 2008.

BÜYÜKER, Süleyman; **Dinler Tarihi Yönünden Yozgat İlindeki Halk İnançları Üzerine Bir Araştırma**, Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Lisans Tezi, Ankara, 1974

CANDAN, Mehmet; "Kastamonu'da Yağmur Duası", **Türk Folklor Araştırmaları Dergisi**, Sayı:140, Cilt.6, 1961 ss.2342

CANDAN, Ergun; **Türklerin Kültür Kökenleri**, 6. Baskı, Sınır Ötesi Yayınları, İstanbul, 2006.

CARUS, Şamil; **Zile ve Çevresinde Halk İnançları** Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Lisans Tezi, Ankara, 1975.

CESUR, Satılmış; **Çamlıdere ve Havalisinde Halk İnançları**, Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Lisans Tezi, Ankara, 1979

CİNLİOĞLU, Halis; "Tokatta Ziyaret yerleri ve usulleri", **Türk Folklor Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 12, Yıl: 20, Sayı:235, Ankara, 1969

ÇAPAR, Ali. **Giresun – Osmaniye Köyü ve Çevresinde Halk İnançları**, Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Lisans Tezi Ankara, 1981.

ÇAY, Abdulhâluk; **Türk Ergenekon Bayramı Nevruz**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1993

ÇELİK, Ali; **Kırşehir ve Köyleri Halk İnançları**, Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Lisans Tezi, Ankara, 1982.

ÇELTİKÇİ, Orhan; **Yaşar Kalafat'ın Eserlerinde Türk Dünyası Kültür ve Halk İnançları**, IQ Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2007.

ÇETİN, Nebahat; “Baskil ve Çevresinde Yatırlar ve İnanışlar”, **Türk Folklor Araştırmaları Dergisi**, Yıl: 22, Sayı: 253, Ankara, 1970

ÇETİN, Tahir; **Beyşehir ve Havalisindeki Halk İnançları**, Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Lisans Tezi, Ankara 1979.

ÇIBLAK, Nilgün; “İçel’de Yağmur Yağdırma Törenleri”, **Folklor / Edebiyat Dergisi**, Cilt:8, Sayı: 31, 2002

ÇINAR, Hafize; “İslâm Hukukunda ve Medenî Hukukta Evlilik Engelleri” Marmara Üniversitesi İlahiyat Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul,2008

ÇOBANOĞLU, Özkul; “Türk Kültür Tarihinde Su Kültü”, **Türk Kültürü**, Sayı: 361, (Mayıs 1993), ss. 288- 299.

ÇORUHLU, Yaşar; “**Türk Mitolojisinin ABC’si**”, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 1999

ÇORUHLU, Yaşar; **Türk Mitolojisinin Ana Hatları**, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2002

DEVELİOĞLU, Ferit; **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydın Kitapevi Yayınları, Ankara, 2003.

DENİZ, Sabahattin; “**Anamur ve Çevresindeki Halk İnanışları**”, Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Lisans Tezi, Ankara, 1977.

DEMİR, Tahir; **Mardin ve Çevresindeki Halk İnançları ve Bu Bölgedeki Diğer Dinler Üzerine Bir Araştırma**, Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Lisans Tezi, Ankara, 1977.

DEMİRDAĞ, Mehmet; **Denizli ve Çevresinde Manevi Halk İnançları**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Lisans Tezi, Ankara, 1979.

DEMİRTAŞ, Mustafa; **Çanakkale ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Lisans Tezi, Ankara, 1979.

DEMREN, Özlem; “Yağmur Yağdırma Ritüeli Çerçevesinde Ortaköy Yağmur Duası”, **Türkbilig Dergisi**, Sayı:12, Ankara, 2006

DİLEK, İbrahim; **Altay Masları**, Alp yayınevi, Ankara, 2007

DOĞAN, Mustafa; **Halk Arasında Batıl Olarak Nitelendirilen ve Kutsal Mekanlarda Uygulanan İnanç ve Davranışların Sosyal Psikolojik Açıdan İncelenmesi**, Dokuz Eylül Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2006

DUMAN, Kazım; **Ordu İli ve Çevresinde Hurafe ve Batıl İnançlar**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Lisans Tezi, Ankara, 1967.

DURDU, Aydın, KALAYCI DURDU, Biran; **Geçmişten Günümüze Ölüm Âdetleri ve Kemaliye Köyünde Ölüm**, Halk Kültürü Araştırmaları Kültür Bakanlığı Yayınları 1998.

DUVARCI, Ayşe; **Türkiye’de Falcılık Geleneği İle Bu Konuda Yazılmış İki Eser “Falnâme-İ Risâle-İ Ca’fer-İ Sadık” Ve Tefe’ülnâme**, Gazi Üniversitesi Türk Dili Ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Doktora Tezi, Ankara,1987

DUVARCI, Ayşe; “Halk Kültürü Uygulamalarından Biri Olan Fal Geleneğinin Değerlendirilmesi”, **Erdem Dergisi**, Ocak 2001, ss.117-129

DÜLGER, Elif; **Evliya Çelebi Seyahatnâmesindeki Büyü, Sihir Ve Falın Halk Bilimi Açısından Değerlendirilmesi**, Selçuk Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2006

EBERHARD, W.; **Çin’in Şimal Komşuları**, Çeviren: Nimet Uluğtuğ, TTK Yayınları, Ankara,1996

ELÇİN, Şükrü; **Türk Halk Edebiyatına Giriş**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1986.

ELIADE, Mircea; **Dinin Anlamı ve Sosyal Fonksiyonu**, Çev: Mehmet Aydın, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990

ELIADE, Mircea; **“Kutsal ve Dindışı”**, Çev. M. A. Kılıçbay, Gece Yayınları, Ankara, 1991

ELIADE, Mircea; **İmgeler ve Simgeler**, Çev: M. A. Kılıçbay, Gece Yayınları, Ankara, 1992.

ELIADE, Mircea; **Ebedi Dönüş Mitosu**, Çev: Ümit Altuğ, İmge Yayınevi, İstanbul, 1994

ELIADE, Mircea; **Dinler Tarihi Sözlüğü**, Çev: Ali Erbaş, İmge Yayınevi, İstanbul 1997

ELIADE, Mircea; **Şamanizm**, Çeviren: İsmet Birkan, İmge Yayınları, İstanbul, 1999.

ELIADE, Mircea; **Mitlerin Özellikleri**, Çev: Sema Rifat, Om Yayınevi, İstanbul 2001

ELIADE, Mircea; **Dinler Tarihine Giriş**, Çev., Lale Arslan, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2003.

ELIADE, Mircea; **Dinsel İnançlar Ve Düşünceler Tarihi I –Taş Devrinden Eleusis Mysteria’larına**, Çev., Ali Berktaş, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2003.

ELIADE, Mircea; **Dinsel İnançlar Ve Düşünceler Tarihi – Muhammed’den Reform Çağına**, Çev. Ali Berktaş, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2003.

- ELEVLİ, Celal; **Giresun İlinin Espiye Kazasının Yağlıdere Nahiyesi Ve Dolaylarında Halk İnançları**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Lisans Tezi, Ankara, 1980
- EKİZOĞLU, Mehmet; **Keşap ve Çevresinde Halk İnançları** Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Lisans Tezi, Ankara, 1982
- EREMREM, Nuray; **Eski Türk Toplumunda Ailenin Yeri ve Önemi**, Atatürk Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 1998
- ERCAN, Emine Halil; **Makedonya'da Adak ve Ziyaret Yerleri**, Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2006
- ERDEM, İbrahim; **Bozkır İlçesi Manevi Halk İnançlarının Din ve Fenomenoloji Açısından Tahlili**, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2008
- ERGEN, Celâl; **"Osmaniye ve Çevresinde Halk İnançları"**, Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Lisans Tezi, Ankara, 1975
- ERGENE, Murat; **Ardeşan ve Çevresinde Manevi Halk İnançları**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Lisans Tezi, Ankara, 1979
- ERGİN, Muharrem; **Orhun Abideleri**, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 2003
- ERGİN, Muharrem; **Dede Korkut Kitabı**, Cilt: I, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, 2004.
- ERGİN, Muharrem; **Dede Korkut Kitabı**, Cilt: 2, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, 1994.
- ERÖZ, Mehmet; **Eski Türk Dini (Gök Tanrı İnancı) Ve Alevîlik Bektaşîlik**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, 1992, İstanbul.

ERTÜRK, Zeki; **Adana ve Dolaylarında Batıl İnançlar**, Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Lisans Tezi, Ankara, 1968.

ERTÜRKSOY, Hasan; **Çay ve Çevresinde Batıl Halk İnançları**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Lisans Tezi, Ankara, 1976.

ER, Mine; **Elazığ'da Nazarla İlgili İşlemlerin Sosyolojik Tetkiki**, Fırat Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 2005

EROĞLU, Bülent; **Tortum Ve Çevresinde Görülen İnanış ve Uygulamaların Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi**, Erciyes Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2007

ERGUN, Pervin; **Türk Kültüründe Ağaç Kültü**, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 2004

ERGÜN, Cevdet; **Türkiye'de Şifalı Sular Rehberi** Ankara, 1987

ESİN, Emel; **Türk Kosmolojisi**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1979

ESİN, Emel; **Türk Kozmolojisi**, İstanbul, İstanbul Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1979

ESİN, Emel; **Türk Kültür Tarihi İç Asya'daki Erken Safhalar**, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1985

EŞKAN, Selma; **İslâm Aile Hukukunda Evlilik Engeli Olarak Din Farkı Problemi** Atatürk Üniversitesi Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı Doktora Tezi, 2007

EŞMELİ, İsmet; **Muğla-Yatağan Ve Çevresi Halk İnanışları Ve Uygulamaları Üzerine Bir Araştırma**, Dokuz Eylül Üniversitesi Felsefe Ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2006

- FİLİZ, Abdurrahman; **Çayıralan (Yozgat) ve Çevresinde Ölümle İlgili İnanış ve Uygulamalar**, Erciyes Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2006
- FRAZER, James G. ;**Altın Dal, Dinin ve Folklorun Kökleri**, Çev: Mehmet Doğan, Payel Yayınları, İstanbul, 1991
- FREUD, Simund; **Rüyalar ve Yorumları**, çev. Şizen Üstün, Galip Üstün İstanbul,1992
- GANZALEZ, Mıgene; **Rüyalar ve Anlamları**, çev. Tuğrul Soylu, Medyatik yayınları, İstanbul, 2007.
- GÖKBEL, Ahmet; **Anadolu Varsaklarında İnanç ve Adetler**, AKM Yayınları, Ankara, 1998
- GÖKBEL, Ahmet; **Yıldızeli İnanç Coğrafyası ve Bu Yörede Yaşayan Alevilerde ‘Yer-su’ İnancının İzleri**, Folklor-Edebiyat Dergisi, Cilt:8, Sayı: 30, Ankara, 2002, ss. 85-98
- GÖKDAĞ, Bilgehan Adsız; Üçüncü Kemal; **Başlangıçtan Günümüze Türk Destanları**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2007.
- GÖMEÇ, Sadettin; “Şamanizm ve Eski Türk Dini”, **PAÜ. Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı: 4, Denizli, 1998, ss. 39-50
- GÖNÜLLÜ, Ali Rıza; “Alanya Halk İnançlarında Su Motifi”, **Türk Kültürü Dergisi**, Yıl:34, Sayı:393, Ocak 1996, ss. 23-28
- GÖNÜLLÜ, Ali Rıza; “Türk Halk İnançlarında Nevruz Motifi”, **Türk Kültürü**, Sayı: 407, Yıl:35, Mart 1997, ss. 59-64
- GÖZAYDIN, Nevzat; ”Romanya’da Yağmurla İlgili Âdetler”, **Türk Folklor Araştırmaları Dergisi**, Sayı:14, Cilt:16 1976 ss.7585

GÖZAYDIN, Nevzat; “Şifalı Sularla İlgili Türk Folklor Malzemesi” ,**Türk Folklor Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 19, Yıl: 31, Ankara, 1979

GÜLDEMİR, Münevver; **Afyon-Bolvadin ve Çevresi Halk İnanışları ve Uygulamaları**, Dokuz Eylül Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2008

GÜNAY, Ünver; GÜNGÖR, Harun; TAŞTAN, Vahap; SAYIM, Huzafe, **Ziyaret Fenomeni Üzerine Bir Din Bilimi Araştırması**, Erciyes Üniversitesi yayınları Kayseri,2001

GÜNAY, Ünver; GÜNGÖR, Harun, **Başlangıçtan Günümüze Türklerin Dinî Tarihi**, Rağbet yayınları, İstanbul, 2003

GÜRBÜZ, Fatma Gül; **Gökyurt Köyü’nde (Konya) Eski Türk İnançlarının İzleri**, Niğde Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Niğde, 2006

GÜRER, Yunus; **Kuluncak’ta Yaşayan Alevilerde Dini Hayat ve Yaygın Halk İnanışları**, Fırat Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 2008

GÜNAY, Ümay; **Aşık Tarzı Şiir Geleneği Ve Rüya Motifi**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1986.

GÜNDÜZ, Şinasi; **Din ve İnanç Sözlüğü**, Vadi Yayınları, Konya, 1998

HANÇERLİOĞLU, Orhan; **Dünya İnançları Sözlüğü**, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2000

HATİPOĞLU, Fatih Mehmet; **Seydişehir ve Çevresi Batıl Halk İnançları**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Lisans Tezi, Ankara, 1977

HEKİMOĞLU, İsmail; ÜNAL, Nurettin; **İlimde, Teknikte Edebiyatta, Tarihte, Dinde Rüya**, Türkiye Kalkınma ve Dayanışma Vakfı, İstanbul, 1981.

İLTEBİR, Ablikim; **Günümüzde Uygur Türklerinde Eski Törelere ve Nevruz,**
Nevruz ve Renkler, Türk Dünyasında Nevruz ikinci Bilgi şöleni
Bildirileri, Akım Yayınları, Ankara, 1996

İMAMOĞLU, Abdülvahit; **Psikososyal Açısından Rüya ve İstiare,** Değişim
yayınları, İstanbul, 2004.

İNAN, Abdülkadir; Yağmur Duası, **Halk Bilgisi Haberleri Mecmuası,**
Sayı:14, Yıl:2 Ankara,1930

İNAN, Abdülkadir; **Hurâfeler ve Menşeleri,** Nur Matbaası, Ankara, 1962.

İNAN, Abdülkadir; **Makaleler ve İncelemeler,** Cilt: I, Ankara, T.T.K.
Yayınları, Ankara, 1987.

İNAN, Abdülkadir; **Makaleler ve İncelemeler,** Cilt: II, T.T. K. Yayınları,
Ankara, 1991

İNAN, Abdülkadir; **Türk Boylarında Dağ, Ağaç ve Pınar Kültü,** Makaleler
ve İncelemeler, Cilt: II, T.T. K. Yayınları, Ankara, 1991, ss. 272-277

İNAN, Abdülkadir; **Tarihte ve Bugün Şamanizm,** TTK Yayınları, Ankara,
2000

JUMABAEV, Maksat; **Kırgız Gelenek Ve İnançlarında Dini Ritüeller,**
Ankara Üniversitesi Felsefe Ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek
Lisans Tezi, Ankara, 2006

KABASOY, Basri; **Afyon ve Çevresinde Bazı Halk İnançları,** Ankara
Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Lisans Tezi, Ankara, 1968.

KABATAŞ, Feyzullah; **Rize ve Çevresinde aygın Halk İnanışları,** Fırat
Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans
Tezi, Elazığ, 2006

KAFESOĞLU, İbrahim; **Eski Türk Dini**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1980

KAFESOĞLU, İbrahim; **Türk Milli Kültürü**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1999

KALAFAT, Yaşar; **Kars ve Yöresinde Eski Türk İnançlarının İzleri**, IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi, Ankara, 1972, ss. 72-79

KALAFAT, Yaşar; **Kuzey Irak'ta Eski Türk İnançları-1**, İçel Kültürü, Sayı: 19, Ocak-1992, ss. 21-28

KALAFAT, Yaşar; **Kuzey Irak'ta Eski Türk İnançları-2**, İçel Kültürü, Sayı: 21, Mayıs-1992, ss. 24-32

KALAFAT, Yaşar; **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri**, AKM Yayınları, Ankara, 1995

KALAFAT, Yaşar, "Gök-Tengri İnancının Anadolu Türklerindeki İzleri", **Türk Kültürü araştırma ve Hacı Bektaş Veli Dergisi**, Sayı:9, Bahar, 1999, ss. 41-49

KALAFAT, Yaşar; **Doğu Anadolu' da Eski Türk İnançlarının İzleri**, Atatürk Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Sayı No: 112, Ankara, 1999.

KANLI, Cemil; "**Birecik, Halfeti (Şanlıurfa) ve Çevresi Halk İnançları**", Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Lisans Tezi, Ankara, 1988.

KARA, Ülkü; **Giresun'da Adak İnancı Ve Adak Yerleri**, Gazi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi Ankara, 1999

KARAGÖZ, Erkan; **Türk Destanlarında Su Altı Dünyası**, Gazi Üniversitesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi Ankara 2009

- KARAKOÇ, Ayşe; **Şanlıurfa Adak Ve Ziyaret Yerleri**, Türk Dili Ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Gaziantep Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep, 2010
- KARASU, Turan; **Artova ve Çevresi Halk İnançları**, Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Lisans Tezi, Ankara, 1978.
- KIRKPINAR, İlhan; **Erzurum ve Çevresindeki Halk İnançları** Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Lisans Tezi, Ankara, 1980.
- KIYAK, Abdülkadir; **Baskil İlçesi Ve Çevresinde Yaygın Halk İnanışları**, Fırat Üniversitesi Felsefe Ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi Elazığ, 2005
- KOÇ, Bekir; **Ürgüp ve Çevresinde Halk İnançları ve Adak Yerleri**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Lisans Tezi, Ankara, 1985.
- KORKMAZ, R.; “Dede Korkut Hikâyelerindeki Su Kültürünün Mitik Yorumu”, **Türk Kültürü**, Sayı: 418, Mart- 1998, ss. 91-98.
- KORKMAZ, Esat; **Eski Türk İnançları ve Şamanizm Terimleri Sözlüğü** Anahtar Kitaplar Yayınları, İstanbul, 2003
- KORKMAZ, Mehmet Akif; “Yer-su Kutsalları”, **Hacı Bektaşî Veli Dergisi**, Sayı:34, Ankara, 2005, ss. 35-39
- KÖPRÜLÜ, M. Fuat; “Eski Türklerde Dini”, Sihri An'ane. **İ. Ü. Edebiyat Fak. Mecmuası**. Sayı: 1, (1925), ss. 1-12.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuat; “Eski Türklerde Dini-Sihri Bir Anane Yat veya `Yağmur Taşı”, **Darülfünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası**, Cilt: IV, Sayı: 1, (1925), ss. 1-11.
- KÖSELİ, Esin; **Elazığ ve Çevresinde Halk İnançları Üzerine Bir Araştırma**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Lisans Tezi, Ankara, 1978.

KUŞDEMİR, Orhan Fatih; **Türk Dünyası Halk İnançlarında Doğum Motifi ve Dr. Yaşar Kalafat'ın Halk Bilimi Çalışmaları**, Kırıkkale Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, 2004

KULAKÇI, Kerim; **Silifke ve Çevresinde Halk İnançları**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Lisans Tezi, Ankara, 1975

KUZEY, Muharrem; **Kur'ân ve Sünnette Nazar**, Selçuk üniversitesi Temel İslâm Bilimleri Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi Konya, 2007

KÜÇÜKBASMACI, Gülten(Gönül); **Kastamonu'da Halk Tababeti, İnanış ve Uygulamaları**, Gazi Üniversitesi Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2000

KÜÇÜKAHMET, Elif; **Rize'de Halk İnanışları**, Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Lisans Tezi, 2007, Ankara.

KÜÇÜKNAZLI, Melek; **Yeşildere Beldesindeki Ziyaret Yerleri ve Halk İnanışları**, Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Lisans Tezi, Ankara, 2007.

MALAKÇI, Ayşenur; **Kelâm İlmî Açısından Rüyaların Bilgi Değeri**, Sakarya Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, İzmit, 2009

MALCIOĞLU, Rahmiye; "Bursa'da Hıdırellez", **Türk Folklor Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 11, Sayı: 222, Yıl: 18, Ocak, 1968

MEREN, Gıdem; **Kıbrıs Türk Halk Kültüründe Gaziköy'de Hamile Kadınların Bebekleriyle İlgili Gördü Rüya Motifleri**, Kıbrıs Türk Kültürü Çalışmaları III, Doğu Akdeniz Yayınları, Kıbrıs, 2002

NASKALİ, Emine Gürsoy; **Tuz Kitabı**, İstanbul, 2004

OCAK, Ahmet Yaşar; **Bektaşî Menkıbelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri**, Enderun Yayınları, İstanbul, 1983.

OCAK, Ahmet Yaşar; **Alevi ve Bektâşi İnançlarının İslam Öncesi Temelleri**, İletişim Yayınları, 5. baskı, İstanbul, 2005

OĞUZ, Öcal; “Mitolojimiz ve Ural Batır Destanında Başlangıçtaki Sonsuz Su”, **Milli Folklor Dergisi**, Cilt: 5 Sayı: 38, Yaz 1998, ss: 22-24

OĞUZ, Öcal, “Türkiye’de Nevruz”, **Milli Folklor Dergisi**, Yıl:17, Sayı: 65, 2005

OĞUZ, Öcal; “Türkiye’nin Doğu Karadeniz Kıyısında Mayıs Yedisi Bayramı”, **Milli Folklor Dergisi**, Yıl:8, Sayı: 69, Ankara, 2006, ss. 8-14

ÖCAL, Oğuz; **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, Grafiker Yayınları Ankara, 2004.

OLGUN, Hülya; “Su Kültürü”,**Yağmur Dergisi**, Sayı:11, İstanbul, 2001, ss. 48-56

OĞUZ, Öcal; “Türkiye’de Nevruz”, **Milli Folklor Dergisi**, Sayı:65, Ankara 2005

ONARLI, İsmail;“Dersim’de Bazı Gelenekler ve İnanç Motifleri”, **Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, Sayı: 15, Ankara, 2000, ss 1-32

ÖGEL, Bahaeddin; “Türk Efsaneleri Üzerinde İncelemeler: Uygurların Menşei Meselesi”, **Ankara Üniversitesi Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 1-2, 1948, ss. 42-50

ÖGEL, Bahaeddin; **Türk Kültürünün Gelişme Çağları**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1971

ÖGEL, Bahaeddin; **Türk Mitolojisi**,(Kaynaklar ve Açıklamalarıyla Destanlar). Cilt: I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993.

ÖGEL, Bahaeddin; **Türk Mitolojisi**, (Kaynaklar ve Açıklamalarıyla Destanlar). Cilt: II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2006.

- ÖGEL, Bahaeddin; **Türk Kültür Tarihine Giriş**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991
- ÖGEL, Bahaddin; **Türk Kültürünün Gelişme Çağları**, TDAV Yayınları, İstanbul, 1988
- ÖLMEZ, Özlem; **Türk Folklorunda Ölüm Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma**, Sakarya Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İzmit, 2008
- ÖNDER, Ali Rıza; “Yağmur Duasından Ana Tanrıçaya”, **Türk Folklor Araştırmaları** Sayı: 2, Ankara, 1981
- ÖRNEK, S. Veyis; **Anadolu Folklorunda Ölüm**, Ankara Üniversitesi Yayınevi, Ankara, 1971
- ÖRNEK, S. Veyis; **Türk Halkbilimi**, 2. Baskı, Kültür Bakanlığı Hagem Yayınları, Ankara, 1995
- ÖTKER, Özden Gül; **Sümerlilerin Dini İnanç ve Adetleri**, Gazi Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006
- ÖZ, Nedim; **İlgın’ ın Tekke Köyündeki Manevi Halk İnançlarına Sosyolojik Bir Yaklaşım**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 1995
- ÖZCAMUS, Ayşe; **Adıyaman Merkez ve Çevrelerinde Adak ve Adak Yerleri ve Uygulamaları**, Gazi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007
- ÖZDOĞAN, Rahime; **Amasya’da Adak yerleri ile ilgili Halk Anlatıları**, On Dokuz Mayıs Üniversitesi Türk Dili Ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi Samsun, 2006

ÖZGÜN, İsmail H.; **Eskişehir ve Çevresinde Manevi Halk İnançları Üzerine Bir Araştırma**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Lisans Tezi, Ankara, 1979

ÖZTÜRK, Ferit; **Burdur Ve Çevresinde Sözlü Geleneğe Dayalı Adak Ve Adak Yerleri**, Gazi Üniversitesi Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1991

PAŞA, Hilal; **Gelenek ve Değişim Açısından Develi’de Halk İnanış ve Uygulamaları**, Erciyes Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2006

POLATCAN, Mehmet; **Pertek ve Çevresinde Yaygın Halk İnanışları**, Fırat Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 2006

RAHMAN, Abdulkerim; **Uygur Folkloru**, Çev. S. Yalçın Ve E. Emet, Halk Kültürleri Araştırma Ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1996.

ROUX, Jean-Paul; **Türk Göçebe San’atının Dini Bakımdan Anlamı**, Türk Kültürü El Kitabı, Cilt 2, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1972.

ROUX, Jean-Poul; **Türklerin Ve Moğolların Eski Dini**, Çev. Aykut Kazancıgil, İşaret Yayınları, İstanbul, 1994.

ROUX, Jean-Paul; **Altay Türklerinde Ölüm**, Çev., Aykut Kazancıgil, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1999.

SAMANCI, Zeynep Asiye; **Konya/Beyşehir İlçesindeki Manevi Halk İnançlarına Dinler Tarihi ve Din Fenomenolojisi Açısından Bir Yaklaşım**, Selçuk Üniversitesi Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2008

SAKAOĞLU, Salim; **Gümüşhane ve Bayburt Masalları**, Ankara, Akçağ Yayınları,2002.

SITKI, Ayşe; **Türklerde İslâm'dan Önce ve Sonra Yağmur Duası**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Lisans Tezi, Ankara, 2001

ŞAHİN, Özlem; **Gaziantep'te Yaşayan Barak Türkmenlerinin İnanç, Adet ve Geleneklerinin Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi**, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2007

ŞANLI, İsmet; "XVI yüzyıl Dinân Şairi Fedâyî ve Fâlnâme-i Kur'ân-ı Azîmî", **Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl: 4 Sayı: 5, 2003/2

SARICA, Enver; **Kaş ve Çevresinde Halk İnançları Üzerine Bir İnceleme**, Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Lisans Tezi, Ankara, 1977.

SARIKAYA, Semra; **Beyazır ve Yöresindeki Ziyaret Yerleri**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Lisans Tezi, Ankara, 2007.

SARIYILDIZ, Ali; **Nevşehir ve Çevresinde Halk İnançları**, Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Lisans Tezi, Ankara, 1979.

SAYDAM, M. Bilgin; **Deli Dumrul'un Bilinci**, Metis Yayınları, İstanbul,1995

SCOGNAMILLO, Giovanni; Arif Arslan; **Doğu ve Batı Kaynaklarına Göre Fal**, Karizma Yayınları, ,İstanbul, 2000.

SERTEL, Şerife; **Kılızcahamam ve Yöresi Halk İnanışları: Yakakaya Köyü Örneği**, Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Lisans Tezi, Ankara, 2008.

SEYİDOĞLU, Bilge; **Erzurum Efsaneleri**, Erzurum, 1997

- SEYİDOĞLU, Bilge; **Mitoloji Üzerine Araştırmalar, Metinler ve Tahliller**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2002
- SHARİVKHAN, Galimbek; **Kur'ân'da Ölüm Sonrası Ve Reenkarnasyon**, Selçuk Üniversitesi Temel İslâm Bilimleri Anabilim dalı Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2010
- SİPAHİ, Abdulkadir; **Türk Halk İnançlarında Büyü ve Büyü ile İlgili Uygulamalar**, Ankara Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi Ankara, 2006
- SUVEREN Gülten; **Büyük Rüya Yorumları Ansiklopedisi**, Alfa Basım Dağıtım, İstanbul, 1999.
- ŞENER, Cemal; **Türklerin Müslümanlıktan Önceki Dini Şamanizm**, Ant Yayınları, İstanbul, 1997.
- TANYU, Hikmet; **Ankara ve Çevresinde Adak Ve Adak Yerleri**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1967
- TANYU, Hikmet; **Türklerde Taşla İlgili İnançlar**, I. Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri, Ankara, 1974, ss. 414-416
- TANYU, Hikmet; "Dini Folklor ve Dini-Manevi Halk İnançlarının Çeşit ve Mahiyeti Üzerinde Bir Araştırma", **A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: XXI, Ankara, 1976, ss. 123-142
- TANYU, H.; **Eski Türklerin Dini Totemizm ve Şamanlık Değildir**, 5. Milli Türkoloji Kongresi, İstanbul, 1985.
- TANYU, Hikmet; **İslâmlıktan Önce Türklerde Tek Tanrı İnancı**, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 1986.
- TANYU, Hikmet; **Nuh'un Gemisi Ağrı Dağı Ermeniler**, İstanbul, Burak Yayınları, İstanbul, 1990

TAŞ, İsmail; **İslam Öncesi Türk Düşüncesinde Kozmogoni ve Kozmoloji**, Kömen Yayınları, Konya, 2002

TAŞPINAR, İbrahim; **Siirt İli ve Çevresi Yaygın Halk İnanışları**, Fırat Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 2006

TAYLAN, Ertuğrul “Çoraklı’da Gelenekler”, **Görenekler Türk Folklor Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 18, Sayı: 347, Yıl: 29, Ocak, 1968

TEKE, Elif; **Osmaniye’de Doğumla İlgili İnanç ve Uygulamalar**, Gaziantep Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep, 2005

TELLİOĞLU, Mehmet; **Alanya ve Çevresinde Halk İnançları**, Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Lisans Tezi Ankara, 1988

TEMİR, Ahmet; **Moğolların Gizli Tarihi**, Çeviren: Ahmet Temir, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989.

TOGAN, Zeki Velidi; **Oğuzların ve Türklerin Tarihi**, (Reşideddin Fazlullah Cami’üt-Tevarih, cilt-II), Enderun Yayınları, İstanbul, 1982

TOKATLI, Ümit; Kerkükte “Yağmur Duası”, **Türk Kültürü Dergisi**, Yıl:3, Sayı:360 1993 İstanbul ss.56-61

TOPRAK, Nurhan; **Mezopotamya Kızılderili ve Türk Mitolojilerinin Mukayesesi**, Gazi Üniversitesi Eski Çağ Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1998

TURAN, Fatma Ahsen; **Türk Kültüründe Tufanla İlgili Anlatılar**, Mitten Meddaha Türk Halk Anlatıları sempozyum Bildirileri, Gazi Üniversitesi THBMER Yayını, Ankara, 2004, ss.163-173

TÜRK, Hüseyin; “Yağmur Duası Ritüelleri, Motif Bakımından Karşılaştırmalı Bir İnceleme”, **Folklor Edebiyat Dergisi** Cilt:8, Sayı:31, 2002

- TÜRKMEN; Fikret; “Eski Türklerin İnançlarında Tabiat E. Ü.” ,**Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 30, İzmir, 1999, ss. 175-181
- TÜRKOĞLU, Berrin; **Rüyaların Gizli Dili**, Sınır Ötesi Yayınları, İstanbul, 2003
- UCA, Alaattin; “Türk Toplumunda Nevruz-II”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı:33, Erzurum, 2007, ss. 151-182
- UÇAK, Salih; **Ergani’de Eski Türk İnançlarının İzleri ve Halk Hekimliği**, Dumlupınar Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Kütahya, 2007
- ULUER, Yıldırım; **Muğla ve Çevresinde Halk İnançları**, Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Lisans Tezi, Ankara, 1983
- URAZ, Murat; **Türk Mitolojisi**, Mihnetoğlu Kitabevi, İstanbul, 1967
- USLU, Şükrü, “Darende ve Çevresinde Halk İnançları”, **Milli Folklor Dergisi**, Yıl: 16, Sayı:61, Ankara, 2004, ss. 90-101
- UYGUN, Azize; **El Falı**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2005
- UZ, Mustafa; “Bodi Bostan Oyunu”, **Türk Folklor Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 52, İstanbul, 1953
- ÜÇER, Müjgan; “Sivas’ta Mevsimlik Bayramlar ve Özel Günler, Anayurttan Atayurda”, **Türk Dünyası Dergisi**, Yıl:6, Sayı:14, Ankara, 1998
- YAKICI, Ali; “İğdir’ın Aralık İlçesi’nde Nevruz Kutlamaları İle İlgili Gelenek ve İnanmalar”, **Milli Folklor Dergisi**, Yıl:7, Cilt:4, Sayı: 25, Bahar 1995, ss. 17-18

- YALTKAYA, M.Şerafeddin; **Eski Türk Ananelerinin Bazı Dinî Müesseselere Tesirleri**, Devlet Basımevi (İkinci Türk Tarih Kongresi Ayrı Basım), İstanbul, 1937
- YARDIMCI, Yılmaz; **İğdır'da Halk İnançları**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Lisans Tezi, Ankara, 1982.
- YAVUZ, Emrah; **Harput Halk Kültüründe Ziyaret ve Ziyaret Yerleri Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar**, Fırat Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 2005
- YAVUZ, Halil İbrahim; **Taraklı ve Göynük Çevresinde Eski Türk İnançlarının İzleri**, Sakarya Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, İzmit, 2002
- YILBIR, Serkan; **Türk Destanlarında İnanç ve İnanışlar**, Sakarya Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 2006
- YILDIRIM, Dursun; "Dede Korkut ve Yunus Emre'de Hayat, Tabiat, Tabiat ve Ölüm", **Milli Folklor Dergisi**, Yıl:11, Sayı:44, ss. 17-23
- YILDIZ, Mehmet; **Ayaş ve Çevresi Halk İnanışları**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Lisans Tezi, Ankara, 1983.
- YILDIZ, Sakıp; **Kur'an Işığında Yaratılış Konuları**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1992
- YILDIZ, A. Selami; **Şanlıurfa'da Enbiya Kıssaları**, Şurkay Yayınları, Şanlıurfa 2000
- YILDIZ, Mustafa; **Kur'ân-ı Kerîm'de Yağmur**, Selçuk Üniversitesi, Temel İslâm Bilimler Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2009
- YILDIZ, Mustafa; **Kur'ân-ı Kerîm'de Yağmur**, Selçuk Üniversitesi Temel İslâm Bilimler Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2009

YÜKSEL, Hasan Avni; **Türk-İslâm Ve Tasavvuf Geleneğinde Rüya ve İstiare**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1996

YÜKSEL, Dilek; **Gaziantep ve Çevresinde Doğumla İlgili İnanış ve Uygulamalar**, Gaziantep Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep, 2007

YÜRÜR, Recep; **Tarsus'un Kuzoluk Köyü ve Çevresi Halk İnanışları**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Lisans Tezi, Ankara, 1981

YÜSKÜP, Dilek; **Sakarya'da Yaşayan Makedonya Göçmenlerinde Gelenek ve İnançların İncelenmesi**, Sakarya Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2007

ÖZET

KILIÇASLAN, Sema. Türk Halk İnançlarında Su, Yüksek Lisans Tezi, Ankara – 2011.

“Türk Halk İnançlarında Su” adıyla hazırladığımız ve iki ana bölümden oluşan çalışmamızın ilk bölümünde geçiş dönemi halk inançlarına ve bu inançlar bağlamında su ile ilgili uygulamalara yer verilmiştir. Geçiş dönemi kapsamında ele alınan doğum, evlenme ve ölüm ile ilgili halk inançlarındaki su unsuru geçmiş dönemlerden bugüne kadar örneklerle ele alınmış, bu örneklerden hareketle suyun halk inançlarındaki fonksiyonları üzerinde durulmuştur.

Çalışmamızın ikinci kısmında ise incelediğimiz diğer inançlara kıyasla, su ile ilgili inanmaların çoğunu bünyesinde toplayan halk inançları örneklerle ortaya konulmuştur. Suyun da dahil olduğu pek çok inancı bir arada bulunduran bu unsurlardaki pratikler, suyun simgesel yapısıyla ilişkilendirilerek açıklanmıştır.

Yaşam boyu değişimi ve gelişimi ilke edinen insanoğlu, her türlü teknolojik gelişmeyi takip etmiş; zihnini yeni bilgilerle donatmış olmasına rağmen gelenek, görenek ve inançlarından vazgeçmemiştir. Toplum ve insan hayatında her dönem yer edinen halk inançları, içinden çıktığı toplumun ortak kabulleri olarak ortaya çıkmış ve her dönem bünyesine yeni değerleri de katarak kökleşmiştir. Kökeni çok eskilere dayanan ve temelinde su kültü bulunan su ile halk inanışlarına bağlı pek çok unsur çalışmamıza kaynaklık etmiştir. Kısacası bu çalışmamızda insan psikolojisi ile toplum sosyolojisini derinden etkileyen inançlar içerisindeki suyun vazgeçilmez rolü tespit edilerek, açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler:

1. Su
2. İnanç
3. Halk İnancı

ABSTRACT

KILIÇASLAN, Sema. Water in Turkish Folk Faith, Yüksek Lisans Tezi, Ankara – 2011.

At first part of our study consisting two main parts namely “Water in Turkish Folk Faith” implementations regarding the water in context of folk faiths during transitional period are included. Water factor in folk faiths dealing with birth, marriage and death matters in transitional period has been exemplified as from past periods until today and from this fact the function of the water in folk faiths is emphasized.

In the second part of our study, in contrast with other faiths we have examined, folk faiths collecting many of the faiths regarding the water are set forth. Practices in those factors keeping many of the faiths together including the water are examined by associating with the symbolic structure of the water.

Mankind adopting lifelong the evolution and development as principal, monitored all technological developments; but have not desisted from its traditions, customs and faiths despite furnishing its consciousness with new informations. Folk faiths gaining place in every period of society and human being lives have emerged as mutual acceptances of the society it stemmed from and taken root in every period by adding new values into its structure. Many of the factors regarding deep rooted folk faiths involving water cult at the heart have become source to our studies. Briefly, in this study, indispensable role of water involving in faith where deeply influenced the human psychology and community sociology has been determined and explained.

Key words:

1. Water
2. Faith
3. Folk Faith